Lucia Demetrius

itinerarul iubirii

nuvele

1058/10

LUCIA DEMETRIUS

ITINERARUL IUBIRII

Nuvele

Coperta de *Anamaria Smighelschi*

LUCIA DEMETRIUS

ITINERARUL IUBIRII

Nuvele

CARTEA ROMÂNEASCĂ

1981

Un ferăstrău lung, lung, ale cărui capete nu le vedea, îi tăia fața pe mijloc, de la o ureche la alta. Ar fi vrut să-l îndepărteze cu mîinile, dar cineva i le ținea lipite de cearșaf, le apăsa cu toată greutatea, pusese parcă plumb pe ele, așa că nu le putea ridica, nu putea îndepărta cu ele ferăstrăul. Hîrîitul nesfîrșit al lamei dințate se auzea mai cu seamă în țeasta ei, sub masca obrazului. Și nu putea întoarce capul, nu putea ridica mîinile. Acum o înhățase cineva și de umăr și o scutura de o dureau încheieturile brațului.

Lelia deschise ochii mari. În picioare, lîngă patul ei, puțin aplecată peste ea, stătea bolnava din dreptul ferestrei și striga mereu ceva ce Lelia nu înțelegea. Hîrîitul ferăstrăului se opri. Bolnava din dreptul ferestrei își ridică mîna de pe umărul ei.

— Da' sofrăiai, dragă, de credeam că te-ai înecat în somn, că nu mai poți respira. A trebuit să te trezesc.

Lelia n-o auzi bine nici de data asta, dar ceva tot pricepu: n-o tăiase nici un ferăstrău, nu i se turnase plumb pe mîini, dormise, sforăise, visase. O doborîse oboseala dimineții ăsteia plină de treburi, după noaptea nedormită pînă în zori. Îmbrăcată de oraș — după cîte luni? Trei luni și optsprezece zile, știa exact! — fardată ușor, cu sacoșa în care își strînsese tot bagajul lîngă pat, istovită de mers de la cancelarie la secretariatul spitalului pentru foaia de ieșire, fișa cu diagnostic și recomandări pentru viitor, se culcase puțin pe patul ăsta în care n-avea să mai zacă începînd de azi, și adormise adînc. Nici măcar nu dormise mult, se culcase la unsprezece, era numai douăsprezece fără

un sfert, ar fi putut neroada asta de la fereastră s-o lase să mai doarmă, pînă la venirea lui Radu. Ce-şi închipuise? Că horcăie, că trage să moară? Nu vede, nu-şi dă seama că ea e cea mai zdravănă din toate patru, de vreme ce ei i se dă drumul acasă sau unde o vrea să se ducă, iar ele, amărîtele, rămîn locului să li se mai facă nu ştiu ce raze şi nu ştiu ce injecţii, pînă or da ortul popii? E mai zdravănă decît ele. O tumoare în plămînul stîng, lîngă inimă, o ştie şi ea, nu i-a fost ascunsă de către medici, dar pesemne că au făcut-o să diminueze cu tratamentul lor, că au redus-o, că i-au venit de hac într-un fel, altcum ar reţine-o aici, fie şi numai pentru autopsie şi demonstraţii pentru studenţi pe cadavrul ei. Respiraţia ei e tot grea, firește, dar întreg organismul i s-a echilibrat. E voinică şi e cel mai limpede caz din tot spitalul ăsta. Şi cei tineri, şi cei bătrîni, şi bărbaţii şi femeile îşi pierd mintea de disperare că au boala pe care o au şi fiecare dintre ei se socoteşte un caz unic, un ales de Dumnezeu ca să-l covîrşească pe el, pe el anume mai mult decît pe oricare altul cu această boală pe care, deşi o vede în dreapta şi-n stînga lui, îi pare la el însuşi o născocire fără precedent a naturii ca să-l chinuie, să-l descompună, să-l ucidă. Ea a acceptat dintru început sentinţa. Şi-a spus: Voi muri aici. Bun. Şi-a făcut testamentul în favoarea lui Radu, a făcut efortul de a se duce cu el la Notariat ca să-l legalizeze, i l-a dat chiar lui în păstrare şi a aşteptat să moară. Socotelile cu trecutul erau simple, nu voia să întîrzie asupra lor: îşi ajutase nepotul să aibă o copilărie fericită, iubise şi îngrijise pînă la moarte un om vrednic de toată cinstea, îşi îndrumase bine elevii la şcoală, făcuse o călătorie în Bosfor. Cam atît. Ar fi putut avea mai mult, ar fi putut beneficia de mai multe bucurii omeneşti. Nu le avusese. Nu mai merită să te gîndeşti la trecut. Se cuvenea să te pregăteşti pentru moarte, adică să faci în tine *tabula rasa*, să te liniştești, să uiţi tot, să nu te temi de sfîrşit aşa cum nu te-ai temut de ciocnirile cu viaţa, care uneori au fost mai grele, pentru că după ele urma ceva. După moarte nu mai urmează nimic. Apoi i-a fost mai bine, ceva mai bine! Şi pe urmă, deodată, ca o explozie vestea: „Ieşi din spital, eşti refăcută. Poţi pleca acasă!" Şi atunci a gîndit încă o dată lucid, cuminte. Acasă ar fi însemnat muncă, gospodărie, oboseală. Nu. Bi-

nele ăsta nu poate dura prea mult. Trebuie trăit, nu pierdut sau scurtat. Exista încă acea pensiune în care a stat cu ani în urmă, nu departe de București, într-un parc, pe marginea unui lac. Pensia îi ajunge ca să-și plătească acolo o odaie, o odăiță, un cotlon, ce s-o găsi mai ieftin și masa, și cînd pensia nu va ajunge, mai vinzi ceva — mai ai cîte ceva de vînzare ca să-ți mai faci cîte un chef, să-ți mai cumperi ceva. La ce bun să păstrezi lucrurile de acasă ? Ar fi fost cu putință să moară în aceste trei luni și optsprezece zile. Radu ar fi moștenit nu numai casa, ci și lucrurile din ea. Uite că are mai mult noroc decît Radu, el va moșteni mai puține lucruri, iar ea, Lelia, va mai avea timp să vîndă una, alta, pentru că n-a murit încă, nimeni nu i-a spus exact cînd va muri, și cît mai are de trăit trebuie să trăiască omenește.

Se așează la fereastră să privească în curte, să-l vadă pe Radu venind. Vecina de lîngă ușă îi face semn celei de lîngă calorifer, îi face un semn către Lelia, arătînd pe urmă pe propria ei față că Lelia s-a fardat și arătînd la cap, că probabil s-a țicnit puțin. Cea de lîngă calorifer încearcă chiar să vorbească încet, știe bine doar că Lelia, nu te aude nici cînd îi urli la ureche.

— S-a boit, dragă, ca pentru bal, și eu sînt sigură că îi dă drumul de aici ca să moară.

— Eh, sărmana, a fost o femeie cumsecade. Păcat că nu te auzea, nu puteai sta de vorbă cu ea. Și unde a zis că se duce ? Unde ?

— Ce spune ea e una și ce-o să facă nepotul e alta. Poate o bagă într-un azil !

— Ce azil o primește ? Mai bine murea aici, era mai liniștită. Poți să împingi paharul de apă spre mine ?

— Să încerc. Au ! cum mă mai doare sub coaste ! Azi e zi de primire ?

— Nu mai știu, am pierdut socoteala. De cîte ori e de serviciu sora Mioara, îmi pune paharul de apă prea departe. Anume, anume ! Da, azi e zi de primire. Mă doare groaznic în pîntece.

— Nu poate să te doară ca pe mine sub coaste. Imposibil.

Lelia stă la fereastră. Între pavilioanele cenușii, drumuri înguste de asfalt. Dacă Radu va veni cu o mașină, și doar

n-are să vină fără, ştie şi el că Lelia n-a mai mers de mult pe picioarele ei, dacă va veni cu un taxi, va intra pe cealaltă alee, va opri la intrarea principală. Degeaba îl aşteaptă la fereastra asta, n-are cum să-l vadă. Se spune că a venit primăvara, că pomii au înmugurit, că soarele e călduţ. De aici nu-ţi poţi da seama de nimic. În iarnă potecile astea de asfalt erau tot cenuşii, uneori ninse. Şi nici nu le-a prea văzut ea în iarnă, a stat în pat pînă acum vreo două săptămîni. A stat în pat, nu i-a păsat de ce şi cum e afară, nu i-a păsat de nimic, n-a mai aşteptat nimic, nu s-a mai interesat de nimic. Ştia că trebuie să moară, asculta ce se petrece înlăuntrul ei, simţea parcă caracatiţa aceea din plămîn crescînd şi nu auzea nimic în jurul ei, închisă în surditate ca într-o celulă de temniţă. Respira anevoie şi aştepta, atentă ca respiraţia să se oprească de tot. Da, a venit primăvara. Surorile povestesc cînd vin de afară, Radu a spus-o şi el. Ca să înţeleagă şi ea, i-a urlat cu bunăvoinţă la ureche. Are să-şi dea seama de asta numai cînd va ieşi dintre pavilioanele cenuşii ca potecile de asfalt. Important e acum să iasă, să vină Radu cît mai curînd, atîta vreme cît e pe picioarele ei, s-o scoată de aici, s-o ducă, să plece repede, repede. Sînt cîteva zile de cînd medicul a spus că e „refăcută". Dacă în aceste cîteva zile a dat iar înapoi, dacă caracatiţa din plămîn s-a răzgîndit ? Boala asta se întoarce oricînd, pentru că nu pleacă niciodată de-a binelea. Ceea ce a obţinut acum e un răgaz, ştie bine, şi Lelia vrea să profite repede de acest răgaz. Întîi să iasă de aici, e primul lucru, apoi să fie acolo, în parcul de pe malul lacului. În cele mai grele zile petrecute în spital, cînd vecinele de odaie vorbeau între ele naiba ştie ce, cînd nici un cuvînt nu pătrundea pînă la ea, cînd cărţile aduse de Radu îi păreau sălcii şi fade ca ciorba aşezată la prînz lîngă pat pe noptieră, cînd amintirile bune sau rele — şi la boală chiar amintirile bune sînt rele, pentru că vorbesc despre lucruri care nu mai sînt cu putinţă — încercau s-o năpădească, cînd respiraţia se încurca de tot ca un fir oprit de un nod, atunci, cu un efort imens care aducea după sine oboseală, se gîndea la parcul pensiunii, la aleile lui de castani, la mănunchiurile de pini, la pajiştile largi, la asfinţitul soarelui peste apă. Nu se gîndea că va mai ajunge vreodată în el — moartea doar se aşezase pe scaunul de

la căpătîiul patului ei —, se gîndea numai că el există undeva, că acolo adie un vînt plin de miresme, că din păduricea de dincolo de lac se aude cucul cîntînd şi din boschetele mari de copaci seara porneşte cîntecul privighetorilor. Abia cînd o sfătuise medicul să părăsească spitalul, îi venise în minte să plece acolo, la pensiune, în parc, lîngă lac. Gîndul ăsta o zguduise ca un trăsnet: ia te uită, ea, care renunţase la tot, va avea parte acum tocmai de fărîma aceea de rai pămîntesc, va trăi, da, chiar „trăi" în grădina în care, agonizantă socotindu-se, se refugia cu gîndul ca să n-o inunde alte gînduri. Îl chemase pe Radu din satul lui în care se gospodărise cum se pricepuse de douăzeci de ani de cînd era profesor, îl trimisese la pensiune să-i angajeze o odaie, aşteptase cu inima cît un purice întoarcerea lui de acolo, confirmarea că îi găsise o cameră şi nu din cele scumpe, rînduise întreg planul împreună cu el: avea să treacă pe acasă pe la ea, să-şi ia lucrurile de primăvară şi vară şi în aceeaşi zi, fără să doarmă acasă, avea s-o ducă tot el la pensiune. Nu, acasă nu, n-avea de ce poposi, casa în care ai fost şi sănătos şi bolnav, şi fericit şi nefericit, aduce aminte de prea multe. Lelia nu vrea să-şi mai aducă aminte de nimic. A făcut marea silinţă de a se rupe de trecut, în faţa ei e puţin viitor, oh, foarte puţin, şi în jurul ei e prezentul. Asta trebuie văzut ca printr-o lupă, dilatat, ţinut locului, băut încet, picătură cu picătură.

Şi Radu nu mai vine. Sigur că de la Afumaţi a luat autobuzul pînă la Bucureşti, autobuzele întîrzie, mai au cîte o pană. Trebuie aşteptat cu răbdare. În schimb femeia care serveşte azi masa deschide uşa larg, împinge căruciorul cu rotiţe pe care se află căzănelul cu ciorbă şi toarnă un polonic în fiecare farfurie de pe cele patru noptiere. Odaia se umple de duhoarea scîrboasă a ciorbei roşcate, peste care plutesc pete de grăsime şi în care se îneacă bucăţi de cartofi şi de varză. Lelia întoarce capul spre fereastră, să nu mai vadă, să nu mai simtă mirosul ăsta care a chinuit-o trei luni şi şaptesprezece zile. Azi are să mănînce într-un restaurant, are să-l invite ea pe Radu la restaurant. E o zi de sărbătoare asta, doar n-are să se economisească la o masă bună după atîta vreme, şi nici la un vin bun. Vinul i-a lipsit mai mult decît mîncarea chiar. Nu-şi aduce aminte

să-i fi fost vreodată foame de cînd e aici, i-a fost mai curînd greață de toate. Vinul ar fi tăiat greața.

Radu se grăbește de la răscrucea la care l-a lăsat autobuzul către cea mai apropiată stație de taxiuri din preajma spitalului. Biata mătușă Lelia are să facă azi cheltuieli mari. E drept, a adunat o parte din pensie cît a fost internată, dar a și cheltuit o mare parte chiar acolo, în spital, ca să fie bine îngrijită. Chiar el i-a vîndut pendula cu picior din sufragerie și fructiera de cristal cu suport de argint, pentru ca azi să poată cheltui pe taxiuri fără să atace pensia, să dea un avans la pensiune, să-și cumpere eventual ce-i mai lipsește. De cîte ori vinde ceva din casa mătușii Lelia, lui Radu îi pare rău. În mintea lui, cînd se vede instalat în casa din strada Ghiocei, toate lucrurile pe care le cunoaște din copilărie rămîn la locul lor, îl înconjoară. Apoi are remușcări. Sînt lucrurile Leliei, le-a moștenit de la părinți sau le-a agonisit din munca ei, are dreptul să le și arunce pe fereastră dacă vrea, nu i le datorează lui, i le lasă numai pentru că l-a iubit de cînd era copil și pentru că vrea să i le lase. Ceea ce tatăl lui, Ștefan, fratele Leliei, a păstrat sau a risipit ar fi într-un fel de drept moștenirea lui. Ștefan a fost mai cheltuitor, mai nechibzuit, mai leneș, așa că de la propriul lui tată Radu n-a rămas cu mare lucru. Cînd stă să judece cinstit, Radu disprețuiește moștenirea în sine și se rușinează că un bărbat la vîrsta lui se mai așteaptă să-i pice pleașcă te miri ce. Dacă nu și-ar dori atîta să nu mai fie profesor la Afumați, să trăiască în București, nu i-ar părea că moștenirea căsuței din strada Ghiocei e o soluție de viață, e o răscruce în existența lui, e în sfîrșit marea schimbare le care tînjește de douăzeci de ani. Și atunci, așteptînd să-i rămînă ceva, se vede vrînd-nevrînd stăpîn pe salonașul tapițat cu mătase aurie, pe sufrageria de nuc, pe dormitorul în care Lelia a modernizat de mult mobila. Cînd, le cererea Leliei vinde un obiect, își spune de zeci de ori: „Are dreptate mătușa. Face foarte bine ce face", dar neliniștea aceea ciudată îl roade iar: „Păcat de farfuriile astea franțuzești! De cînd eram copil îmi plăceau!"

Radu ajunge la spital. Nu i se dă voie să treacă dincolo de biroul de internări. O soră cu bonetă scrobită și zulufi

oxigenați se duce să aducă bolnava care urmează să părăsească clinica. După un răstimp îndelungat, în care Radu se sperie că poate biata mătușă Lelia a murit chiar azi și nimeni nu îndrăznește să i-o spună, sora cu zulufi blonzi intră în birou cu mătușa de braț. Radu tresare și nu găsește cuvîntul potrivit cu care s-o primească pe Lelia, pentru că făptura pe care o aduce sora seamănă și nu destul cu mătușa lui. În ultimele luni a mai văzut-o el în pat, slabă și palidă, firește, ca un om care zace și n-a mai ieșit de mult la aer, dar chipul ăsta de cadavru fardat îi e și nu-i e cunoscut, trupul ăsta făcut din bucăți subțirele pe care nu știe ce le leagă între ele abia se ține drept, picioarele astea uscate ca niște vrejuri și îndoite din genunchi nu prea pot înainta, iar zîmbetul îndreptat spre el, care aduce aminte de mătușa Lelia, strîmbă biata gură vopsită aprins și parcă e gata să zvîrle la distanță dantura falsă, bine spălată.

— Am obosit! spune Lelia și se așează pe un scaun respirînd greu. Am obosit din salon pînă aici. M-am agitat de dimineață. Vezi ce înseamnă lipsa de exercițiu? De asta zăcerea e mai rea decît boala însăși.

Radu se gîndește la taxiul care așteaptă afară și la banii mătușii care se duc pe apa sîmbetei. Dar n-o poate opri. Dacă arătarea asta ar face cîțiva pași mai repezi, s-ar desface din toate încheieturile. În sfîrșit Lelia își adună puterile și coboară încet treptele spitalului la brațul lui Radu.

— Voiam să te poftesc azi la masă la Capșa, dar mi se pare că ar fi greu pentru mine. Să mergem acasă.

Asta mai lipsea! Să ne ducem împreună la restaurant! Și-ar fi dat duhul acolo! bodogăne Radu în gîndul lui.

Lelia se uită prin geamul mașinii. E drept, copacii au înmugurit, chiar au înfrunzit. E aici, e pe bulevard, e într-un automobil, are să se ducă la pensiunea din parc! Paturile albe de fier, gemetele, duhoarea de ciorbă și tocană, mirosul de medicamente și de urină, becurile slabe și prăfuite care atîrnă în tavan, insomniile, nesfîrșitele insomnii în așternutul mototolit și jilav, toate au rămas acolo, în urmă. N-ai să mori între ele, moartea e amînată și s-ar putea chiar să vină tîrziu, pe neașteptate, într-un parc, pe marginea unui lac, între bălării îmbălsămate. Asta în-

seamnă să ai noroc! Asta înseamnă să te ocrotească Providența!

Lelia s-a odihnit într-un fel, pentru că a stat cufundată într-un fotoliu și n-a dat decît porunci. I-a cerut lui Radu să-i scoată din cămară valiza cu haine de vară, să-i culeagă din garderob șalurile și jachetele de lînă, să aducă de undeva, de aproape, ceva bun de mîncare pentru amîndoi, ba chiar și o sticlă de vin, în sfîrșit să caute alt taxi ca să-i ducă afară din oraș, la pensiune. Ascensiunea către camera de la mansardă durează mult, durează o veșnicie. Radu se întreabă cu groază ce va face Lelia aici, cum va mai coborî vreodată, cum va urca înapoi, cine va ști cînd noaptea îi va fi rău, cine și cînd va afla dacă va muri sub acoperișul ăsta înclinat și se întreabă mai ales ce-a fost în mintea lui cînd a ascultat-o pe mătușă, cînd a adus-o aici într-o odaie din creștetul casei, cînd s-a supus fanteziei ei de bătrînă fără simțul realității. N-ar fi îndrăznit s-o contrazică și să-i demonstreze că pensiunea asta nu e un loc potrivit pentru un om atît de bolnav și de bătrîn, de teamă să nu creadă ea că nu vrea s-o vadă cheltuindu-și economiile și vînzîndu-și ultimele bunuri, n-ar fi îndrăznit s-o contrazică de teamă să nu socotească Lelia că apără vreun interes de-al lui împotrivindu-se dorinței ei, că vrea să se cruțe de drumuri lungi de la Afumați pînă aici, dar dacă ar fi avut mai multă minte și mai mult curaj i-ar fi demonstrat ce imprudență era asta pentru ea. N-avea decît să se compromită în ochii ei, era dator s-o salveze de la un sfîrșit stupid.

Radu plecă amărît, îngrijorat. Pînă la Afumați trebuia să schimbe vreo patru autobuze. Bătrînica descompusă pe care o lăsa aici era veselă foarte, cu toată oboseala zilei. În momentele de veselie, cînd ochii stinși i se aprindeau puțin, semăna pe departe cu Lelia de altădată, cu acea mătușă plină de vioiciune, de hărnicie, de energie, care vara, în vacanțe, după moartea mamei lui, îl lua cu ea la Bran, cutreiera munții cu el, îl îndopa cu tot ce i se părea mai bun, îi împletea ciorapi, tichii și jachete, îl ducea la scăldătoare în rîuri de munte și știa să rîdă mai tare și mai plin decît celelalte persoane mature pe care le cunoștea el. Și azi încercase să rîdă încet, fără sunet. Nu de vreo glumă spusă de el, de propriile ei gînduri, de bucuria lăuntrică pe care Radu n-o

mai văzuse de mulți ani pe chipul ei. Și nu mai auzea nimic biata Lelia, nu mai auzea nici glumă, nici sfat, nici îndemn, Radu regreta degeaba că n-o îndemnase să rămînă în spitalul în care era îngrijită, ar fi urlat zadarnic la urechea ei, ar fi răgușit urlînd, Lelia plutea acum într-o lume populată numai de amintiri, de planuri, de năzăriri, Radu nu putea ghici de ce anume, știa doar că era străin de ceea ce se petrecea în palida lui mătușă.

După plecarea lui Radu, Lelia privi afară prin fereastra piezișă. Era încă lumină, cerul părea străbătut de raze sîngerii către apus. Se simțea obosită, foarte obosită, dar nu se îndura să încheie încă ziua asta nemaipomenită. Dacă ar fi fost acuma la spital ar fi zăcut culcată pe spate, cu ochii opriți pe bagdadia pe care numai ea știe cîte pînze de păianjen atîrnă prin colțuri — femeile de serviciu habar n-aveau de ele —, ar fi mestecat în neștire cu linguriță în ceaiul fără gust, rece și fad, ar fi așteptat să vină somnul, să vină odată, să acopere tot. Dar era aici. Nu era o iluzie, o halucinație, era un adevăr. Și dacă, Doamne ferește, efortul de a ajunge aici fusese atît de mare încît avea să se prăpădească în noaptea asta ? S-ar putea, după truda de a urca scara, respirația i se scurtase cumplit. Să vadă măcar seara asta, amurgul ăsta, să aspire măcar în seara asta mireasma primăverii. Nu era vreme de pierdut. de asta venise pînă aici cu trudă și cheltuială. Lelia își puse pardesiul peste rochia de lînă și încet, laborios, cu răbdare, ca un crab de mare încurcat de propriile lui labe, începu să coboare scara mansardei. La primul etaj se așeză o vreme pe trepte și se odihni, apoi coborî iar. O pereche de tineri care urcau îi făcură loc la cotitura scării lipindu-se de perete și o priviră cu puțină mirare, cu puțină spaimă. Lelia se enervă o secundă, apoi îi uită. Oameni tineri, proști ! Ar fi trebuit trimeși să-și petreacă o noapte măcar în spitalul din care ieșise ea, să dea puțin piept cu moartea, să-i vadă miile de fețe.

Afară era răcoare, încă lumină. De mult, de mult nu se mai desfășurase atîta cer deasupra capului ei. Și era încă albăstriu cerul ăsta, de un albastru nesigur, amestecat cu puțin cenușiu-străveziu, iar către apus, peste lac, albastrul lui se schimba, se prefăcea într-un albastru verzui rupt în fîșii lungi, orizontale, de mari balauri roșcați strecurați printre ele. Un alt balaur vînăt, plutitor și el în uriașul măcel cul-

cat pe marginea zării, lăsa să se vadă o bucată roşie şi ea din discul soarelui, o bucată care se lăsa înghiţită treptat de balaurul vînăt. Dedesubt apa oglindea marea fresca în necontenită prefacere de pe cer, iar mai aproape de ţărm lăsa să ţîşnească din oglinda ei cîte o ţintă de aur, o ţintă uşor tremurată, răsărită de sus, în albastrul-cenuşiu al bolţii, clipind uşor, nesigură încă de existenţa ei. Lelia se tîrî pînă la marginea lacului şi se aşeză pe treptele debarcaderului. Nu simţea răcoarea, nu simţea umezeala, nu mai simţea oboseala. Nici nu mai gîndea nimic. Vedea, atît. Sorbea cu privirea. Toate erau adevărate, fuseseră totdeauna adevărate, fuseseră aici şi în zilele şi în serile în care ea se îneca de duhoarea spitalului, simţea „caracatiţa" crescîndu-i în piept, aştepta tratamentul sau injecţia, aştepta sfîrşitul a toate. Acum era faţă în faţă cu ea, nefericita din salonul nr. 8, cu toată această frumuseţe adevărată, fără limite, era faţă în faţă cu cerul şi cu lacul, simţea mireasma parcului şi vedea întinderea peluzei, era liberă, era singură, fără supraveghere, sfaturi şi interdicţii. Mîine avea să fie o zi cu soare, fără vizită medicală, fără miros de ciorbă, fără chipuri scofîlcite şi pămîntii în jurul ei. Singurul chip pămîntiu, al ei, va fi bine fardat, aşa ca nimeni să nu se gîndească, văzînd-o, nici la boală, nici la moarte. Mîine avea să fie o zi cu soare, parcul şi lacul vor fi scăldate în soare.

În seara aceea Lelia cină în sala de mese de la parter. Poate că oamenii aceia erau zgomotoşi, dar ea nu-i auzea. Poate că doamna de colo, cea cu părul alb, care schiţase către ea un mic salut nedumerit, era o veche cunoştinţă, dar grozav o mai schimbaseră anii, mult o mai încărcase timpul. Şi tot ea părea mirată uitîndu-se la Lelia, pesemne că nu se mai privise de mult în oglindă.

Lelia mîncă o cină adevărată şi ceru şi o sticlă de vin. Băuse şi la prînz cu Radu, care nu era un băutor grozav, băuse fără mare bucurie că întîlneşte iar vinul după atîta timp, dar acuma în sfîrşit băutura îi tihnea. Era aici, era la capătul drumului visat, n-o mai aştepta nici un efort şi n-o rodea frica de a se prăpădi înainte de a ajunge. Fiecare înghiţitură încălzea gura şi pieptul. După fiecare pahar sufrageria asta îi părea mai plăcută, oamenii din ea mai simpatici, frumoşi chiar. Păcat că nu se putea înţelege cu ei, păcat că nu auzea !

Cînd ajunse sus, în odaia ei, după drum lung întrerupt de multe popasuri, trebui un timp să stea îmbrăcată pe pat pînă să-şi redobîndească puterea de a-şi scoate hainele şi de a se culca de-a binelea. Dar nu dormi cum sperase, cum îşi închipuise. Dormi ca la spital, cu treziri lungi de ore întregi, cu aţipiri scurte, cu aduceri-aminte care ţineau locul planurilor pe care şi le fac oamenii sănătoşi cînd nu pot dormi. Singura deosebire era că ştia, că nu se putea îndoi că ştie un lucru : a doua zi avea să coboare în parc. Altfel, în acele aduceri-aminte se amesteca şi imaginea lui Andrei, cînd puternic şi tînăr încă, aşa cum fusese în vara în care îl cunoscuse la Balcic, cînd bolnav şi ursuz, aşa cum fusese în nenumăraţii ani în care îl îngrijise ea, cînd Radu copil, cînd ea însăşi în clasă, la catedră, de parcă s-ar fi văzut pe sine cu ochi străini. Toate se amestecau şi se îmbulzeau aşa cum făceau şi în nopţile petrecute la spital, în asemenea chip încît nu mai ştia dacă aceste amintiri amestecate însemnau trezire sau somn, un somn cu ochii deschişi, în care urmăreşti primele semne ale ivirii zorilor, faci socoteala a ceea ce mai ai acasă la tine şi mai poţi valorifica, te întrebi dacă puteai face mai mult decît ai făcut pentru Andrei, te neliniştesti că Radu nu s-a însurat încă şi îl laşi de izbelişte dacă mori, încerci să urmăreşti ce se petrece în plămînul tău, de parcă tumoarea ar fi în adevăr fiinţă vie, care nu ştie deloc ce e odihna şi lucrează la întuneric ca soldaţii, mai ales cînd te crede adormită.

Dar dimineaţa în odăiţa de la mansardă şterse cu totul amintirea insomniei. Pete mari de soare aureau pereţii proaspăt zugrăviţi, poleiau plapuma de mătase galbenă. Prin geamul pe care îl deschise venea aerul proaspăt, miresmat, al parcului. O albină se rătăcise în odaie şi-şi muta bobiţa de aur de la un perete la altul. Lelia n-o auzea, şi-o închipuia bîzîind şi-i făcea plăcere că a intrat cu muzica ei în odaie.

Sigur, aici trebuiau făcute nişte schimbări, se gîndi ea privind în jurul ei. Divanul ăsta n-are ce căuta sub fereastră. Acolo trebuie să stea masa, iar divanul trebuie mutat în firida creată de cotitura vestibulului odăii vecine. Scaunele, şi ele... În sfîrşit, e păcat să-ţi pierzi ziua cu asemenea treburi, ziua stai la soare, în parc, noaptea tot nu dormi, ai destulă vreme să trebăluieşti.

Radu obosise de mult de meseria şi de singurătatea lui. Cu douăzeci de ani înainte venise aici la Afumaţi, plin de elan şi de iluzia că va ieşi din el un mare pedagog, un profesor care îşi va duce elevii pe căile vieţii pînă departe, că va scoate din fiecare un erou, un creator, un mare constructor. Nu prevăzuse în ce măsură timiditatea lui înnăscută îl va împiedica să intervină cu autoritate în caractere, în moravuri, în voinţe străine, fie ele şi abia înmugurite. În toţi aceşti douăzeci de ani nu se putuse apropia decît de elevii sentimentali ca şi el, nu fusese de folos decît evoluţiei celor foarte sensibili şi-i scăpaseră printre degete caracterele tari, naturile dure şi încăpăţînate, răzvrătiţii, dezordonaţii, voluntarii. După socoteala lui nu-şi îndeplinise datoria principală a pedagogului, nu îndreptase nici o greşeală, nici un exces al firii, dimpotrivă, favorizase evoluţia oricărei trăsături înnăscute, bună sau rea fie ea, prin sfiala cu care îi privea înmărmurit. Fusese şi era un slab, nici o nădejde să se mai schimbe vreodată.

Alesese meseria de profesor pentru că sora tatălui său, mătuşa Lelia, era profesoară. Mătuşa nu-l luase de tot de la tatăl lui cînd îi murise mama, avea viaţa ei nu tocmai legală dar ordonată, într-un fel cuminte şi recunoscută pe tăcute şi de şcoala în care era profesoară, şi de propria ei familie. Mătuşa Lelia avea grijile ei, dar se ocupa neîntrerupt, atent, drăgăstos de copilăria, de adolescenţa lui. În casa mătuşii domnea, îngrijit şi răsfăţat, un mare maestru, credea ea, un scriitor căruia Lelia îi punea la îndemînă tot ce-i trebuie unui om care are nevoie de linişte, care şi-a creat tabieturi, care e plin de capricii şi care ştie bine că merită orice. Între acest mare maestru şi Radu se împărţise viaţa Leliei, se împărţiseră puterile ei, se cheltuise maturitatea ei. Dacă geamlîcul şi grădina casei din strada Ghiocei — nume predestinat parcă — erau pline de flori care creşteau sub mîna Leliei altfel decît în alte grădini, dacă în curtea de păsări găinile de rasă ouau zilnic în cinstea maestrului care trebuia bine hrănit, dacă bucătăria mirosea zilnic a cozonac şi rufele de pe frînghie erau mai albe decît rufele obişnuite, nici Radu, în casa tatălui său nu ducea lipsă de nimic. Şi el avea cozonac proaspăt pe masă, şi rufele lui străluceau, iar vacanţele lui erau pline de bucurie şi răsfăţ, vacanţele i le închina Lelia lui.

De ce maestrul care zăcuse îndelung în braţele Leliei şi murise pe genunchii ei n-o luase niciodată de nevastă, asta nu pricepea Radu. Aşa cum nu pricepuse de ce după această parte care o lăsa pe Lelia aproape năucită de timpul liber care îi rămînea, mătuşa nu-i ceruse totuşi să se mute la ea. Nu, nu i-o ceruse. Îl lăsase să fie numit profesor la Afumaţi. Venise la el să-i rînduiască aşa cum ştia ea gospodăria, şi continuase şi după ce ieşise la pensie să trăiască singură în căsuţa din strada Ghiocei, să răsădească şi plivească flori, să crească păsări. Nu fusese niciodată zgîrcită cu el, nu şovăise să-i dăruiască lucrul care îi plăcea în gospodăria ei, să-l îmbie cu împrumuturi de care pe urmă se prefăcea a uita, ca să-i fie mai îmbelşugate vacanţele, dar nici măcar în clipa în care se internase la spital, conştientă de boala pe care o avea şi sigură că nu se va mai întoarce înapoi, nu-i oferise casa ei, ci făcuse numai un testament în toată regula prin care îl lăsa moştenitor. Ştia şi ea că Radu şi-ar putea cere mai lesne mutarea în Bucureşti dacă ar fi avut o locuinţă a lui în oraş, dar nu se îndura să se despartă de casa ei nici măcar în gînd, nici măcar pe patul de moarte. Amîna despărţirea asta pentru clipa în care ea nu va mai şti că se consumă.

Cum putea Radu să-i impute în mintea lui acest unic egoism, cînd toată viaţa Leliei nu făcuse decît să-l resfeţe, să-l vegheze, să-l dezmierde? Era pus acum în groaznica dilemă de a-i aştepta moartea ca pe o soluţie a propriei lui existenţe şi a dori ca această moarte să vină cît mai tîrziu, pentru că odată cu Lelia pierdea ultimul om pe care îl iubea cu cîtă putere exista în el. Ceea ce Lelia trăia în spital nu era viaţă, era un prelungit chin, cu atît mai crîncen cu cît mătuşa era lucidă, ceea ce Lelia trăia acum era cu atît mai odios încît orice prieten ar fi trebuit să dorească să se curme, dar tocmai el, nepotul care îi fusese ca un fiu, nu avea dreptul să-i dorească încetarea. În clipa în care îşi spunea „Mai bine ar lua-o Dumnezeu", nu putea să nu se scuze „ca să moştenesc eu casa din Bucureşti". Ştia bine că nu ăsta era substratul gîndului lui, dar legătura logică între un gînd şi celălalt, între un eveniment şi urmarea lui inevitabilă era atît de strînsă, încît Radu nu mai putea deloc gîndi la moartea Leliei, fără să se acuze pe el de ne

răbdare şi lăcomie. În ziua în care medicul îi spusese Leliei că „s-a mai însănătoşit", lucru foarte greu de crezut, fenomen care nu se vedea deloc pe chipul ei, din slăbiciunea şi din respiraţia ei, Radu fusese fericit că o poate lua în serios, o poate scoate din spital, o poate duce, după dorinţa ei, la acea pensiune. Cel puţin aşa avea prilejul să facă o mulţime de lucruri care contraziceau vădit graba lui de a o moşteni. Ar fi fost poate bine s-o satisfacă să rămînă în spital, unde era îngrijită, supravegheată, dar n-o putea face tocmai el, „moştenitorul". Trebuia s-o lase să cheltuiască ce şi cît voia ea. Ar fi fost bine s-o sfătuiască să nu-şi vîndă la întîmplare ultimele lucruri bune din casă, dacă viaţa ei se prelungea mai avea nevoie de rezerve în viitor, dar nu putea să se amestece în treaba asta, ca să nu-şi spună singur: „Ţi-e teamă că n-au să-ţi rămînă ţie?" Se acuza în fiecare moment pe sine însuşi ca pe un mare ticălos şi nu ştiu cum să se pună mai cu folos în slujba Leliei, ca să nu se simtă copleşit de nici o urmă de egoism sau lăcomie. Lelia începuse din nou să bea, după ce ieşise din spital. Deprinderea asta se înrădăcinase în ea după ivirea şi diagnosticarea bolii. Radu pricepea foarte bine că mătuşa găseşte un sprijin în băutură, că aşa îşi uită durerile şi apropiatul sfîrşit. Chiar medicul care îi descoperise boala, îi spusese lui Radu că alcoolul nu-i poate face mai rău Leliei decît îi făcea ideea că boala e nevindecabilă. În spital, fireşte, pacienta nu avusese voie să bea. Nu orice medic gîndea la fel ca doctorul Ieremia. Acum, în pensiune, Lelia bea din nou şi din nou Radu se prefăcea că nu ştie, că nu bagă de seamă. În acelaşi timp însă îl chinuiau remuşcările. Doctorul Ieremia spusese că alcoolul nu-i face mai rău Leliei decît conştiinţa bolii, asta se petrecea pe plan moral, dar nu spusese că nu-i grăbeşte sfîrşitul, că n-o minează fizic şi mai tare. Şi atunci, el, Radu, o ajuta să-şi grăbească sfîrşitul, pretextînd faţă de el însuşi că o ajută să înlăture obsesia acestui sfîrşit. Niciodată nu se zbătuseră în el atîtea gînduri contradictorii, nu se considerase mai ipocrit, mai perfid, nu se dispreţuise atît. Doctorul Ieremia, cu care stătuse îndelung de vorbă cu toată sinceritatea, ieşise din limitele specialităţii lui şi-i spusese fără ocol că îl consideră zdruncinat din punct de vedere nervos, că dacă Lelia n-ar avea nevoie acum, la pensiune mai mult decît în spital, de cineva care să-i facă comisioanele

și să se ocupe de ea, l-ar sfătui să se interneze la un spital de psihoze. Îl scuturâ atît de tare, îl ocărî atît de violent, încît Radu se trudi să se dezmeticească, să se pună în slujba Leliei fără să mai cumpănească nimic.

Primăvara era plină de obligații pentru el: unii elevi se apropiau de examene, alții trebuiau întăriți prin ore suplimentare ca să-și treacă anul, clasa la care era diriginte se pregătea de bacalaureat. Radu găsea greu ceasurile libere în care putea alerga la Lelia, la pensiunea din parc, dar făcea tot ce putea ca să le găsească. Cînd ajungea acolo, Lelia era pe afară, așezată pe treptele debarcaderului, pe o margine de pajiște, la soare. Citea sau împletea. Era îmbrăcată în rochii de vară pe care le avea pesemne din tinerețe, în culori tari și vesele. Radu nu i le văzuse în ultimii ani, sau în pantaloni de doc, care îi stătuseră vreodată bine și care atîrnau acum pe picioarele ei ca pe niște bețe depărtate și vag legate între ele. Se farda din ce în ce mai aprins, își lega părul cenușiu cu băsmăluțe puse pe un ochi strengărește. Era totdeauna veselă. Nu auzea un cuvînt din ceea ce-i spunea Radu, dar avea totdeauna ceva de povestit: urmărise o pereche de ciori care își făcuseră cuib sub streașină, seara parcul era plin de lilieci care brăzdau aerul în fața ferestrelor, o iasomie înflorise în fundul parcului unde ajunsese ea plimbîndu-se ieri.

Uneori ținea neapărat să se urce amîndoi în odaia ei, expediție de lungă durată, ca să-i arate ce schimbări mai făcuse acolo. Pusese cuverturi noi pe pat și pe masă, cusute de ea din cretonul pe care i-l cumpărase Radu. Mutase mobila din loc. Făcuse cu mîinile ei niște lădițe lungi din cîteva scînduri culese din curte, le pusese în dreptul ferestrei, le umpluse cu pămînt și cu răsaduri de pansele albastre. Lumina îi intra pe fereastră albăstrită de florile astea. Nimic nu mai arăta în odaie ca în ziua în care sosise aici.

— Și toate le-am făcut noaptea! spunea încîntată Lelia. Noaptea, ca să nu deranjez pe nimeni.

Radu se înfiora la gîndul zgomotului pe care trebuia să-l fi făcut Lelia noaptea, se înfiora și cînd vedea sticlele de vin și de coniac goale care se adunau lîngă pat. Dacă într-o zi directoarea pensiunii avea să-i ceară Leliei să părăsească casa?

— N-ai făcut cumva zgomot, mătușă? Nu s-a supărat nimeni?

— M-a rugat directoarea să trebăluiesc mai încet. Acum mă mișc ușor ca un fluture.

Cînd mîncau împreună în sala de mese de la parter, Radu vedea mirarea și uneori repulsia din ochii vecinilor de masă. Erau acolo oameni puternici, sănătoși, veniți să petreacă sau să se odihnească. Arătarea asta care nu mai avea ce căuta între oamenii vii, după concepția lor, le tăia pofta de mîncare și cheful de petrecere. Tinerii se gîndeau poate, cu inconștienta lor cruzime, că mumiei ăștia fardate, legate la cap cu băsmăluță roșie cu picouri albastre, schimonosite veșnic de un zîmbet fericit și puțin rătăcit, i-ar fi prins mai bine coșciugul. Cînd urcau sau coborau scările, cînd se plimbau la braț în parc, Lelia chinuindu-se să-și adune picioarele care o apucau mai mult pe lături decît înainte, Radu vedea și chipuri care se întorceau ca să-și ascundă rîsul.

Apoi aștepta dispoziții, cu stiloul și caietul în mînă. Covorașul de pat din dormitor trebuie vîndut. Și covorașul! suspină în gîndul lui Radu, și nota. Se afla pe toaletă o oglindă de mînă cu ramă de mozaic, o oglindă orientală. I-o dăruise cîndva maestrul. Să încerce Radu s-o vîndă, deși Lelia se despărțea greu de ea. Avea să încerce s-o vîndă, ce să facă? Să-i cumpere cîțiva metri de voal albastru, voia să pună alte perdele la fereastra mansardei. Auzi absurditate! Să pui din buzunarul tău perdele unei pensiuni străine, în care plătești chirie. Foarte bine, avea să vîndă oglinda, frumusețea aceea de oglindă și să cumpere voal pentru perdele. S-a gîndit că va moșteni oglinda? Eh, uite că n-are nici un drept asupra ei. Mătușa mai poate trăi un an, vrea perdele albastre. Mai poate trăi un an. Cînd era nefericită în spital, avea rost să-i dorești moartea, dar acum e veselă, e bucuroasă, scînteie de fericire, trebuie să dorești să trăiască mult, cît mai mult. Nu se mai plînge niciodată de vreo durere. Respiră greu, tușește uneori, parcă a mai slăbit puțin, trage la măsea și pare veșnic cherchelită, dar dacă e fericită se cuvine să-i dorești viață lungă. Va mai rămîne el, Radu, un an-doi la Afumați. Cînd se va muta în strada Ghiocei casa va fi goală. Dacă va mai fi casă! La asta nu s-a gîndit! Și casa se poate vinde la o nevoie. Vinul, coniacul sînt scumpe. Cu pensia nu se face față la băutură, abia de se

plăteşte odaia şi masa aici. Radu pleca seara la Afumaţi obosit şi plin de preocupări, avea multe treburi la şcoală, multe treburi şi pentru mătuşa Lelia. Abia de-i ajungea timpul.

Lelia cunoştea o stare de beatitudine pe care n-o cunoscuse niciodată. Se simţea uneori aşa cum se simţise cu aproape şaizeci de ani în urmă, cînd trecea pragul adolescenţei spre tinereţe. Tot ce o înconjura era de o frumuseţe nouă, parcă atunci văzută pentru prima oară. În timpul zăcerii în spital uitase cum e o grădină, un copac, o pădure. Şi le aducea uneori aminte, dar imaginea lor era aburită, prăfuită, lipsită de contur precis. Cînd aflase că sănătatea ei se mai îndreptase, le dorise, chiar pe ele le voise, ştiind că-i plăcuseră cîndva fără să şi le amintească bine. În timpul zăcerii în spital, în timpul lungilor insomnii din odaia înăbuşitoare în care alte trei bolnave se perpeleau în dureri, se cufundase treptat în moarte, în renunţare, sfîşiase în gînd, aşa cum ar fi rupt fotografii sau scrisori, perioade întregi din viaţa ei trecută, le aruncase definitiv din uitare după ce şi le perindase prin minte şi le simţise uscate, veştede, fărîmicioase ca tot ceea ce e trecut, încheiat, isprăvit. Nu mai aştepta nimic, nu mai avea ce să aştepte. Spera numai să moară, pe nesimţite. De asta existau doctori şi medicamente, cel puţin moartea s-o facă mai uşoară.

Apoi, cînd fusese vestită că poate ieşi din spital, că viaţa s-a prelungit pe neaşteptate, nu voise decît o grădină, şi anume grădina asta. Acum, după ce se deşteptase ca un copac uscat, socotit mort, care înverzeşte deodată la soarele primăverii, se umpluse de dorinţe, de chefuri, de năzuinţe. Bătrîneţea, pe care o ducea în cîrcă de mai bine de zece ani, se făcuse nesimţită, îi pierise din minte. Lelia se prefăcea şi faţă de sine că şi-a uitat boala. Nu se mai gîndea la ea, dar nu se mai gîndea deloc. Tusea, respiraţia grea şi înnodată erau nişte fenomene oarecare, nu meritau atenţie. Mersul anevoios şi urcatul scărilor care îi deznodau de fiecare dată încheieturile se puteau ivi la orice vîrstă, la un reumatic tînăr şi sprinten. Important, esenţial era că ieşea în fiecare zi la soare, că după liliac înflorise iasomia şi acum se pregăteau salcîmii, că fiecare dimineaţă era ca o zi de duminică, fiecare amurg un spectacol grandios peste lac.

Important era că își făcea odaia din ce în ce mai frumoasă, că fiecare pahar de vin poleia și mai mult lumina zilei, arginta și mai mult nopțile care pătrundeau prin fereastra mansardei. Ce noroc că Radu greșise valiza cu lucruri de vară pe care i-o ceruse din cămară cînd trecuse pe acasă. În locul rochiilor și bluzelor mohorîte pe care le purtase în ultimii ani, se pomenise cu cele colorate vioi, de pe vremea cînd Andrei mai trăia încă. Le încercase în fața oglinzii și-și dăduse seama că-i stau bine, o înviorează mai mult decît boarfele bătrîneții în care se îmbrăca înainte de boală. De ce să arăți oamenilor ăstora care au venit să se odihnească la pensiune un chip palid, o băbuță cernită care să le taie cheful de viață ? E mult mai bine să te fardezi curajos, să te îmbraci în culori vesele, să le zîmbești tuturor, să fii în același ton cu tinerețea lor. Se privea în oglindă și i se părea că-i sta bine, chiar foarte bine un fard mai puternic. Grozav o întinerise primăvara asta trăită în natură ! Nu arăta nici de cincizeci de ani. Leliei i se întîmpla pentru prima oară în viața ei să nu fie obligată să se ocupe de altcineva afară de sine. Și-a îngrijit în tinerețe mama paralizată, l-a crescut pe Radu, l-a ocrotit și răsfățat pe Andrei. Acum vrea să se resfețe pe ea însăși, să se simtă ocrotită și îngrijită de Radu. Are mereu ceva de așteptat, ea care rămăsese locului ca un ceasornic neîntors și care nu mai aștepta nimic : să-i cumpere Radu pantofi de vară, să înflorească teii, să se aducă la bufetul pensiunii vin de Murfatlar, să sfîrșească de tricotat jacheta verde, rața sălbatică care a scos pui în stufăriș să iasă pe lac cu ei, să se facă și mai cald, și mai cald în parc. Se uita înaintea ei și nu vedea decît o vară nesfîrșită, care abia începea și n-avea să se mai isprăvească niciodată. Uneori o izbea dureros gîndul că și vara asta va avea un capăt, apoi alunga gîndul. Izbutise să nu se mai gîndească la boală și moarte, de ce era neapărat nevoie să se gîndească la toamnă ?

I-ar fi plăcut să-și facă prietene în pensiune, prea era singură, dar, în chip inexplicabil, oricît ar fi zîmbit unei persoane sau alteia, acelea îi răspundeau grav la zîmbet, iar dacă încerca să vorbească cuiva, răspunsul îi era strigat de două, de trei ori, apoi se renunța la orice fel de răspuns. Cînd directoarea pensiunii o rugase să facă mai puțin zgomot noaptea, trebuise să ridice atît de tare glasul încît toate

camerele de la mansardă fuseseră puse la curent şi lumea se mai potolise, spunînd că va avea pe viitor mai multă atenţie. Numai perechea care locuia la etaj, dedesubtul camerei ei, nu se putuse linişti. Noaptea o mie de diavoli parcă răscoleau deasupra capului lor, băteau cuie în pereţi, tîrau divanul pe duşumea, aruncau papuci sau cizme sau bocanci pe parchet, repetat, nesfîrşit.

Lelia nu dormea. Sădise în lădiţa cu pansele de la fereastră şi busuioc. Se aşeza în dreptul ferestrei, aspira mireasma busuiocului, mireasma parcului, a fînului cosit pe pajiştea din faţa casei, se uita la cer, la constelaţii. Dacă ar fi avut şi auz, ar fi ascultat greierii, sau corul broaştelor, sau trista chemare de dragoste a cucuveleı. Pentru că lumea era lipsită de sunet, umplea golul care se crea în ea cu închipuiri. Îşi turna un pahar de vin şi după ce-l bea, îi era mai uşor să-şi imagineze că peretele din faţa ei, a cărui culoare gălbuie nu-i plăcea, era o pajişte înflorită. Avea o bucată de creton verde cu flori albe, o bătea în cuie pe suprafaţa peretelui. Ciocanul îi scăpa din mînă, papucul din picior, se apleca greu să le ridice, le pierdea iar, le culegea din nou. Vecinii din dreapta băteau cu pumnul în zid. Lelia n-auzea nimic, absorbită de treaba ei, fericită. Radu îi adusese de acasă două mici acuarele care îi erau dragi. Ziua fusese prea frumoasă ca s-o piardă închisă în odaia ei. Acum era timpul să le aşeze la locul potrivit. Le alegea un loc, îl schimba. Era bine, era încă răcoare. La vară avea să cumpere un ventilator dacă în odăiţă va fi prea cald. I se făcuse somn ? Nu, dar era niţel năucă şi năuceala asta era foarte plăcută. Parcă se dădea uşor, uşor de tot în leagăn şi-i venea să rîdă văzînd cum se clatină pereţii ca nişte decoruri de teatru.

Radu sfîrşise o parte de examene şi acum se pregătea de bacalaureat. Era tot atît de emoţionat ca elevii lui şi ţinea din toată inima ca aceia pe care îi preţuise el să se bucure de o preţuire generală, care să-i confirme lui că nu greşeşte şi lor că au de ce să cuteze în viaţă. O săptămînă încheiată nu se putu duce la Lelia. Cînd în sfîrşit ajunse acolo, înainte de a o căuta în parc, se întîlni piept în piept cu directoarea pensiunii. Tocmai voia să-i vorbească, mare noroc că-l întîlnise înainte de a-şi vedea mătuşa.

Îi părea foarte rău directoarei, o cunoscuse doar pe doamna Lelia Gheorghiu cu ani înainte, cînd locuia în această

pensiune, îi păstra o amintire frumoasă, dar de data asta doamna Lelia nu mai era o persoană potrivită pentru a trăi într-un colectiv, într-o pensiune, în sfîrşit, într-o casă în care fiecare respecta odihna şi tihna celuilalt. O pereche de chiriaşi de la etaj, de sub odaia doamnei Lelia, plecaseră, vecinii ei de mansardă din dreapta achitaseră şi plecaseră, vecinii din stînga se pregăteau să plece. Să nu se supere domnul profesor, nu era vorba numai de zgomotul pe care îl făcea noaptea mătuşa domniei-sale, nu era vorba numai de surditatea ei, dar, uite, doamna Zamfir de la etaj, urcînd serile trecute scara trăsese o spaimă cumplită, era să calce pe doamna Lelia care adormise pe trepte. Altădată fusese găsită aţipită pe treptele debarcaderului, s-ar fi putut rostogoli în lac, Doamne fereşte ! s-ar fi putut îneca. Sigur că un client vechi al pensiunii se bucură de toată stima, sigur că direcţiei îi convine ca unul dintre chiriaşi să consume mult alcool de la bufet, alcoolul e mai scump decît mîncarea, dar, să nu se supere domnul profesor, pensiunea nu poate oferi chiriaşilor ei imaginea unei persoane care foarte des îşi pierde luciditatea, se aşează unde nimereşte, se îmbată... mă rog, asta nu-i treaba direcţiei ! Chiriaşii sînt cusurgii, s-au plîns, au protestat, unii au spus şi cuvinte grele care n-are nici un rost să-i fie repetate domnului profesor, au vorbit de stafii şi alte bazaconii. Asta era ceea ce voia directoarea să-i spună, socotea că domnul profesor o înţelege şi-şi va convinge mătuşa... nu-i aşa ?

Radu se plimbă o bucată de vreme prin parc. Încercă să-şi adune gîndurile, să socotească în ce fel îi putea spune Leliei că trebuie să plece de aici, cît adevăr şi ce născociri trebuia să amestece ca s-o convingă. Asta avea să-i dea mătuşii o lovitură grea, lovitura de graţie. Dacă trăia şi se simţea bine, faptul se datora iluziei pe care i-o crease mediul, nu unei adevărate îmbunătăţiri a stării ei. Dezamăgirea pe care avea să i-o aducă el, va avea un efect tot atît de puternic, dar invers. Mătuşa se va prăbuşi. Eh, îşi spunea el batjocoritor, de ce te necăjeşti ? N-ai vrut casa din strada Ghiocei ? Ai să moşteneşti casa din Bucureşti. Poate că începutul viitorului an şcolar nici n-are să te mai prindă la Afumaţi ! Nu eşti încîntat ? Cît o mai zăcea acasă sau la spital, ai să mai alergi după cumpărături pentru ea, dar asta nu va ţine mult. Ai să fii şi tu liber ! Să-ţi fie ruşine,

să-ţi fie ruşine, canalie ! Să te văd eu pe urmă, să văd ce rost are să mai aibă viaţa fără dragostea mătuşii, fără dragostea ta pentru ea, fără nici un alt prieten mai bun pentru care să te zbuciumi, căruia să te devotezi, care să te aştepte, spre care să te grăbeşti.

O găsi pe Lelia departe de casă, aşezată pe marginea unei peluze, ocrotită de o mare pălărie de pai, brodînd o batistă. Era mai bine aici decît în odaia ei, locul era pustiu, putea urla la urechea ei, n-avea să-i audă nimeni. Îi spuse tot ce avea de spus, aşa cum le aflase de la directoare, fără ocoluri. Nu era în stare să invente nimic, nu era în stare de nici o minciună binefăcătoare.

Lelia nu băuse în dimineaţa aceea. Îl ascultă atentă. Pe măsură ce îl înţelegea, se făcea mai palidă sub fard. Zîmbetul dintru început înţepenise ca un rînjet pe faţa ei. Ochii i se umpleau de o adîncă, nemărginită tristeţe. Mîinile osoase înlemniseră şi ele ca nişte păianjeni mari, morţi, pe batista pe care o brodaseră. Spinarea i se coşcovi, pălăria mare îi lunecă pe ceafă, dezgolindu-i fruntea largă, ţeasta descărnată. Se uită în jurul ei. Soarele, parcul, salcîmii înfloriţi, fereastra mansardei ei care se zărea de aici, deosebită de celelalte ferestre prin colierul de flori albastre, lacul zărit de departe, sclipind printre copaci, toate fură deodată foarte departe, ireale ; povestite, intrate de pe acum în ieri. Da, toate fuseseră, din clipa asta chiar nu mai erau. Le înghiţise trecutul.

Pe faţa ei începură să se prelingă două şiruri de lacrimi. Ochii lui Radu se umplură şi ei de lacrimi. Lelia tuşi, se înecă, tuşi iar.

— Să mă mai ţină pînă la toamnă, nu se poate ? Nu ? N-am să mai fac zgomot. N-am să mă clintesc din loc noaptea. Spune-i că poate mor pînă la toamnă, adică acum, în vară. Poate mor în curînd. Să mai aibă puţină răbdare. Nu ? N-are să vrea ? Tocmai asta, nu vrea să mor aici, nu-i aşa ? Asta e. Da, nu vrea să mor aici. Pricep. Acasă, Radule ! Acasă, nu la spital, te rog !

— Acasă, mătuşă, acasă, sigur.

Lelia vru să se ridice de jos. Îi era cu neputinţă. Radu începu s-o tragă de mîini, s-o salte din umeri, s-o sprijine, să încerce s-o smulgă din pămîntul în care parcă prinsese

rădăcini. Cînd fu în sfîrșit în picioare, rezemată de el, mătușa încercă să respire adînc. Respirația se oprea în gîtlej. Stăteau amîndoi înțepeniți, istoviți de efort, cu fețele scăldate în lacrimi. În jurul lor parcul se desfășura strălucitor sub soare. Lelia se agăța de Radu, îi paraliza brațele, îi împiedica mersul. După doi pași, se așezară din nou în iarbă. Chipul crispat de efort și de gînduri i se destinse ca pentru odihnă. Ochii i se deschiseră foarte mari.

— La spital, Radule, nu acasă.

Departe cerul e întunecat, întunecat deasupra Bucureştilor tăcuţi. În noaptea asta nu se plimbă reflectoare pe boltă, nu se aude zbîrnîitul care te înfioară al avioanelor, nu se aud explozii de bombe. E linişte, în sat mai latră cînd şi cînd un cîine. Ţăranii au dat seara drumul cîinilor din lanţ, i-au lăsat să-şi caute hrana şi prin gunoaie, refugiaţii ăştia care umplu satul mai le hrănesc uneori potăile, dar mai şi aruncă ceea ce în mintea lor de orăşeni nu-i potrivit pentru un dulău. Mămăliga e scumpă, nu-ţi dă mîna să saturi cîinii cu ea, lasă că şi gunoaiele sînt bune pentru javrele care ştiu să le scormonească.

Teodora stă pe prispa de lut, cu Lia şi cu lelea Sofica Pelin. Deasupra lor cerul e înstelat, e vast, e liniştit cum n-a fost de mult.

— Să mergem la culcare, Lio !

— Să mai stăm, mamă. Nu mi-e somn. Sau culcă-te dumneata, vin şi eu în curînd.

— Şi eu mai stau, spune lelea Sofica. S-a dezlipit somnul de mine de la un timp, tare mi-e frică să nu mă fi lăsat de tot. Te pomeneşti că n-oi mai şti niciodată să dorm.

Lelea Sofica stă jos, pe lutul prispei, şi-a adunat genunchii sub bărbie, i-a cuprins cu braţele, s-a ghemuit toată, şi-a tras basmaua peste ochi, peste gură. De sub basma se aude din cînd în cînd un oftat. Teodora se ridică de pe scăunelul pe care şezuse.

— Are să vă prindă frigul pe amîndouă.

— Frig ? E cald, mamă, e cald.

— Nu vă mai gîndiţi, omul poate înnebuni de atîtea gînduri.

— Cum să nu te gîndeşti, coană? Dacă ai avea fecior în război ca mine, nici dumneata n-ai avea somn.

Nici eu n-am, nu mai am, se gîndeşte Teodora. Din pricina Liei, inima Liei bate în pieptul meu, bate tare, cu durere, şi din pricina tuturor din oraşe, şi sate, şi front. La ce bun să le-o mai spun? Mă duc, mă culc, mă fac că dorm sau chiar adorm, şi dacă a mai trecut o noapte, ziua parcă e mai uşor de trăit. Uşor? Nimic nu-i uşor. Şi nu ştiu ce va fi mai departe, capul meu nu înţelege ce va fi mai departe. Frontul se apropie. Ce va fi mai departe?

— Noapte bună!

— Noapte bună, mamă.

De-ar fi bună noaptea asta, măcar una să fie bună. Să nu vină iar avioane, să nu arunce bombe, dar ele pot veni oricînd, la orice oră. Mai pot veni şi de acum încolo.

— Radu al meu e harnic, harnic de nu-l ajunge nimeni din urmă. Şi e frumos, domnişoară Lia, phi! ce frumuseţe de flăcău. Ştii, înalt, eu îi vin pînă sub umăr, şi lat în spate, şi subţire în mijloc. Şi e bun. „Mamă, zicea, stai acasă azi să-ţi mai odihneşti oasele, mă duc eu să secer, că tot fac treabă cît doi." Aşa zicea şi se ducea la ogorul boierului şi mă silea să stau acasă cîteodată. Păi nici un flăcău din sat n-o cruţa atîta pe maică-sa. „Însoară-te cu Ticulina" îl rugam, dar el mai amîna, numai ca să mai stea lîngă mine. Şi doar Ticulina are casă mai frumoasă decît asta a noastră, şi de dragă îi era dragă, dar voia el să mai stea lîngă mine. Şi uite că n-a mai stat. I-a venit ordin de chemare, s-a dus. „Mi-e frig" scria în ultima scrisoare, dar asta a fost de mult, astă-iarnă. De ce n-o mai fi scris de atunci?

În fiecare seară aude Lia povestea asta, şi întrebările astea, şi îngrijorările astea, şi răspunde mereu la fel: „Vine el, lele Sofica, n-avea teamă. Scrisorile se mai şi pierd. Doar nu moare orice bărbat plecat în război. Aşteaptă-l cu linişte!"

Cu linişte? Ce baliverne, ce minciuni îi toarnă femeii ăsteia? Ea îl aşteaptă pe Andrei Bucur cu linişte? Se poate găsi o fărîmă de linişte sub cerul ăsta care scuipă foc peste oraşe, ba uneori, în treacăt, şi peste sate? Se poate găsi o clipă de linişte cînd cel care ţi-e drag e acolo, în bătaia glonţului sau a ghiulelei, cînd n-ai fost bucuroasă că frontul merge înainte, te-a durut inima că frontul merge înainte,

frontul ăsta fascist lîngă care nu e nici inima ta, nici a lui Andrei, cel amestecat în înaintarea asta la început rapidă, şi nici n-ai fost bucuroasă de retragerea acestui front, acum atît de aproape. Cînd nu poţi fi decît nemulţumită, nedumerită, îngrijorată, unde, în ce gînd să mai găseşti linişte?

— Şi logodnicul dumitale, locotenentul, zici că nici el n-a scris de mult?

Şi asta o ştie lelea Sofica, dar întreabă iar şi iar în fiecare seară, de parcă ar putea afla deodată ceva ce nu i se adusese la cunoştinţă, ceva care i-ar uşura inima cu o veste bună.

— Andrei n-a mai scris din mai.

— Din mai, vezi, e mai aproape decît februarie, cînd mi-a scris mie Radu. Atunci zicea că-i era frig. Cine ştie cît i-o fi fost de frig, de mi-a scris el. Şi foame i-o fi fost, dar nu spunea nimic despre foame.

Ce-i mai pot spune lelei Sofica? De unde să scoţi încurajarea pe care nu ţi-o poţi rosti în gînd nici ţie? A murit Andrei, Andrei al meu cel cu ochi de peruzea, cu glas dulce şi molcom, cu gînduri clare, cu sufletul plin de dragoste ca un stup plin de miere? E arheolog, voia să scoată din pămînt urme de civilizaţii apuse, să descopere temelii de palate, de mînăstiri, de cetăţi, să scoată la lumină frumuseţi trecute şi astăzi încă frumoase. Să scoată din pămînt, nu să intre în pămînt, în tranşee, şi nu să tragă cu puşca, şi nu să calce pămînt străin, şi nu să intre de tot în pămînt cum poate s-a întîmplat pînă acum. Din mai şi pînă azi s-au putut petrece multe, şi Andrei e poate într-o groapă adîncă, cu ochii lui de peruzea acoperiţi de ţărînă, şi fără nici un gînd, golit de gîndurile lui bogate, şi de dragostea lui mare, şi de tot ce clocotea în el.

— Vezi, mai e mai aproape decît februarie! repetă lelea Sofica şi Lia îşi aduce aminte de prezenţa ei. La ce se gîndea acum? Da, era cu Andrei sub nişte castani înfloriţi, la Şosea, şi printre sfeşnicele albe ale florilor cerul era albastru, albastru şi curat.

— E totuna, lele Sofico, mai sau februarie e totuna. S-au pierdut scrisorile. Vom primi altele.

De unde? Cînd? Frontul e la Iaşi. Dacă mai trăiesc Andrei şi Radu, ce se va petrece cu ei?

— Am o soră la Ploieşti, Tinca. S-a măritat cu unu de acolo, s-a dus după el. Au făcut trei copii, şi i-a luat bărbatul în război. Singură se zbate Tinca, auzi, singură cu trei copii. I-ani cerut să-mi trimeată mie măcar unu, să-l cresc eu. N-a vrut, zice că sînt destul de săracă şi aşa, şi nici ea nu vrea să se despartă de ei. Ce-o fi făcînd acum Tinca ?

Şi asta ştie de mult Lia. Ce să-i mai spună Sofichii ? Ce să mai audă de la ea ?

— Hai la culcare, lele Sofico.

— S-a dezlipit somnul de mine, nu mai ştiu să dorm.

— Să încercăm. Noapte bună.

Bună ? Cum poate să fie bună o noapte acum, în augustul ăsta copleşitor ?

Teodora a adormit. Bine că cel puţin ea dormea. Lia se strecoară încet, se culcă lîngă ea pe patul tare. De pe prispă se mai aud vreo două oftaturi, apoi paşii lelei Sofica. Se îndreaptă spre bucătăria din curte. În sat mai latră cîte un cîine, îi mai răspund doi-trei, şi iar se înstăpîneşte tăcerea. Geamurile sînt acoperite cu hîrtie groasă, de camuflaj. Dacă măcar s-ar vedea cerul prin ele. Nu, stai aşa, în beznă. Gîndurile te cutreieră, te macină. Andrei poate că a murit. Andrei vorbea despre vasele dezgropate în Ardeal ca de nişte minuni care îi umpleau viaţa. Da, ea şi arheologia îi umpleau viaţa. Şi sufletul ei era plin de Andrei, ca de o lumină, ca de o putere, ca o certitudine definitivă. E plin şi acum. Dar ce se poate spera ? Se apropie un sfîrşit, dar care va fi el ? Şi sfîrşitul ăsta nu-l va secera pe Andrei ? Ce să speri, Doamne, ce să speri ? Nu eşti în stare să întrevezi nimic. Nu eşti în stare, nu ştii, nu bănui, nu te pricepi. Aştepţi. Are să mai cînte ea vreodată la pian ? Are să mai aibă har, şi dorinţă, şi în faţa ei acea perspectivă de care se bucura Andrei atît de tare ? „Ai să dai concerte", spunea el. Va mai da concerte ? Pianul a rămas la Bucureşti, în casa pe jumătate bombardată. Şi dacă pianul ar fi fost aici, ar fi cîntat ? Ce gînduri rătăcite, zevzece. Cîtă disperare poate încăpea într-un piept omenesc, şi cîtă speranţă nelămurită, bezmetică şi ea, dar amîndouă îngemănate, de crapă pieptul, nu le mai poate cuprinde. Să mă mai plimb o dată cu Andrei sus, la Sinaia, pe Cumpătul. Acolo, între brazi. O dată ? Nu, toată viaţa, toată viaţa. Şi să mai cînt, şi el să

descopere... un ulm... nu ! Am adormit ? El să descopere o fostă cetate. Să scapere de fericire ochii lui de peruzea. Uite, Andrei, nu avem nevoie să trăim mult, ne ajunge o viaţă scurtă, plină. Mă auzi, Andrei ? Eşti pe prispă ? Iar am adormit şi visez. Andrei, iubitule, să nu mori, ai drept la viaţă. Vrei viaţa mea ? Ţi-o dau ! Ţine mărul ăsta rotund, ia-l în palme. E viaţa mea. Înţelegi, Andrei, cît te iubesc ? Ştiai ? Ce frumos rîzi tu, te rog să mai rîzi, Andrei ! Pe urmă îţi cînt *Sonata lunii*. Uite, pianul e aici. Îţi cînt acum.

De-ar fi să cadă o sută de bombe în noaptea asta peste Ploieşti, eu din pat nu mă mai scol. Mă dor braţele, mă dor picioarele, mă doare mijlocul. Umpli cărucioare după cărucioare cu bidoane de vaselină. Ziua toată descarci cărucioare după cărucioare de bidoane de vaselină. Şi leafa e mică. Acasă Săndica vede de Petruţ şi de Mihăiţă. Săndica, ea e mare, are şase ani. Nu-i lasă să intre în foc, nu-i lasă să se bage în şanţul cu lături de lîngă casă. Mai mult nu ştie. Şi tot îi găsesc seara murdari. Şi îi găsesc flămînzi. Le las eu ceva dimineaţa, dar nu le ajunge, lor le e foame. „Fă-ne o plăcintă, mamă !“ a spus ieri Săndica. Şi-a adus aminte de plăcintă, şi de cînd n-a mai mîncat ! Era mică, ăilalţi şi mai mici, numai ea şi-a mai adus aminte de plăcintă. Se vinde în colţ, la albanez, cînd o iei spre rafinărie, plăcinte. Nu le-am luat niciodată. Strîng ban de ban să le iau ghete la iarnă. Dacă aş intra în banii ăia puşi şi le-aş lua o dată plăcintă ? N-au să mai ajungă pentru ghete. Dracu s-o ia de viaţă, am să intru în economii, ce-o fi o fi. Copilul trebuie să mănînce odată şi ceva bun. Aoleo ! braţele mele ! Cum mă dor, cum mă dor braţele ! Să cadă o sută de bombe în noaptea asta, eu din pat nu mă scol.

Aşa am spus şi alaltăieri, şi cînd a început să urle cerul de avioane şi oraşul de explozii, i-am smuls din pat, i-am luat pe Petruţ şi pe Mihăiţă în braţe, Săndica mă ţinea de poale şi am alergat în şanţ, pe maidan. Era plin şanţul, abia mi-au făcut oamenii loc cu pruncii mei cu tot. Pîrîia pămîntul, se zguduia şanţul, cădea grindină de pămînt peste acoperişul lui ca bulgării pe sicrie. Copiii dormeau sau plîngeau, erau mulţi copii acolo, şi mamele clănţăneau din dinţi de frică, şi Ion al moaşei, natontol cum e el, stătea pe scări,

cu capul afară, să vadă unde au mai căzut și unde mai arde. Și nu se mai isprăvea. Eu am adormit, de frîntă ce eram, și iar m-am trezit de bubuituri, și iar am adormit.

Unde ești mă, Tudore, unde ăi fi și cum ăi fi, mort sau viu ? Prizonier sau în regimentul tău, că știre de la tine nu mai am de doi ani ? Am primit bilet cu ștampilă că ești dispărut. Dispărut nu înseamnă mort. Ori, știu eu ? Ăi fi murit, Tudore, și cum ăi fi murit, zdrobit, fărîmat, ăi fi murit deodată ori încet, cu zvîrcoliri și suferințe ? Pe cine ocolește moartea ? Pe cine vrea ea. Pe tine te-o fi nimerit, bărbate, te-o fi nimerit spurcata și copiii mei vor fi orfani, și eu văduvă, și noi nici nu știm. Ori ăi fi prizonier, și n-ai cum scrie. Ăi fi viu, bărbate, și te-i întoarce acasă. Vino oricum, bolnav, sfrijit, olog, dar vino, Tudore, că te îngrijesc eu și te fac bine. Maică-ta, soacra Zamfira, zice că inima îi spune că Tudor trăiește. Și inima mea, vai de ea, nădăjduiește, nădăjduiește, dar nu-mi spune sigur. Zamfira, soacra, nu mă poate ajuta, ea trebuie să vadă de copii, cinci, ai fie-si Florica, singură și ea, care spală rufe pe la case. Bărbatul Florichii a murit, era în linia întîi, a murit la începutul războiului. Asta e sigur. Dar vezi, de Tudor al meu nu e sigur, el mai poate veni. Ziua descarc bidoane, noaptea visez că descarc bidoane, cînd nu mă trezește măgăoaia. Am treizeci de ani, Tudore, și tu treizeci și unu, și uite-mă aici singură, și tu singur acolo, că nu pot crede că ai murit, uite, nu pot crede chiar de n-aș primi scrisoare de la tine zece ani. Scrie soră-mea Sofica de acasă, din sat : „Trimite-mi mie barem un copil, să-ți fie ție mai ușor". Nu pot, uite că nu pot, dacă tocmai acolo îl găsește moartea ? Dacă îi e lui scris să moară acolo, de bombardament sau de vreo boală ? Aici îi apăr eu. Îi acopăr în șanț cu trupul meu așa cum își acoperă cloșca puii. Dacă om muri, să murim toți grămadă. Și Sofica e tare bogată, o să-l țină cu scovergi, cînd și fie-su Radu e în război ? Numai cînd bombardează ziua și eu sînt la rafinărie e mai greu. Eu acolo, ei aici, of, Doamne ! Îi scoate din casă vecina Lenuța, îi ia cu ea în șanț și eu mă perpelesc acolo, la muncă, mă perpelesc și înțepenesc parcă de frică. Unde ești, Tudore, să avem și noi o apărare, un braț de bărbat ? Da' ție ți-o fi și mai greu, săracutule, pe acolo, numai tu știi cît ți-o fi de greu.

Meşteru, nea Timofte, zice că dacă se sfîrşeşte războiul o să fie altfel. Dacă dăm tot înapoi, zice el, o să fie mai bine. Mi-a dat şi să citesc ceva, o bucăţică de hîrtie scrisă mărunt, dar eu citesc tare greu, şi pînă s-o sfîrşesc, mi-a luat-o s-o dea la altul. Zicea acolo de munca noastră grea, de plata noastră mică, şi mai zicea de unire între noi, dar n-am înţeles bine şi pînă să desluşesc eu, mi-a luat hîrtia. Sînt unii la rafinărie care nu se tem să se înfrunte cu şefii ăi mai mari. La început îi băga la închisoare, de la un timp nu mai bagă pe nimeni, dar nici leafa nu ne-a mărit-o. Au, braţele mele, mult mă dor în noaptea asta. Cînd am intrat în odaie, era un cer plin de stele, au să vie, mi-am zis, au să vie roi avioanele. Şi uite că nu mai vin. Copiii dorm, s-au lipit toţi trei de mine şi dorm, m-aş întoarce pe o parte dar n-am cum, că-i trezesc. „Pentru copiii tăi eşti ca o lupoaică pentru puii ei", mi-a spus nea Timofte. „Mai departe nu vezi." Ce să văd mai departe? Sărăcie văd, gunoaie şi lături în uliţă văd, bidoane de vaselină văd cît e ziua de lungă, dacă ar fi Tudor aici pe el l-aş vedea, lupoaică aş fi şi pentru el la nevoie. Dar mai departe? Văd zdrenţe, văd trudă, miros sudoare şi ceapă în jurul meu. Ce vrea nea Timofte? Să fim uniţi, a zis şi el. Păi nu ne uneşte sărăcia? O fi ştiind nea Timofte mai mult, dar mă vede proastă şi nu-mi spune şi mie. Cîteodată în rafinărie parcă se întîmplă ceva, parcă se încrînceneză toţi, nu toţi, dar mulţi. Şi simt eu cum se înţeleg pe tăcute între ei, dar nu mă mai ademeneşte nici unul să fiu printre ei, de cînd n-am înţeles bileţelul lui nea Timofte. Să fie Tudor aici, el ar înţelege. „O să fie altfel", zice nea Timofte. Să fie, dă Doamne, că toţi am vrea altfel, dar eu nu ştiu cum.

Nu pot adormi de dureri în braţe şi de şale. Cum era cucoana aia care a stat în automobil, în curtea rafinăriei, aşteptîndu-l pe bărbatu-său, care intrase înăuntru? Era frumoasă, îi sclipeau cerceii, îi sclipeau ochii. Eu am zis: „Uite ce frumoasă e!" Nea Timofte a scuipat: „Nevasta ălui mai mare acţionar de aici. Pentru cerceii ei munceşti dumneata, Tinco." Pentru cerceii ei! Auzi! Sigur, dacă ar umple ea cărucioarele cu bidoane, n-ar avea cu ce să-şi cumpere cercei. Dar mie cercei îmi trebuie? Pîine pentru copii îmi trebuie, şi niţel lapte, că rar le mai iau lapte. Acţionari, şi din ăi mari! Plini de bani. Din munca noastră, sigur,

știe el ceva, nea Timofte. Că dacă am sta toți deodată cu brațele încrucișate, de unde le-ar mai veni lor banii șuvoi? Dar pot eu să stau? Aș sta bucuros, că nu mai pot de oboseală. Îmi dă cineva leafă dacă stau? Nu-mi dă. Așa e de sucită și de învîrtită treaba asta, că eu nu-i văd dezlegarea. Ar vedea-o Tudor, dacă ar fi aici. Mi-e atît de somn că nu pot dormi. De dureri nu pot și de un soi de somn chinuitor care seamănă cu frigurile cînd te scutură și nu te lasă să închizi ochii.

Barbu Cristea-Sinești se plimbă cu pașii mari în salonul cu oglinzi enorme, cu covoare persane, cu policandre de cristal, cu portrete de familie. Fumează și se plimbă. Se oprește o clipă în fața portretelor mari, în ulei, ale părinților lui, Veniamin și Ecaterina Cristea-Sinești. Tata are o barbă mare, decorații pe piept, ochi pătrunzători și buze subțiri, ghicite între barbă și mustață. Tata ăsta, procuror la Înalta Curte și deputat liberal, a știut să facă avere de care se bucură acum fiul. A moștenit el ceva și de la bunicul Eftimie, administrator pe moșia Băduleștilor, dar restul l-a dobîndit prin puterea și istețimea lui. Portretul bunicului Eftimie e și el pe undeva prin pod, nu era destul de arătos, părea un chiabur mai curînd decît un boier. Pe haina lui cam prost croită nu există decorații, barba îi e cam gălbejită, nu are ochi pătrunzători și gravi ca ai tatii, n-o fi fost pictorul bun, asemenea portret nu ții în salon. Era numai Eftimie Cristea, acest bunic, nu ca tata Cristea-Senești, după numele moșiei pe care i-a adus-o zestre mama, Ecaterina. Pe mama o poți ține cu mîndrie pe perete, arată ca o domniță, cu părul ei blond buclat în care strălucește o diademă de briliante, cu umerii ei goi, pe care s-a oprit un fluture ca pe o floare. A avut cap pictorul, a știut să zugrăvească o frumusețe a vremii lui.

Dar Barbu Cristea-Sinești nu se poate opri mult și cu recunoștință în fața acestor portrete. Îl frămîntă grijile, neliniștea. Dacă frontul înaintează mereu, ce se va întîmpla cu el, cu averea, cu acțiunile la rafinăria din Ploiești, cu moșia, cu toate? Ce se va întîmpla? Vor interveni sau nu americanii, că doar și cu ei luptăm, vor interveni pe lîngă aliații lor care vin și înaintează mereu către noi, sau ne

vor lăsa baltă ? Se poate să ne ocupe ei într-o zi, asta n-ar fi prea rău. Se mai poate întîmpla o minune, se mai poate pune o piedică acestei înaintări a ruşilor ? Fasciştii sînt atît de puternici, retragerea asta e poate o metodă strategică. Hitler, ei bine, Hitler are cap, nu glumă. Nu se poate ca geniul lui să nu mai scapere o dată.

De ce nu coboară Elvira ? La ora asta ar trebui să cinăm. Elvira ! Parcă n-ar pricepe nimic, e senină ca Venus ieşind din valuri. Elvira nu e aliata mea ! îi vine în cap deodată lui Barbu, şi parcă gîndul ăsta se formulează pentru prima oară limpede, după ce i-a rătăcit prin minte vag, de atîtea ori. Elvira nu trăieşte cu picioarele pe pămînt. Seamănă cu năucul de taică-său „savantul" Vasile Dimiu, cărturarul ăla jerpelit. Nici acela nu se sperie de apropierea frontului. Coate-goale a fost toată viaţa, ce-şi zice el ? Coate-goale am să rămîn, n-am ce pierde. Eu nu l-am mai văzut, dar îi ştiu atitudinea şi-mi ajunge.

Şi uite că Elvira coboară acum scara interioară, largă şi fastuoasă. E frumoasă, e frumoasă ! nu se poate opri să se gîndească Barbu. Ce ciudaţi sînt ochii ei albaştri între genele negre, sub sprîncenele negre şi groase, ce frumos e nasul ei mic şi arcat uşor, ce frumoasă e toată, ca o regină, ca o zeiţă.

— Văd că te-ai îmbrăcat de gală.

— Nu mi-ai spus tu, Barbule, că trebuie să vin la cină ca doamnele din Anglia, ca o *lady ?*

Şi Elvira rîde cu gura ei cărnoasă, cu toţi dinţii ei sclipitori, dar rîsul ei îi pare lui Barbu puţin ironic, puţin batjocoritor. Şi-a pus riviera de diamante la gît, cerceii de diamante în urechi, părul negru, lucios, pieptănat cu cărare la mijloc, îi încadrează obrazul alb, delicat.

— Dar tu, domnul meu, de ce nu te-ai îmbrăcat sărbătoreşte ?

— Eu ? Da, eu n-am avut chef, dar nici un fel de chef. Tu nu-ţi dai seama pe ce lume te afli ?

— Stai jos, Barbule, stai la masă, şi spune-mi şi mie pe ce lume mă aflu.

— Ieri au căzut şi Iaşii.

— Ah, da ?

— Nu cumva îţi pare bine ? Nu înţelegi ce ne aşteaptă ?

— Barbule, am fost săracă, prin tine am devenit bogată. Am să fiu iar săracă. Sînt destul de tînără ca să mă deprind din nou.

— Şi dacă ne spînzură, doamnă, şi dacă ne spînzură ? Spînzurată n-ai fost încă niciodată. Cu asta ai să te deprinzi ?

— Ah ! Aşa ? Va fi o senzaţie cu totul nouă.

— Nu mai glumi, nu mai glumi, că mă înnebuneşti. Te întreb acum serios, fără să accept un răspuns în doi peri, te întreb : dacă se va întîmpla ceva... ceva oribil, crezi că tatăl tău ne va ascunde ? El e democrat, e cunoscut ca democrat, ca antifascist, el ne-ar putea ocroti. Ce crezi tu ?

Elvira rămîne pe gînduri. Tatăl ei, profesorul Dimiu, nu-l poate suferi pe Barbu. A fost împotriva acestei căsătorii, n-a vrut să-l vadă niciodată pe Barbu după măritişul ei. Ea ? Ea s-a îndrăgostit de ochii frumoşi ai lui Barbu, de graţia lui bărbătească, s-a lăsat cucerită de iubirea lui năprasnică. Pe tata l-a mai văzut, dar singură şi rar, şi l-a simţit jignit şi îndepărtat de ea. Apoi l-a cunoscut şi ea treptat pe Barbu. Lacom, cu toate puterile lui mari şi cu toată inteligenţa lui ascuţită îndreptată spre afaceri, spre cîştig. Egoist, tenace, lipsit de scrupule.

— Nu, tata nu ne va ascunde şi eu aş muri de ruşine să-i cer ajutorul acum. Dacă vom fi spînzuraţi, vom fi împreună, Barbule. Asta nu te consolează ?

— Te-am rugat să nu glumeşti !

— Nu glumesc, tata nu ne va ocroti. Tata nu-şi trădează credinţele de-o viaţă. Dar prietenii tăi, americanii, englezii, care au sau au avut şi ei acţiuni în rafinăria ta, nu vor face nimic pentru tine ?

— Ştiu eu ? Văd că ăilalţi se apropie.

— Ei, dacă vor veni ruşii, ai să dai nişte mese abundente coloneilor lor, aşa cum le dădeai colonelului Schvalle, colonelului Lindner.

— Crezi că la ăştia merge cu mese ?

— Eu nu cred nimic. Ţi-am învăţat odată metodele, credeam că pot folosi şi mai departe.

— Elvira, în seara asta eşti rea şi proastă, iartă-mă, te prefaci a fi proastă. De ce ?

— Dragul meu Barbu, cred cu toată sinceritatea că sînt proastă. Nu mă prefac deloc.

Lui Barbu îi rămîn în gît ciupercile cu smîntînă, pudingul englezesc pe care Marişca a învăţat în sfîrşit să-l facă la fel ca o londoneză. Bea pahar după pahar.

— Am făcut un pom la rafinărie pentru toate odraslele muncitorilor mei, cu cadouri, cu bomboane.

— Primul în viaţa ta.

— Lasă-mă să vorbesc. Mai zilele trecute, cînd m-am dus acolo am pus în automobil cîteva lăzi de ţigări, cadou pentru muncitori.

— Atunci cînd te aşteptam eu în maşină, în curte ? Am văzut trecînd pe lîngă mine femei atît de zdrenţăroase, de palide, bărbaţi atît de scofîlciţi, de osteniţi, încît mi-a fost ruşine de bijuteriile mele, de rochia mea de mătase, de tot. Îmi venea să le arunc lor tot ce aveam pe mine.

— Şi cu ce chilipir i-ai fi umplut ? Cîţi oameni ar fi trăit din vînzarea lor şi cîte zile ? Nu, doamna mea, bijuteriile, monedele de aur, tot ce avem de preţ, vom îngropa în grădină pînă cînd trece valul. Iar tu ai face bine să mai dai din cînd în cînd pe la rafinărie cu ţigări, cu chifle, cu cozonac pentru copii, ca să vadă toţi că sîntem oameni cu suflet.

— Cînd ţi-ai descoperit sufletul ăsta, Barbule ?

— Dacă ai văzut că nu-l am, de ce ai stat lîngă mine atîţia ani ? Pentru blana de samur, pentru capa de vizon, pentru cerceii de smarald ? Pentru ce ?

— Pentru că numai la început te-am iubit.

— La început ! Azi mi-o spui pentru prima oară.

— Sînt o laşă, Barbule, o laşă, o ticăloasă, o femeie lipsită de voinţă. M-am lăsat dusă de apă, şi tu eşti un şuvoi prea puternic ca să fi ştiut eu să înot în amonte. Au să mă spînzure ? Vor face bine. Mă vor lăsa să trăiesc ? Voi lucra ceva, dacă... dacă nu te salvează pe tine americanii.

— Aşa gîndeşte femeia pe care am adorat-o ! Dar sora ta, Elisabeta Tomescu şi bărbatu-său, belferul ăla cu idei de stînga, n-au să sară în ajutorul nostru ?

— Mă îndoiesc. Noi n-am sărit în ajutorul lor în epoca grea prin care au trecut şi trec. Cînd pe el l-a ridicat Siguranţa, tu i-ai sărit în ajutor ?

— L-au ţinut trei zile mari şi late. Ce ajutor voiai să-i mai dau eu ?

— Să vorbeşti cu Kalbe, să-i dea drumul peste trei ore, nu peste trei zile. Barbule, n-am să cer sprijin de la nimeni, auzi ? N-am nevoie şi de umilinţa asta, după toată umilinţa care m-a copleşit în anii ăştia. Capa de vizoni ? M-a apăsat, dar mi-a plăcut. Riviera asta de diamante ? Am purtat-o ca un cîine zgarda lui, tu mă duceai de curea, dar cînd mă uitam în oglindă mă bucuram de ea, îmi şedea bine. Barbule, înţelege că sînt o nemernică, şi merit ce merită toţi nemernicii. Vom scăpa ? Cu atît mai bine. Ne vom întoarce la simplitate. Dacă tu ai să poţi. Eu da, eu mă voi adapta. N-am idei clare, nu pricep nimic din politică, dar îl iubesc pe tata, şi tata trebuie să fi avut totdeauna dreptate.

— Taci, Elviro. Ai vorbit destul. Să trecem în salon, să ascultăm veştile de la radio. Eu mai cred încă în minuni.

— Făcute de Hitler, da ?

— În minuni, chiar dacă le-ar face diavolul. Haidem la radio.

Doamne, cîte stele sînt pe cerul ăsta de august. Şi cad ca merele acasă, în grădină, cînd s-au copt. Dar vezi că merele cad cu zgomot, fac poc ! în iarbă, iar stelele se duc, se tot duc, şi nu se aude nimic, şi nu ştiu unde s-or fi ducînd. Alaltăieri eram la Iaşi, azi sîntem mai jos, şi-o să ajungem şi mai jos, mai aproape de casă, care om mai ajunge. Dorm toţi. Dorm pe-o rînă, dorm pe spate, dorm pe burtă, care cum l-a cuprins somnul. Doarme şi sufletu din ei de atîta oboseală. Nu mai vine dinspre ceilalţi nici un glonte, nu mai porneşte nici o ghiulea. Să te sperii de atîta linişte. Or fi şi ei obosiţi ca noi, ce crezi ? Abosiţi frînţi. I-am dat înapoi, pe urmă ne-au dat ei pe noi. Dacă stau aşa şi mă gîndesc, eu, soldatul Pelin Radu, nu mi-e bine. Gîndurile nu sînt pentru mine. îmi răsar în faţa ochilor ba unul de-al nostru mort lîngă mine cu ţeasta fărîmată, ba unul de-al lor cu pieptul sfîrtecat din care curge sînge, mamă ! cît sînge ! Ba un atac la care mergem ca orbii, tot înainte, şi tragem, tragem, şi trag şi ei, şi călcăm peste morţi de-ai noştri, peste morţi de-ai lor, şi urlăm ca nebunii, şi nu ştim de ce trebuie să împuşte ei, să împuşcăm noi, şi nu ştim de ce trebuie să murim sau să omorîm, dar mergem înainte şi urlăm, sau dăm înapoi, şi tot urlăm. Dacă eu, sol-

datul Pelin Radu, aş fi şef mare, colonel să zicem, sau şi mai mare peste toată ţara, aş spune deodată la toată armata asta : Gata ! Ajunge ! Haideţi acasă, fraţilor, că noi sîntem sătui. Dar sînt prea mic, un soldat, acolo. Eh, dacă ar zice-o generalul Pandele, de el ar asculta soldaţii. Dar vezi că generalul Pandele trece uneori printre noi cu colonelul ăla neamţ, ăla care zic fîrtaţii că a dat ordin să se puie foc la patru sate, colo, departe, cînd eram pe la Nipru' (ce mai apă mare !), şi trece zic generalul Pandele cu colonelul ăla neamţ (fascist spune locotenentul Bucur, cînd sîntem numai noi cu el, că lui nu-i plac fasciştii, asta se vede bine), trec amîndoi, ţanţoş al nostru, şi mai ţanţoş colonelul fascist, ras şi tuns de zici că de dimineaţă a fost la bărbier, trec ca doi prieteni buni, dar-ar dracu în ei, şi se uită la noi cum m-aş uita eu la găinile din ogradă, ba nu, mai urît, cum m-aş uita eu la omizi.

Ce-ar fi s-o iau eu din loc, cum dorm toţi, şi să mă tot duc, noaptea să mă duc prin păduri, ziua să mă ascund în ele, şi noaptea s-o iau iar la picior pînă acasă ? Şi Stan ar vrea, mi-a spus el mie, şi Zaharia, dar s-ar putea să ne vadă chiar în noaptea aia careva, vreunul cu grad, vreunul care face pe grozavul şi să ne împuşte în spate. Ne tot vorbim noi trei, or mai fi vorbind şi alţii la fel între ei, ba Dragulin şi al lui Toma au şi pierit aşa într-o noapte, dar trebuie să ne înţelegem mai mulţi. Locotenentul Bucur crezi că n-ar fi cu noi ? Ba ar fi, că el e om de înţeles şi-i şi el sătul pînă peste urechi. Mi-a spus Stan că ar fi, dar cum a înţeles Stan nu ştiu.

Iar a picat o stea şi s-a tot dus. Mi-e cald, mi-e sete. Mă doare fiecare oscior şi carnea de pe mine mă doare. Da' pe mama ce-o mai fi durînd-o, că munceşte singură, nu mai are ajutor de la mine. I-am scris, nu mi-a răspuns. Sau a răspuns ea, dar unde să mă mai găsească scrisoarea, cînd dăm înapoi, şi tot dăm ? Of, maică-măiculiţă, o dată să te mai strîng la piept cum mă strîngeai tu şi mă mîngîiai cînd eram copil, că mult m-ai purtat în braţe şi bine era în braţele tale. Şi Ticulina, cu ochii ei verzi ca pelinul, şi ca m-a strîns la piept, şi ea mi-a jurat că mă aşteaptă, dar m-o fi aşteptînd şi acum ? Şi dacă mai ţine mult, o să mă aştepte ? Şi dacă mor eu înainte de sfîrşit, pe cine o să ia ? Că în sat s-or mai întoarce unii, n-o rămîne satul gol de

flăcăi. Și Ticulina e frumoasă. Păi să nu-mi iau eu acum cîmpii și să nu mă opresc decît la noi în sat? Ce bucurie pe mama! Și poate bucluc, unde să mă ascundă să n-o prindă careva că ascunde un dezertor? Și altfel m-am înțeles cu Stan și Zaharia, iar ei au spus că nu numai noi trei, ci mulți vor face isprava asta într-o zi. Și locotenentul cu noi. Dar de unde știu ei așa de sigur de locotenentul Bucur? Stă el de vorbă cu cîte un ostaș sau altul, îi dă parcă a înțelege ceva, dar n-o spune chiar deschis, pe față. Ți-o spune în cuvinte acoperite, pe ocol, și tragi nădejde, și aștepți. Cînd o să fie asta? Poate curînd, poate mai tîrziu. Aștept. Larg e cerul, larg și fără margini, cînd stai în cîmpie ca mine acum. Și dacă nu ți se năzare, cum și în somn mă cutreieră, în vis, fața unuia strîmbată de durere, ori urletul altuia lovit de o schijă, ori noroiul în care ai dormit astă-primăvară în tranșeea aia plină de apă împuțită și multe altele care trebuie uitate de cumplite și crude ce au fost, dacă uiți măcar o clipă de toate prin care ai trecut, dacă poți să uiți o clipă, cerul tot frumos ți se pare și parcă și viața ar mai putea fi odată frumoasă. Dar cînd? O mai fi mult, o mai fi puțin pînă atunci? Colonelul Arsene, care ne-a vorbit ieri, după ce am ajuns în cîmpul ăsta, spunea că armata lui Hitler nu se lasă, e tare, se preface numai că dă înapoi, dar mîine-poimîine să vezi înaintare pe noi! O dau dracului de înaintare, dacă o fi vreuna, că eu nu mai cred, eu fug acasă cu cine o mai vrea, și Zaharia spune că vor mulți.

— Cine ești, ostaș? De ce nu te-ai culcat?

— Să trăiți, don locotenent Bucur. Sînt eu, soldatul Pelin Radu. Să trăiți, dar nu mi-e somn.

— Să trăiești și tu, Pelin Radu. Stai, băiete, și uită-te la cer. Tutun ai? Ia de la mine. Acoperă țigara cu palma, să nu i se vază focul. Întinde încoa mantaua, să aprind un chibrit sub ea.

— Nici dumneavoastră nu vă e somn, don locotenent?

— Nu mi-e, băiete. Stelele astea nu mă lasă să dorm. Am eu una, steaua mea, la care mă tot uit.

Se depărtează locotenentul. A slăbit și el, sărăcuțul, a slăbit de zici că-i o nuia îmbrăcată, dar are glas de om bun și cu noi e ca un frate, ce mai! Spînzură uniforma pe el de parcă i-a fost dată de pomană de pe urma unui răpo-

sat mai gras. O fi și el cu gîndul la ce-a lăsat acasă, odată a spus că e logodit, ne-a spus așa, el locotenent nouă soldaților, de parcă am fi toți de-un fel și-un grad. Și are carte multă, omul cu carte se cunoaște după vorbă. Tînăr, drăguțul de el, numai de nu l-ar lovi vreo pacoste înainte de sfîrșit. Nu s-a spart odată un obuz lîngă el ? S-a spart și nu l-a atins. Era să-l sărut atunci de bucurie, dar m-am oprit, nu se potrivea, un locotenent e un locotenent, o fi el bun cu tine, dar nu se cade să te bați pe burtă cu el. Mi-a venit pe limbă să-l întreb adineauri : „Ai vrea să fugi cu noi, don locotenent ?", dar mi-am ținut gura. Dacă el nu mi-a spus mie niciodată așa ceva, numai atît că odată i-a înjurat pe fasciști în fața mea, cum pot eu să-l întreb ce-am auzit de la alții ? Dacă n-o fi adevărat ?

Locotenentul Andrei Bucur se depărtează. În mintea lui toate sînt învălmășite, fierb, se amestecă și iar se limpezesc. Ce se va întîmpla ? Vom da mereu înapoi ? Pînă unde ? Pînă cînd ? Ar fi mai bine să nu mai umble ca o stafie pe cîmp, să intre în bordei și să asculte la radioul mic, cu cască. Așa nu l-ar deranja nici pe căpitanul Florescu, care s-a culcat devreme. Florescu ăsta e un om ascuns, nu știi bine ce crede și ce vrea. Odată, cînd generalul Pandele a dat ordin să fie împușcați cinci prizonieri ruși care încercaseră să evadeze, căpitanul Florescu a spus „La ordin, domnule general !" și nu i-a împușcat. Le-a dat drumul dincolo de linia frontului, la ai lui. A făcut-o cu riscul lui, putea oricine să-l pîrască. Nu l-a pîrît nimeni, el a raportat că a executat ordinul. Dar dacă vrei să-i vorbești, fie și pe ocolite despre absurditatea acestui război, ori face pe prostul, pe surdul și nu răspunde nimic, ori zice net : „Eu sînt patriot, locotenente Bucur". Odată numai i-a scăpat altă vorbă. I-a spus : „Locotenente Bucur, dumneata crezi că a-ți iubi țara înseamnă a sluji nazismul ? Să știi că pentru mine una n-are de-a face cu alta. Și că nu lupt pentru moșieri și bancheri. Și cu asta am spus prea mult." Pe urmă s-a arătat iar tăcut, sever, închis.

E bine că are radio cu cască, ascultă palavre, își dă seama unde stă minciuna, nu-l deranjează pe căpitan. În bordei e cald, e zăduf, plutește duhoare de fum greu, căpitanul fumează pipă. Andrei Bucur își pune casca la urechi. Aude o melodie de dans. A dansat pe melodia asta odată

cu Lia. El dansează prost, Lia e uşoară, e vioaie, îl îndruma ea şi rîdea cu hohote şi cu dragoste de paşii lui împleticiţi. Lia are ritmul în sînge, de asta cîntă aşa de bine la pian. Nici ea nu-şi dă seama cît de bine cîntă. După război vom pleca amîndoi undeva, la Paris de pildă, să facă ea studii superioare şi eu încă mai multă specializare în arheologie. După război! Ce vis! De ce o fi atît de lungă noaptea asta? Ba nu, e ceasul nouă numai, toată lumea doarme, la radio nu se spune nimic vrednic de crezut. Dar poate fi mîine, poate va fi poimîine o răzmeriţă în armată, sau poate că maiorul Dobriţoiu s-a înşelat. Maiorul Dobriţoiu are legături cu nu ştiu cine, el ştie tot dinainte, el are în tot regimentul oamenii lui, gradaţi, ofiţeri, soldaţi, cu care pregăteşte ceva. Şi poate că pregătirea vine de mai departe, peste capul generalului şi al colonelului, de la o forţă mai mare şi mai organizată. Lui, lui Bucur, îi mai şopteşte în taină cîte ceva, are încredere în el, şi-l îndeamnă să-şi pregătească soldaţii pentru o mare schimbare. Ce fel de schimbare? Să nu mai vrem să luptăm noi, armata? Depinde de noi? Doarme sau nu doarme căpitanul Florescu? Stă cu pătura peste cap şi parcă sub pătură capul lui e mai mare decît de obicei. S-o fi îmbrobodit cu cevă pe căldura asta? L-or fi durînd măselele? Aşa stă de vreo săptămînă, tot cu pătura în cap pe zăduful ăsta. Adineauri a tuşit, dar nu ca un om adormit, ca un om treaz, care îşi drege glasul acolo, sub pătură. Te pomeneşti că ştie, că aşteaptă şi el ceva, o schimbare, o împotrivire a armatei? Greu de crezut, măcar în zilele astea i-ar fi vorbit altfel lui, i-ar fi şoptit ceva lui, cu care doarme mereu, de cîte ori schimbă locul, sub acelaşi acoperiş de bordei sau de tranşee. Dobriţoiu nu i-a vorbit, nu l-a pregătit? Florescu n-are habar, se vede limpede.

În cască se aude: „Peste cîteva minute vom da o ştire de mare însemnătate". Locotenentul Bucur simte că asudă tot din cap pînă în picioare, că tremură tot, că se află pe marginea unei bucurii adînci ca o prăpastie în care se va arunca acum. Aşteaptă. Îşi descheie vestonul. Respiră greu. Aşteaptă. Ce ştire de mare însemnătate? Că mergem iar înainte, că dăm înapoi, că ne hotărîm să rezistăm pînă la unu, ultimul?

Ioana a primit azi un pachet mare şi o valiză. Nimeni nu le-a controlat, nici directorul închisorii, nici şeful gardienilor, nici alt gardian. Au venit valiza şi pachetul nerăscolite în odaia în care se sufocă toate şapte, şi copilul născut la Văcăreşti al Ioanei, la Văcăreşti, de unde au fost mutate aici. Şi în pachet, şi în valiză, să nu-ţi vină să crezi ! Şuncă, şvaiţer, salată de beuf, friptură, peşte prăjit, o tortă ! Chiar şi o sticlă de vin.

Nimeni n-a umblat în ele să caute bileţelul sau manifestul ascuns, nimeni nu le-a fărîmat, nu le-a întors cu susul în jos. Se tem, ah, cum se mai tem acum, cînd se apropie frontul. Pînă şi directorul Guţu ieri, pe fărîma de cîmp înţărcuită cu sîrmă ghimpată din dosul clădirii şubrede a închisorii asteia vechi şi hodorogite, pînă şi el cînd le-a întîlnit stînd la soare aşa cum n-au mai stat unele de ani de zile, altele de luni numai, le-a zîmbit cu toţi dinţii lui albi şi ascuţiţi, şi le-a întrebat ce mai fac. El, directorul Guţu, cel repede la palme şi pumni, cu dumnezei şi grijanii în gura lui directorială. Iar gardienii s-au făcut pîinea lui Dumnezeu, nu mai dau ghionţi, nu mai spun nici uneia : „Fă, putoareo !", le aduc ţigări scumpe trimise de cîte o doamnă „care are multă simpatie pentru ele", o doamnă care are o „căsuţă şi o moşioară" pe aproape, lîngă Rîmnic, şi pe urmă le povestesc despre copiii lor de acasă, nişte bomboane de copii nevinovaţi şi de slujba lor grea, care nu le-a plăcut niciodată.

Şi acum, bunătăţile astea. Nemaivăzute de ani întregi, uitate aproape.

— Vreau înainte de a mînca să vă spun ceva, strigă Maria. Îşi scutură buclele blonde, vorbeşte grav. O clipă de linişte, tovarăşe ! Pachetul ăsta nu înseamnă numai mîncare pentru noi, flămîndele. Înseamnă că libertatea e aproape ! Mă auziţi ? că libertatea e aproape şi nu numai pentru noi, pentru toată ţara. Nu ştiu cum va arăta la început libertatea asta. Cu ce vom mai avea de luptat. Cît va mai dura lupta. Nu ştiu nimic. Ştiu pentru ce sîntem aici, pentru ce am fost la Siguranţă, pentru ce am fost la Văcăreşti, pentru ce ne-au frînt oasele, pentru ce ne-au zdrobit coastele, pentru ce ne-au smuls unghiile. Asta o ştim. Dar mai tîrziu va trebui să ştie de la noi şi de la alţii de-ai noştri pricina pentru care unii din noi au murit şi alţii au rămas cu infir-

mitățI ascunse sau la vedere, care le va scurta viața. S-o știe : pentru alt fel de viață, pentru ieșirea unui popor din robie, pentru pîine pentru fiecare om, pentru demnitatea omenească, pentru...

Glasul Mariei se taie.

— Bravo ! strigă rîzînd Elena, dar nu te-ai exprimat destul de marxist ! Ia-o de la început !

— Bravo ! te-ai exprimat din toate sufletele noastre deodată ! strigă Katia.

Infirmități ascunse sau la vedere ? Fiecare le simte, le are. Dar afară va fi altceva. Ceasul în care i-au jucat cu cizmele pe piept, sau cel în care au dat-o cu capul de pereți, sau în care au pălmuit-o pînă la a o lăsa smintită trece prin mintea fiecăreia. Și celulele umede, și întunericul, și urletele comisarilor sau ale gardienilor, și urletele anchetatorilor de la care nu știai ce te așteaptă în clipa următoare, și ura lor pe care o simțeai, și ura care se deștepta în sufletul tău născut să iubească oameni, și anii, ani lungi, și cîte o veste strecurată de afară care lumina sufletele, și vestea morții unui tovarăș (de moarte bună ? de chinuri ?), toate le trec prin minte acum, în ceasul ăsta, în fața uneia dintre bucuriile pămînești uitate, a bunătăților scoase rînd pe rînd din valiză.

— De ce-ați tăcut așa ? Sus capetele, tovarășe ! strigă Sara cea mică, subțirică, galbenă ca șofranul de icterul prin care a trecut.

— Cine așează masa ?

— Noi !

Erszi și Maria pregătesc masa pe priciul de jos. Elena e adusă pe brațe, ea nu mai poate umbla încă de la interogatoriul luat acum doi ani la Siguranță. Atunci i-au zdrobit picioarele, picioruşele ei mici și grațioase. Și Katia e adusă pe brațe, varsă mereu sînge. Pe ele două și în „grădină", la soare, între bălării, le aduc pe brațe tovarășele, care nici ele nu sînt prea voinice. Acum le așează în jurul bunătăților întinse pe prici. Cine să înceapă ? Ar începe toate deodată, dar fiecare așteaptă să întindă ceaîaltă mîna.

— Fetelor ! Dragele mele ! începe Sara și pe urmă tace.

— Toasturile la urmă ! strigă Ioana, și-și strînge pruncul la piept.

— Cu ce începem ?

— Cu salata de boeuf, e de părere Elena.

— Nu se poate, asta e un lucru prea bun, o lăsăm la urmă ! protestează Katia.

— Fiecare cu ce vrea ! face energic ordine Maria.

— Eu cu vin ! strigă Elena.

I se întinde sticla, îşi toarnă în căniţa ei şi bea un gît. Apoi se aştern toate pe mîncare, cu frenezie, cu bucurie.

— Vedeţi voi, spune Aurora, asta nu e mîncare, asta e un semn, un avertisment, cum spunea Maria. Asta înseamnă că mîine-poimîine sfîrşeşte. Asta înseamnă că vom dărîma Bastiliile. Cu mîna mea am să le dărîm.

— Dragele mele, înţelegeţi voi ? Frontul se apropie, dar înăuntru e partidul. El ne organizează eliberarea, el ne aşteaptă înapoi, în rîndurile lui.

— Eu vreau să... începe Maria, dar celelalte glasuri o acoperă.

— Dincolo de ziduri, de lăcate, de lanţuri, dincolo de gardieni şi de sîrme ghimpate.

— Eu vreau să... începe iar Maria.

— Să ţii un discurs, ştim ! strigă tare Sara.

Şi alte glasuri îi taie vorba.

— Acasă am să beau în fiecare zi cafea cu lapte, spune cu seriozitate Erszi. Şi tu Eleno, draga mea, iubita mea, ai să mergi pe picioarele tale. Are să ţi le vindece doctori adevăraţi.

— Erszi, ai băut cam mult. Nu-mi spune „draga mea, iubita mea", că mă înduioşez eu de mine şi nu trebuie.

— Eu vreau să...

— Lăsaţi-o pe Maria să spună în sfîrşit ce vrea. Sara, îţi merge gura ca o moară neferecată ! Spune, Mario !

— Eu vreau să vorbesc o dată într-o piaţă în care să mă asculte trei mii de oameni. Auziţi ? Trei mii !, şi să înţeleagă care e binele lor. Asta vreau.

Katia rîde.

— Numai o dată ? Şi numai la trei mii de oameni ? Tocmai tu, cu gura ta bogată ? Dar noi trebuie să...

Şi nu-şi încheie vorba, o podideşte sîngele pe gură. Tovarăşele o culcă pe prici repede, lîngă masa întinsă. Se face o clipă tăcere. Apoi Katia se ridică într-un cot, se şterge la gură.

— Să mă iertați. A trecut. Cînd vom ieși de aici, am să mă vindec. Să cîntăm, hai să cîntăm.

Și ca să le îndemne la cîntat, începe ea cu voce slabă :

— *Trece, trece*

Doftana asta rece...

Cîntecul e molipsitor. Cîntă toate, din ce în ce mai tare, din ce în ce mai aprins. Copilul Ioanei începe să plîngă, dar cîntecul e mai puternic decît plînsetul lui. Nici măcar Ioana nu-l aude, își leagănă pruncul în ritm și cîntă și ea.

Nimeni nu vine să le întrerupă, nimeni nu bate în ușă să le sperie, să le facă să tacă. Din odaia în care sînt bărbații (în închisoarea asta mică și părăginită nu sînt decît două odăi pentru arestați și cîteva pentru director) se aude alt cîntec :

...În care, închisă și ea

Se zbate, în chinuri, tovarășa mea.

— Fetelor, am uitat de bărbați ! Mai avem ce le trimite ?

— Mai e friptură, mai e tort, nu mai avem vin.

— Păcat ! Dar era o singură sticlă ! Cum să le trimitem ?

— Pe culoar e gardianul Micluș. Are să le ducă el.

— Crezi ? E afurisit !

— A fost. Acum e lapte și miere de frică ce-i e. Eleno, stai bine cum stai ? Nu lăsa picioarele să-ți atîrne în jos. Ia-mă de gît să te trag eu în fundul patului.

— Hai să mai cîntăm. Cînd ne vor libera...

— Dar cînd ? Dacă înainte... vreau să spun cînd or afla că au pierdut tot, ne împușcă ?

— Imposibil. Eu am o menire, trebuie să vorbesc într-o piață către trei mii de oameni. Și toți au să înțeleagă.

— Cu ăștia totul e posibil, tot. Dar nu vreau să vă descurajez, nici să-mi pierd eu curajul. Ne vor libera ai noștri, cei de afară.

— Cînd ?

— Nu știu ziua și ceasul. De ce v-ați pleoștit așa ? Hai să cîntăm ! Ziua și ceasul se apropie. Dreptatea merge alături de cei drepți. Și dacă au să ne împuște, auziți, dacă au să ne împuște pe noi cele și cei de aici, pe cei din toate închisorile, cuprinși de disperarea agoniei lor, sînt alți tovarăși afară. Au să ducă la capăt treaba începută de noi.

Aurorei i se oprește o clipă inima. Dacă au să ne împuște pe toți, eu și Ionică nu ne vom mai întîlni niciodată. Nu vom duce la capăt, nu vom duce nicăieri iubirea începută aici.

— Să cîntăm !

— *Hai leliță-n deal la vie...*

Cîntecul umple odaia mică, iese prin fereastra cu gratii, se ridică spre cerul înstelat. Și cîntecul bărbaților îl întîlnește, se împletește cu el pe drum, urcă, urcă în tăcerea nopții.

Aurora cîntă mai tare decît toate, ar vrea s-o audă Ionică Dașcălu, tovarășul cel cu ochi negri, năltuț și subțire, cu brațul încă prins în ghips. S-au zărit de mai multe ori peste gardul de sîrmă ghimpată, s-au privit, și-au zîmbit. Uneori seara Aurora cîntă singură, de la o vreme încoace, bineînțeles, de cînd le arde să cînte și de cînd nimeni nu le mai pecetluiește gura cu pumnul. Are un glas cald, înalt, sigur. Și atunci din odaia bărbaților se ridică alt glas. E convinsă că e a lui Ionică, e sigură că el îi răspunde. Și atunci îi e cald în piept, și-i vine să plîngă, și-i vine să rîdă. Și uite că și acum corul bărbaților tace deodată, și un singur glas limpede de tenor răsună tare :

— *Să culegem razachie...*

Marin Dascălu stă în livada lui mică, o fărîmă de livadă în dosul bordeiului. Stă chircit pe o buturugă și fumează. Cică să nu fumezi noaptea, că văd de sus ăi din avioane și lasă să cadă o bombă peste sat. Dar nu zbîrnîie nici un avion pe cer și noaptea e atît de luminoasă, încît cine ar vedea amărîta asta de țigară cu gămălia ei de foc ?

Uite așa. Dobrița a închis ochii anul trecut. A zăcut, a zăcut vreo două luni, se jelea de o durere în pîntece, și pe urmă s-a dus. Nu mai e nevasta, nu mai e ! E sub pămînt, în deal, la cimitir, cam în marginea lui, că în mijloc și pe lîngă biserică sînt tot ăi care au avut punga mai plină. Fetele ? Nastasia la Bacău, măritată cu unu de acolo, Valerică, pe front și el. Acum ea muncește tot la Bacău la un boier și lasă copilul acasă, întîmplă-se ce s-o întîmpla. Paraschiva tot măritată, sus, peste deal, mai aproape. I s-a întors bărbatul acasă anul trecut fără un picior de pe front. Ionică ? Vezi, cu Ionică e mai rău decît cu toți. El e la

închisoare. „Așa-i trebuie, dacă a fost comunist!" I-a trimis vorbă prin vechil boierul, domnul Barbu Cristea-Sinești, cînd s-a dus la el să-l roage să-l scoată din temniță pe Ionică. Comunist? E ceva rău în asta? Dacă Ionică a fost comunist, înseamnă că e ceva de bine, pentru că Ionică e bun, și iubitor și isteț. Cînd vorbește el, să-l tot asculți, și nu numai tu, că îi ești tată, mulți în sat îl ascultau. Nu-i plăcea că muncim de ne spetim pe moșia lui Sinești. Păi ce, e de plăcut? Cît iei pe munca ta? Să aibă tot omul pămîntul lui ori pămîntul să fie al tuturor, spunea Ionică. N-avea el dreptate? Și uite cum a plătit dreptatea asta. Unu care a trecut prin sat cu o căruță de pește, să vîndă la cine are cu ce cumpăra, a întrebat de el, de moș Marin Dascălu. Zicea că îl cunoaște de mult, de la un tîrg. L-a chemat un vecin, s-a dus, nu după pește, cu ce să ia el pește?, dar să-l vadă la față pe ăla care l-a cunoscut la un tîrg. S-a uitat la el și nu și-a adus aminte să-l mai fi văzut vreodată. Ăla i-a pus un crap în brațe, a dat din gură ca o moară neferecată tot zicînd că-i pare rău, cu nu știe cum de l-a uitat, și i-a șoptit la ureche, să n-audă și alții, că Ionică trăiește, că are un braț rupt dar are să i se vindece, că să nu-i fie lui frică, o să se întoarcă băiatul, o să se întoarcă. Și iar striga cît îl ținea gura: „Pește! Pește! Crap, caracudă, știucă! Care mai iei? Care mai vrei?" Pe urmă s-a urcat în căruță, a dat bici cailor și dus a fost. Om milos, ăsta cu peștele. De unde știa nu aveai cum afla și nici nu trebuia să spui la nimeni, asta a înțeles moș Marin. Noroc că jandarmii nu erau în ziua aia în sat, că și-ar fi băgat nasu în treaba asta cu pescaru, care tocmai de el întrebase, și noroc că nimeni din sat nu s-a dus cu vorbe.

Va să zică Ionică trăiește! Da' are un braț rupt. Din bătaie te pomenești, că se aude că-i bat de-i omoară. Lui nu i-a plăcut să-și bată copiii, Dobrița le mai scăpa cîte o palmă-două, era iute la treabă și iute de mînă la mînie Dobrița, fie-i țărîna ușoară. El nu l-a bătut pe Ionică, dar alții îl bat, și nu dau cum ar da un tată, dau ca niște dușmani. Ce dușmănie între ei și Ionică? Le-a făcut lor Ionică ceva? Că nu i-a plăcut să aibă domnul Barbu cătămai moșie și alții nimic ori mai nimic? Păi cui îi place asta afară de domnului Barbu, care și la Ploiești are rafinărie

mare, cui îi place ? Altora ca el, dar nouă, ăstora cu sutele şi miile care dăm în brînci şi venim acasă cu un sac de boabe, cum să ne placă ?

Cică se apropie frontul. Vin peste noi. Deh, şi noi am fost peste ei, şi nu ne poftiseră. Ne-or călca în picioare, ne-or cruţa ca pe nişte sărăcii ce sîntem ? Cine ştie ! Numai Precista ştie. Or o fi ştiind şi Ionică ? De unde să afle, acolo, în temniţă, departe de lume, flămînd şi slab cum o fi şi cu braţul rupt ? Te pomeneşti că dacă vine acasă, nu-mi mai poate da ajutor cu braţul ăla. Ce mă fac ? Eu nu mai răzbesc, eu aş sta pe brînci, nu în picioare, de obosit ce sînt. Of, of, Doamne ! Să nu-mi dea nici un ajutor, dar să vie acasă. Unii zic că pe ăi din închisori au să-i împuşte cînd s-o mai apropia frontul. Nu-i da, Doamne, omului cît poate să rabde, că te pomeneşti că oi răbda-o şi pe asta, şi-oi mai trăi, păcătosul de mine, să-mi plîng feciorul. Alţii zic că pe boier au să-l împuşte. Eu nu vreau să-l împuşte, eu vreau numai să nu mai aud de numele lui, şi de trudă pe ogorul lui, şi de vătafii lui, şi de trufia lui. Atîta vreau.

Mă, moş Marine, culcă-te, moşule, că nu te mai ţin balamalele. Aşi, degeaba mă îndemn singur, mi-e silă şi de odaia în care mi-a murit Dobriţa, şi de casa din care mi-au plecat copiii, şi de singurătatea mea, şi de mine mi-e silă. Mai bine dorm aici, sub măr, sub cer, pe ţolul din tindă. Poate mi-o fi somnul mai bun. Bun ? S-a dus vremea somnului bun, prea multe gînduri mă treieră, prea mi-e grijă şi de băiatul meu, şi de fetele mele, şi mai ştiu eu de ce ? De ziua de mîine, dacă o fi ca a de ieri, ca toate zilele vieţii mele. Pelin, fiere, nu zile de om.

Doctorul Grigore Tomescu se întorcea acasă pe înserat. Elisabeta n-a venit încă. E plin doctorul Tomescu, plin pînă în gît de mirosul spitalului, de duhoarea lui de boală, de răni purulente, neîngrijite bine în spitalele de front, de mirosul de medicamente, de vaiete, de jelanii, de tăceri mai grele decît vaietele unor bolnavi care îşi închid în ei durerea şi disperarea. Azi a amputat un picior, două braţe, a scormonit în pieptul unui rănit să scoată din el un glonte pătruns adînc sub rana care se închisese şi care îi dădea o febră continuă şi neînţeleasă. A curăţat un ciot de braţ care făcuse muguri de carne vie, a scos din fesele unui rănit răbdător,

blajin, oare gemea numai înfundat cînd şi cînd, zeci de schije pătrunse acolo adînc. Am măcelărit, îşi spune el, am măcelărit oameni scăpaţi aproape vii de la marele, inutilul măcel. Odinioară meseria mea era frumoasă, de sub mîna mea ieşeau oameni întregi, vindecaţi, apţi pentru viaţă, azi îmi ies schilozi din mînă, ologi, ciuntiţi, jumătăţi de oameni care vor trăi cum vor putea, îşi vor trăi zilele cum vor putea pe pămîntul ăsta frumos, făcut pentru fericire de întîmplarea sau forţa necunoscută care l-a zămislit. Ei nu vor mai fi fericiţi, rar pot salva un om întreg, rar îl pot vindeca fără să-l înjumătăţesc.

Trebuie să mă spăl tot, din cap pînă-n picioare, să scot hainele şi albiturile de pe mine, să mă primenesc, să nu-mi mai miros măcar o noapte mie însumi a boală, a descompunere, a moarte. Mie şi Elisabetei, care vine de la farmacie atît de obosită, atît de tristă. Auzi uşa de la intrare, Elisabeta s-a întors, are să audă duşul, are să înţeleagă că sînt acasă, are să se bucure. Noaptea trecută am fost de gardă la spital, azi am operat toată ziua, nu ne-am văzut de alaltăieri. Elisabeta mea, atît de harnică, atît de curăjoasă, are să se bucure.

Doctorul Tomescu îşi îmbracă halatul de casă şi intră în hol. Elisabeta stă într-un fotoliu, e palidă şi îngîndurată. Nu-i sare înainte ca de obicei, nu se ridică să-l îmbrăţişeze, rămîne locului şi înalţă spre el o privire încărcată de gînduri.

— Ce e cu tine ? Ce s-a întîmplat ?

— Nimic, Grigore, cu mine nu-i nimic.

— Sîntem iar filaţi ? Ai aflat ceva ? Au aflat că în casa noastră...

— Nu e vorba de asta. E altceva.

— Spune !

— Se pare că se pregăteşte un nou pogrom. La noapte, mîine noapte, nu ştiu. Aşa spunea cineva care a venit să cumpere urodonal la farmacie.

— Poate e o ştire falsă.

— Poate. Sau e poate adevărat, trebuie şi ei să atragă atenţia spre ceva senzaţional, cînd lumea ştie că frontul se apropie, cînd şi cei care au crezut în victoria fascismului se dau de ceasul morţii.

— Vor poate să creeze o diversiune, dar pogromul nu cred că îl vor face.

— Cine ne-o poate spune ? Şi m-am gîndit la Miriam şi la Beno.

— Da, la Miriam şi la Beno, ai dreptate. Ce facem ?

— Nu ştiu. Dar trebuie să facem ceva. Să-i ascundem la noi.

— Şi dacă apartamentul nostru e supravegheat ? De trei ori i l-am lăsat doctorului Atanasiu, care mi l-a cerut fără să-mi spună de ce, întrebîndu-mă numai dacă am curaj, ştiindu-mă vrăjmaş al fascismului, lăsîndu-mă să bănuiesc că se vor întîlni aici mai mulţi. Lăsîndu-mă să bănuiesc, ca să nu mă expună fără voia mea la o primejdie mare. Au fost de acord şi ai fost şi tu.

— Am fost şi aş fi şi azi. Ce facem cu Miriam şi cu Beno ?

— Ai ceva de mîncare ? Deocamdată îi poftim la cină şi vedem dacă au aflat şi ei ceva. Mă duc să sun la uşa lor.

— Stai puţin. Să ne gîndim bine. Unde i-am putea ascunde ? Dacă se întîmplă... dacă pe ei nu-i găsesc în apartamentul lor, au să scormonească fără îndoială şi la noi. Se ştie că sîntem prieteni cel puţin asta se ştie, dacă nu mai mult despre opiniile noastre. În cele trei zile cît ai fost arestat n-au aflat nimic de la tine, dar tot pot fi cu ochii pe noi.

— Nu s-ar putea..., mă gîndesc şi eu... nu s-ar putea să-i duc eu cu maşina lui Irimie, să-i cer lui Irimie automobilul lui pentru cîteva ceasuri şi să-i duc la vara ta, Elvira Cristea-Sineşti, la moşie ? Ştiu să conduc un automobil. Cine i-ar căuta acolo ?

— La Elvira ? Doamne, Grigore, ţi-ai pierdut minţile ? Crezi că Barbu, spurcăciunea aia de ciocoi, ar adăposti nişte evrei ? Elvira poate că da, dar bărbatu-său niciodată. Nici cu noi nu se simte rudă, sîntem prea modeşti şi prea „democraţi" pentru gustul lui.

— Poate că acum, cînd frontul se apropie, i-ar părea şi lui că dobîndeşte un merit în ochii zilelor viitoare.

— Poate, dar se poate şi altfel. Nu putem risca să plimbăm oamenii pe drumuri într-o noapte de groază cum va fi asta probabil, şi să-i ducem în faţa unei uşi închise. Iar de Barbu mi-e greaţă, auzi, mi-e greaţă, îl detest.

— Dacă ar accepta, i-aş fi recunoscător dincolo de orice greaţă. Dar s-ar putea să nu fie la moşie, la Sineşti. S-ar putea să fie în casa lor de la Ploieşti, s-ar putea să fie

refugiați la Sinaia, au nevoie de aer de munte, deh ! Ai dreptate, ideea mea nu e bună. Dacă i-am duce la unchiul tău, la profesorul Dimiu ?

— Asta s-ar putea, dar... iartă-mă, Grigore, mi-e milă să-l pun pe bătrîn în primejdie. Mai bine să ne primejduim noi.

— Unde îi ascundem ?

— În coșul de rufe, sub rufele de dat la spălat.

— Unul, numai unul încape acolo.

— Și pe celălalt... în butoiul pentru varză de pe balconul de serviciu.

— Crezi că n-au să caute pretutindeni ?

— Probabil, ei știu să caute. Dar facem și noi ce putem. Cu orice risc. Du-te și cheamă-i la cină. Spune-le că n-am mare lucru, dar vrem să fim împreună. Dacă n-au aflat nimic, nu le spunem nici noi. Îi ținem aici cît putem de tîrziu, să vedem dacă se întîmplă ceva. Du-te, Grig.

Grigore sună la ușa soților Abramovici. Îi deschide Beno.

— Elisabeta vă roagă să veniți să cinați cu noi, cu ce se întîmplă să avem în casă.

— Asta e bine, Grig, e foarte bine. Miriam are iar o seară foarte proastă. Nu vorbește decît de sora ei, de fratele ei. Poate că la voi se va liniști. Să încercăm toți să-i abatem gîndurile. Dar tu, Grig, abia te ții în picioare. Ai fost de gardă, ai lucrat toată ziua, de noi îți arde ?

— Nici eu nu pot adormi ușor după atîta oboseală. Veniți, îmi face și mie bine să văd oameni întregi, nu numai amputați.

Beno zîmbește amar. Oameni întregi ? El și Miriam mai sînt întregi pe dinăuntru ? Poate că nu se vede totdeauna pe fața lor, dar în piept, acolo unde se pare că stă ghemuit sufletul, acolo sînt fîșii rupte și sîngerînde de suflet.

Elisabeta a pus o față de masă albă, roșii, brînză, vinete tocate, cîteva felii de parizer și mere în talgere mari. Asta e tot ce are în casă. Nu-i nimic, și asta se cheamă mîncare.

Miriam privește în jurul ei cu ochii rătăciți. I-ar trebui cîteva picături de valeriană, se gîndește Grigore, trebuie s-o conving să le ia.

— Cînd legionarii au spintecat-o pe Iudita la abator, noi eram aici, nu știam ce se întîmplă în Calea Văcărești. Beno spunea...

— Miriam, draga mea, ajunge ! Azi ai vorbit toată ziua de Iudita. Gîndeşte-te cîţi mor pe front, tot atît de nevinovaţi ca ea. Pe frontul nostru, pe toate fronturile. Nu numai noi, nu numai evreii, au suferit şi suferă, atîţia oameni sînt împinşi înainte, în bătaia gloanţelor, şi nici ei nu ştiu pentru ce. Întreabă-l numai pe Grig cîte şi ce fel de operaţii a făcut azi.

— Miriam, bea picăturile astea. Hai, fă-mi un hatîr ! se roagă doctorul Grigore Tomescu.

— Le beau, Grig, le beau fiindcă vrei tu. Dar lăsaţi-mă să vă spun cum era Iudita, pentru că voi n-aţi cunoscut-o.

— Le-ai mai spus.

— Ia puţină salată, Miriam, să te servesc eu, Beno. Să mîncăm, dragii mei.

— Lăsaţi-mă numai să vă spun cum era Iudita.

Beno ridică din umeri, se uită disperat la soţii Tomescu, le cere iertare cu privirea. Las-o, lăs-o ! îi face semn Elisabeta. Ştie pe de rost tot ce va spune Miriam, dar trebuie s-o lăşi să se descarce.

— Iudita era înaltă şi subţire. Semăna cu mine, dar era mult mai frumoasă. Era şi mai inteligentă decît mine. Apucase să sfîrşească facultatea, urmase filozofia, avea cap Iudita. De ce am lăsat-o să stea pe Calea Văcăreşti ? De ce n-am adus-o la noi ?

— Nu ne-am aşteptat la asta, Miriam. Eram şi noi spăimîntaţi şi dezorientaţi.

— Vreţi să deschid radio ? Poate că se şi dă vreo muzică.

— Radio ! Te rog, nu ! Te rog, Elisabeto ! Ce se poate asculta la radio ? Pînă şi glasurile lor mă înspăimîntă. Şi au luat-o pe Iudita, era noapte, şi au dus-o la abator, înţelegeţi ? Ca pe o vită, pe ea, frumoasa, dulcea mea Iudita. Cît i-o fi fost de frică ? Ce s-a petrecut atunci în mintea ei, în sufletul ei ? Peste două zile am găsit-o acolo, despicată, auziţi, despicată ca o viţea. Şi cu ochii deschişi. Ochii ei negri, mari, altădată frumoşi; erau deschişi larg şi plini de groază. Şi gura ei căscată ca de un urlet. Ultimul.

— Miriam, ajunge ! Azi mor mii, milioane de oameni. Mor urlînd pe toate fronturile.

— Şi tuturor le e atît de groază, adică vreau să spun că toţi văd întîi ce li se va întîmpla şi ochii li se umplu de spaimă ?

— Poate că multora. Lasă, Miriam. Voiam să-i povestesc ceva lui Grig. Cînd mă întorceam azi de la şcoală, un elev s-a luat după mine. Şcoala asta evreiască, deschisă de comunitate pentru copiii noştri care nu mai sînt primiţi în alte şcoli, are o atmosferă numai a ei. S-a stabilit un fel de intimitate între profesori şi elevi, înţelegeţi, toţi sîntem repudiaţi, dar e o intimitate care nu trece limitele respectului. Azi s-a luat după mine un elev şi m-a întrebat: „Domnule profesor, nu mă pot opri să nu-l iubesc pe Goethe. Fac un păcat împotriva neamului nostru?" Bietul copil! I-am răspuns că naziştii nu sînt fiii lui Goethe, nici ai lui Schiller, nici ai lui Thomas Mann. Ba am spus prosteşte că sînt fiii diavolului, şi că nu orice neamţ, chiar de azi, merită să fie scuipat între ochi. Bietul copil! Uite ce-l frămînta pe el!

— Bietul copil! spune ca un ecou Miriam. Fratele meu Moise, Mielu îi spuneam noi pentru că era nevinovat şi blînd ca un miel, a fost ridicat de la Cluj, unde urmase un timp medicina, pînă l-au dat afară. Pe Mielu l-au dus la Auschwitz, aşa cred, acolo. Mai trăieşte Mielu? L-au torturat, l-au ucis, l-au ars în cuptoare, l-au făcut săpun, l-au jupuit de piele pentru vreo poşetă elegantă?

— Miriam, la Auschwitz şi în alte lagăre sînt mii de polonezi, de francezi, de nemţi chiar care au încercat să crîcnească. Mielu nu e singurul şi evreii nu sînt singurii care suferă.

— Dar eu i-am avut pe ei, pe Iudita şi pe Mielu, eu gîndesc ca o evreică nenorocită, nenorocită din moşi-strămoşi, de pe timpul Inchiziţiei din Spania încă. În mine geme tot neamul meu.

— Iartă-mă, Miriam, eu, soţul tău Beno Abramovici gem pentru toată omenirea care suferă. Nu-mi reneg neamul din care mă trag, dar sînt mai întîi om şi pe urmă evreu, aşa cum Grig e om şi pe urmă român, şi e român şi om în acelaşi timp. Şi plînge omenia din noi.

Soţii Tomescu se privesc în tăcere. Au priceput că familia Abramovici nu ştie nimic despre eventualul pogrom. E mai bine să tacă şi ei, dar să-i ţină cît mai mult aici, ca la nevoie să încerce repede să-i ascundă. Dar Grig simte că piică de somn şi Elisabeta face eforturi uriaşe să schimbe vorba, să-şi depărteze oaspeţii de gîndurile lor, şi pe ea însăşi, vai! de la gîndurile ei.

— Vedeţi voi, frontul se apropie. O schimbare va fi, nu ştiu bine care, dar sper că una spre bine, spre foarte bine.

— Dacă mai apucăm noi ziua schimbării.

Ce e cu Beno ? Se aşteaptă la ceva ? Ştie ceva şi a tăcut pînă acum ?

— O vom apuca toţi. Nu bănuiesc să mai fie mult pînă atunci. Mai credeţi voi într-o refacere a forţelor fasciste ? Poate că Hitler singur o mai crede. Nici ortacii lui nu mai au vreo nădejde. Şi nici pe frontul din Occident nu le merge prea bine. În Italia ştiţi ce s-a întîmplat.

Miriam s-a liniştit. Priveşte în jurul ei calmă, încearcă să zîmbească.

— Vă cer iertare, dragii mei, pentru jelaniile mele de adineauri. Înţelegeţi şi voi că e greu pentru mine, e foarte greu. N-ar fi trebuit să ne chemaţi în seara asta sau n-ar fi trebuit să viu eu, în halul în care eram.

— Ai făcut bine că ai venit, Miriam, cum erau versurile acelea pe care le spui tu des ?

— Versuri ? O să mai spunem noi vreodată versuri ?

— Dar şi acum spui uneori, nu-ţi dai seama ? Mie, din cînd în cînd îmi reciţi Baudelaire. Haide, adu-ţi aminte !

— Care ? Astea :

J'ai vu parfois au fond d'un théâtre banal
Qu' enflemmait l'orchestre sonore,
Une fée allumer dans un cercle infernal
Une miraculeuse aurore.

Elisabeta încercă să continue : *Une être, qui n'était que lumière, or et gaze...* Dar soneria sună deodată prelung, puternic, stăruitor. Soţii Tomescu se privesc iute, cu spaimă. Ce să facă mai întîi ? Ar putea fi...? Să-şi ascundă prietenii sau să încerce să vadă prin gemuleţul uşii de la intrare dacă nu e altcineva. La ora asta, cine altcineva ? Elisabeta îşi scoate repede pantofii din picioare, se duce pe vîrful degetelor la uşă, se uită afară. Pe culuarul slab luminat de un bec albăstrui se zăreşte o siluetă bărbătească, una singură, de om bătrîn parcă, cocîrjat, slăbuţ. Parcă ar fi unchiul Vasile Dimiu. La ora asta ? De ce ? El, care vine atît de rar de cînd l-a copleşit durerea că fiica lui, Elvira, s-a măritat cu Cristea-Sineşti. Elisabeta deschide cu un gest hotărît. Da,

în fața ușii e chiar profesorul Vasile Dimiu. Intră repede în vestibul, respiră greu, fața îi arde de oboseală, de bucurie, ochelarii îi sînt aburiți.

— Ați auzit ? Ați auzit ?

— Ce, unchiule ?

— N-ați deschis aparatul de radio ? Războiul a încetat, al nostru cel puțin. Am încheiat cu rușii, nu știu ce am încheiat, pace, armistițiu, înțelegere, ce-o fi, dar războiul a încetat. Apă, Elisabeto, dă-mi apă !

Toți cei din sufragerie au auzit, toți cei din sufragerie au sărit în picioare. Toți l-au înconjurat pe profesorul Dimiu.

— Spune ! Mai spune o dată ! Cum ? Cînd ?

— Nu mai pot spune, nu mai am suflu. Deschideți radioul. Veți afla de acolo.

Toată lumea se repede la radio. Numai Elisabeta a rămas lîngă unchiul Vasile prăbușit în fotoliul din vestibul.

— Ce faci, unchiule ? Ți-e rău ?

— Elvira mea, fetița mea, fetița mea rătăcită. Ea nu se bucură acum ca mine. Nu e lîngă mine, e lîngă... lîngă Barbu al ei. S-o fi temînd împreună cu el. Pentru ei nu e sărbătoare. Moșie, rafinărie, ce crezi ! se pot pierde ! Se pot pierde și vieți. Nu se știe cum se vor desfășura lucrurile. Elisabeto, dă-mi o batistă. Dă-mi și mîna, strînge-mă tare, mi-e greu să fiu singur în noaptea asta.

În sufragerie Grigore, Miriam și Beno, lipiți unul de altul, o singură ființă parcă, ascultau comunicatul care se repetă la radio. Ascultă, respiră adînc, sorb cuvintele, nu știu că ochii le sînt plini de lacrimi.

Barbu Cristea-Sinești a rămas prăbușit pe canapea, lîngă radio... Își smulge gulerul cămășii, se sufocă. Cum e cu putință ? Cum e cu putință ? Și de acum înainte ? Ieri erau numai la Iași, mai puteau întîrzia cîteva luni în care s-ar fi întîmplat un reviriment, un miracol. Și acum... acum totul e pierdut. Am capitulat ? Am făcut pace separată ? Ce-am făcut ? Armata nu mai vrea... auzi, armata ! Unde ne sînt coloneii, unde ne sînt generalii ? De ce nu pun în fața plutonului de execuție... pe cine ? Toată armata ? Or fi și coloneii, or fi și generalii, or fi și miniștrii care au abandonat, nu, au trădat, mișeii ! Și or fi la mijloc comuniștii. N-am

spus eu că oricîți ar băga la închisoare, tot rămîn destui pe dinafară ?

Împușcați, trebuiau împușcați !

Lîngă el, în picioare, Elvira își scoate rînd pe rînd inelele, brățările, cerceii, colierul și le pune pe măsuța din fața canapelei.

— Ce faci ? Aici îți arde să le lepezi ?

— Nu, ți le dau ție să le îngropi. Le aduc și pe cele de sus. Scoate din casa ta de fier și monedele.

— Acum ? Să le îngrop acum ?

— Bineînțeles, asemenea treabă se cuvine a fi făcută noaptea. Doar n-ai s-o faci mîine în văzul tuturor cînd furnică grădina și curtea de argați.

— N-am săpat în viața mea, nici nu știu unde sînt sapele.

— Presupun că în șopron.

— Și tu, tu de ce stai ca o statuie de gheață în fața mea ? Ție nu-ți pasă de nimic ? Nici de viața mea nu-ți pasă ? Te bucuri, hai ? te bucuri că mă vezi prăbușit ?

— Nu mă bucur, Barbule. Ești bărbatul meu, nu te-am părăsit la bine, n-am să te părăsesc la rău. Și poate că nu se va întîmpla ce e mai rău. Ridică-te, Barbule, bărbatul meu cel trufaș, întîmpină evenimentele cu îndrăzneala ta de pînă acum. Haide ! Sus !

— Unde să ne ascundem ? În sat ?

— Cunoști tu vreun țăran căruia să-i fi făcut vreun bine și care vrea să ți-l plătească acum ? De fapt tu nu cunoști nici un țăran, ai administratori, ai logofeți.

— Să mergem la Ploiești.

— În casa noastră ? Bine. Eu merg oriunde. Deși, dacă îmi ceri sfatul, nici casa din Ploiești nu va fi cruțată dacă se întîmplă de ce te temi tu.

— Să ne ascundă vreun muncitor de la rafinărie. Dacă trece valul, îl umplu de bani.

— Eu nu înțeleg ce val aștepți, ți-am spus că din toate eu nu înțeleg nimic. E pace, nu ? Nu s-a spus asta la radio ?

— Știu eu cum înțeleg ei pacea ? La vreun muncitor...

— Căruia i-ai făcut tu un bine. Cunoști vreunul ?

— Elviro, ești o fiară !

— Eu ? Nu. Sînt o lașă, dar uneori nu mă tem, ca acum. Haide, Barbule, să îngropăm în grădină bijuterii, aur...

Haide ! Şterge-te de sudoare, ridică-te în picioare. Vino cu mine.

— N-ai să mă părăseşti ?

— Am să te părăsesc numai după ce te voi vedea scăpat. Numai atunci. Atunci am să plec la tata şi atunci are să mă primească şi el.

Cine mă scutură aşa şi mă îmboldeşte, şi mă trezeşte din somn ? Visam, visam că mîn un cal... Ia te uită, stă aplecat deasupra mea, are fustă lungă, are şi barbă. Ori tot visez ?

— Scoală-te, moş Marine, scoală-te odată ! N-auzi ?

E popa Ilie, ia te uită e popa, aici, lîngă mine, fără potcap, şi-i flutură antiriul, şi-i flutură barba.

— Bat ca la surzi în fereastra ta de un ceas şi tu ţi-ai găsit să dormi în livadă. Scoală-te, moş Marine, că-i foc !

— Unde arde ?

— Arde ! Nu arde, Marine, dar e pacoste mare. A spus la radio adineauri. Ne-am împăcat cu ruşii, auzi, omule ?

— Slavă ţie, Doamne ! N-o să mai curgă sînge.

— Ba o să curgă, Marine, o să tot curgă.

— Păi zici că ne-am împăcat.

— Dar au să stea ei locului acolo ? N-o să le ardă să treacă peste noi în Germania ?

— Aşa ? Să treacă, să treacă sănătoşi, că neamţul bine nu ne-a făcut.

— Marine, trezeşte-te şi ascultă-mă ! Eu sînt preot în satul ăsta, eu vă păstoresc de ani de zile, eu vă împărtăşesc şi vă botez. Ţi-ar plăcea ţie să mă împuşte bolşevicul sau să-mi smulgă barba, sau să-mi taie limba ?

— Păi de ce, părinte ? Ce să aibă cu dumneata ?

— Eu nu ştiu cum e împăcarea asta cu ei, dar mi-e frică, Marine. La ei, la comunişti, preoţilor nu le merge bine.

Marin se gîndeşte adînc şi greu. Ionică e comunist, unul ca el n-ar smulge barba popii Ilie, nici limba nu i-ar tăia-o. Astea sînt scorneli de ale boiereşti, ca să nu fie tot poporul comunist. Scorneli şi minciuni. Dar uite că popa tremură şi se prăpădeşte de frică. El tot dădea să pupe mîna boierului, nu boierul mîna lui. Şi dacă boierul e cu neamţul, e şi popa Ilie.

— Și de ce ai venit la mine, părinte ?

Popa Ilie bolborosește în barbă și pe urmă spune repede :

— Ca să-ți spun că în curînd o să iasă și Ionică din închisoare, dacă treburile stau așa.

— O să iasă Ionică din închisoare ? Maică Precistă, mulțumescu-ți ție. Asta ai venit să-mi spui părinte în toi de noapte ? Bun om ești, mai bun decît te credeam eu. Vine Ionică acasă ? Of, of, să apuc eu ziua aia, să-mi văd feciorul în ogradă și pe urmă pot să mor liniștit.

Preotul Ilie se frămîntă în loc, mai are ceva de spus.

— Și să mă ascunzi pe mine, Marine, pînă om vedea cum stau lucrurile.

Să știi că de asta a venit popa, veni-i-ar numele, de asta a venit tocmai la mine, că sînt cel mai sărac din sat și fiu-meu e la închisoare și la mine n-are cine-l căuta, că nu mă bănuie. Mult îi pasă lui de Ionică al meu și de bucuria mea, el a venit să-l ascund.

— Că și eu ți-am îngropat creștinește nevasta, pe Dobrița, Dumnezeu s-o ierte, și copiii ți i-am botezat.

— Și unde să te ascund, părinte ? În pod nu mai am fîn, de ce-aș mai avea cînd mi-am vîndut vaca ca să plătesc la doctor și să-ți plătesc dumitale ca s-o îngropi pe Dobrița ? Cum să te ascunzi într-un pod gol ?

— În grajdul vacii, că tot nu mai ai vacă. Un butoi, ceva, o copaie poți să pui peste mine, că așa ceva are tot omul. Ești un bătrîn cumsecade, Marine, mîine-poimîine te duci și tu, și de fapta asta are să-ți ție socoteală Ăl-de-sus !

Aoleo, popo, cîte socoteli o să aibă cu tine Ăl-de-sus, și rău ai să ieși din ele ! Da' aici, pe pămînt, n-o să ți se întîmple ție nimic, că nici pacoste nu vine, nici prăpăd. Vine pacea, aia vine. Și iese Ionică din închisoare, și vine de pe front ginere-miu Valerică din Bacău, și cine știe, s-or căra și moșierii mai la o parte, să ne lase și nouă puțin pămînt. Tot pămîntul, zice Ionică. Eu mă mulțumesc și cu puțin.

— Ce faci cu mine, Marine ?

Am uitat de boaita de popă, iartă-mă, Doamne, și doar e aici, în fața mea, și tremură.

— Hai cu mine în pivniță, părinte, hai, că am două albii acolo. Te bag în una, te acopăr cu ailaltă, și dormi și dumneata fără vise. Mîine ți-aduc și puțină mămăligă.

Stă popa, stă în pivniță fără grai, nu se gîndește cît ne-a jupuit și ce osîndă s-a adunat pe el din sărăcia noastră. Să stea, că eu n-am să-l pîrăsc. Și dacă o veni Ionică, el n-o să mă ție de rău. Ia, și eu, un moșneag acolo, fac un bine cui nu merita, dar tot bine se cheamă. Acum chiar că nu mai e timp de dormit. Acum prea multe și neînțelese se zbat în țeasta mea.

Cele șapte femei din odaia scundă și strîmtă a închisorii au adormit. Mîncarea multă și neobișnuită le-a obosit, le-a obosit și cîntecul, și entuziasmul, și nădejdea înflăcărată aprinsă în piepturile uscate, le-a obosit apropierea fericirii bănuite. În somn unele zîmbesc, altele suspină. Peste închisoare s-a așternut liniștea nopții străvezii și înalte.

Și deodată, în tăcere se ridică un glas bărbătesc, răsună tare, dezlănțuit, repetă nebunește aceleași cuvinte :

— Tovarășelor ! Tovarășelor ! Treziți-vă ! Tovarășelor, treziți-vă !

Aurora se trezește cea dintîi. Cine strigă ? Ăsta nu e glas aspru de gardian, e glas din odaia bărbaților, a tovarășilor închiși. E glas de fericire, așa răsună ! O fi glasul lui Ionică ?

— Fetelor, fetelor ! rostește ea tare. Auziți ? Ne strigă tovarășii. Să răspundem.

Katia se ridică într-un cot și tușește, Elena tresare și deschide ochii mari. Maria strigă cu vocea ei puternică :

— Vă auzim. Ce s-a întîmplat ?

— Libertate ! Libertate ! Au încetat ostilitățile pe front. Avem alt guvern. Antonescu s-a dus pe copcă !

— Uraa ! răspund femeile în cor. Uraa !

— Am isprăvit cu fascismul. Libertate ! Libertate pentru noi și pentru țară !

Glasurile se aud clar în liniștea nopții, clare și tari, ca și cum pe lumea asta, sub cer, n-ar exista decît ele. Restul închisorii, șefi, parașefi, gardieni parcă au intrat în pămînt, parcă au murit, parcă temnița ar fi goală de ei.

— De unde știți ? întreabă răspicat Aurora cu fața lipită de gratiile ferestrei fără geam.

— S-a spus la radio, de două ori s-a spus pînă acum. Nouă ne-a adus vestea gardianul Pintilie.

Pintilie e serios, e singurul cumsecade, a mai adus el multe veşti din afară pe şoptite, cu ochi strălucitori.

— Şi ce facem acum ? Ce facem noi ?

— Acum sîntem încuiaţi, ca şi voi. Mîine dimineaţă dăm năvală la director. Să ne dea drumul, avem tot dreptul. Libertate, tovarăşelor, libertate !

Elena se gîndeşte o clipă : ţara e încă plină de nemţi. Au să plece cu coada între picioare ? Au să ne împuşte înainte de a pleca ? Ieşim tefere de aici ? Nu se poate altfel, partidul din afară va avea grijă de noi. Şi începe cu glasul ei mic, limpede :

Sculaţi, voi oropsiţi ai soartei...

Cîntă şi celelalte. Cîntă şi bărbaţii. Ioana îşi sărută nebuneşte pruncul. Sara ţine pe genunchii ei picioarele betege ale Elenei, le mîngîie şi îşi culcă faţa pe ele. Îi e ruşine de atîta sentimentalism, dar nu se poate opri, nu poate face altfel. Maria începe cu vocea ei puternică discursul viitor :

— Tovarăşi, să aruncăm toate lanţurile. Omul e născut pentru libertate şi fericire...

Tinca doarme adînc cu toţi copiii lipiţi de ea. Le e cald, sînt leoarcă de sudoare, dar somnul i-a cufundat în apele lui. Nu simt nimic, nu visează nimic. Şi deodată cineva bate în fereastră, pe urmă în uşă. Tinca se trezeşte greu. Ce-o mai fi şi asta ? Să nu fi auzit ea prin somn măgăoaia, să trebuie s-o tragă afară din casă vecinii ?

— Care eşti ? Ce e ? întreabă ea răguşit.

— Eu, Florica, hai deschide, Tinco, să-ţi spui ceva.

O fi murit soacra Zamfira ! Vai de Florica, cine i-o mai vedea de copii ? O fi murit soacra.

— Da' împinge uşa, că nu-i încuiată. N-am de ce-o încuia, că nu vine nimeni să-mi fure puricii.

Tinca se desprinde greu dintre copii, coboară din pat, se îndreaptă către uşă cu picioarele goale. Florica a deschis, a intrat.

— Ce e ? Spune !

Florica dă să spună şi începe să plîngă. Asta e, a murit mumă-sa !

— E pace, Tinco, e pace ! Auzi tu ? S-a făcut pace ! A spus la radio, la noi în mahala nu mai doarme unu, toţi

sînt pe stradă. Urlă, ţipă, se veselesc. Doar la voi doarme toată uliţa, nu s-a aflat.

Şi Florica începe deodată să plîngă tare, cu hohote care o înecă.

— Dacă se făcea mai de mult, pînă n-a murit Sandu al meu... dacă se făcea de-atunci.

Şi Tudor e dat dispărut ! îi trece un cuţit prin inimă Tincăi. Dat dispărut nu înseamnă mort. Dă Doamne să nu fi murit ! Să răsară de undeva, să vie Tudor la mine şi la copii. Da' poţi să ştii ? Copiii dorm, ei n-aud nimic, nici plîns, nici jelanie, nici bocet. Şi Florica boceşte un mort, un mort adevărat, îl boceşte ca în ziua în care i-a aflat moartea, numai fiindcă acum s-ar fi putut întoarce aşa cum s-or întoarce atîţia, iar Tinca plînge înfundat, cu sughiţuri. Speră şi nu speră, aşteaptă şi nu ştie dacă mai are ce aştepta. Îşi trece braţul după umerii Florichii, o strînge lîngă ea, plîng. Zicea nea Timofte că în curînd o să fie altfel. Poate că o să fie, poate că n-o să-ţi mai adoarmă copiii nemîncaţi, şi asta ar fi bine, ba încă ce bine ! Numai de-ar veni şi Tudor acasă ! Şi de-ar veni şi nepotu-meu Radu la soră-mea, Sofica. De-ar veni toţi, şi morţii să vie, să fi fost părere şi înşelăciune că au fost morţi. De-ar fi lumea ca înainte, întreagă, ba nu, mai bună, viaţa mai bună cum spune nea Timofte.

Nu gîndurile sînt prea grele, noaptea e prea caldă, cîinii latră prea tare în tot satul, latră ca turbaţi, nu se poate dormi. Aţipeşti, te trezeşti iar, ăsta nu e somn. Lia coborî încet din pat, de lîngă maică-sa, care parcă ar dormi, care suspină încet şi regulat. Îşi scoate cămaşa de noapte, îmbracă o rochie de stambă, îşi încalţă sandalele, încet, pe întuneric, şi iese din odaie. Numai afurisita asta de uşă scîrţîie lung, ar fi trebuit s-o ungă cu gaz, şi pisica i se împleteceşte printre picioare cu un miorlăit prietenos. O fi avînd şi ea insomnie, e bucuroasă că întîlneşte pe altcineva care nu doarme.

Dar parcă de pe uliţa mare din sat ajung pînă aici voci, hohote, vorbe strigate tare şi nedesluşit. Niciodată noaptea n-a fost larmă în satul ăsta. S-a întîmplat ceva ? I se pare ei ? Lia o apucă spre uliţa mare. Da, sînt voci, voci multe, agitate, bucuroase. În faţa fîntînii de la cotitură stau trei făpturi omeneşti, două femei şi un bărbat. Una parcă e Ana

Vernescu, pictorița veșnic calmă, chiar prea tăcută, cu care colindă ea uneori pădurea din apropiere, singura pădure din șesul ăsta întins.

— Bună seara. Dumneata ești, Ano ?

Ana se repede ca o bezmetică, o ia în brațe, o strînge la piept.

— Nu știi ? N-ai aflat ? Pace, Lio, pace ! Au încetat luptele, s-a încheiat un tratat sau nu știu nici eu ce, dar avem pace ! Înțelegi ? Pace !

Lia o îmbrățișează și ea repede pe Ana, se răsucește pe călcîie și pornește într-o goană cu sufletul la gură spre casă. Ciinii se țin după ea, o latră, praful uliței i se învîrtejează sub picioare, se împiedică de un pietroi, cade, se ridică, aleargă pînă acasă. Intră pe poartă urlînd cu un glas pe care nu și-l cunoaște :

— Mamă ! Mamă ! Lele Sofico ! Sculați-vă ! Pace ! Pace !

Și strigă atît de tare, atît de repetat, parcă înțepenită deodată în mijlocul bătăturii, încît Teodora iese din casă în cămașa de noapte. Sofica iese din bucătărie fără bariș, cu coada pe spate.

— Ce spui ? Ce spui, Lio ?

— Pace, mamă ! Pace, lele Sofico ! Nu știu nimic mai mult. Dar e sigur.

— Și o să se întoarcă Radu al meu ?

— Are să se întoarcă Radu, are să se întoarcă Andrei al meu, au să se întoarcă toți !

— Vezi că n-a mai scris din februarie...

— Ce-ți mai trebuie acum scrisori ? Are să vină el, Radu, are să intre pe poartă, are să strige : mamă !

Lelea Sofica se așează pe lutul prispei ca aseară, dar nu mai stă cocîrjată, nu-și mai acoperă gura cu palme. Repetă numai după Lia, cu o mare convingere :

— De la poartă are să strige : mamă !

Teodora își strînge fata la piept.

— Mă îmbrac și eu, Lio. Hai să mergem în sat. Hai să auzim tot ce spun cei care au ascultat la radio. Hai la Dobrescu, el are radio. Hai, fata mea.

Sigur că Andrei n-a mai avut cînd scrie în retragerea asta sau că scrisorile lui s-au pierdut. Sigur că Andrei are să se întoarcă. Și ce împăcare cu tine însăți, nu-ți plăcea războiul alături de fasciști, nu-ți plăcea nici înfrîngerea țării tale.

Acum toate sînt așa cum trebuie. E pace, și în pacea asta se cuprinde probabil o schimbare în toată politica țării. Nu știu eu politică multă, dar știu că nu-mi plăceau naziștii, și nici lui Andrei. Vino, Andrei, vino, iubitul meu, vino mai repede. Tu ai să-mi lămurești mai bine, dar înainte de asta, am să te îmbrățișez, Andrei, și n-am să-ți mai dau drumul niciodată din brațele mele.

— Să mergem în sat, Lio. Sînt atît de uluită, de bucuroasă, de emoționată... Nu, să nu te mai tulbur și eu, hai, fetițo, hai să aflăm mai mult.

Locotenentul Andrei Bucur aude clar în casca radioului, aude cu urechile lui că s-a schimbat guvernul, că nu mai luptăm alături de foștii „aliați", că întoarcem armele împotriva fasciștilor. Clar, deslușit!

Sare de la masă drept în picioare. În aceeași clipă sare din pat și căpitanul Florescu. Are și el o cască la urechi. De asta îi era capul atît de umflat sub pătură. Se repede la Andrei Bucur, îi dă doi pumni prietenești în spinare, rîde cu hohot (nu l-a văzut niciodată rîzînd!) se învîrtește în jurul butucului care ține loc de masă, îi mai dă doi pumni între spete locotenentului.

— Ai auzit? Ai auzit?

— Știai dinainte, domnule căpitan?

— Asta nu știam. N-aveam cum să știu. Dar ceva așteptam. Să sfîrșim măcelul așteptam. Să ne întoarcem împotriva fasciștilor nu puteam spera. Asta e grozav, locotenente, e grozav! E un eveniment care va schimba toată situația țării noastre. Rînduiala socială economică, înțelegi? Nu cunoști dumneata problemele astea, ai să le cunoști într-o zi. Mă duc pe cîmp. Trebuie să văd oamenii, să strig, să cînt!

— Și generalul Pandele, și colonelul Arsene... ce credeți? Se vor supune?

— Pot să înjur în fața dumitale? Pot să-i trimet... Lasă, că au să se ducă singuri. Ai fost un băiat bun, locotenente Bucur, mi-ești drag.

Căpitanul Florescu iese din bordei și se pierde printre tranșee. Locotenentul Andrei Bucur stă locului, răscolit, ametit. Vrea să înțeleagă întreaga însemnătate a momentului. Acasă! Are să se întoarcă acasă. Și Lia? Are s-o ia de ne-

vastă pe Lia. Dar dacă va trebui să meargă mai departe, adică nu înţelege bine, dar s-ar putea să trebuiască să meargă mai departe, să alunge fasciştii, pentru că întoarcem armele împotriva lor ? Şi asta s-ar putea. Ei bine, are să meargă. Cel puţin asta va fi plăcut inimii lui, nu ca pînă acum. Şi are să scape teafăr. Nu-i spunea el adineaori soldatului Pelin Radu că are steaua lui ? Are să-l apere ea. S-o vadă pe Lia măcar în treacăt, să-i făgăduiască că se va întoarce şi să se ţină de cuvînt.

Iese şi el din bordei. Din tranşee se aud glasuri, urale, strigăte. Primul om pe care îl întîlneşte e soldatul Pelin Radu. Îi vine să-l bată pe spate aşa cum l-a bătut pe el adineauri căpitanul Florescu. Nu, face ceva nesăbuit, ceva care nu e nici bărbătesc, nici milităresc : îl sărută pe amîndoi obrajii. Şi pe urmă se îndepărtează puţin ruşinat, dar fericit, fericit.

Pelin Radu îşi prinde faţa în palme. Totdeauna l-a iubit el pe locotenentul Bucur, dar nu ştia că se poate purta ca un fîrtat din satul lui, ca unul cu care ai jucat pietre cînd eraţi copii.

Acasă ! S-o fi copt porumbul. Sus, pe dîmb, sub stejar are să stea cu Ticulina seara, după muncă, să se odihnească şi să-i spună ce dor i-a fost de ea. Nu, nu s-a măritat Ticulina, prea ţinea la el. Şi boierul ? Domnu Barbu Cristea-Sineşti tot cu nasul pe sus o să se ţie ? Tot prost o să plătească ? Păi era legat-ferecat de fasciști cînd a fost el în permisie, acum doi ani. O să se schimbe boierul ori o să-l schimbăm noi, cum zice Zaharia, care ceva parcă ar şti. De unde o fi ştiind ? Asta nu spune vorbe de clacă, ce-i iese pe gură e adevărat.

Şi cînd am să ajung acasă, cînd am să ajung la poarta ogrăzii, o să strig odată „Mamă !“ cu tot focul care s-a adunat în mine.

Ce mai noapte ! N-am mai trăit eu o noapte ca asta !

Frigul și umezeala pereților ne pătrunde în oase. Ada, Melania și cu mine ne mișcăm greu în flanelele și hainele în care ne-am îmbrăcat. În odaia asta n-am mai făcut foc de unsprezece ani.

— Ada, sînt unsprezece ani de cînd am internat-o pe Lila în azil ?

Ada își scoate mîinile dintr-un sertar plin de boarfe. Le ține departe de ea, sînt negre de praf. Se gîndește.

— Unsprezece, doisprezece, înainte de a muri Olga. Tu trebuie să știi mai bine.

Da, cu un an sau doi înainte de a muri mama am internat-o pe Lila în azil. Nu mai știu bine. În clipa asta nu mai știu bine nimic. E dimineața, prin fereastra murdară intră lumina săracă a iernii. Trebăluim la flacăra jucăușă și gălbejită a cîtorva lumînări, curentul electric a fost întrerupt de unsprezece, doisprezece ani, nu mai știu bine.

— Rochiile din dulap sînt cam mucegăite, vrei să le vezi ? spune Melania.

De ce să le văd ? Să le arunce. Nimeni n-are nevoie de rochii mucegăite, dacă vrei să le dai de pomană. Nu vreau să văd nimic. Și totuși vreau. Vreau să văd ceva care să-mi aducă aminte de viața, care să păstreze încă culorile vieții de odinioară în lada asta de gunoaie care e toată odaia. Să-mi aducă aminte de viața lor. Să continue ceva din ele. Răscolesc în scrisori, în fotografii. Chipuri moarte, scrisori care pomenesc despre întîmplări moarte, întîmplări care n-au lăsat dîră în urma lor. Mucegăite, putrezite ca rochiile din dulap. Patru femei au trăit în casa asta, patru femei care au plecat pe rînd. Alerg de la scrin la bibliotecă, la dulapul de

albituri. Caut, găsesc, nu găsesc. Nu mai știu ce caut. Calc mereu pe pălăria de pai a Lilei. În mormanul de hîrtii, petice, cutii goale, zdrențe care s-au adunat pe jos se află și pălăria de pai a Lilei. E o pălărie mică, un canotier cum se spunea pe vremuri, arsă de soare, strîmbă, putredă și ea. Cînd Lila era încă acasă am vrut să-i fac curat în dulapurile pline de vechituri, am vrut să arunc pălăria de pai. S-a împotrivit, nu m-a lăsat: „Îmi stătea atît de bine" a spus ea. Cînd? Acum cincizeci de ani îi stătea bine. Pentru mine toată viața Lilei a fost o baltă stătută, fără strălucirea de oglindă, fără adîncimea pe care o au apele obișnuite. Pentru ea poate că au existat uneori sclipiri peste balta asta. Sau și-a închipuit numai la bătrînețe că vreodată a căzut o rază peste uniformitatea, peste nimicul tern al existenței ei. Calc peste pălăria care trosnește ușor și n-am vreme s-o ridic de jos. Și n-am de ce s-o ridic de jos.

Ne împiedicăm pe rînd de fotoliul cu roți al Eleonorei. A stat șaizeci și unu de ani în fotoliul ăsta Eleonora, înțeleapta, frumoasa Eleonora. Mă așezam pe un scaun lîngă ea, îi sărutam mîna harnică cu degete lungi, dibace, obrajii albi, delicați, ușor îmbujorați în pomeți de parcă un pictor japonez i-ar fi colorat cu cea mai fină pensulă a lui. Mirosea bine Eleonora, a levănțică, a „Maria Farina" colonia de atunci. Gura ei mare, cu buze pline peste dinții egali, strălucitori, zîmbea luminos, dar ochii, ochii ei verzi aveau totdeauna o privire în care se amesteca tristețe cu întrebare, bună-credință cu un soi de teamă, de sfială, ți se încredința și se temea în același timp. Întrebarea asta se adresa vieții, oamenilor? Exprima nedumerirea făpturii ăsteia florale de a fi fost ciuntită, schilodită de la optsprezece ani? Privirea asta o avea și Gabriela, privirea asta întrebătoare și increzătoare în același timp, atunci cînd am cunoscut-o eu și ea trecuse de șaizeci de ani. O moșteniseră amîndouă? De la ce străbun? Prin ce întîmplări, prin ce constrîngeri trecuse acel străbun necunoscut de mine, ca să păstreze în ochi, pe lîngă încrederea lui firească, întrebare și sfială și poate teamă?

— Cine e în fotografiile astea? mă întrebă Melania. Uită-te și tu la ele, poate păstrezi ceva, poate îți trebuie.

Nu știu cine e în fotografiile astea. Nu-mi trebuie. Le rup mărunt. Rup chipuri de femei frumoase, de femei urîte,

de fete bătrîne cu ochelari, de bătrîni bărboşi în redingote lungi, de grupuri întregi : o clasă de elevi cu profesorii ei, o familie cu copii care azi or fi mari sau poate au murit, imagini de oameni care au trăit cu linişte sau în zbucium, care şi-au trimes fotografiile cu dragoste sau cu oarecare mîndrie : ăştia sînt copiii noştri, aşa arătam eu mireasă, asta e casa noastră cu terasă şi bolţi de trandafiri. Rup, arunc, rup. Pe unele scrie „cu dragoste" sau „cu prietenie", pe altele mai mult, o întreagă literatură, între oamenii ăştia azi duşi au existat cîndva legături, sentimente azi moarte, ca ei toţi. Calc pe pălăria de pai a Lilei, pălăria care i-a stat atît de bine în tinereţe, calc peste fotografii rupte, peste dedicaţii drăgăstoase, peste un ochi, o jumătate de gură rămasă pe o bucată de fotografie.

Ada scapă din mînă o cană de porţelan fără toartă. Cana se fărîmă, călcăm acum şi pe cioburi. Cunosc ceva, florile ei albastre mi-au rămas în amintire. O aducea bunica la masă, cana asta mare pentru apă. Asta era demult, demult, cînd trăia bunica, eu eram copil, veneam des la masă la ea şi la mătuşile mele. Locul meu era lîngă fotoliul cu roate al Eleonorei, în faţa mea stătea Sabina, veşnic îmbrăcată în negru dintr-o nevoie de originalitate, lîngă ea bunica, apoi Lila, ştearsă, indiferentă tuturor. Poate că în lunga ei viaţă stearpă numai bunica a iubit-o. Bunica nu mai arăta ca în fotografia asta pe care am cules-o din vraf şi o iau cu mine. Aşa, ca în fotografie, cu amplă rochie de tafta plină de volane şi dantele, cu bucle pe ceafă, cu talia subţire, subţire, şi mînă albă şi delicată, eu n-am cunoscut-o. Eu am deschis ochii asupra unei bătrînele mici, aduse de spate, care căra greu găleata ca s-o umple la cişmeaua din curte, care gătea şi spăla vasele, care după-masă citea cu lupa o carte ce-i tremura în mîinile-i obosite şi uscate. „Mama a avut de zestre două cupele cu caii lor, îmi povestea mama mea, cupele căptuşite cu catifea, una roz şi una albastră". Pieriseră de mult, de cînd mama chiar era copil. Bunica rămasă în amintirea mea era gîrbovită, cuminte, blajină. Cînd a murit nu avea şaizeci de ani. Părea de o sută.

Frigul din odaie ne-a înţepenit degetele năclăite. Lumînările se topesc şi scad.

— Să ne spălăm puţin pe mîini, spune Ada.

În odaia de baie, întunecată și ea, curge apă ruginie și nămoloasă în chiuveta crăpată. Degetele ne îngheață și mai tare, se murdăresc și mai rău. Dăm foc unor hîrtii în soba de teracotă. Ne înecă fumul. Aș vrea să-mi iau lumea-n cap. Trebuie să rămîn aici, să caut, să culeg ceva care să aducă aminte de ele mai precis, să-mi dezvăluie mie ceva ce nu știu încă din trecutul sumbru și oropsit al acestei familii. Să-mi întregească o poveste aflată fragmentar cînd mama sau una dintre mătușii scăpa cu glas tare o amintire pe care nu izbutea s-o uite. De ce vreau să știu tot ? Nu-mi dau seama. Nu folosește nimănui la nimic, nici mie. Milioane de vieți ca a lor au intrat în moarte, sînt uitate. Mormintele lor bătătorite. Pe mormintele lor s-au ridicat temelii de case, cresc parcuri sau holde, ori s-au săpat alte morminte. Și totuși răscolesc în lada în care Lila, după ce a rămas singură în gospodărie, a amestecat ziare cu site vechi, scrisori cu prosoape îngălbenite și rupte, sticle goale de colonie cu bluze rupte și dantele sfîșiate. Și uite, uite un sul ! E poate un manuscris al bunicului, al acelui savant nebun pe care eu nu l-am cunoscut, al acelui cărturar care și-a adus familia la sapă de lemn, al acelui medic care traducea Horațiu sau Herodot în vreme ce copiii lui ieșeau din ce în ce mai rar în stradă, în orașul lor de provincie, pentru că nu mai aveau ce îmbrăca. Nu. E un caiet de rețete de bucate al bunicii pesemne. Hîrtia se fărîmă între degete, pare mucegăită în tinctură de iod, atît e de cafenie. Nu-l pot păstra. Miroase groaznic a mucegai, scrisul e decolorat. Îl arunc. Mi se strînge inima. Îmi pare rău. Mai am ceva de la ea ? Da, am acasă un evantai de fildeș rupt, o bucată de dantelă din rochia ei de mireasă. Un păienjeniș de dantelă fără consistență. Cînd purtase rochia asta, acum mai bine de o sută de ani, nu bănuise suferințele viitoare ale ei, ale copiilor ei. Zîmbise, cred, pășise ușor, cu încîntare, alături de tînărul medic întors de la Viena, călcase ușor cu piciorul ei mic, subțire și zveltă cum era, cu părul ei ondulat și blond-cenușiu ca al Eleonorei, acoperit de boarea vălului alb. Și iar mi se năzare în fața ochilor bunica mea cocîrjată, zbîrcită, blîndă, cărînd greu găleata cu apă sau găleata cu lături la cișmeaua din curte. Se clătina pe picioare. Am iubit-o mult. Imaginile se suprapun și se amestecă. Mi-e frig, mă doare capul. Trebuie să care ea găleata, Eleonora e țintuită

în fotoliul cu roate, Sabina și Lila sînt la slujbă, mama mea are grija mea și a tatii acasă la noi. Gabriela și Victoraș sînt departe, de mici copii au fost trimiși departe, într-un orfelinat la celălalt capăt al Europei. Domnica a murit de mult, eu n-am cunoscut-o, Domnica nu mai e de mult. Bunica trebuie să care lăturile și să spele vasele. Am acasă un evantai de fildeș și bucata de dantelă din rochia ei de mireasă. Bunica e de mult sub pămînt. Toate, toate sînt sub pămînt. Pe Lila am îngropat-o săptămîna trecută. Călcăm acum, în graba noastră, pe pălăria ei de pai care i-a stat bine acum patruzeci-cincizeci de ani.

— Ia tu acasă tava asta de aramă pe care Sabina făcea cafea la mașina mică cu spirt. Știi, mașinuța, ibricul turcesc să-i zicem. Dacă o freci bine, tava asta are să-și recapete fața. Hai! mă îmbie Melania. Ibricul nu mai există, nici suportul lui pentru spirt, dar ia tava.

Iau tava. Sabina făcea cafeaua pe ea. Stătea în capotul ei negru — purta și capoate negre — și făcea tacticos cafeaua. Îi plăceau musafirii. Toată viața a suferit că nu s-a măritat. Afară de mama nu s-a măritat nici una din toate șase, dar n-au dovedit regret, n-au mărturisit nimic, nu s-au plîns. La Sabina regretul a fost totdeauna vădit, lamentabil. Stingheritor ca și credința ei că a rămas frumoasă în vreme ce viața o desfigura din ce în ce mai mult, că e inteligentă, în vreme ce era mediocră. De ce, de ce am puterea și acum încă de a o disprețui? E o rușine să disprețuiești o viață de muncă, de nădejdi neîmplinite, numai pentru că făptura aceea sentimentală, vanitoasă, inegală, te-a supărat dintotdeauna cu defectele ei prea vădite. E o rușine, și nu pot să scap de rușinea asta. Aici, tocmai aici, unde mai întîlnesc lucruri care i-au aparținut, unde a trăit și a suferit, de unde a plecat în spitalul din care nu s-a mai întors, îmi aduc aminte de cusururi? Ar trebui să le acopere amintirea durerilor, neizbînzii ei în viață. Și nu se întîmplă așa. Memoria scoate la iveală ce vrea ea, de capul ei. Amintirile se amestecă iar ca boabele într-un sac. Nu sînt stăpînă pe mintea mea.

— Ar trebui poate să deschidem fereastra, spune Ada. Ne sufocăm de praf.

Fereastra nu vrea să se deschidă, a înțepenit în încheieturile ei de atîția ani. Deschidem larg ușa. Vecinii care au

ocupat restul apartamentului cînd Eleonora şi Lila rămăseseră singure, aceiaşi vecini sau poate alţii mai noi, mai tineri, se proţăpesc în faţa uşii şi stau privindu-ne, cu ochii şi gura căscate. N-au ştiut ani de zile, de cînd Lila se afla în azil, ce cuprinde odaia asta misterioasă, încuiată, cu perdelele trase. O vor moşteni ei, se vor „extinde", abia aşteaptă. Se uită ţintă la chipurile noastre grave, la faţa mea desfigurată poate. Pentru ei noi vînturăm gunoaie, răscolim gunoaie. Noi, noi ne băgăm mîinile pînă la coate în vieţi dispărute, în tot ce a alcătuit căldura şi bucuriile mici ale unor vieţi pierite. Eu scormonesc în amintiri ca în propriile mele mărunţaie. Ceasornicul ăsta deşteptător i-l cunosc Eleonorei de cînd am început să înţeleg ce văd ochii mei. Stătea pe masa ei — ea în fotoliul cu roţi în faţa mesei —, ea îl demonta, ea îl curăţa, ea îi lungea viaţa. În sertarele mesei se aflau în ordine creioanele, carnetele de note, stiloul, gumele, cutia cu igliţe şi mănunchiul de andrele. În coşul de pai de alături, coşul susţinut de patru picioare înalte, o zestre întreagă de cusătoreasă, bine rînduită. În cutia de pictură — penelurile spălate, tuburile de culori, vasele mici de porţelan, pentru acuarele. Toate la îndemînă, toate la locul lor, nici un amestec, nici o greşeală. Mă apucă o jale sfîşietoare pentru coşul de pai, aproape putred. Trebuie aruncat, nu mai e bun la nimic. A plesnit căptuşeala lui de mătase roşie, au plesnit perniţele de ace, mătasea s-a tăiat. N-am să-l mai văd niciodată, niciodată, aşa cum n-am să mai văd mîinile abile ale Eleonorei umblînd repede în el, ca să caute la locul lui acul de canava sau foarfeca cea mică. Pesemne că plîng sau mi-e faţa schimonosită de durere, pentru că Ada spune încet, foarte dulce :

— Îl iau eu acasă, îl pun într-un colţ al magaziei, poţi să vii să-l vezi cînd vrei.

Are magazie, îl va pune într-un colţ. Îmi vine să-i sărut mîna de bucurie.

— Narcisele astea au fost pictate de Eleonora, spune tot Ada. Îmi aduc aminte cînd le picta. Păcat că s-a rupt colţul hîrtiei. Îl iau eu.

Oh, şi eu ştiu cînd Eleonora picta. Nu văzuse în viaţa ei o pădure, un munte. Nu ştia cum arăta decît curtea casei în care zăcuse, adolescentă, în acel oraş de provincie. Văzuse o dată marea, la un sanatoriu, la şaisprezece-şaptesprezece

ani. N-o putea uita. Picta flori, arta intra în odaia în care stătea în fotoliul ei. Şi copia tablouri celebre, cùpii comandate de cîte cineva. Făcea dantele, dădea lecţii. Dădea lecţii de orice : de matematici, de latină, de engleză, de germană, de franceză. Tot ce învăţase cu bătrînul, cu tatăl ei cel atoateştiutor, îi rămăsese în minte. Cînd n-avea lecţii, împletea mănuşi ori ciorapi. Nu s-a odihnit o clipă în cei şaptezeci şi nouă de ani pe care i-a trăit. Faţa ei albă, uşor îmbujorată în pometi, n-a fost niciodată pălită de oboseală. Nici zîmbetul ei alterat, nici nemaipomenita privire încrezătoare şi sfioasă a ochilor ei frumoşi n-a fost încruntată. Nu mi-a spus niciodată nimic despre boala ei trecută, despre operaţiile repetate care o schilodiseră. Ca o floare în glastră stătea iubita, frumoasa mea Eleonora, şi zîmbea cu gura ei bine tăiată, cu dinţii ei albi, celor ce intrau pe uşă. Mie ? Mie mi-a zîmbit toată viaţa, m-a dăruit cu dragostea ei, cu înţelepciunea ei, cu ştiinţa ei. Cînd mă aşezam pe scaun alături de fotoliul ei cu roate, mi se părea în miez de iarnă că stau lîngă un liliac alb înflorit. Între noi se ţesea o punte imponderabilă de argint. Ce se întîmplă cu atîta iubire după ce trupul a intrat în pămînt ? Unde se duce, cum se topeşte, cum se destramă iubirea ? Ea a existat ca o mare putere, ca o coloană de foc pe care n-o poţi tăgădui, n-o vezi dar o simţi, este mai tare decît orice altceva. Eu o iubesc şi acum pe Eleonora, pe tata, dar dragostea lor ? A fost, mă rezemam de ele, mă hrăneam cu ele, erau aerul, pîinea mea. Nu mai sînt. Nici duhul lor nu mai este. Nu-l mai simt nicăieri. Eu nu visez, nu primesc semne, nu-mi trosnesc fără rost precis, motivat, mobilele, nu văd fantome. Nu simt nimic. Unde sînt iubirile ?

— Dantela asta e făcută de Eleonora.

— Ia-o tu, Melanio.

În ajunul morţii Eleonorei, Melania era lîngă ea. Eu mă aflam departe, la munte, nu bănuisem, nu presimţisem nimic. Eleonora era slăbită. Ce om bătrîn nu trece prin perioade de slăbiciune ? Nu mi-a scris cît se simte de prost, ca să nu-mi strice vacanţa. Melania era lîngă ea în ajun, seara. Pentru prima oară în viaţa ei, Eleonora, care nu se plîngea, nu vorbea despre recluziunea ei, despre sănătatea noastră decît ca să se îngrijoreze dacă aveam un guturai, a întrebat-o neliniştită pe Melania :

— E tîrziu. Cum ai să te întorci acasă ?
— Cu un tramvai şi un autobuz. Nu-mi duce grija.
— Cu tramvaiul, cu autobuzul ! Ce fericire !

După şaizeci şi unu de ani de infirmitate, pentru prima oară a ieşit din gura ei o mărturisire, un regret pentru ceea ce nu-i era cu putinţă, iar nouă ne era deprindere zilnică, greutate chiar. Tot ce n-a spus dar a simţit dureros Eleonora îmi stă pe inimă ca o lespede grea.

Rînduim teanc farfurii ciobite, farfurii întregi. Să le ia cine vrea, să ia şi paharele şi ceştile, nu mă interesează lucrurile astea fără personalitate. Caut cu încăpăţînare în odaie, în bucătărie o scrumieră de care îmi aduc aminte. Era o scoică de porţelan cu un fel de coş dreptunghiular pentru chibrituri. Pe coşul ăsta era gravat un Cupidon, un îngeraş credeam eu, nu ştiam pe atunci rostul săgeţii. Scrumiera trebuie să se fi spart de mult, n-am mai văzut-o în casa lor de poate treizeci de ani, dar dacă aş găsi măcar un ciob din ea, o fărîmă, aş recunoaşte-o şi aş păstra-o. Stătea pe masa Eleonorei. Bunica punea în ea chibriturile arse după ce aprindea focul. Era foarte veche, trebuie să fi fost adusă odată cu puţinele lucruri pe care le mai avea cînd s-au mutat din provincie în Bucureşti. Poate că a fost a bunicului. De la el nu mai am aproape nimic. Un fragment dintr-un memoriu adresat înainte de 1900 de acest medic de ţară, încăpăţînat şi clarvăzător, Ministerului Sănătăţii. Un memoriu de răscular, de om care vede mizeria satului şi o strigă tare. Nu mai am altceva. Dacă aş găsi scrumiera, dacă aş găsi măcar o bucată din ea ! Caut, caut, n-are nici un rost să caut în haosul ăsta un ciob pierdut de zeci de ani. În momentul ăsta însă scrumiera aceea are o nesfîrşită însemnătate pentru mine. Ceva din trecutul iremediabil trecut s-ar întoarce ? Nimic nu se întoarce, toate aleargă, se prăbuşesc în viitorul peste o clipă trecut, iremediabil trecut şi el, şi abia adineauri aşteptat, sperat. Nimic nu ne stă în faţă decît atît cît să-l privim bine. Trebuie să întoarcem repede capul după ceea ce spuneam „va fi" şi nu ştim cînd a fost, cînd a trecut pe lîngă noi, prin noi ca prin ciur, repede, nemilos de repede.

Poate că mai pot găsi aici o scrisoare, o notă a bătrînului, a bunicului care n-a murit bătrîn, care s-a stins la cinci-

zeci și opt de ani. Mama mi-a spus că în ajunul morții lui casa s-a umplut de fum. Era în decembrie. Casa s-a umplut de fum, copiii în alte încăperi au încremenit pentru că au aflat : tata arde tot ce a scris sau a tradus o viață întreagă, tot ce a lucrat și n-a publicat niciodată. *Dicționariu al limbei române*, traducerile din Homer, din Horațiu, din Herodot, tata le arde pentru că n-a sfîrșit, n-a încheiat nimic. Disprețuiește truda lui risipită, se căiește că risipindu-se și-a adus familia la ruină. A părăsit satul pentru oraș, n-a avut pacienți. Nici un bolnav n-a sunat la ușa lui, în vreme ce el traducea Horațiu.

Copiii au deschis ferestrele ca să iasă fumul. Era frig. După ce le-au închis, au auzit din odaia bătrînului un vaiet pătrunzător. Tatăl lor nu se văitase niciodată. Și niște cuvinte care se repetau mereu, în limba în care tatăl lor își făcuse studiile : „Meine arme Frau ! Meine armen Kinder" ! Din fundul febrei, din adîncul disperării niciodata mărturisite, ieșeau în delirul care îl cuprinsese aceste cuvinte într-o limbă străină, rostite iar și iar, sfîșietor.

Eleonora nu era acolo, zăcea la un spital din București, ciopîrțită. Domnica murise. Ceilalți copii mai mari sau mai mici se strîngeau unul în altul și tăceau. Înțelegeau : tata moare !

Nu mai găsesc nici o urmă din el aici. Dacă din vraful ăsta de hîrtii, din raftul ăsta de boarfe amestecate ar răsări ceva ! Pulbere și scrum, suflată de mult de vînt, tot ce-a făptuit, tot ce-a încercat. Dar dintre două rochii vechi, răsare un plic. În plic sînt foi veștede ca acel caiet cu rețete de bucate al bunicii, pe care l-am aruncat. Hîrtii fărîmicioase, gălbejite, zdrelite pe margini. Poartă o dată : 1900. Îl răsfoiesc cu mare grijă. E un jurnal intim, e jurnalul Domnicăi, al acelei Domnica, sora cea mai mare a mamei, a celorlalte mătuși, care s-a sinucis în 1901. Toate vorbeau despre ea ca despre cea mai deosebită, mai inteligentă, mai sensibilă dintre ele. Murmurau încet că înainte de sinucidere avusese o boală de nervi care pe atunci se chema „melancolie", apoi, cînd se vindecase, la douăzeci de ani își curmase viața. Nimeni nu mi-a explicat niciodată nimic precis, durerea pierderii ei nu le-a trecut niciodată. Am înțeles numai că Domnica nu putuse îndura mizeria care se stator-

nicise în casă, izolarea în care trăiau, propria ei neizbîndă : boala îi întrerupsese studiile.

Le las pe Ada şi pe Melania să cureţe dulapurile, să încerce să culeagă din zdrenţe de prosoape sau aşternuturi întregi, din veselă farfurii sau ceşti neciobite, în cumplita dezordine în care a trăit Lila ultimii ei ani în această casă şi din cumplita murdărie care s-a mai aşternut peste dezordine în aceşti unsprezece ani. Răsfoiesc cu înfrigurare „jurnalul" Domnicăi. Rînduri de o infinită tristeţe a cuiva care ar fi vrut să aibă un rost pe lume, o vibrantă sensibilitate în faţa naturii, întrebări chinuitoare în privinţa ordinii sociale, a religiei, amestecate cu lamentările romantice ale unei adolescente întîrziate, cu umbra inconsistentă a unei iubiri pentru o făptură care trecuse prin apropierea ei tot ca o umbră. Acum abia o cunosc pe Domnica dincolo şi mai precis decît în amintirile surorilor ei despre ea. Un cap limpede, o raţiune clară, cu toată sensibilitatea ei exaltată. Nici un cuvînt despre sărăcia din casă, nici un cuvînt despre constrîngerile din viaţa ei în familie. O dorinţă perseverentă de a muri, pentru că se socotea nedesăvîrşită ca om. Şi cînd dorinţa asta de moarte se risipeşte şi se stinge, cînd Domnica se hotărăşte să reia studiile de unde i le-a întrerupt boala de care nu pomeneşte, cînd pe ultima pagină a jurnalului, într-o zi de toamnă, îşi ia adio de la soare şi aşteaptă întoarcerea lui în primăvară cu un soi de odă păgînă, care nu prevesteşte nimic rău, jurnalul se curmă. Cunosc data, a doua zi în zori Domnica s-a sinucis. Taică-său, bunicul, trăia încă. Eleonora era bolnavă. Bunica ? Nu ştiu cum va fi arătat atunci, poate că n-avea încă cincizeci de ani. Poate că de atunci a început să albească, să se gîrbovească. Boala şi moartea începuseră să pătrundă în casă, surori cu mizeria.

Acum ştiu cum era Domnica. Mi se spunea : „Avea umor !" sau „Domnica nu era frumoasă, dar era plină de viaţă înainte de boală, cînta la vioară, recita versuri". Mi se povestea : „Domnica era singura dintre noi care îndrăznea să vorbească cu tata. Tata era sever, preocupat, lucra veşnic, ne temeam de el şi îl respectam. Poate că ne iubea, probabil, dar noi nu ştiam. Pe Domnica era vădit că o iubeşte. Şi Eleonora lua lecţii cu el, şi cu ea sta de vorbă." Domnica s-a sinucis şi bătrînul doctor a început de atunci cred să-şi

piardă încrederea în el. Abia azi o cunosc și eu bine pe Domnica.

— Lasă caietul, ai să-l citești acasă. Uită-te puțin la rufele astea. Ce păstrăm și ce aruncăm ?

Ce să fac cu rufele ? Țin în mîini ceva mai prețios decît un portret și decît toate rufele din lume. E o bucată autentică dintr-o viață care a fost. Caietul ăsta n-a fost scris pentru ochii mei, dar prin mine, după 78 de ani, Domnica mai trăiește puțin. Cu mine odată se va duce definitiv și ea, și Eleonora, și bunicii, și mama. Toți, toți. Se vor duce așa cum se duc toți oamenii de pe pămînt, numai pentru mine nu e același lucru, încîlcita lor poveste tragică eu am cunoscut-o, pe mulți dintre ei i-am cunoscut, și poate pentru că au fost ai mei mă întreb cu nedumerire și durere dacă trebuie să cred în destin, sau întîmplare, în blesteme, în coincidențe, în înlănțuirea cauză-efect, în diavolul nevăzut care le rînduiește într-un fel ignorat de logica noastră. Nici unul dintre ei n-a fost o mare personalitate, cineva care să scrie sonete ca acelea ale lui Shakespeare sau să picteze ca Tintoretto. Oameni aidoma lor s-au perindat miliarde în istorie, și miliarde s-au topit în țărînă. Suferințe ca ale lor au îndurat miliarde de oameni, unii mai cumplite încă. Dar ce alta decît suferințele omenești merită să fie păstrate în amintirea noastră ? Operele rămîn, ele vorbesc singure despre autorii lor, despre victoriile omului. Suferințele se spulberă, se uită. Omul obișnuit a trăit în ele și în năzuințele lui. Omul obișnuit a fost măcinat de ele. Dacă iubim omul obișnuit, viața lui cu suferințele și năzuințele ei rămîne încrustată în noi, și merită să fie încrustată, să fie ținută minte. Atît timp cît durăm noi înșine. Sau atît timp cît durează literatura unui scriitor care a însemnat-o pe hîrtie, pentru că i-au rămas în auz vaietele și scrîșnetele suferințelor altora, sau resemnarea lor, cicatrice adîncă și numai ei știu cît de dureroasă.

— Încearcă puțin să fii atentă ! mă mustră Melania. Și hai să închidem ușa, nu mai pot răbda să se uite vecinii ăștia la noi.

E adevărat, vecinii care așteaptă să se „extindă" nu s-au mișcat din cadrul ușii deschise. Ce vor să vadă ? Ce vor să audă ? Ce reprezentație o fi asta pentru ochii lor ? Mă sfiesc ca o neroadă să le închid ușa în nas, le cer scuze :

— Intră frig. Mă iertați, trebuie să închid ușa.

Sînt dezamăgiți. Mă privesc cruciș. Pleacă. Sînt foarte obosită, toate sîntem obosite dar n-avem pe ce ne așeza. Scaunele sînt pline de praf gros, de pe pat au dispărut saltelele și cuvertura de pluș, la cutremur, cînd ușile au ieșit din țîțîni și nu știu cine a intrat în casă și a luat ce i-a plăcut. Mai tîrziu am pus lacăte, dar ce-a fost luat, luat a rămas. Pe pat nu mai e decît o pilotă mică, îmbrăcată într-o mătase înflorată, decolorată. Vom vedea mai tîrziu dacă e bună la ceva, dacă fulgii din ea nu sînt tăiați. Caut în bibliotecă. Și aici cad din cărți scrisori vechi, flori presate, alte fotografii. Doamne ! multe fotografii au existat în casa asta ! Ne împărțim cărțile între noi. Cele care au fost ale Sabinei poartă pe dosul paginii de gardă numele ei scris mare, de acoperă pagina. Și asta mă zgîndăre. Să mîzgălești așa o carte pe care n-ai scris-o tu ! Așa îmi spuneam de cînd eram copil și aversiunea îmi revine, întovărășită de remușcare. Nu știu cîte calități și-a atribuit femeia asta, sărmana, și cît de mult a vrut să i le recunoască toată lumea ! Și-a închipuit uneori și că e iubită, și cred că nici un bărbat n-a iubit-o niciodată. Ce nenorocire, să nu te iubească nimeni în viața ta în care ai fost odată și tînără și să dorești atît de mult dragostea ! Ce nenorocire ! Dacă n-ar fi fost închipuirea ei că e cuceritoare, ar fi simțit mai adînc nenorocirea asta. De Eleonora știu și eu că au fost îndrăgostiți cîțiva oameni. Poate că asta a ajutat-o să trăiască după ce fusese amputată. Așa, infirmă, a fost adorată. Iubirile au trecut, dar i-a rămas în suflet mireasma lor, lumina lor.

— Tu știi cine sînt copiii ăștia ?

Dintr-o carte a căzut o fotografie. Am mai văzut-o, am mai văzut-o cînd eram foarte mică. Pe urmă a dispărut și am crezut mai tîrziu că fusese o năzărire a mea. Copiii ăștia doi, îmbrăcați în alb, cuminți și triști cum nu trebuie să fie copiii, sînt Gabriela și Victoraș, cînd erau mici. Fotografia e trimisă din orfelinatul în care fuseseră culeși după moartea bunicului, orfelinatul din acea țară depărtată. Au resemnarea unor oameni maturi, încercați de viață și o cuminție care îți frînge inima. Plecarea lor s-a petrecut mult înainte de nașterea mea. Pe Gabriela am cunoscut-o tîrziu, avea vreo șaizeci de ani. Pe Victoraș l-am cunoscut înainte de război, la Paris. După orfelinat fusese în primul război mondial pe

frontul englez, apoi se stabilise în Franța. Făcea o meserie nepotrivită cu el, era nefericit. Abia cînd prietenul meu Walter l-a dus cu el la ateliere de pictură și a început să picteze cu oarecare talent, a început să cunoască bucuria. Picta paralel cu slujba lui ingrată. Era delicat, sensibil, sfios, de o mare generozitate. A avut parte de blestemul care a plutit peste familie. Către sfîrșitul ultimului război a fost luat de naziști într-o zi de pe stradă și a murit într-un lagăr de concentrare. Vestea morții lui a ajuns la noi pe ocolite, printr-o împrejurare inexplicabilă. A murit într-un lagăr de exterminare Victoraș. Copilul ăsta pe care îl văd în fotografie, subțirel, cuminte, îmbrăcat în alb, omul încă tînăr cu care am bătătorit la Paris cheiurile cînd încerca să picteze, care recita sute de versuri pe dinafară, care era fericit că descoperise pictura, darul lui de a picta, copilul ăsta a murit acolo, întîi redus la foame, umilințe și teroare, apoi scheletic, într-o lungă agonie, înspăimîntat, singur. A pornit dintr-un orfelinat ca să ajungă într-un lagăr. Poate că dădeau în el cu piciorul cînd treceau pe lîngă leșul lui încă viu. Asta mă obsedează acum, că au dat în el cu piciorul. În trupul lui delicat, șubred. În sufletul lui delicat. Dădeau cu cizma. Marii lui ochi verzi trebuie să se fi făcut și mai mari, si plini de spaimă, sigur. Poate că l-au ars într-un cuptor. Nu știu. Dar văd foarte bine cizma care îl lovea în coaste, în mîinile care învățaseră să picteze.

Nu semăna cu Sabina, nici cu Lila, semăna la fire cu Eleonora. Și Gabriela i-a semănat Eleonorei. Moștenise natura blajină, supusă a bunicii. Mama mea, Olga, era foc și pară. Era o furtună. Se dezlănțuia în veselie sau deznădejde cu clocot. Păstra totuși înăuntrul ei un anumit echilibru, o disciplină, o măsură. Bătrînețea o înțelepțise, dar nu-i stinsese izbucnirile, nici umorul, nici fantezia. Nu-i șterse vocabularul colorat, agerimea critică a ochiului, elanurile drăgăstoase sau furiile trecătoare.

De unde vin, din ce străbuni, trăsăturile astea de caracter atît de deosebite între ele? Niciodată n-am să pricep cum de Victoraș, cu viața lui grea de la naștere pînă la moarte, a rămas un om cald, sensibil, iar Ionel, fratele cel mare care și-a luat lumea în cap după moartea bunicului și a devenit un bogătaș în Franța, și-a uitat mama, cîtă vreme a mai trăit, și-a uitat surorile, a trăit ca Bimbașa Sava și

şi-a păstrat cu ghearele şi cu dinţii averea şi preţioasa lui persoană de orice ar fi putut-o stingheri. El cobora din alţi părinţi, din alţi străbuni ? Sărmana, incolora, impersonala Lila nu era tot soră cu ei, nu era fiica aceloraşi părinţi ? A bătut toată viaţa pragurile tuturor bisericilor, ale tuturor sectelor, dar n-ar fi fost niciodată în stare să explice cuiva ceva despre dumnezeire. Avea şi ea o vanitate — aşa cum a avut numai vanitate Sabina —, să facă prozeliţi, „să aducă la Domnul". N-a adus pe nimeni niciodată şi nici nu s-ar fi putut cu mintea ei puţină, cu ideile ei vagi şi cu imposibilitatea ei de-a exprima un gînd, chiar dacă îl avea, aşa cum putea să-l aibă ea. Fie-i ţărîna uşoară, a murit săptămîna trecută şi eu stau s-o cîntăresc acum. O viaţă săracă, fără evenimente, fără bucurii nu mai trebuie cîntărită. Am eu o balanţă cu asemenea drepturi ? În vraful de scrisori pe care l-am rupt adineauri erau cîteva primite de ea acum cincizeci de ani cred de la un profesor al cărui nume a trecut pe atunci pe la urechile mele. Sînt scrisori politicoase, ale unui om bine crescut, în care nu se poate desluşi nici un fel de sentiment. Dealtfel nu sînt multe, nu se întind pe un mare interval de timp. Nici numele lui n-a răsunat mult timp în casa asta. Lila le-a păstrat. A trăit ca un soi de dragoste, în inima ei îngustă a putut vreodată pîlpîi o dragoste cît de slabă pentru acest profesor destul de cuminte şi de oarecare, aşa cum se vede din scrisorile lui ? Poate că tot atunci îi „stătea atît de bine" pălăria de pai pe care călcăm acum. Pălăria asta îi aducea aminte Lilei de acea primăvară sau vară în care profesoraşul care s-a făcut pe urmă nevăzut a condus-o poate acasă în cîteva seri ? Ca şi peste noi picura atunci mireasma salcîmilor în floare şi sărăcia ei de viaţă a fost îmbogăţită odată de o flacără, de o speranţă ? Îşi mai aducea aminte bătrînica din azil, pe care am înmormîntat-o acum o săptămînă, de acele nopţi unice în viaţa ei ? Omul cel mai simplu, alcătuit din puţin, dar în puţinătatea lui ca o slovă, ca un A mare pe care îl poate citi oricine, închide pesemne în el trăiri nemărturisite, sărbătorile trecutului lui, pe care nimeni nu le-a băgat în seamă. Frămîntări pe măsura lui, mici pe lîngă marile frămîntări ale celor puternici, înzestraţi cu forţe lăuntrice, atleţi care ştiu să lupte cu viaţa şi să înfrîngă întîmplarea, dar frămîntări

totuşi, care dor sau fericesc cele trei picături incolore care alcătuiesc sufletul lor. Iar mi se pare în clipa asta că ceea ce dă valoare omenească omului, ceea ce dă însemnătate ultimii făpturi omeneşti nevrednice de a fi luate în seamă e tocmai suferinţa. Şi animalul suferă, dar omul îşi gîndeşte suferinţa şi o cîntăreşte chiar cînd mintea îi e puţină. Toate sînt cumplite în casa asta, sînt de neîndurat. Aş vrea să fac o ordine în povestirea acestui neam, să-i înşir cronologic istoria.

— Vino în odaia de baie, spune Melania. Trebuie să vedem şi acolo ce poate fi cules şi ce aruncat.

Eu vreau să înşir cronologic istoria. Trebuie să mă duc în odaia de baie. Ah, ce zăpăceală, ce murdărie, ce vraişte! Săpunuri uscate în săpuniere vechi, înflorate, de porţelan, în jumătăţi de săpuniere. Ligheane mici şi mari în vana spartă. Prosoape de culoarea veşmintelor care mai rămîn, bucăţi, pe unele schelete în morminte desfăcute după zeci de ani. Pahare sparte, păstrate cu grijă de Lila, de parcă s-ar fi putut întregi singure prin zăcere. O fotografie lipită pe un perete, fotografia vreunui tablou celebru poate, care îl reprezintă pe Iisus îngenuncheat pe Muntele Măslinilor. Sertarul dulăpiorului plin de tuburi goale de pastă de dinţi. Ies îngreţoşată din odaia de baie.

— Aruncă tot.

În toată casa asta au rămas ordonate, rînduite înţelept numai sertarele mesei Eleonorei şi coşul ei de lucru. Eu vreau altceva, vreau să reconstitui cronologic istoria familiei. Le las pe Ada şi pe Melania să care cioburi şi zdrenţe în lăzile de gunoi din curte.

Va să zică aşa. Bunicul părăsise locul de medic de plasă, deschisese cabinet în acel oraş. Nimeni nu suna la uşa doctorului necunoscut. Bunica se încuiase într-o odaie cu Domnica, îi veghea boala, „melancolia". Eleonora începuse să zacă de dureri crîncene în picioare. Tuberculoză osoasă. Copiii cei mari învăţau cu bunicul, cei mici învăţau de la cei mari. Cînd o fată se ducea să dea un examen îşi întocmea îmbrăcămintea din tot ce aveau celelalte, din tot ce nu era prea ponosit sau rupt, fie că i se potrivea sau nu. Bunicul traducea Horaţiu, ca să uite că în casă în ziua aceea nu era pîine. Şi zile întregi la rînd nu era în casă pîine. Cînd în

sfîrşit suna un pacient la uşă, toată familia tresărea de bucurie : se va putea cumpăra ceva de mîncare.

Pe urmă casa s-a umplut de fum : bunicul, pe moarte, îşi ardea manuscrisele. Vaietul lui se auzea în toată casa „Meine armen Kinder !“ Pentru prima oară i se auzea glasul tînguitor, nimeni nu-l auzise decît clar, sigur, liniştit. Nu, nu, asta a fost mai tîrziu. Întîi s-a sinucis Domnica. Într-o dimineaţă, în zori, tocmai cînd se vindecase, cînd familia o socotea echilibrată. În jurnalul ei nici un cuvînt despre mizeria din casă. O mare admiraţie pentru tatăl ei cel savant, o mare duioşie pentru mama ei cea bună. Şi un dor nesfîrşit de cîmpii, de păduri, de ape, în acea recluziune în care trăiau. Şi după asta a murit bunicul. Cînd murea el, Eleonora era în spital, la Bucureşti. Bunica purta haine cernite după Domnica. Nu ştia ce se va întîmpla cu ea, cu mulţii ei copii. Nu înţelegea nimic, nu se pricepea la nimic, nu putea nimic. Fiul cel mare, Ionel, îşi sfîrşise liceul, sfîrşise cîteva clase şi Sabina, poate tot liceul şi Eleonora, cu toată boala ei. Ce se putea face cu atîta învăţătură în acel oraş de provincie în care n-aveau legături, n-aveau cunoştinţe, n-aveau sprijin ? Eleonora era pierdută, poate că avea să moară. Ionel tînjea după studii superioare în capitală. Sabina putea ţine ea singură un neam întreg ? Ce se mai putea vinde din casă, ce mai rămăsese de vînzare ?

Mă uit la mobilele astea sărăcuţe din jurul meu. Dulapuri modeste, un scrin simplu, un pat, o ladă braşovenească înflorată, cu saltea pe măsura ei, pe care dormea Lila cît mai trăia încă Eleonora. Mama mi-a povestit cîndva despre mobile grele, sculptate, despre biroul bunicului, masiv şi sobru, despre draperiile de catifea, despre oglinzile cu ramă aurită, despre salonul vienez tapetat cu mătase azurie. Nimic din toate astea nu mai exista cînd m-am născut eu. De mult, de mult fuseseră vîndute. Poate unele, cele care mai rămăseseră, au fost vîndute pentru mutarea familiei la Bucureşti. Nu le regret pe ele, mie mi-e dor de scrumiera de porţelan în formă de scoică, de îngeraşul gravat pe hornul ei. De solniţa cu margini ca nişte volane. Ele sînt ale bunicii pentru mine, dar s-or fi spart de mult. Mi-e dor de bunica mea cu părul alb, cocîrjată înainte de vreme, bună, bună de parcă amărăciunile n-ar fi făcut decît s-o îmblînzească şi mai mult. Vorbea mereu despre „copii“. Copiii însemnau pentru ea

Victoraș și Gabriela, cei plecați atît de mici într-un orfelinat dintr-o țară străină, departe. Nu vorbea decît despre „copii". Despre acești copii atît de cuminți, de resemnați în fotografia pe care am găsit-o adineauri. Am întrebat-o odată pe Gabriela, tîrziu, cînd am cunoscut-o eu, în acea țară îndepărtată în care rămăsese, cînd ea avea peste șaizeci de ani, dacă își mai aduce aminte ceva din copilăria ei. N-avea nici o amintire limpede, dar mi-a spus cu acea privire tristă, nedumerită a Eleonorei: „Mama nu mi-a scris niciodată". Mi-a părut peste putință, era de neînțeles. Am stăruit, tristețea a stăruit și ea în ochii Gabrielei și răspunsul a fost același: „Mama nu mi-a scris niciodată. N-am avut corespondență decît cu Eleonora." Am căutat îndelung pricina acestui fapt incredibil, nepotrivit cu dorul nesfîrșit care o măcina pe bunica. Și n-am putut găsi decît o explicație: nu era în stare să le scrie. Plecarea lor, înstrăinarea lor o durea atît de tare, încît *nu putea* să le scrie. În vreme ce eu mă suiam pe genunchii ei, mă jucam cu părul ei alb și ondulat, mă răsfățam ca orice tînc, gîndurile ei erau la ceilalți, la copiii ei mici din orfelinat, și poate la Domnica, poate la bunicul, poate la nefericirea Eleonorei. Mă strîngea la pieptul ei uscat, și se gîndea la nefericirile celorlalți. Ah, ce bine măcar că am iubit-o mult, că am dezmierdat-o mult, că am sărutat-o mult. Că i-am dat fără să știu că-i dau ceva ce era pierdut pentru ea: apropierea drăgăstoasă, expansivă a unui copil.

Dulcea mea Gabriela, atît de tîrziu cunoscută! Zîmbea, se bucura de o floare și de un copac, cel puțin de asta a avut parte în lunga ei viață de soră de caritate care îngrijea bolnavii acasă la ei. A avut parte de grădini, de parcuri, de flori. Zîmbea, era puternică, sufletul ei era mereu deschis să primească și să dea, dar ochii ei căprui păstrau, ca ochii verzi ai Eleonorei, o tristețe, o întrebare, o încredere amestecată cu sfială. Cum m-a privit ultima oară cînd am văzut-o acolo, la Londra, cînd cancerul îi rodea măruntaiele și oasele, o privire nedumerită și tristă, care spunea parcă: „de ce așa?"

Așa au fost toate întîmplările acestor vieți. Sabina, care dorea atît de mult să se mărite, a murit tot fată bătrînă. Se ducea la slujbă, se întorcea de la slujbă, îmbătrînea, picioarele i se strîmbau, ochii i se îmbolnăviseră. Spera încă

o minune. Încrederea aceea în frumusețea ei, în inteligența ei, pe care adolescența mea o dispreţuise, încrederea aceea absurdă a fost un dar ceresc care a ajutat-o să-şi tîrască zilele sarbede şi trupul obosit şi diform.

Eleonora a stat şaizeci şi unu de ani într-un fotoliu cu roate. Bunicul, omul acela tare şi sever, a murit plîngînd. Pe Victoraş l-au chinuit şi l-au ucis într-un lagăr nazist. Crescuse într-un orfelinat, făcuse două războaie, cunoscuse fericirea de a picta cînd l-au ridicat de pe stradă, l-au dus acolo, într-o mină cred, l-au ucis prin foame şi umilinţe. Îl loveau cu cizma, sigur că îl loveau dacă nu se mai putea ridica de jos. Gabriela, bolnavă, într-o pensiune străină, n-a murit în patul ei cel puţin, ci a căzut şi şi-a sfărîmat tîmpla de colţul noptierei. Şi ea crescuse într-un orfelinat, şi mama ei nu avusese tărie să-i scrie niciodată. Lila n-a avut nici o bucurie în viaţa ei decît poate acele scrisori incolore, acea pălărie de pai care „îi stătea bine". A alergat dintr-o sectă religioasă în alta, fără să înţeleagă niciodată nimic. Pesemne că şi ea, cea ternă, avea nelămurit nevoie de ceva, şi n-a găsit acel ceva, mintea ei nu l-a putut dibui, cuprinde.

Cine a scăpat din lanţul ăsta cu inele de nefericire atît de bine prinse unul în altul ? Cei care au fugit, Ionel, care a trăit departe, ca un animal îmbuibat şi indiferent faţă de tot ce lăsase în urmă, şi Olga, mama mea, care s-a frămîntat totdeauna între bucurii şi amărăciuni, a ştiut să rîdă cu hohot, să se înfurie, să se potolească, să se dea ca într-un scrînciob în nefericire ca să atingă sus fericirea, şi iar să coboare în disperare. Altfel de viaţă, deosebită de a celorlalte ; în casa asta de amintiri asemenea una cu alta nu e loc pentru amintirea ei.

Vreau să părăsesc mai repede locul ăsta care aduce aminte de prea multe întîmplări-pedepse. (Cine a pedepsit ? Pentru ce ?) Să plec cu fotografia „copiilor", cu chipul bunicii în tinereţe, cu jurnalul Domnicăi, cu cutia de pictură a Eleonorei (cînd stăteam lîngă coşciugul ei, acum cincisprezece ani, mă auzeam spunînd, dar nu mă puteam opri să nu-i spun necontenit la ureche : „Fetiţa mea ! Fetiţa mea !" Eu crescusem în poala ei, dar ea rămăsese pînă la şaptezeci de ani o adolescentă, o chiparoasă, o apă limpede care oglindea cerul, acel cer pe care nu-l putea vedea din odaia ei cu fereastră îngustă), să plec acasă la mine, să ascund bine

aceste lucruri care numai pentru mine au preţ, pe care n-am cui să le las.

Acum mobilele rămase scîrţîie greu, tîrîte în curte. Să le ia cine vrea. Ada se îndură să le care în magazia ei. Are să le dea pe rînd cui o avea nevoie. A mai rămas pe patul de pe care s-au furat la cutremur saltelele şi pernele, pilota mică, înflorată, decolorată. Vrem să vedem dacă fulgii din ea sînt întregi, dacă nu curg fărîme, ca prin sită, prin găurile ei. Melania o ia de colţuri şi o scutură în mijlocul odăii goale. Din ea cade cu bufnet înăbuşit pe podeaua plină de fotografii şi scrisori rupte, un enorm şobolan mort. Scoatem toate un urlet de spaimă şi scîrbă. Fugim afară, călcînd încă o dată pe pălăria de pai, care mai are putere să scrîşnească stins. Nu mai avem de ce să ne întoarcem în casă. Din casa asta au fost scoase şi ultimele lucruri care mai puteau aduce aminte de nişte vieţi, de nişte oameni, de multe nefericiri legate între ele de o putere necunoscută şi haină. N-a mai rămas înăuntru decît şobolanul mort. Viitorii chiriaşi au să-l ia pe făraş şi au să-l arunce la lada de gunoi, peste cioburi, zdrenţe şi papuci desperecheaţi.

Merg spre casa mea curată şi gem din cînd în cînd. Tot ce-a îngropat timpul trăieşte pentru ultima oară în mine. Va muri definitiv odată cu moartea mea.

Lumina scădea. Roşul casei din faţa ei se întunecase, îşi pierduse flacăra, era acum sînge vechi, şi iedera care curgea, plete desfăcute de-a lungul peretelui, se umplea de mister, se prefăcea din plantă în şuvoi de şerpi, unduiţi uşor de o adiere de vînt. Clopotele bisericii din spatele ei bătură deodată vecernia, umplînd piaţeta cu muzica lor amplă, care parcă izgonea şi aerul sau îl prefăcea poate şi pe el în sunet, un sunet pe care îl respirai şi-ţi umplea plămînii, îi lărgea, îi făcea să cînte. Sus, în vîrful turlei, mai strălucea puţin aur, mai cădea o rază întîrziată de soare.

Mara începu să-şi strîngă pensulele, să le şteargă, să adune paletă şi cuţit. Ceea ce aşternuse pe pînza ei nu mai semăna deloc cu ceea ce avea în faţa ochilor. Şuvoiul verde pînă atunci al canalului nu mai avea o culoare certă, se amesteca în el nu negru, ci întuneric străveziu, casa cea roşie mocnea ca un imens cărbune care nu vrea să se stingă, dar care nici nu mai arde, iar iedera se schimbase în coamă de vrăjitoare.

Trebuia să vină Bernardo. Venea în fiecare seară s-o ia de la lucru, în orice colţ al Veneţiei ar fi pictat. Nu întîrzia, sosea odată cu dangătul clopotelor de seară. În spatele ei se auzeau paşi, mai repezi, mai înceţi, dar pasul lui iute şi viu se deosebea dintre toate. Ăsta era ! Auzi-l !

— Iartă-mă, draga, draga mea ! Am întîrziat ! Astăzi, ca nişte diavoli, nu voiau să încheie odată şedinţa, vorbeau, vorbeau flecarii, şi nimeni nu spunea nimic important. Îmi venea să-i arunc pe fereastră cînd ştiam că tu eşti aici şi aştepţi.

— Liniştește-te, Bernardo, uite, nici nu mi-am adunat lucrurile, n-ai întîrziat.

— Lasă pînza, s-o văd.

— Nu e gata, n-ai ce vedea.

— Ba da. Las-o. Admirabil! Veneţia ta de fildeş şi mărgean! Nimeni nu-i cunoaşte gingăşia ca tine.

— Eu îi văd şi vigoarea, dar nu sînt în stare s-o redau. Îi văd măreţia, şi o pictez fragilă.

— Nu e nimic fragil aici în sensul de friabil. E nobilă Veneţia ta, dar nu ştii tu să-ţi preţuieşti pictura. Iau eu şevaletul, dă-mi şi cutia de culori. Te las să duci pînza, ca să n-o ating cumva. Vino, draga mea.

— Să trecem prin Riva degli Schiavoni.

— Ştiu. Altfel nu-ţi închei seara.

În adevăr, Mara aşa îşi încheia serile. Pe Canal Grande rămăsese mai multă lumină, şi era clară lumina asta, străvezie, nu strălucitoare, dar curată, curată ca în cea dintîi seară a lumii. Spre Lido, acolo unde Canalul se deschidea imens în lagună, apa păstra străluciri de argint şi umbre trandafirii pe oglinda ei. Cerul vast plimba pe întinsul lui de un albastru palid nori mici, rozalii, pufoşi. Departe, la Lido, se aprindeau luminile ca nişte gîze plăpînde, pilpîitoare, de aur, şi pe măsură ce albastrul se închidea la faţă, gîzele creşteau, prindeau trup, siguranţă, ardeau cu intensitatea stelelor care se iveau ici, colo, înflorind deodată sub ochii lor ca şi cum cineva de dincolo de bolta larg desfăcută ar fi înfipt ţinte de aur în baldachinul ei.

Pe Canal trecea vaporaşul fluierînd şi duduind, treceau gondole negre cu perechi culcate leneş pe pernele de catifea, cu doamne în vîrstă, ţepene şi solemne, cu domni care priveau depărtările prin binoclu. Zidurile dogoreau încă, dar din apă ieşea umezeală bună, răcoroasă.

— Cum miroase Veneţia ta, Bernardo! Mai bine decît o pădure, mai bine decît o grădină. Miroase a algă, a frunze verzi, a violete, a lemn ud, miroase a mare şi a primăvară.

— Străinii spun că duhneşte. Eşti singura fiinţă venită din altă ţară căreia îi place mirosul Veneţiei.

— Străinii sînt nişte proşti. Se şi tem să nu se dărîme peste ei sau să nu se scufunde. Vin s-o vadă ca pe o expoziţie, nu s-o trăiască din zori pînă în seară şi din amurg

pînă în zori, cu toată sonoritatea, culoarea şi ritmul vieţii ei. Cu mireasma ei.

— Tu ai s-o trăieşti toată viaţa alături de mine.

Părăsiseră cheiul cel mare şi străbăteau uliţe înguste, treceau peste poduri mici care încălecau canaluri, traversau piaţete care înconjurau o biserică mică şi o fîntînă sculptată, se îndreptau spre hotelul în care locuia Mara. Turiştii se răriseră la ora asta în cartierul acela mărginaş, se instalaseră pesemne la marile restaurante din piaţa San Marc, de pe Canal Grande, în cine ştie ce teritorii pitoreşti îndepărtate, conduşi de gondolierii lor. Străduţele însă erau pline de lume, de copii care se jucau, de femei înfăşurate în lungi şaluri negre de mătase, de tineri cu tricouri marinăreşti, cu şapca pe ceafă, care treceau fluierînd sau cîntînd. Cartierul nu se domolise şi n-avea să se potolească pînă noaptea tîrziu, nici copiii măcar n-aveau să se culce, era vară, era cald, ziua fusese zăduf, cînd se va ivi şi luna, Mara ştia că veneţienii nu vor intra în casele lor pînă nu-i va doborî oboseala.

— Nu mai urca scara, duc eu lucrurile sus. Să-ţi aduc un şal, o jachetă ?

— Glumeşti, Bernardo ? Pe căldura asta ? Ar trebui totuşi să mă spăl pe mîini, să mă pieptăn.

— Părul îţi stă foarte bine şi pe mîini spală-te la portar. De ce să urci trei etaje ?

Bernardo îi smulse pînza din mînă şi se repezi pe scara îngustă şi cotită. Mara se privea în oglinda de deasupra chiuvetei din odăiţa portarului. Da, părul brun, tuns scurt, stătea la locul lui. Ochii imenşi, negri, erau parcă uşor încercănaţi. De ce m-o fi iubind atîta ? îi trecu prin gînd. N-am nimic deosebit. Ochii poate, restul e abia schiţat şi pentru un cetăţean din oraşul lui Tiziano nu sînt o femeie, sînt un copil rămas pe loc, nu chiar un pitic, dar o adolescentă care îmbătrîneşte firavă şi şuie. El e frumos, e înalt şi larg în umeri, e atletic aproape. Trebuie să fim ridicoli alături.

Bernardo coborî valvîrtej.

— Ai o scrisoare din ţară pe masă. Nu ţi-am adus-o ca să nu-ţi pierzi vremea cu ea cînd eşti cu mine. Să te gîndeşti numai la mine. Ai s-o citeşti la întoarcere. Unde mergem ?

— La „Il Angelo D'Oro".

— Iar acolo ? Nu te-ai plictisit ?

— E pe un canaleto, se aude apa clipocind. Îmi place. Nu e multă lume, nu l-au dibuit încă turiștii.

Bernardo își petrecu brațul în jurul umerilor ei. Îi plăcea să-i simtă mici, rotunzi, delicați, îi plăcea să țină în mîna lui mare mîna ei subțire. Uneori, cînd strada era pustie, o ridica pe brațe și o purta cîțiva pași. Era atît de ușoară! Cînd îl privea în față cu ochii ei mari și fierbinți, se umplea de duioșie și de patimă. Acum, după ce mama lui acceptase căsătoria asta și mai aveau numai trei săptămîni pînă la cununie, simțea cum crește în el sentimentul de proprietar al unui bun gingaș, care trebuie ocrotit și ferit de atingeri străine. Se întreba mirat ce teamă, ce prudență o făcuse pe Mara să reziste atîta timp la asalturile lui hotărîtoare dintru început, încăpățînate, cînd blajine și rugătoare, cînd violente? Nu-l iubise, asta era, dar acum era sigur că îl iubește și se știe vrednic de iubit. Atîtea femei doar se dăduseră în vînt după el pînă acum. De Gianina se rupsese doar cu cruzime cînd o cunoscuse pe Mara, pricinuise o dramă și o încercare de sinucidere. Dar în clipa aceea nimic nu mai avea însemnătate pentru el, decît zîmbetul gurii delicate a Marei, care lăsa la iveală dinți albi, puternici, strălucitori între buzele ușor și prelung arcate, privirea ei gravă, nasul drept și subțire, trupul mic și proporționat, glasul ei limpede și ușor. Maică-sa fusese dezamăgită cînd o văzuse prima oară: „Dar nu e o femeie, Bernardino, e un copil rahitic!" „Nu știi să vezi, să deslușești delicatețea, mamă, e o Tanagra." „Eu preferam o cariatidă pentru tine." „Găsește-o dumneata și înfiaz-o, ca să am o soră." Treptat, signora Casandra se deprinsese cu ideea că Bernardo se va însura cu Mara. Ceva îi spunea că băiatul ei nu era destul de iubit, o simțea parcă, dar rațiunea era mai puternică: era cu putință să nu-l iubească cineva pe Bernardo? Fiul ei era doar o perfecțiune, începînd cu casca de păr roșu ca flacăra și sfîrșind cu picioarele lui lungi, zvelte, iuți. Și inteligența lui! Și succesele pe care le avea la barou! Și casa asta comodă și frumos mobilată în care avea s-o aducă pe venetica aceea — asta nu trebuia spus tare în fața lui Bernardo, ar fi luat foc —, toate, toate erau o fericire pentru viitoarea ei noră. Pesemne că așa iubea ea, pe tăcute, sau era intimidată de norocul care dăduse peste ea. Oricum, expansivă nu era,

nici ursuză, era calmă şi binecrescută. Şi neapărat, neapărat trebuia să treacă la catolicism !

Apa canalului clipocea din cînd în cînd, lovită de vîsle. Mai trecea cîte o gondolă. Din timp în timp răsuna şi un plescăit enorm, un ţînc sărise în apă şi înota voinicește. Cei rămaşi pe mal urlau de entuziasm şi se dezbrăcau repede, ca să-l urmeze. Bernardo vorbea, vorbea. Faţa lui mobilă îmbrăca pe rînd toate expresiile, din cînd în cînd rîdea cu hohote mari, prindea mîinile Marei pe deasupra mesei şi le strîngea să le fărîme, îşi turna vin, îi turna şi ei în paharul aproape plin, vorbea despre viitorul lor, despre pictura ei, despre procesele de la tribunal, despre dragostea lui, toate amestecate, învălmăşite tumultuos, semănate cu „cara mia" şi „carissima" la fiecare două cuvinte. Mara simţea că ameţeşte. Nu băuse mult, dar era sleită. Poate că stătuse prea mult în soare. Poate că Bernardo vorbea prea mult. Ce-o să mă fac dacă va vorbi aşa toată viaţa ? se gîndi o clipă. Şi uite, e ca un izvor de munte, proaspăt, inepuizabil, clocotitor. Orice femeie ar fi fericită... Trebuie, trebuie să fiu şi eu fericită. Nu sînt în stare, are să vină şi asta. Am hotărît, am făgăduit, am acceptat şi înlăuntrul meu. Ce înseamnă lehamitea asta ? Oboseala zilei, numai oboseala. Asta e lucrul cel mai înţelept pe care l-am făcut vreodată, hotărîrea de a mă mărita cu Bernardo. Cred că mi-e somn. Aş vrea să merg acasă, dar el are chef să mai stea, el petrece de minune. Mă sfiesc să-i tai vorba, mă sfiesc să-i stric buna dispoziţie. Cum de nu-şi dă seama că nu mai pot, că abia mă ţin pe scaun ?

— M-am coborît în fundul mării la Lido şi am găsit o scoică cu o perlă în ea.

— Cam mică perla, ca să aibă preţ.

În adevăr, se cunoscuseră la Lido, unde el făcea salturi gigantice de pe trambulină şi ea picta un colţ de plajă colorat şi scăldat în lumină.

— Cînd am să-ţi scot din cap oboseala asta a neînsemnătăţii tale ? Din ce s-a născut ? Vreau să te vezi cu ochii mei, Mara, e o poruncă !

Mara ştia din ce se născuse sentimentul neînsemnătăţii ei, nu mai trebuia să se gîndească la asta, se gîndise ani de zile. Dar uite că acum Bernardo dădea porunci, în glumă,

sigur. Cine știe dacă nu va veni și ziua în care le va da în serios. Nici la asta nu trebuia să se gîndească. Să se lase dusă de apă, deocamdată apa asta era blajină. La douăzeci și șase de ani nu trebuie să mai cumpănești atît.

— Bernardo, sînt obosită. Nu te supăra, dar mi-e foarte somn.

— Somn, draga mea? În noaptea asta cu lună ție ți-e somn? Hai, trezește-te, uită-te la cer, e păcat să ți-l acoperi cu un tavan. Zilele astea luna are să scadă, nu mai prindem asemenea noapte.

— Sînt obosită, poate că am făcut o mică insolație.

— Insolație? Vai de mine! Ne trebuie o aspirină. Alerg la o farmacie de serviciu. Așteaptă-mă aici.

— Am aspirine acasă, cel mai bun lucru ar fi să mă culc.

Bernardo deschise brațele într-un gest de resemnare dezolată. Porniră spre hotelul Marei cu pași rari, ea aproape ascunsă sub brațul lui cuprinzător, tăcută. Bernardo nu mai era vesel, era însă tandru, cald, mîngîios. „Se poartă cu mine cum te-ai purta cu un pisoi care abia a făcut ochi, îi veni în gînd Marei. Dacă nu mi-ar prețui pictura, aș crede că omul ăsta a găsit o jucărie de care se poate și sătura într-o zi. Probabil că toate perechile se deprind pînă la saturație de convietuire, sau, știu eu? Poate că există și iubiri care durează, dacă m-aș gîndi numai... dar nu mă mai gîndesc." Au ajuns la poarta hotelului.

— Unde pictezi mîine?

— Tot acolo, ai văzut că n-am sfîrșit.

— La prînz n-am să pot veni să te iau la masă, am treburi încurcate, trei procese. Seara, la vecernie, da? Dar există și altă propunere, a mamei, să vii să prînzești cu ea. Asta ar fi cam pe la ora unu. Vrei?

Mara se înfioră, prînzurile în doi cu signora Casandra erau o încercare grea. Mama nu făcea decît să-și laude fiul și să urmărească cu ochi de șoim fiecare mișcare, fiecare expresie a viitoarei nurori. Luaseră masa singure de două ori pînă acum, și Mara se simțise stingherită, înghețată, și se plictisise cumplit. Cînd era și Bernardo de față, atunci el vorbea în cascade, dezmorțea atmosfera, o punea și pe ea la largul ei.

— Mulțumesc mult, dar aș vrea să dorm puțin după masă. Mama ta nu cunoaște siesta, ea nu obosește niciodată.

— Dormi în odaia mea.

— Nu, mă sfiesc să mă duc la culcare, cînd ar trebui să-i ţin de urît signorei Casandra. Ne vedem seara, mai bine.

Bernardo făcu acelaşi gest de renunţare dezolată. Apoi o luă în braţe şi o sărută îndelung, fără să-i pese de trecătorii tîrzii care mai străbăteau piaţeta în spatele lor. Mara se lăsă pe braţul lui arcuit şi parcă o pace dulce pătrundea în ea. Era bine să fie răsfăţată aşa, era foarte bine. Dar Bernardo nu mai sfîrşea, sărutările lui deveneau pătimaşe, şi o undă de oboseală strică parcă şi pacea asta. Se rupse din braţele lui şi intră pe uşă.

Urcă scara încet, scara aceea cu trepte înalte şi înguste. Sigur că era vorba de o insolaţie, atîta oboseală nu se putea explica altfel. Aprinse lampa de sus, cam sărăcăcioasă în lumină, trecu după paravanul pe al cărui creton decolorat doi păuni îşi resfiraú cozile foste albastre, şi se spălă cu apă multă, rece, din cap pînă în picioare. Era mai bine, oboseala se desprindea de mădulare, se dezlipea de pe ochi, se risipea din ţeasta grea şi fierbinte. Apoi ieşi de acolo, în cămaşa de noapte, să tragă perdelele şi storul de care uitase. Aveau să intre ţînţari. Abia atunci, în drum spre fereastră, văzu pe masă scrisoarea de care îi pomenise Bernardo, un plic mare, albastru, pe care numele ei era scris de o mînă sigură, care aruncase apăsat literele. Încremeni. După atîtea luni, după atîtea luni, ştia bine, din februarie, şi acum era iulie, o scrisoare de la Milescu! În februarie fusese o carte poştală ilustrată de la Nisa, acum scrisoarea venea din ţară. Plicurile lui dintr-o hîrtie cu ţesătură groasă, ca de in, scrisul lui ca azvîrlit de mîna aceea prelungă, delicată şi viguroasă în acelaşi timp. De ce mai scria? Ce scria? Ce-ar fi să rupă scrisoarea fără s-o citească şi s-o arunce în coşul de gunoi? Aşa are să facă. Are s-o rupă chiar acum. În zece bucăţi, în douăzeci de bucăţi. În vremea asta degetele ei deschideau cu grijă plicul. Scrisul mare, ciudat aplecat spre dreapta, grăbit parcă şi greu de deslusit, umplea aproape două pagini:

„Oare Mara şi-a uitat cu desăvîrşire prietenii? Dacă ei nu-i e dor, lor le e dor de ea. A pictat Veneţia toată, ce mai vrea să picteze? La Răchitele s-au trecut de mult glicinele, salcîmii şi teii. Mai sînt în floare trandafirii, dar cei de toamnă au îngheţat anul trecut, aşa că dacă Mara

întîrzie, n-are să-i mai prindă nici pe cei de vară. I-am avut aici pe Alecu, ne-a dat cîteva concerte, familia Zenovici şi alţii pe care îi cunoşti sau nu, anoşti sau interesanţi, cum i-a creat natura, căreia ei nu i-au mai dat nici un ajutor de cînd s-au născut. S-au dus toţi în Elveţia sau la Vichy. Mi-a rămas credincios Octav, vînăm şi pescuim. La Nisa a fost în primăvara ce trecu o mare plictiseală. Sabina se informează stăruitor de dumneata. Nu-i scrii ? Ce lucrezi ? Ce faci ? Cînd te întorci ? Eu rămîn pe loc pînă după culesul viei. Mă cutreieră un cumplit sentiment de singurătate.

Al dumitale
Antioh Gheorghe Milescu."

Ce se petrecea ? Cine erau acei „lor" cărora le era dor de ea ? De ce dacă îi era în adevăr dor, nu spunea cinstit : „mi-e dor de dumneata" ? Cochetăria lui obişnuită ? Perversitatea, da, aşa trebuia să-i spună, perversitatea cu care se juca cu ea de şase ani, de cînd îl cunoştea ? Ea nu-i mai scrisese din decembrie, nu-i răspunsese un cuvînt la cartea poştală venită de la Nisa. În vremea asta îşi schimbase hotelul, adresa. De unde o aflase Antioh ? Făcuse un efort ca s-o afle, fără îndoială. Se plictisea atît de tare, încît avea nevoie de adoraţia ei, din păcate atît de des vădită ? Pieriseră femeile din jurul lui, acele doamne şi domnişoare elegante, de „spiţă veche", care vorbeau pe jumătate franţuzeşte, pe jumătate româneşte, dar o românească „neaoşe" aşa cum le cerea originea, cărora el le făcea curte, care închideau ochii pe jumătate cînd îi vorbeau şi rîdeau muzical la glumele lui, acele doamne care o priveau pe vremuri ca pe o curiozitate cînd o întîlneau la Sabina, pentru că o pictoriţă, şi nu de neam bun, era o intrusă în societatea lor, dar un fenomen de care te interesezi în treacăt, ca să dovedeşti că acorzi importanţă artei, şi o oarecare importanţă drămuită artistului. Cum putea un om cu inteligenţa, cu cultura lui Antioh Milescu să-şi treacă viaţa între asemenea făpturi ? Cînd îl cunoscuse, era însurat cu Maria-Jeanne, cu acea frumuseţe desprinsă parcă din Boticelli, şi proastă ca o gheată, de o prostie perfectă, fără fisuri, întrecută poate numai de liniştea cu care privea în jurul ei, fără curiozitate, fără interes, fără tulburare. Privea de sus o lume care i se părea mică şi incoloră, o lume peste care plutea

ca o lebădă pe ape. Înțelesese atunci că Antioh divorțase de ea, dar nu mai înțelesese aventura lui cu Simone, tot atît de urîtă pe cît era Marie-Jeanne de frumoasă, iute la minte, rea, intrigantă și agresivă. O huidumă botoasă, osoasă, cu dinți care parcă îi spărgeau buzele, ironică în orice împrejurare și cu oricine, cu Antioh chiar, care reacționa cu grația, cu nonșalanța lui obișnuită. Ce se petrecea acum? Se isprăvise orice idilă? Spunea că nu-l mai are la moșie decît pe Octav. Probabil că nici Octav, bufonul lui, nu-l mai amuza destul. Bietul Octav, ruinat cum era, își dădea destulă osteneală, dar stăpînului de la Răchitele i se urîse.

Mara se plimba prin odaie cu scrisoarea în mîini. O strînsese mai întîi în pumni, ca s-o mototolească, s-o arunce, apoi întinsese bine hîrtia pe masă, o netezise cu palma, o recitise. Îi era în adevăr lui Antioh dor de ea? Un om leneș ca el își dăduse osteneala să-i afle adresa. Își călcase pe inimă și-i scrisese, deși din decembrie ea nu-i mai trimisese un rînd. Să fi ajuns la saturație, la lehamite de lumea în care se învîrtea, în care exista și inteligență, bineînțeles, dar atît snobism, atîta artificiu, atîta lipsă de preocupări mari, adevărate, încît un om ca el nu se putea să n-o vadă cu luciditate. Și ultimele cuvinte care îi scăpaseră parcă fără voia lui: „Mă cutreieră un cumplit sentiment de singurătate. De ce i-o spunea ei, tocmai ei despre ale cărei sentimente nu se putea îndoi, ei de care se desprinsese atît de ușor? După clipele în care i se păruse ei că Milescu se dăruiește, se apropie, se poartă cu ea altfel decît cu toți ceilalți, sau cu toate, urmase numaidecît distanța aceea rece, indiferența aceea distrată, care veneau să corecteze, să retragă tot ce avansase, să șteargă parcă și amintirea elanului de un ceas sau o zi, a intimității create de un gest, de o undă catifelată care îi străbătuse glasul numai cînd îi vorbise ei, de un cuvînt care dovedea o înclinație, o apreciere generoasă. Nopțile de la Răchitele nu trebuiau puse la socoteală, acele frumoase nopți avuseseră poate vulgaritatea unui roman-foileton, în care doi oameni se împerechează pentru că au prilejul, pentru că e lună pe cer și păsările piuie în somn. Importante fuseseră accentele de tandrețe, de prețuire, de slăbiciune semănate în toți acești ani, în împrejurări neașteptate. Avea în adevăr nevoie de ea, de ea anume, dezmeticit după atîta absență, conștient că ceea ce-i închi-

nase de atîta vreme era mai pur și mai profund decît îi dădeau prietenii sau prietenele din lumea lui? Sigur că și acolo se iubea, nu crease ea dragostea pe lume, dar iubirile lor scăpărau și se stingeau, ca încă o distracție pe care o uzau repede. Sau nu știa ea să cîntărească acea societate, pentru că venea dintr-alta, mărginită, strînsă uneori de gît de nevoi, care înota din greu să atingă țeluri mărunte și apropiate, care se mulțumea cu puțin și, din invidie poate, vedea snobism, superficialitate, îngîmfare la toți cei care erau deasupra ei. Se simțea singur Antioh! Dacă ar fi fost acum acolo! Poate că în această singurătate, revenit la el însuși, sau devenit acel altul despre care vorbise odată, ar fi văzut-o în sfîrșit cum era, nu era mare lucru, nu, dar ar fi prețuit dragostea ei. Îi spusese odată: „Semeni cu un desen japonez, abia atins de o mînă delicată, care în cîteva trăsături aproape străvezii a pus o întreagă personalitate". Ar vedea-o poate așa și acum, ca în ziua în care îi spusese cuvintele astea în salonul Sabinei, la umbra marelui palmier din colț, de lîngă pian. Atunci îl cunoștea de un an, tot la Sabina îl cunoscuse, la unul din acele ceaiuri pe care le dădea pianista, și la care invita și aristocrați, și doi-trei artiști, ca să dea culoare întrunirilor ei. Da, așa se petrecuseră lucrurile, în ziua în care îl cunoscuse, avea atunci douăzeci de ani, nu sfîrșise școala de Belle-Arte, era spăimîntată de lumea adunată acolo, stingheră și intimidată cînd Antioh Milescu se așezase lîngă ea, într-un fotoliu, își rezemase tîmpla în palmă, cu cotul sprijinit de brațul fotoliului, o privise adînc cu ochii lui căprui, puțin piezișă, o privise fără sfială, ca pe un obiect, apoi spusese apăsat, aproape dur: „Dumneata ești pictorița care are atîta talent?" Ea nu știuse ce să răspundă, zîmbise vag, plecase ochii. Privirea lui Milescu era de neîndurat. „Sabina te prețuiește mult, te ridică în slăvi." Încercase să răspundă ceva „oamenii se pot înșela" sau „deocamdată e prea devreme ca să fii sigur că ai talent". Glasul lui se schimbă deodată, deveni dulce și catifelat, dar privirea îi era tot pătrunzătoare, neclintită, răscolitoare. „Sînt un mare iubitor de pictură. Și sînt și ghicitor. Mă uit la dumneata și sînt sigur că pictezi bine. Știi, harul se citește pe fața omului. Iartă-mă, mă cheamă nevastă-mea." O doamnă înaltă, aurie, de o mare frumusețe, îl chema din celălalt colț al salonului. Mara rămăsese neclin-

tită. Nu știa cine e, nu știa cum îl cheamă. Își simți inima bătînd tare, își simțea sîngele în obraji. Nu văzuse în viața ei un bărbat atît de frumos, nu auzise un glas atît de bogat, n-o privise niciodată nimeni așa. Așteptase să plece toți oaspeții, în speranța că va afla de la Sabina Dima cine era acel om convingător, fermecător. Și de atunci, din ziua aceea, nu se mai gîndise la altceva. Ba da, și la pictură, la el și la pictură.

În acel prim an îl mai văzuse de cîteva ori. Uneori păruse că nici n-o recunoaște, că n-o vede în colțul ei. Odată Sabina avusese ideea să vină la ea cu cîțiva cunoscuți, să-i vadă lucrările. Își pierduse capul. Ceea ce numea ea atelier era o odaie, mare, e drept, în care dormea, mînca, lucra, își trăia viața. Trebuise să șteargă în ajun orice urmă de trai cotidian din încăperea asta, să ascundă în dulap și sub divan tot ceea ce ar fi vorbit despre altceva decît despre pictură, să înșire pînzele de-a lungul pereților, pe jos, și să spele pînă și perdelele. Împrumutase cești de cafea cu farfurioarele lor de la singura ei prietenă, Cora. Corei i se părea că Mara are un noroc nemaipomenit, că a fi vizitată de „lume bună" înseamnă a-ți și pregăti succesul expozițiilor viitoare. Făcea și ea pictură, ar fi vrut și ea să aibă relații, dar nu i se deschisese nici o ușă, ca Marei. Mara nu simțea deloc nevoia ca toată lumea aceea de la Sabina, boierași și ciocoiași eleganți, să dea buzna în singurătatea ei, să-i adulmece sărăcia, să-i aprecieze pictura, să o găsească „gentille" sau „charmante", dar Sabina Dima insistase cu autoritatea ei obișnuită. Sabina o preluase de la maestrul ei, cu care era prietenă, și ținea neapărat s-o „lanseze". O aprecia, în adevăr, o răsfăța aproape, nu marca nici o diferență socială între ele ci doar una de vîrstă, și avea de mult orgoliul de a scoate la iveală și a face cunoscut cîte un talent pe care poate l-ar fi înghițit obscuritatea, fără ajutorul ei. Și mai era ceva ce o hotărîse pe Mara să accepte invazia asta în casa ei, era speranța că va veni poate și Antioh Gheorghe Milescu. Îl mai văzuse în acest an de cîteva ori la ceaiurile muzicale ale Sabinei, îi mai vorbise cîteodată privind-o tot atît de fierbinte, răbdase multe întîlniri sufocante la care el nu venise, așteptîndu-l încordat, nimicită, goală și pustie cînd venea seara, se pleca acasă, și ei îi părea că e o frunză aproape veștedă, adusă aici de vînt, purtată mai departe de vînt. Dacă avea

să vină și el să-i vadă tablourile? Aveau să-i placă? Va spune ceva? Două cuvinte politicoase sau cine știe ce aprecieri serioase, competente, care aveau să-i dea ei puterea de a lucra mai departe? Și se va plimba prin odaia asta în care, în singurătatea ei, i se năzare de atîtea ori glasul lui, chipul lui, mișcările lui lente și grațioase, privirea lui care îți despică ființa sufletească și citește în ea ceea ce ai vrea să-i ascunzi. Se va așeza pe scaunul de colo, se va rezema de fereastră, va duce țigara la gură cu degetele lui lungi, va lăsa în încăpere amintirea făpturii lui adevărate. Va veni poate și cu nevasta, cu acea splendidă Marie-Jeanne, și vai! în odaie va rămîne mirosul parfumului ei, nu al țigărilor lui. N-avea nici o scrumieră! Alergase cu sufletul la gură de dimineață să cumpere una înainte de venirea oaspeților, făcuse o nebunie, dăduse o mulțime de bani pe o scrumieră de Lalique, ca să fie vrednică de mucurile țigărilor lui. La ora unsprezece veniseră toți. Sabina Dima, două prietene ale ei, acel Octav care era acum la Răchitele, și Antioh, fără nevastă. Ciripeau ca o colivie de peruși, le părea grozav de amuzant că urcaseră patru etaje cu piciorul, simplitatea încăperii era pentru ei încîntătoare, una dintre doamne pomeni despre mizeria lui Van Gogh. Antioh îi adusese flori, anemone. Mara trecuse printr-o clipă de mare emoție, n-avea decît o singură glastră, simplă, urîtă, de sticlă groasă. Își făcuse curaj, o scosese din dulapul în care o ascunsese în ajun, pentru că în definitiv asta avea, asta era ea, nu trebuia să pară altceva. Bine că n-o ascunsese sub divan, să trebuiască s-o scoată de acolo!

Doamnele priveau tablourile, scoteau exclamații scurte și binevoitoare, Octav remarca „transparența culorii", Sabina ținea un soi de curs asupra picturii, și doct și rafinat, Antioh privea tăcînd, fumînd. Abia la plecare îi luase amîndouă mîinile în mîinile lui și-i spusese cu glas scăzut, foarte cald, de taină parcă: „E ceea ce am bănuit eu. O mare personalitate într-o făptură atît de mică. Precizia desenului dumitale m-ar înspăimînta, ca precizia unui chirurg pe care nu-l mai socotești un om supus emoțiilor omenești, dacă culoarea dumitale n-ar vibra, fără apărare, nestăpînită". Oaspeții coborau scara. Antioh întîrziase în urma lor. Erau singuri, în pragul ușii. Îl privea de jos în sus, tremurînd. Atunci el se aplecase brusc și o sărutase pe creștet. Apoi plecase.

Mult timp se gîndise Mara la sărutarea aceea. O sărutase ca pe un copil? Ca pe o adolescentă pe care o mîngîi pentru că i-ai descoperit un merit? O sărutase ca pe o femeie care ţi-e dragă, dar căreia nu-i cauţi obrajii sau gura, pentru că nu cutezi? Îi adusese flori. Ce lucru extraordinar, flori de la Antioh Milescu! Era mai mult decît făcuseră ceilalţi oaspeţi, şi asta înainte de a-i vedea pictura. Acum odaia era plină de el în toate ungherele ei, aşa cum bănuise ea că va fi. Se ducea în fiecare joi la ceaiurile Sabinei, dar Antioh nu mai veni o bună bucată de vreme. Se împrimăvăra. Nu cuteza s-o întrebe nimic pe Sabina, i se părea că dacă i-ar rosti numele în faţa ei, s-ar da de gol, i s-ar citi pe faţă tot ce are în suflet. Altcineva întrebă de el odată, cînd salonul era plin. „Antioh? A divorţat. Da, a sfîrşit divorţul". N-avea nici un rost să simtă bucuria pe care o simţise în clipa aceea, n-avea nici un rost să-i vină să ţipe tare de fericire. Divorţat sau însurat, Antioh făcea parte din altă lume. După ce îi văzuse pictura, după acele cuvinte de preţuire, după ce o sărutase, n-o mai căutase niciodată. S-o caute? Era absurd. Să vină măcar joia la Sabina, unde ştia sigur că vine şi ea. Nu făcuse nici asta. Ce-i păsa lui de pictoriţa cea mică, chiar dacă avea talent, cînd viaţa lui era plină de cine ştie cîte preocupări? Marie-Jeanne stătuse între ei? Da' de unde! Între ei doi nu era decît depărtare şi dragostea ei mare, fără rost, care nu putea umple distanţă şi gol. Şi totuşi nu mai putu sta în fotoliul ei de lîngă palmier, nu mai aşteptă ca Sabina să se aşeze la pian, şi se strecură afară, plecă. Amurgea. În aer mirosea a primăvară, bătea puţin vîntul, peste garduri liliecii îşi aplecau ramurile înflorite, lumina era încă albăstruie. Mergea, mergea cu vîntul în faţă, ajunsese în mahalale pe care nu le cunoştea, rătăcea pe uliţe întortocheate, şi nu-şi putea potoli bucuria aceea neghioabă care gîlgîia în ea.

A doua zi Gabriel Zamfirescu, colegul care îi făcea curte de mult, o ceru de nevastă. I se păru o întîmplare din cale-afară de absurdă. Tocmai acum! Acum, cînd ce? Nimic, nu se petrecuse nimic, divorţul lui Milescu nu însemna nimic, şi totuşi un soi de nădejde descreierată o făcea să-i pară că ceva se schimbase, că ceva devenea posibil, că, cine ştie, poate, într-o zi... Avea multă afecţiune pentru Gabriel şi-şi dădea silinţa să nu-l jignească, dar să nici nu-l lase

să spere ceva. Şi peste încă o zi, da, într-o sîmbătă după joia în care aflase marea veste, primi acasă un buchet de flori. Le aduse un comisionar împreună cu o scrisoare, un plic mare, albastru, dintr-o hîrtie groasă cu ţesătură aparentă, ca de in. Atunci văzuse pentru prima oară scrisul lui Milescu. Era un mănunchi de mimoze şi o scrisoare de două rînduri: „Domnişoara Mara Matei a băgat de seamă că a venit primăvara? Trebuie neapărat s-o picteze.

Antioh Gheorghe Milescu".

Îşi adusese aminte de ea! Îi trimisese flori. Asta poate că însemna ceva. Ar fi trebuit să-i mulţumească, nu îndrăznea să-i scrie, nu ştia cum. Pictă mimozele şi îi trimise tabloul. Antioh nu răspunse, nu dădu nici un semn de viaţă. Află de la Sabina că era la moşie, la Răchitele. Poate că tabloul ei nu-l găsise în Bucureşti, poate se pierduse. În vara aceea sfîrşi şcoala de Belle-Arte şi plecă la maică-sa, la Buzău. Era o vară caldă, grea. Mara porni în munţi cu şevaletul, cu pînze şi culori, lucră din zori pînă în amurg, ca să fie istovită, ca să nu se mai gîndească. Şi se gîndea totuşi, se gîndea neîncetat. Aştepta toamna, aştepta după-mesele de joi. Dacă nu putea fi vorba de mai mult, măcar să-l vadă. Nici unul dintre oamenii care o înconjurau n-aveau consistenţă omenească, numai imaginea lui însemna ceva, de parcă universul întreg se topea şi se scămoşa, ca să rămînă în centrul acestui haos ceva ce însemna tot, şi frumuseţe, şi realitate, şi sens.

În toamnă, cînd se întoarse în Bucureşti, i se oferi o bursă de un an la Paris. Maestrul ei o propusese. Fusese cuprinsă de panică. Să plece? Ar fi vrut, sigur că ar fi vrut să vadă, să mai înveţe, dar trebuia să-l întîlnească întîi pe Antioh. Trebuia să afle, nici ea nu ştia ce, dacă primise tabloul, dacă îi plăcuse, dacă trimiterea mimozelor însemna mai mult decît o politeţe — de ce ar fi fost politicos cu ea? —, dacă exista în el ceva pentru ea, şi doar era sigură că nu exista nimic. Îşi amînă plecarea, îşi pierdu capul, înţelegea că zăboveşte degeaba, dar nu se putea înfrînge. Şi îl întîlni la Sabina. Da, atunci cînd îi spusese sub palmierul din colţ că seamănă cu un desen japonez făcut de o mînă delicată. Şi că tabloul ei îl încîntase, dar, vai! uitase, luat de treburi, să-i mulţumească. Îi accepta mulţumirile şi

acum? Mîinile ei dibace îndurau să fie sărutate cu atîta întîrziere? Îi povestise atunci că toată vara fusese hărțuit de vizite nedorite, tocmai cînd se apucase să lucreze ceva. Da, uite, după atîția ani de trîndăvie, după ce își dăduse seama că nu va ieși un filozof din el, pentru că doctoratul în filozofie îl luase cîndva la Paris, îi venise deodată chef, pentru că era liber ca pasărea cerului, să facă ceva, să-și învioreze mintea. Se apucase de un studiu asupra lui Descartes, dar oaspeții îl întrerupseseră mereu. Acum avea de gînd să plece la Paris, unde bibliotecile îi puneau la îndemînă texte pe care nu le găsea aici. La Paris! Marei îi păru că e fulgerată din creștet pînă în tălpi de ceva care semăna a lumină, a bucurie. „Și eu plec la Paris, mi s-a dat o bursă." Milescu îi apucă iar amîndouă mîinile: „Asta e grozav! Sper că n-ai să mă ocolești acolo. Nu cunoști Parisul, am să ți-l arăt eu, îmi va face o plăcere deosebită să te plimb prin toate ungherele lui în care nu nimeresc ușor străinii. Lîngă tinerețea dumitale receptivă am să redevin tînăr și eu. Am să te prezint unor pictori pe care îi cunosc. Acum trebuie să plec, am făgăduit să mă mai duc undeva. La revedere! Peste o lună, la Paris!" Și plecase. Mara era covîrșită de fericire. Voia s-o vadă acolo, se bucurase vădit că o va vedea. Era limpede că omul ăsta avea o mare simpatie pentru ea. Mai mult poate? Sau în viitor avea să fie mai mult? Se putea spera orice, orice. Felul în care îi vorbise nu era o politețe salonardă, fusese sincer și plin de elan. Sabina se așezase la pian și cînta. Acel Bach care răsuna acum se confunda cu bucuria ei, niciodată n-avea să mai poată despărți amintirea acestui ceas de a acestei muzici. Abia în drum spre casă își dădu seama de un lucru: Milescu nu-i spuse cînd pleacă. „Peste o lună" parcă, unde va locui, cum se vor întîlni, unde să-l caute ea, care nu-i putea da de pe acum nici o adresă viitoare a ei. Poate va mai veni joia viitoare la Sabina. Oricum, ea trebuia să se ocupe de mîine chiar de plecarea ei, să se asigure de ea. Formalitățile i se făcură uluitor de repede, dar Milescu nu veni joi la Sabina. Ea trebuia să plece, i se dăduse și biletul de tren, mai avea trei zile pînă la data scrisă pe el. Îi cunoștea adresa, i-ar fi putut telefona, dar o împiedica timiditatea. Să-l întrebe la telefon unde îl va întîlni la Paris? Dar dacă fusese vorba numai de un entuziasm de o clipă,

de un soi de politeţe exagerată cum aveau toţi acei oameni care, de cîte ori o întîlneau la Sabina, aveau aerul că atunci o cunosc pentru prima oară, pe care îi răbda în fiecare săptămînă numai ca să-l vadă pe el ? Dacă uitase chiar tot ce-i spusese atunci, aşa cum uitase să-i mulţumească pentru tablou ? Milescu putea fi şi rece, şi distant, mai fusese şi altădată, politicos dar depărtat ca Polul Nord.

Îşi făcuse valizele, odaia ei arăta pustie şi rece. Stătea pe colţul divanului, adunată în ea însăşi, ghemuită, singură. Îşi luase rămas bun de la Sabina, de la Cora, singurele fiinţe care, fiecare în alt chip, îi erau mai aproape în izolarea în care trăia. Trebuia să plece a doua zi. Minunea asta care se petrecea cu ea, dorită din adolescenţă, o mare călătorie, peisaje noi, muzee, un oraş strălucitor, toate se umbreau de disperarea grea a ceea ce ar mai fi putut fi alt miracol, întîlnirea acolo cu Milescu, în care nu mai spera. Să-l caute prin bibliotecile în care spunea că se duce să studieze ? Pe stradă doar n-avea să-l întîlnească din întîmplare. Cum putuse fi atît de năucă atunci, încît să nu-l întrebe nimic, nici un detaliu ? În ajun încercase totuşi să-l cheme la ţalefon, nu era acasă. Nici măcar nu-şi spusese numele persoanei care îi răspunsese.

Cineva urca scara. Trebuie să fie lăptarul, la care mai avea o datorie. Ce uşor urca de data asta lăptarul ! O bătaie discretă în uşă, o mînă care deschidea clanţa la poftirea ei. În cadrul uşii stătea Milescu. Înalt, înalt, cu un pardesiu larg pe el, care îi stătea aşa cum numai lui îi putea sta o haină largă, cu pălăria în mînă, cu faţa lui brună luminată de un zîmbet uşor, o umbră de zîmbet.

— Am aflat de la Sabina că pleci mîine. Aşa *sans crier „gare“* ?

— Am telefonat ieri...

— Unde mă găseşti la Paris ? Unde te găsesc eu pe dumneata ?

— Nu ştiu unde voi locui.

— Eu ştiu unde voi locui. Hotel „Victor Hugo“. E un hotel vechi, dar sînt deprins cu el, cu eleganţa lui desuetă. Plec peste două-trei săptămîni.

Milescu se trîntise în micul fotoliu din odaie, aşa cum stătea de obicei, mai mult tolănit decît aşezat, cu picioarele lui lungi întinse înainte, cu obrazul sprijinit în palmă. Mara

avu iar impresia pe care o avusese prima oară cînd îl cunoscuse, că se uita la ea ca la un obiect, prea fix, prea pătrunzător, prea dur. Era uluită de vizita lui, era fericită, dar se simţea stingherită de privirea aceea neclintită, răscolitoare. Ar fi trebuit să vorbească, dar nu ştia ce, şi Milescu tăcea şi el şi o privea. În sfîrşit îi veni în minte, ca o salvare :

— Să vă fac o cafea ?

— Să-mi faceţi, dacă vreţi dumneavoastră.

Sublinia cu glasul pe „dumneavoastră", el care îi spusese „dumneata" şi rîse clar, scurt.

Mara se repezi să facă cafeaua. Din fericire nu împachetase spirtiera, ceştile. Abia atunci îşi dădu seama că e în capot, un biet capot de stambă albastră, şi făcu o mişcare de parcă ar fi vrut să-l strîngă pe ea, să-l acopere cu palmele.

— Ce e ? rosti Milescu. Nu eşti îmbrăcată frumos ? Nici nu ştii ce bine îţi şade aşa, cum se potriveşte simplitatea asta cu frumuseţea dumitale pură, proaspătă. Să nu te înzorzonezi niciodată ca celelalte femei. Dealtfel, nici nu te paşte primejdia asta, mi-am dat seama ce mult îţi plac cînd te uiţi la ele.

Erau prea multe lucruri însemnate spuse deodată, trebuia să le ţină minte, să se gîndească la ele mai tîrziu. Îşi băură cafeaua încet. Milescu fuma şi din cînd în cînd mai spunea cîte ceva.

— Cînd eram de vîrsta dumitale... Cîţi ani ai ? Douăzeci şi unu ? Doamne, ce puţin ! Sînt douăzeci de ani între noi. Da, cînd eram tînăr, am trecut printr-o criză de tolstoinism. Îmi spuneam că am să mă întorc în ţară, să-mi împart moşia la ţărani, să duc o viaţă de apostol. Astea trebuiau să fie la întoarcere. Acolo benchetuiam, firește. Şi la întoarcere m-am năclăit în huzur, m-am simţit bine în lene şi belşug, mă simt şi azi, n-o tăgăduiesc, şi nu cred că o să mă mai schimb vreodată. Dar dumneata pleci mîine, poate mai ai treburi de făcut şi eu stau şi bat cîmpii.

— Nu mai am nimic de făcut.

— Atunci mă cauţi la hotel „Victor Hugo".

— Te caut.

În dreptul uşii Antioh se opri, ca prima dată cînd fusese la ea cu Sabina şi ceilalţi. Îşi puse palmele pe umerii ei, îi strînse uşor, apoi se aplecă repede şi o sărută pe amîndoi

ochii. Mara se sprijini de canatul uşii, speriată că avea să se rezeme de Milescu, atît era de golită deodată de putere. Antioh coborî repede.

Acum erau deschise toate porţile spre fericire. Avea să vadă aşa cum fusese ea făcută pictura atîtor maeştri pe care îi cunoştea numai din albume, să înveţe în atelierul lui André Lothe la care rîvnea de atîţia ani, să bătătorească străzile acelui oraş iubit din literatură, să-l vadă pe Antioh Milescu singur, aşa cum îl văzuse adineauri, nu înconjurat ca de obicei de gloata aceea nesuferită, pedantă, plină de ea însăşi. Va vorbi simplu, ca adineauri. Se vor plimba împreună, el doar o propusese. Şi o cuprinsese de umeri, o sărutase pe ochi, ca pe o femeie care ţi-e dragă. Săruţi pe cineva care nu ţi-e drag? Ea n-ar săruta pe nimeni în treacăt. Şi sărutarea asta nu fusese de rămas bun, ci ca un legămînt în pragul întîlnirii viitoare şi apropiate. Un legămînt chiar? Poate că îşi închipuie prea mult. O fagăduială. Făgăduiala unei aventuri? O preţuia atît de puţin? Şi dacă ar fi fost vorba numai de o aventură, să fie sinceră cu ea însăşi, ar fi dat înapoi? Ar fi avut tăria asta? Ce dorea de fapt? S-a ia de nevastă Milescu? Potrivită nevastă ar fi fost pentru el! Nu, nu voia decît s-o iubească, asta dorea arzător de mai bine de un an de cînd îl cunoştea. Mai departe nu se gîndise, nu voia să se gîndească nici acum, întîmplă-se ce s-o întîmpla. Şi dacă nu va fi nici măcar atît, dacă avea pentru ea un soi ciudat de prietenie, cu uitări îndelungi şi izbucniri de tandreţe, şi asta însemna ceva. Acolo, poate, prietenia se va lega mai strîns, se va preface în altceva. Oricum, îl va vedea, îl va vedea des, aşa cum spusese el, şi era o mare fericire să-l vezi.

Îşi petrecuse primele săptămîni la Paris ca într-un soi de vis fermecat, în care ştii că visezi, că ceea ce trăieşti nu e adevărat. Toamna era încă aurie, pe marile bulevarde şi în parcuri platanii îşi pierdeau încet frunzele mari, cerul era încă albastru, în pieţele largi Mara îşi pierdea răsuflarea de atîta spaţiu, pe străzile înguste din Montmartre şi Montparnasses încerca să se deprindă cu zgomotul, cu exuberanţa tineretului colorat, excentric, clocotitor de viaţă. Reuşise să intre în atelierul lui André Lothe, era o victorie. Stătea ore întregi în Sainte Chapelle, părîndu-i-se că e o pasăre rătăcită în albastrul cerului, sau încremenea la Luvru în faţa lui

Da Vinci. Colegii, colegele de la curs erau făpturi prietenoase, poate prea originale fiecare în căutarea propriei ei personalităţi. Locuia într-o mansardă, mînca în bistrouri ieftine, deprinsese pasiunea pentru cafenea a colegelor ei, ca o destindere după încordarea zilei. Nu ieşea din Paris, ar fi vrut să vadă Chârtres, Rouen, Versailles, mînca puţin ca să-i rămînă bani pentru cîteva călătorii scurte, dar aştepta să facă drumurile astea cu Milescu, să vadă frumuseţile astea şi prin ochii lui, care ştiau să desluşească frumosul.

După o lună, se duse la hotelul „Victor Hugo". I se spuse că domnul Milèscu nu venise încă, trăgea întotdeauna în acest hotel, îl cunoşteau bine, dar nu sosise şi nici nu telegrafiase că va sosi. Îl căută şi peste o săptămînă, şi peste două, şi peste trei. Milescu nu se arăta. Mara începuse să se ruşineze de portar. Se plimba mult în faţa hotelului pînă cînd îndrăznea să intre ca să se informeze şi i se părea că omul acela cu mustăţi şi cu şapcă cu fireturi zîmbea ironic şi o lua niţel peste picior cu *Ma petite demoiselle* a lui. Se ducea din ce în ce mai rar şi mai fără nădejde. Acum se adunaseră luni, nu săptămîni de cînd se afla la Paris. Probabil că Milescu renunţase la călătoria asta, fusese împiedicat s-o facă, era, Doamne fereşte, bolnav. Atunci se hotărî să-i scrie. Îi trimise cîteva rînduri în care îl întreba dacă avea de gînd să mai vină, în cuvinte stăpînite, amabile, aproape reci. Nu primi nici un răspuns. Bucuria dintru început se topise, lucra cu sîrg îndoit ca să-şi înăbuşe gîndurile, nădejdile rănite, alerga în iarna albăstruie după peisaje albăstrui şi ele, îngheţa pe cheiuri în paltonul ei cam subţire, întîrzia cu colegii la cîte o cafenea seara, vizita cîte un orăşel apropiat duminica, împreună cu Yvonne, singura prietenă pe care şi-o făcuse la atelier. Yvonne era din Le Havre, o luase cu ea în vacanţa de Crăciun în familia ei, făcuse eforturi să trezească la viaţă făptura asta mică, tristă, care picta frumos, se topea de emoţie în faţa unui Monet, dar nu ştia sau nu putea să comunice cu oamenii.

Prin februarie Mara intră într-o seară să cineze la Coupole. Era mai scump acolo, dar de zile întregi mîncase puţin, preocupată de un tablou la care lucra, un colţ al parcului Luxembourg, cu copacii goi de frunze, cu o statuie albă căreia părea să-i fie frig, cu o bancă verde care chema către ea lumina săracă a zilei. Îl sfîrşise, era mulţumită de el, îi

plăcuse și lui André Lothe. Localul era plin de o lume mai elegantă decît cea în care se învîrtea ea zilnic. Luminile ardeau mari, înmulțite de oglinzi. Vuia un zgomot surd, de voci multe, stăpînite, catifelate, peste care se ridica din cînd în cînd rîsetul muzical al unei femei, cîte un ciripit mai înalt, de canar, al alteia. Mara privea lista de bucate, îmbietoare, rafinată, scumpă foc, și aștepta un chelner, să-i ia comanda. Ridică iar ochii de pe listă și se uită în jurul ei. În dreapta stăteau trei femei blonde, cam trecute, sobre în eleganța lor rece, englezoaice poate sau suedeze, cine știe. În stînga ei doi bărbați care se ocupau care mai de care de o doamnă foarte fardată, îmbrăcată ostentativ într-un costum de vînătoare, nu de seară, și afecta un aer de desăvîrșită indiferență față de atenția lor. În față era o masă goală, pe care o ocupa acum o pereche. Mara văzu întîi femeia, înaltă, brună, ciolănoasă, urîtă. Iar bărbatul... încremeni! Era Milescu! Se așeza leneș pe scaunul lui, se apleca leneș să ridice de jos etola de blană care îi lunecase doamnei de pe umeri, zîmbea ușor, îndepărtat, de parcă ar fi fost puțin absent și din locul în care se afla, și de lîngă femeia cu care era. Primul gînd al Marei fu să se ridice și să fugă. Făcu o mișcare bruscă și trînti o furculiță pe podea. Milescu întoarse capul la auzul zgomotului și deodată ochii, chipul întreg i se umplură de un soi de bucurie, de lumină. Îi șopti doamnei un cuvînt, se ridică, veni la masa Marei.

— Asta e o întîmplare fericită! Mă aflu de două luni la Paris, dar nu știam unde să te găsesc. Vino să iei masa cu noi, te rog!

— Voiam să plec. Nu mă simt bine.

— Nu pleca. Dacă îți va fi mai rău, te ducem noi numaidecît acasă. Jur!

— Mulțumesc, nu!

— Un păhărel de Dubonnet și ai să-ți revii. Haide!

O luă de braț, o duse la masa lui, o prezentă doamnei Simone Dudescu. Marei îi părea că toate se petrec în vis, într-un vis rău, din care nu se putea dezmetici. N-avea nimic de spus, nimic de întrebat. Doamna Dudescu vorbea mult, cînd în românește, cînd în franțuzește, dinții ei mari și inegali parcă mușcau și sfîrtecau orice idee, orice impresie pe care mintea ei iute o arunca în conversație. Spectacolele

pe care le văzuse erau mediocre, Ludmila Pitoëff se repeta pe sine lamentabil, n-ar fi locuit pentru nimic în lume în hotelul „Victor Hugo", acel mauzoleu care mirosea a mucegai, îl convinsese pe Antioh să stea la „Ritz", chelnerul care îi servea semăna a șopîrlă, sigur că dacă i s-ar fi dat gîze, le-ar fi înghițit, primise o scrisoare, stil Proust, de la Sabina, străşnică psiholoagă dacă n-ar fi pornit de la date false și imaginare, era mai bine s-o auzi cîntînd decît s-o citești, deși tușeul ei, în sfîrșit, lovea în clape cu degete de schelet, fără carne, dar avea o tehnică desăvîrșită.

Antioh urmărea amuzat vorbăria asta scăpărătoare și batjocoritoare. Din cînd în cînd se întorcea către Mara și o privea afectuos, ocrotitor. Doamna Dudescu îi adresa și ea uneori o privire iute din ochii ei de un verde tulbure, puțin ieșiți din orbite, scormonitori, apoi își muta fulgerele lor în altă parte sau se adresa numai lui Antioh.

— Nu cred că pot suporta mai mult de încă două săptămîni Parisul. Plecăm la Cannes, *mon cher*, și pe urmă la Răchitele, să mai ascultăm și puțină liniște, sînt saturată de larmă. Vreau să punem în fața terasei bujori, mulți bujori, mă mir că nu le duci lipsa. Ia uitați-vă acolo, în fund, în stînga, la femeia aceea în rochie *vert-émeraude*, nu vi se pare că seamănă cu un *tire-bouchon*? Încă o clipă și are să tragă ceva din podea, dacă se mai răsucește o dată. Eh, am stat destul aici, Antioh, să mergem la „Lapin Agile". Sper că nu va mai fi aceeași vedetă, pechineza aia cu picioarele scurte și ochi lăcrimoși.

— Vii cu noi, domnișoara Matei.

Nu era o invitație, avea aerul că e o poruncă. Mara, care se simțise pînă atunci de plumb, se încordă deodată.

— Vă mulțumesc, nu. Trebuie să mă culc. Sînt foarte obosită.

Antioh nu stărui deloc. Afară, în aerul umed și rece al nopții, Marei îi păru că ieșise din ocnă. Vru să-și ia rămas bun, dar Milescu o opri locului, chemă un taxi și-i ceru adresa, ca s-o ducă acasă.

— *Au plaisir de vous revoir!* spuse doamna Dudescu, întinzîndu-i mîna mare, inelată, puternică. Ochii îi stricleau în întunericul mașinii, dinții, ca de cîine rău, se iveau printre buzele groase.

Milescu se dete jos și o conduse la ușa casei. Rămase o clipă tăcut în fața ei, de parcă ar fi vrut să spună ceva ce nu era ușor de spus, apoi șoptit încet :

— Cînd... ?

— Niciodată ! i-o tăie Mara.

El ridică ușor din umeri cu un aer de neputință, de renunțare, îi sărută mîna și se întoarse la automobil.

Mara zăcu în odaia ei cîteva zile. Nu-i venea nici să coboare din pat, nici să mănînce, nici să se spele. Cum de putuse fi atît de imbecilă, de încrezătoare ? Ce-și închipuia despre ea însăși, de putea crede că un om ca Milescu avea să-și piardă vremea cu ea, s-o iubească chiar într-o zi ? Lui îi plăceau femei frumoase ca Marie-Jeanne, urîte chiar ca această Simone, care era primejdios de inteligentă și sarcastică, dar femei din lumea lui, cucoane, nu fetișcane șterse și smerite. Îi făgăduise că vor fi împreună la Paris, o îmbrățișase. Pesemne că asta nu însemna nimic. Venise anume la ea ca să facă planuri pentru întîlnirea lor aici. O fantezie de o clipă, cînd crezuse că aici va fi singur și se va plictisi. De ce să nu îmbrățișezi o fată care se uită la tine cu ochi arzători, cu ochi care nu ascund nimic ? O faci poate din politețe, ca un gest caritabil. Omul ăsta n-avea nici o vină, era așa cum era, schimbător, ușuratic, fermecător, mincinos chiar, și dacă voia să fie cinstită cu ea însăși, așa îi apăruse de la început, acum aproape doi ani, în casa Sabinei, cînd uneori o privea cu atenție pătimașă, și alteori nici nu băga de seamă că e și ea acolo. Îl iubise așa cum era. Avusese curaj să spună „niciodată" la acel „cînd" al lui, dar dacă ar fi intrat acum pe ușă, ar fi fost pesemne la fel de dezarmată, de vrăjită de el, de pierdută. Grozav curaj să spui „niciodată" cuiva care n-a rostit niciînd „totdeauna". Ea și numai ea era de disprețuit, numai ei își putea face imputări. Natură de rob, făptură fără mîndrie, lipsită de luciditate, de simțul realității. Cînd peste o săptămînă o căută Yvonne, o găsi într-o stare jalnică, mai slabă decît fusese vreodată, fără glas și fără vlagă. O hrăni cu sila, o scoase la aer, dar nu-i putu smulge nici o mărturisire. Mara nu putea vorbi, nu putea vorbi niciodată despre „asta" nimănui, nici măcar Corei, pentru că își dădea seama că n-ar primi decît dezaprobare, sfaturi să se potolească, să renunțe. Se vedea cu ochii altora : ridicolă, încăpățînată,

absurdă. Yvonne bănuia că e vorba de o dragoste, se gîndise pe rînd la toți colegii lor de la atelier, își dăduse seama că e vorba de cineva din afară, dar viața Marei era atît de clară, îi cunoștea atît de bine activitatea din fiecare zi, încît își închipui pînă la urmă că prietena ei iubește pe cineva lăsat în țară, cu care are o corespondență nefericită, care îi mohorăște zilele.

Treptat, Mara își veni în fire. Se cufundă în lucru pînă peste cap. Măcar atît să scoată din ea însăși, un pictor bun. Venise primăvara, ieșeau în grup la „peisaj", colegii erau veseli și expansivi, se stabiliseră perechi care păreau că vor dura, Yvonne însăși se îndrăgostise și era iubită, și Marei i se făcea din cînd în cînd curte, dar cel care îi apreciase o clipă gingășia se lăsa repede păgubaș, descurajat de lipsa ei de viață, de indiferența ei. Mai insistent decît alții, un tînăr cronicar plastic, Paul Caron, îi cîștigase prietenia și-i însoțea pe toți cînd se duceau să lucreze pe malul Marnei, să vîslească uneori, să înoate. Avea ceva din Antioh acest Paul, statura lui, ochii lui negri, trași în sus, spre tîmple, mari și pătrunzători. N-avea grația lui, lenea lui, dulcea lui ironie, nici inegalitatea firii lui. Era franc, fără toane. Mara îl căuta în el pe Antioh, și găsea numai sinceritate, loialitate. Și iar i se făcea dor de celălalt, un dor pe care îl blestema. Tot așa cum se blestema pe sine că spusese în seara aceea „niciodată". Poate că dacă ar fi tăcut sau i-ar fi spus „mîine", Antioh ar fi venit la ea, ar fi explicat ceva, ar mai fi deschis o portiță către viitor, i-ar fi demonstrat că evidența era o nălucire a ei. Apoi se scutura de nebunia asta, se hotăra să se vindece pentru totdeauna, se hotăra să-l iubească pe Paul. Și nu-l putea iubi.

În vară se risipiră toți care-încotro. Yvonne o invită din nou la ea, dar Mara o refuză. Bursa ei mai dura două luni, în septembrie urma să se întoarcă în țară, voia să mai picteze Parisul, împrejurimile lui în lumina asta bogată, sau nu știa nici ea ce voia, oricum, să nu fie lîngă Yvonne, care devenise stînjenitoare cu stăruințele ei, cu sfaturile ei în legătură cu Paul. Ținea morțiș s-o vadă măritată cu el, dar Mara încerca să se limpezească singură, să se hotărască singură. Era cald, marele oraș pustiu, casele cu obloanele închise, terasele cafenelelor pe jumătate goale, mașinile rare. Seara numai străzile se însufleteau, localurile se umpleau.

Paul o întovărășea la lucru, o întovărășea la masă. Se născuse între ei o intimitate caldă, bună, Mara își pierduse rigiditatea, învățase să rîdă așa cum se rîde la vîrsta ei, se lăsa uneori și îmbrățișată, dar alteori se smulgea din îmbrățișare ca o sălbăticiune, părîndu-i-se deodată că Paul e un străin, că-i făgăduiește, în clipa aceea de tandrețe, ceva ce nu va putea îndeplini niciodată. În ziua în care el o întrebă, ajuns la capătul răbdării și nepricepînd nimic din ceea ce i se părea capriciu la fata asta afectuoasă și cuminte : „Pot să te socotesc logodnica mea ?", ea plecase capul în piept, cuprinsă de rușine că poate îl înșelase pînă atunci, și răspunsese : „Nu". Paul nu mai întrebase nimic. Rămăseseră amîndoi muți, la masa aceea de cafenea la care se aflau față în față. Mara nu-i putea spune nimic, nu-i putea da nici o explicație, știa numai că nu-l iubește așa cum o iubea el, că rana din inima ei nu se vindecase. După un timp Paul se ridică, își luă rămas bun și plecă. Nu-l mai văzuse niciodată. După două săptămîni se întoarse și ea la București.

Și pe urmă ? Ce mai fusese pe urmă ?

Mara se dezmetici. Era în odaia ei de la Veneția, avea în fața ochilor paravanul de creton cu păunii lui decolorați. Intraseră țînțari, o droaie de țînțari, sute de țînțari. Adineauri, cînd văzuse scrisoarea pe masă, uitase să mai tragă perdelele. O înțepau, o sîcîiau, îi intrau în ochi, și ea nu băgase de seamă. Își trecu mîinile peste obraji, erau umflați de înțepăturile lor. Poate că dacă avea să stingă lampa și să lase fereastra deschisă, vor ieși afară, la lumina becurilor din stradă. Închise comutatorul. O clipă de întuneric, apoi lumina acelui bec și a lunii de care vorbise Bernardo, pătrunseră în încăperea mică și încinsă. Bernardo ! Mai era și el pe lume. Și încă aproape, acum, nu în trecut, viu și zgomotos, cu puteri depline asupra ei. În piațeta de jos era liniște. În odaie bîzîiau țînțarii, nu se lăsau duși. Mara smulse cearșaful de pe pat, se înfășură în el și începu să umble de la ușă la fereastră și de la fereastră la ușă.

Sigur, se întorsese atunci în țară. Dintre vechile cunoștințe n-o vedea decît pe Cora, dar pe cei întîlniți la Sabina, pe aceștia chiar îi ocolise. Pregătea o expoziție, încerca să se gîndească numai la asta. Își tria tablourile, le corecta, sfîșia uneori o pînză întreagă, revenea chiar și asu-

pra celor care o mulțumeau, se chinuia cu întrebări, i se părea că suferă de o influență sau de alta, apoi se împăca singură, deslușea în ele ceva destul de personal, ceva ce voise neapărat să spună, acea claritate a unui univers cînd tragic, cînd senin, totdeauna bogat, perfect în fiecare amănunt al lui, echilibrat chiar atunci cînd unei priviri grăbite îi părea că nu oferă proporții sau frumusețe spectaculoasă. Locuia acum în două încăperi, o odaie de dormit și un atelier adevărat, cu geamuri mari, cu lumină multă. Maică-sa, care avea două căsuțe în Buzău, la marginea orașului, vînduse una, pentru ca fiică-sa să se încropească puțin.

Ieșise rar în iarna aceea. Nu se putuse opri totuși să se ducă o dată la un concert și acolo se întîlnise piept în piept cu Sabina. Se aștepta să fie supărată pe ea, s-o certe pentru neglijența de a n-o fi vizitat niciodată sau să nu-și dea osteneala s-o certe, dar cel puțin să-i vorbească rece. Dar Sabina o strînse la piept, îi mărturisi că ar fi căutat-o dacă ar fi știut unde s-o găsească, îi spuse că întrunirile ei de joi continuau, cu lume primenită, cu oameni interesanți, și că era oricînd binevenită. Apoi aruncă un :

— Pe Antioh Milescu nu l-am mai văzut de luni întregi. Se pare că și acest ultim amor al lui e pe sfîrșite, că el s-ar scutura bucuros de Simone, dacă nu l-ar ține ea încă în gheare. Dar n-are să mai dureze mult. În orice caz, la mine nu mai vine.

„Așa că poți veni tu, dacă de asta mă ocolești" îi completă în gînd Mara cuvintele. Sigur că asta voise să spună Sabina. Știa ! Ceea ce socotise ea o taină era pentru alții lucru vădit. Sau poate numai pentru Sabina. Și mîna ocrotitoare pe care i-o pusese pe umăr cînd rostise ca în treacăt vorbele astea, mîna aceea care ar fi sprijinit-o probabil dacă s-ar fi clătinat. De asta nici nu era supărată pe ea, prespunea că nu venise ca să-l întîlnească pe Milescu. Știa mai mult ? Nu putea ști puținele cuvinte rostite de el, care o făcuseră să spere, nici vizita lui plină de făgăduieli pentru întîlnirea de la Paris. Nu, intuia, bănuia, avea ochiul ager, și probabil că ea însăși, Mara, se purtase ca o neroadă, veșnic în extaz, cu respirația tăiată cînd Milescu era de față și Sabina la un pas.

În martie, cînd deschise expoziția, trimise invitații foștilor ei colegi, cronicarilor plastici, cîtorva persoane cunos-

cute la Sabina, care îi păreau mai puțin snoabe, mai pricepute, bineînțeles ei, pe care se duse s-o invite și prin viu grai, și nu într-o joi, dar nu-i trimise lui Antioh Milescu. Și totuși el veni. Și aduse anemone, îi strînse mîinile amîndouă ca un prieten vechi pe care l-ai mai văzut și cu două zile înainte, un prieten mai mare, sigur de bucuria și onoarea pe care ți-o face venind. Apoi colindă expoziția oprindu-se în fața fiecărui tablou, atent, interesat, concentrat. După ce văzu tot, se instală pe o banchetă și rămase locului, privind cînd către un perete, cînd către altul. Mara nu mai avea liniște, la emoția pe care i-o pricinuia vernisajul, se adăuga una mai mare, mai răscolitoare. Trebuia să fie politicoasă cu toată lumea, să fie o gazdă bună pentru atîția oaspeți, să mulțumească la felicitări, dar toată bucuria sărbătorească a acestei dimineți se stinsese în ea. Simțea acea prezență a omului pe care se trudise să-l uite, ca pe un cui în inimă, ca pe o rană deschisă din nou, dureroasă.

Lumea plecă treptat, sala se goli, Milescu era tot acolo. Mara își luă haina din cămăruța învecinată. S-o vadă îmbrăcată, să priceapă că pleacă acasă, că se cuvine să plece și el. Dar tot trebuia să treacă prin fața lui, să-și ia rămas bun, și să asculte palavrele pe care va binevoi să i le spună. „Palavre" repetă ea încăpățînată în gînd, și se îndreptă către el. Milescu se ridică încet, o întîmpină. Zîmbea trist, smerit, nu mai era omul care intrase atît de falnic adineauri în expoziție.

— Sînt foarte vinovat față de dumneata. Făgăduisem, plănuisem... nu m-am ținut de cuvînt. M-au abătut alte furtuni.

— N-are nici o însemnătate. Eu am avut mult de lucru la Paris, nici n-aș fi avut timp de plimbări.

— Oricum, eu n-am cugetul împăcat.

— Să fie foarte împăcat. Adevărul e că nici nu luasem prea în serios acele făgăduieli.

— Nu? Mă crezi foarte neserios? Asta e bine, ai început să mă cunoști.

— Lucrarea despre Descartes e gata?

Milescu făcu un gest de dezgust cu mîna lui leneșă, cu degete lungi.

— A rămas la primele pagini. Poate la vară, la moşie, dacă nu mă vor invada oaspeţii. Vrei să iei masa cu mine la „Capşa" ?

— Mulţumesc, nu. Sînt invitată azi, am promis.

— Ai să mai vii aici, în expoziţie ? Bine, am să mai vin şi eu. Personalitatea dumitale artistică s-a precizat, s-a rotunjit, e certă. Ar trebui să fii fericită.

— Sînt foarte fericită.

— Atunci sînt şi eu.

Şi Mara îşi dădu seama în zilele ce urmară că în ea nu se schimbase nimic. Se ducea zilnic la expoziţie, şi după masă, şi aştepta pe Milescu. Tablourile ei se vindeau, în presă apăruseră cîteva articole elogioase, două mai ales entuziaste, scrise de doi prieteni ai Sabinei, care pesemne că îi stimulase, sala nu era niciodată pustie, dar toate aceste lucruri care o bucurau, pentru care muncise de fapt atîţia ani şi către care tinsese, erau parcă aburite, neclare, un fundal pentru ceva mult mai important care ar fi trebuit să se profileze pe ele. „Nu sînt o artistă adevărată, se gîndea ea, sînt o biată femeie, o nemernică de femeie care nu aşteaptă decît să se temenească în faţa unui bărbat, unui fanteciocoi, unui fals savant cu Descartes al lui pe care n-o să-l scrie niciodată, sînt o căţeluşă, un pudel care aşteaptă o mîngîiere, chiar dacă după ea are să urmeze un «marş, potaie !». De ce a venit la vernisaj ? De ce a vorbit ca un călugăr pocăit şi ipocrit ? De ce a mai făgăduit... De ce, de ce, întrebări stupide. Îl cunosc de trei ani, aş putea să ştiu de ce, şi că niciodată nu va fi altfel."

Înainte de închiderea expoziţiei Milescu veni iar. Era îmbrăcat ciudat, ca de călătorie, cu un pardesiu ecosez cu pelerină, un fular de lînă aruncat neglijent pe spate. Se năpusti pe uşă, nu intră :

— N-am mai avut vreme să vin pe aici, m-au năucit treburile. Plec chiar acum la Răchitele, maşina mea e în colţul străzii, încărcată de bagaje. M-am oprit în drum ca să te rog să vii în iulie sau în august, cînd vrei, la mine, la moşie. Înţelege-te cu Sabina cînd îţi convine, cînd îi convine şi ei. Veniţi împreună. Trimit eu maşina să vă aducă.

— În vară am să fiu la Buzău, la mama.

— Pentru cîteva zile numai ! Trimit maşina la Buzău.

— N-ai nevoie de oaspeți, voiai să-ți scrii cartea.

— N-am mai poftit pe nimeni. Stau luni întregi acolo singur. Cîteva zile de relaxare au să-mi facă bine. Veniți și cu Octav. Atît. Te rog! E frumos la Răchitele, are să-ți placă, ai să pictezi, ia-ți și pînze. Vino! Te aștept!

Se hotărîse să nu se ducă. Dealtfel și invitația lui Milescu, și mașina pe care avea s-o trimită din Muscel la Buzău i se păreau niște fantome. Avea să-și țină făgăduiala cum le ținuse și pe celelalte. Pînă în iulie mai erau patru luni, în care domnul Antioh Gheorghe Milescu va uita nu numai invitația lui, ci și existența ei. Dar ea știa că se va gîndi necurmat la posibilitatea asta, la acel „cum ar fi dacă ar fi" de-a care se joacă copiii, că va visa noaptea și ziua că e acolo, în casa în care trăiește el, printre lucrurile pe care le atinge mereu, alături de el cîteva zile încheiate, că i se va năzări mai mult chiar, că în acea singurătate, în acea libertate se va deștepta poate o afecțiune adevărată în el. Omul ăsta totuși avea ceva mai mult decît o simpatie față de ea, altfel tot ce dovedise pînă acum n-ar fi avut nici un sens. E nestatornic, ușuratic, cochet ca o muiere de soi rău, dar probabil că îl atrăgea ceva din făptura ei, de vreme ce din cînd în cînd părea că i se dăruie, avea elanuri de tandrețe. Îi plăcea să se știe iubit, fie, dar chiar de oricine? Asta era greu de crezut. Poate că o femeie care ar fi știut să stăruie, să-l stăpînească, să nu se dea atît de lesne bătută, l-ar fi ținut lîngă ea măcar cîțiva ani, cum îl ținuse Simone. Îl voia ea pe viață? Nu i-ar fi ajuns cîțiva ani? Oh, da, dar de unde să scoată din ea mai multă putere decît aceea cu care îi dăduse și la Paris, și aici, cîteva răspunsuri reci, care pe el nu-l speriaseră, dar pe ea o sleiseră?

O văzu pe Sabina în mai, cînd se pregătea să plece la Buzău.

— În 15 iulie ți-ar conveni să mergem la Răchitele? o întrebă Sabina, turnîndu-i o ceașcă de ceai și privind-o cu ochii ei reci, albaștri, limpezi. Întrebarea fusese pusă așa de parcă ar fi continuat o înțelegere avută odată, la care lipsea numai precizarea datei.

— Eu nu cred că merg la Răchitele. Vreau să stau toată vara la mama.

— Ah, așa! Cum vrei tu, Mara.

Sabina se așează la pian, își trecu degetele peste clape, cîntă o frază muzicală întreagă, apoi se întoarse brusc cu taburet cu tot spre ea.

— Ascultă-mă pe mine, fetițo, dacă îți face cît de cît plăcere, vino. Viața noastră e prea scurtă ca să ne refuzăm un chef, o bucurie de o clipă. Dacă îi cerem mult, se poate să nu ne dea nimic. Eu am procedat totdeauna așa, și nu regret. Omul poate obține de la sine lucruri mari, poate să se desăvîrșească, eu la pian de pildă, dumneata în pictură, se poate mortifica, poate renunța, se poate dărui și lua înapoi, poate urca pe Everest, poate dormi pe cuie, dar dobîndește foarte puțin de la alții, mai ales cînd solicită și așteaptă. Trebuie să luăm din zbor. Ah, da, să-ți iei și un costum de baie. Antioh are acolo un bazin. Să-ți iei și culorile, grădina e foarte frumoasă.

Și își trecu iar degetele pe claviatură, apoi se uită cu aceiași ochi limpezi la Mara, de parcă nu voise să spună decît să-și ia costumul de baie.

— Și lasă-mi adresa de la Buzău.

Mara îi lăsă adresa. Era convinsă că Sabina o va pierde așa cum și Antioh va uita de invitația lui. Ciudată era concepția Sabinei despre viață, despre morală și fericire. Poate că așa trăiau „ei" toți, oamenii ăștia care nu copilăriseră la Buzău într-o casă de învățători, care își schimbau perechile ca la cadril și se vindecau ușor de o pasiune, ca să cadă în alta. Sabina era mult mai mare decît ea, era poate de vîrsta lui Antioh, se cunoșteau de mici, probabil că vedeau lucrurile cu aceiași ochi și nu trăiseră niciodată suferințe mari, adînci. Le și repugna suferința, ca o slăbiciune care pe ei nu trebuie să-i atingă. Era o superioritate să nu suferi!

La Buzău o găsi pe maică-sa schimbată, slăbită. Stătea ceasuri întregi culcată pe o canapea, ea, care fusese iute ca o sfîrlează, harnică și activă. Mara bănuia o boală grea, cu evoluție înceată, o boală de nevindecat. Medicul o lăsă să-nțeleagă același lucru. Încercă să se ocupe numai de ea, o părăsise doar de atîția ani, să se gîndească numai la ea. Dar fără să vrea număra zilele: 15 mai, 1 iunie, 18 iunie, 1 iulie, în sfîrșit 15 iulie. Ziua trecu la fel ca toate celelalte. Și mai trecură și altele la fel. Sub tavanul scund al celor două odăi era cald, pe fotografiile de familie înrămate se

așezau muște, perdelele groase de ață pescărească croșetate cîndva de mama se gălbejiseră de vreme. Mara îi scosese maică-sii un divan în curte, sub copaci, stătea lîngă ea, îi citea cîte ceva cu glas tare, îi făcea vînt cu un ziar, și ciulea urechea. Trecea o mașină ! Trecea departe, pe strada principală. Și totuși în 2 august se opri o mașină la poartă. Șoferul deschise portiera și Sabina coborî împreună cu acel Octav de care pomenise Antioh, acel tip scund, chel, zîmbitor, pe care îl mai zărise și joia, la ceaiurile Sabinei.

— Nici n-am avut vreme să-ți trimit o telegramă, Mara, iartă-mă ! Il știi pe Antioh, sau zace ca o baltă încremnită, sau se preface în furtună. A trimis ieri mașina cu acest domn, cred că îl cunoști, Octav Oancea, și cu invitația expresă să pornesc chiar ieri și să trec să te iau, că ne așteaptă cu cina. Bineînțeles că n-am putut. Hai, fă-ți bagajele.

Mara făcu prezentările, și scoase numaidecît două scaune afară. De n-ar intra în casă, Doamne, de n-ar intra în casă ! Se disprețuia pe ea însăși că se rușinează atît de casa în care copilărise, de oribilele perne brodate cu căței pe care zăcea maică-sa, de picioarele goale, cu degetele rășchirate, ale bătrînei.

— Nu pot veni, mama nu se simte bine.

Maică-sa înțelese că era vorba de o invitație pentru fata ei, de prilejul unei plimbări, și începu să stăruie ca Mara să plece.

— Boala mea mai poate ține și doi ani, doar n-ai să stai țintuită lîngă mine. Du-te, draga mamei, du-te unde ești poftită, stai cît vrei, are grijă de mine vecina mea, Florica.

— Cîteva zile, doamnă, o trimitem teafără înapoi.

Pe drum, în mașină, Mara nu pricepu cînd se repezise în casă, cînd își făcuse nebunește bagajul, de ce renunțase la orice rezistență, la orice decizie anterioară, cum de uitase să-și ia rămas bun de la maică-sa și trebuise să se întoarcă de la poartă s-o îmbrățișeze.

Tot ce urmase fusese ca un film rulat prea repede, ale cărui imagini abia ai vreme să le prinzi, un film a cărui eroină ți se pare că ești tu dar nu ești sigură de tot, de care pe urmă îți aduci aminte încurcat, confuz, din care îți scapă tocmai esențialul, și care te emoționează de cîte ori ți-l perinzi în cap. Pînă și drumul pînă la Răchitele se stre-

cura printre dealuri mai îmbrăcate în copaci decît oricare altele, şi pajiştile erau mai verzi, şi amurgul care începea în zarea de care se apropiau îşi desfăcea flamurile trandafirii pe un cer mai vast. Conacul era aşezat pe o colină, de la ferestrele lui vedeai grădina care îl înconjura şi departe livezile coborînd şi urcînd văi şi dealuri nesfîrşite. Antioh era el însuşi şi era altul, atent, prevenitor, iute în mişcări cum nu-l mai văzuse niciodată, cînd le potrivea oaspeţilor marile perne de pe fotolii, cînd le aşeza şezlongurile la umbră pe terasă, cînd îi ducea la gîrlă la pescuit sau la bazin pentru înot. Cu Sabina se purta ca un prieten vechi, fermecător de firesc, cu Mara aşa de parcă ar fi ţinut în mîinile lui mari un obiect foarte fragil, o vietate mică şi gingaşă, căreia nu trebuie să-i fie nici prea cald, nici prea frig, care nu trebuia să obosească, nu trebuia să se plictisească, în jurul căreia noaptea trebuia să fie linişte deplină şi seara muzica înceată. Numai de Octav se ocupa mai puţin, se amuza de glumele lui necontenite, i le reteza cînd se sătura de ele, şi Marei îi părea, cu regret, că îl tratează ca pe un măscărici. Regretul nu era pentru Octav, ci pentru cruzimea lui Antioh.

Pictase acolo un singur tablou, portretul lui Milescu, îl pictase ca în vis, fără să ştie la ce vrea să ajungă, şi izbutise să zugrăvească un chip frumos, nobil, cu trăsături liniştite, dar ai cărui ochi aproape negri ardeau ca focurile Gheenei, necruţători, cumpliţi.

— Fata asta a descoperit demonul din tine, Antioh! strigase Sabina. Există în tabloul ăsta şi toată graţia ta de senior binecrescut, şi toată perversitatea şi cruzimea pe care ştii atît de bine să le ascunzi.

— Eu nu mă recunosc în el! se scuturase Milescu. Perversitate şi cruzime trebuie să mi le fi împrumutat Mara de la ea însăşi, e generoasă cu ele, dar i-l cer, să-l atîrn în salon şi să-mi dau osteneala să-i semăn.

Se vedea bine că e mulţumit de portret, că-şi dă seama de adevărul lui.

Apoi începuseră nopţile acelea neadevărate, în a căror realitate nu crezuse mai tîrziu. Începuseră aşa: Sabina cîntase la pian, Octav făcuse şotii pînă la epuizare, numai că nu se dăduse peste cap. Apoi plecară cu toţii la culcare. Mara îşi pieptănase părul, îşi pusese cămaşa de noapte, şi

învelită într-un şal stătea în pragul uşii ei deschise spre terasă, privind parcul. Un ciob de lună răsărit tîrziu lumina straturile de petunii, capetele rotunde, sidefii ale floxului licăreau în apa bazinului, creştea umbra dantelată a copacilor peste nisipul aleilor, peste peluzele întinse. Tufişurile nu erau nici negre, nici verzi, aveau culoarea nopţii, pe care n-ar fi putut s-o picteze. Întunericul mirosea a reavăn, a petunii, a floare de măzăriche, a frunziş jilav, era cald, o aripă moale, moale, uşoară, de vînt trecea uneori printre frunze cu foşnet slab şi se aciua parcă în trandafirii roşii de pe peretele terasei, să adoarmă acolo. Atunci se ivi Antioh pe terasă, se apropie de ea.

— Ştiam că nu dormi, nici eu, e prea frumos ca noi doi să putem dormi. Vino în parc.

Acolo, pe banca de sub sălciile plîngătoare, ghicindu-şi feţele în lumina aurie ce pătrundea printre pletele răsfirate ale copacului, stătuseră alături. Îmbrăţişaţi. Banca era rece, o luase pe genunchii lui, o ţinuse le piept, îi auzea inima, inima lui puternică bătea cald şi regulat, o sărutase pe ochi repetat, repetat. O dusese în braţe în odaia lui. Nu, ea nu se împotrivise. Cîteva nopţi la rînd. Luna răsărea din ce în ce mai tîrziu, mai mică. Îi spusese cuvinte gingaşe, mîngîietoare, fierbinţi. Odată rostise chiar: „Numai cu tine ar trebui să mă însor". Cînd după douăsprezece zile Mara se hotărîse să se întoarcă la Buzău, nu ştia nici ea dacă trebuie să plece sau să rămînă. Antioh stăruia, o ruga cu ochii lui cumpliţi să nu plece, dar Mara o vedea pe Sabina strîngîndu-şi bagajele, ca să lucreze în sfîrşit trîntorul ăsta", şi se gîndea că e şi ea o piedică în drumul viitoarei lui opere. Şi mama aceea bolnavă, cît putea fi lăsată în grija unei vecine? „La toamnă! La toamnă!" îi şoptea ea, şi îşi strecura mîna în părul lui ondulat, negru, bogat. Acum o iubea, era vădit că o iubea. S-ar fi putut să-i treacă pînă în toamnă? Nu era doar un ciur prin care se strecoară orice şi fuge, era un om care dovedea sentimenete puternice. Plecă. O întovărăşea Octav, Sabina avea să mai rămînă două-trei zile, ca să nu fie Antioh părăsit odată de toţi. „Să-mi scrii, Mara, să-mi scrii mult. Am să-ţi răspund. Şi începînd din toamnă..."

Îi scrisese mult, îi scrisese cu patimă, cu sinceritate, aşternuse pe hîrtie tot ce nu putuse rosti vreodată. Şi nu pri-

mise nici un răspuns. Niciodată. Mama era din ce în ce mai bolnavă. Aşteptarea din acel sfîrşit de vară, din toamna aceea nu putea fi uitată pînă la sfîrşitul vieţii. La căpătîiul maică-sii, un soi de mumie din ce în ce mai slabă, mai gălbjită, mai fără de putere şi suflare, aştepta. Uneori nu mai ştia ce aşteaptă, să se curme viaţa maică-sii sau să vină poştaşul, să se frîngă de durere sau să ţipe de fericire. Gîndurile i se împleticeau, amintirile se încîlceau şi se suprapuneau, sfîşietoare. Ochii mamei, pe vremuri verzi ca agurida, vii şi strălucitori, erau acum tulburi, fără culoare, fără privire, se cufundau, se cufundau în orbitele cafenii. Ochii negri, puţin oblici sau sprîncenele dese, ridicate spre tîmple, o sfredeleau dintr-un colţ întunecat al odăii, şi nu era vorba de ei aici, era vorba de moarte. Mîinile vinete ale mamei se zgîrceau pe marginea păturii, fuseseră albe cîndva, albe şi moi, cînd îi pieptănau ei părul şi o dezmierdau. Nişte mîini mari, puternice şi calde o mîngîiaseră curînd, sau mai de mult, cînd fusese asta? Nu-i era dor de acele mîini, de ce i se năzăreau, de ce se amestecau în preocupările pe care le avea acum, cînd trebuia să vegheze suflarea scurtă, întreruptă, horcăitoare a mamei? Moartea te cere numai pentru ea, face gol, pustieşte în jurul ei înainte de a răpune, alungă tot ce nu e ea, şi uite, se strecura, îndrăznea să se strecoare în acest gol înspăimîntător o imagine, amintirea căldurii vieţii, a unui glas, a unui cuvînt. Dar cînd moartea veni aproape de tot, pieri tot ce nu era ea. Mara rămase singură cu maică-sa, cu agonia, cu suferinţa. Nu mai fu ea toată decît ecoul înmiit al fiecărui geamăt, al fiecărei respiraţii sugrumate.

După înmormîntare, trebui să mai zăbovească la Buzău, să facă ordine în hîrtiile bătrînei, să ardă scrisori şi fotografii, să cureţe casa în aşa chip încît s-o poată închiria mobilată. Se întoarse la Bucureşti abia în iarnă. N-avea de gînd să-l caute pe Antioh. Dacă îi vorbise „atunci" despre dragoste, însemna că în acele zile o iubise. Dacă nu-i răspunsese la scrisori, era dovadă că îi trecuse iubirea. Nimic nu i se părea mai limpede. Nu-i spusese el însuşi că e neserios, instabil? Şi i-o dovedise de cîteva ori. Vina era numai a ei, dacă era asta o vină. Se dusese la Răchitele, se lăsase purtată în braţe. Plecase, cînd el o rugase să rămînă. Ea

nu putea să nu plece, și el nu putea să n-o uite. Fiecare dintre ei era credincios propriei lui firi.

Primul om pe care îl întîlni pe stradă, în București, fu Octav Oancea. Era vesel, vesel, plin de noutăți fericite.

— Știi că Antioh s-a însurat cu Sabina? N-ai știut? În octombrie. Și cînd te gîndești că se cunosc din copilărie! Dacă se grăbeau nițel, puteau fi pînă acuma și divorțați! Antioh rîde de glumele mele, dar el face glume mai bune, zău așa! Oh, ești în doliu! Pardon! Condoleanțele mele! Mama, nu-i așa? Îmi pare foarte rău! Voiam să-ți mai dau un car de vești, dar le las pentru altădată. Sărut mîinile!

Mara se uită în jurul ei. Trebuia să se reazeme de ceva. Repede, repede. În fața ei era o cofetărie. Intră. Parcă ningea în jurul ei cu fulgi cenușii. O fetișcană înțepenise în fața ei, o întreba ceva. Ce o tot întreba? Ah, da!

— O cafea.

La masă stăteau oameni cenușii, tineri cenușii. Cu Sabina! Sabina sau alta, era totuna. Dar Sabina știa, ținea la ea, la Mara. Ce însemnătate avea asta? Mai rămăsese după ea la Răchitele două-trei zile. Spunea că se grăbește, că Antioh trebuie să lucreze. Dacă n-ar fi plecat atunci... Mai curînd sau mai tîrziu tot s-ar fi isprăvit. Un popas de vrabie pe o creangă, în soare. Poate de asta îi spunea Antioh *mon petit moineau*. Unii ne naștem vrăbii, alții vulturi. Și totul e atît de cenușiu, nu mai e culoare pe lume. Fetișcana stă iar țeapănă în fața ei. Ah, pleca fără să plătească. Aici trebuie să plătești. Nici pe stradă nu sînt culori. E pictoriță, vai, are să trăiască toată viața în cenușiu, n-are să mai poată picta. Acasă, în pat, repede. În patul ăsta care se cufundă cu ea ca mama în mormînt. Se uita atunci la sicriu și nu mai ajungea la fund, nici acum nu ajunge, se cufundă mereu, și tavanul cenușiu coboară odată cu ea, dar are să-i ajungă pe piept și atunci are să se sfîrșească...

A doua zi de dimineață se îndreptase clătinîndu-se către fereastră, ridicase storul și privirea îi căzuse pe un acoperiș de tablă roșu. Nimic nu se schimbase pe lume, nici în ea nu se năruise tot. Roșu! Ce bucurie! Se repezise la cutia de culori. Din tubul ăsta ieșe albastru ultramarin și din cestălalt vernil. N-ar fi putut să picteze atunci, dar culorile existau, le vedea, existau și pînzele și pensulele. Poate mai tîrziu. Asta avea să facă mai tîrziu. În trupul sleit se ivise

parcă foamea. În casă nu era nimic de mîncare. Ieşise ieri să cumpere, dar se întîlnise cu Octav, de la cofetărie venise acasă. Şi veselia lui Octav, vestea aceea cumplită o doborîră iar. Zăcuse din nou ziua întreagă.

Apoi se pusese pe picioare şi pictase, pictase. Se schimbase ceva în pictura ei, se asprise ceva. Cînd făcea un portret, sub zîmbet sau sub linişte, se iveau şi trăsături ascunse ale personajului, îndoieli, slăbiciuni, sau sarcasm, sau indiferenţă. Dacă zugrăvea un peisaj, dincolo de culoarea care i se îmbogăţise în paletă, exista o teamă pentru vremelnicia frumuseţii, primăverile ei vesteau vara obosită de dogoare, verile presimţeau toamna. Iernile, da, iernile, cu tot belşugul lor de alb, n-aveau şovăiri, te îngheţau cu frigul lor, te apăsau cu cerul lor scund, opac. Topise cîndva culorile fără graniţă între ele, ca impresioniştii, acum desenul despica la vedere, precis şi dur, petele de soare de cele de umbră, silueta umană de atmosfera care o înconjura. Ochiul ei, sau poate cugetul ei punea bariere, cele pe care nu le văzuse înainte în viaţă, separa net singurătăţi, izolări. Gabriel, colegul care o iubise odinioară, pierdut de mult pe drum, se arătase iar. Venea des, venea şi Cora, prietena de altădată şi amîndoi îi cercetau pînzele, le apreciau. Ei găseau în ele vibraţie, Mara numai vibraţie nu le recunoştea. Îi păreau precise, corecte ca nişte fotografii. Dar prietenia reluată cu Gabriel şi cu Cora îi făcea bine, în sfîrşit trăia între oameni de aceeaşi meserie, vorbeau pînă la epuizare de pictură, de cubismul pe care Cora îl luase în braţe, pentru că era nou, pentru că era poate o cale spre succes, şi pe care Gabriel îl repudia. În Gabriel părea că se redeşteaptă dragostea pe care i-o purtase cu cîţiva ani în urmă, dar sfios cum era nu spunea nimic, şi Mara îi era recunoscătoare. Sigur, viaţa lîngă el ar fi fost blîndă, egală, caldă, dar ea nu i-ar fi putut da în schimb nimic, ar fi fost prea nedrept, şi la urmă s-ar fi plictisit cumplit de prezenţa lui discretă. De ce, Doamne, omul ăsta n-o iubea pe Cora? Cora era frumoasă, plină de viaţă, înarmată chiar pentru viaţă, Cora părea că apreciază frumuseţea lui delicată, natura lui sfioasă. Ea avea curaj pentru doi, ar fi fost bătăioasă şi pentru el, dar din păcate Gabriel n-o vedea, n-o preţuia decît pe Mara.

La începutul verii se pomeni cu Sabina. N-o vestise, n-o întrebase dacă vrea s-o vadă. Sunase şi intrase de-a

dreptul în atelier prin uşa întotdeauna deschisă.

— Poate că n-ai fi vrut să vin, dar mie îmi plac lucrurile clare.

— Nu e nimic neclar.

Mara îi oferi un fotoliu. Se simţea îngheţată, înţepenită şi dură.

— Îmi pare rău, fetiţo, că ai plecat atunci.

Mara făcu un gest de parcă ar fi vrut s-o oprească.

— Lasă-mă să vorbesc. Dacă n-ai fi plecat, lucrurile nu s-ar fi desfăşurat aşa. Ţi-am mai spus anul trecut, cred, că eu nu refuz vieţii prilejul unei bucurii fie şi de-o clipă. Şi nu l-am refuzat. Dacă n-aş fi fost eu, ar fi fost poate alta, oricum pe Antioh nu l-ai fi găsit acelaşi după cîteva luni. Nu cred nici eu în veşnicia acestei căsătorii a noastre, dar deocamdată sînt fericită.

— Vă felicit !

— Nu fi rea, Mara, nu fi muşcătoare, asta nu e firea dumitale adevărată. N-am venit să mă justific, am venit să reiau o prietenie la care ţin, pe care am jignit-o poate, dar care mă va ierta, pentru că nu e oarbă în faţa realităţii.

O privea cu ochii ei albaştri, reci, cu luciri de oţel, „Ce urîtă e, Doamne, ce urîtă ! se gîndi Mara. Butoniera asta de gură, pungile de sub ochi, pielea asta argăsită, bătrînă. Ea toată, e bătrînă, e de vîrsta lui Antioh, dar el... Mi-a spus «fetiţo» ca să marcheze diferenţa de vîrstă între noi, superioritatea personalităţii ei de mult recunoscute, şi tot binele pe care l-a făcut vreodată protejînd-o pe «fetiţa ei dragă». Se grăbea la Răchitele să mă facă să plec ca «să lucreze Antioh», îi deschisesem cheful pentru el. Aştepta să-l înşface. Fetiţa ei dragă înghiţise şi alte copite de la el, o ştia ea bine, una mai mult sau mai puţin nu însemna mare lucru. Tot aveam să-l găsesc schimbat după cîteva luni. De ce alta şi nu ea, era acolo, aproape, nici ea n-avea nici o legătură în acel moment. Dacă fetiţa se arătase atît de topită de dragoste, merita să-l încerce şi ea, ca pe o mîncare. Sînt vulgară, nu pot fi altfel în clipa asta."

— Aş vrea să văd ce ai mai lucrat în ultimul timp.

— N-am pînzele triate, aranjate, n-aş putea să vă arăt nimic.

— Va să zică eşti supărată. Te credeam mai înţeleaptă.

— Şi mai resemnată, şi mai respectuoasă.

Sabina sări capra peste cuvintele ei, nu le auzise.

— Nu-l cunoşteai încă pe Antioh ?

Mara vru să răspundă „Ba da, pe dumneata nu te cunoşteam", dar îşi înghiţi vorbele. Îi era datoare cu ceva femeia asta ? Da, o îndemnase ca o cumătră binevoitoare să meargă la Răchitele cunoscîndu-i pasiunea, o îndemnase să şi plece de la Răchitele, socotise că îi făcuse un bine luînd-o pe sus acolo, voise să-i facă un bine cînd o introdusese în „lumea bună", îi crease relaţii, culmea fericirii în ochii ei, determinase cronicari plastici să-i slăvească debutul, însă în clipa cînd curiozitatea ei senzuală uzată se deşteptase, cînd sub ochii ei pătrunzători se desfăşurase o dragoste prea împlinită, cu tot cortegiul ei de flori, lună şi miresme, nu mai cruţase nimic, se voise pe sine în centrul acelui decor romantic, eroina răscoaptă a filmului acela prost. Atacase, şi nu-i fusese grea izbînda. Acum răsfoia cu degetele ei uscate caietul de schiţe al Marei de pe măsuţa scundă. „Da, degete de schelet, cu ele cînta, avea dreptate Simone Dudescu, cînta cu oasele, nu cu o căldură lăuntrică. Şi cu o tehnică desăvîrşită. Sînt meschină acum, rea şi meschină. Are dreptate la vîrsta ei trebuie să înhaţe ce pică, ce se află în drum, ce e uşor de dobîndit. S-a gîndit că eu sînt tînără, am destulă vreme, cînd îl va lăsa pe Antioh sau o va lăsa el pe ea, tot va fi destul de bun pentru mine."

— Pregătesc o serie de concerte. Am lucrat mult în toamna, în iarna asta. A lucrat şi Antioh, a scris pînă acum cinci capitole din cartea lui. L-am pus pe treabă. Sînt o urgie pentru el, dar nu-l cruţ nici o zi. Era păcat de omul ăsta să se risipească degeaba.

„Ah, acum ştie că am să mă închin cu respect în faţa ei. L-a făcut pe Milescu să lucreze, eu n-aş fi izbutit aşa ceva, eu n-am autoritate, eu îl iubesc smerit. Ce pătrunzătoare e, ce crudă şi lucidă e."

La uşă sună cineva şi intră. Era Gabriel, îi cumpărase pensule şi lapte, le aducea încîntat de el.

Sabina îl cîntări dintr-o privire iute, rece, frumuseţea gingaşă şi nesigură de figură Davinciană, tinereţea, graba devotată cu care desfăcea pachetele şi se întoarse zîmbind către Mara. Poftim, ce mai vrei ? Consolarea era aici, proaspătă, febrilă, noroc că o văzuse cu ochii ei, altfel Mara ar fi putut juca mai departe rolul de victimă. Şi dacă se încă-

pățîna să nu se aline cu acest băiat la care ar rîvni orice femeie normală, e vina ei, nimeni nu poartă nici o răspundere.

— Am să-ți trimit invitații la toate concertele mele. Am să-ți trimit două locuri, poate vrea să te întovărășească și domnul Gabriel Zamfirescu.

Îi prinsese din zborul recomandării numele, sublinia faptul că îi credea legați. Ieși sigură de ea, cu un zîmbet triumfător. Era perfect, ea pregătea concerte, Milescu își scria cartea, Mara picta și avea un iubit, toate erau la locul lor, făcuse ordine în viața ei, făcuse ordine în jurul ei, rămînea să i se mulțumească.

Mara nu se dusese la concertele Sabinei. În schimb soții Milescu veniseră împreună, neinvitați, la expoziția ei. Sabina sigură de ea, apreciind fiecare tablou în fraze precise, repezi, definitive, Milescu mult mai tăcut, politicos, plin de considerație. N-o privea în față, se uita pe deasupra capului ei, n-o înfrunta, nu era pocăit, era parcă un om nou, acum cunoscut, plin de grație și de acea bunăvoință a „lor", căptușită totdeauna cu un strat gros de indiferență.

Avuseseră curajul să se apropie de Cora, care în împrejurarea asta îi dădea Marei o mînă de ajutor, făcea pe secretara ei, să rețină un tablou scump, cel mai scump din expoziție, și să-i dea Corei cartea lor de vizită ca s-o pună în rama tabloului. După ce sunase ora închiderii, Mara smulsese cartea de vizită, spre disperarea Corei și fără să-i explice nimic, o rupsese mărunt și o călcase în picioare. Voiau s-o ajute, îi cumpăraseră un tablou ! Mai tîrziu se răzgîndise, și cînd închisese expoziția le trimisese acel tablou acasă, cu o scrisoare de două rînduri în care îi ruga să-l accepte ca dar, ca omagiu.

Presa fusese bună și de data asta. Fără nici un ajutor, se gîndise Mara, și răsuflase ușurată.

Și pe urmă ? Ce mai fusese pe urmă ? Asta se petrecuse în '37. Lucrase iar, în Munții Apuseni, la mare, pe coastă, la Sibiu, pretutindeni. Aflase că soții Milescu s-au despărțit. Încercase să-și înăbușe bucuria imbecilă, inima care îi bătea înviorată. Nu-i era rușine să mai spere o nouă umilință ? Ah, dacă s-ar fi putut îndrăgosti de altcineva ! Pe Gabriel îl alungase din nou cu mărturisirea sinceră că îi era drag ca un frate. Statornicia asta era patologică, o obsesie, o idee fixă.

Nici nu-şi dădea seama unde stătea dragostea asta mare, undeva, în piept, în ghemotocul acela care se numeşte inimă şi care se zvîrcoleşte numai la amintirea lui, în păcătosul de trup, în creierul care probabil funcţionează dereglat, cu o bună bucată din el sclerozată şi care se numeşte Antioh?

Începuse să-l aştepte, poate că avea să se iveaască în atelierul ei ca după despărţirea de Simone, sau să-l întîlnească la un colţ de stradă ca pe atîţia oameni de care n-ai nici o nevoie. Se ducea la concerte cu riscul de a o întîlni pe Sabina, o şi întîlnea, schimbau cîteva cuvinte amabile, se ducea la spectacole date de mari actori străini în turneu în ţară, la care biletele erau scumpe şi unuia ca el i-ar fi stat bine să meargă.

Şi venise el la ea. Venise de parcă ăsta ar fi fost lucrul cel mai firesc din lume, îi adusese cartea lui în sfîrşit apărută, cu o dedicaţie adresată „pictoriţei de mare talent şi prietenei vechi", se purtase amical, cald, vorbise cîte în lună şi în soare. Venise des. N-o mai privea răscolitor în ochi, nu mai întindea mîna s-o atingă, nu-i mai vorbea de gingăşia ei miniaturală. Şi totuşi nu părea un om sleit. Din făptura lui mare, suplă, leneşă, se desprindea acelaşi fluid, acelaşi farmec plin de atracţie, efluviile aceleiaşi virilităţi tulburătoare. Mara înţelegea că nu-i mai plăcea ea. Atunci de ce venea? Ca să se simtă adorat cu discreţie, să se audă pe sine recitînd versuri franţuzeşti cu glasul lui catifelat şi profund, să vorbească despre filozofie cuiva care nu pricepea nimic? Era poate prea singur, sau dimpotrivă, era încurcat într-o nouă aventură care îi dădea de furcă, şi venea în atelierul ei să se relaxeze? Nu pomeniră niciodată de nopţile de la Răchitele, de parcă numai ea ar fi trăit acele nopţi, singură. Uneori vorbea despre Sabina detaşat, ca de o prietenă care-i făcuse serviciul de a-l împinge la lucru, nu ca de o nevastă, nu ca de o fostă iubită. Acum avea de gînd să scrie un studiu despre atitudinea faţă de viaţă a scriitorilor ruşi. Mara îl privise cu uimire. El înţelesese şi rîsese. Adevărat, nu exista nici o legătură între preocupările lui, de la Descartes la scriitorii ruşi nu exista un drum drept, dar nu băgase ea de seamă că el era un cîrpaci în materie de filozofie, un gînditor amator, un duh rătăcitor de la Ana la Caiafa, neancorat în nimic şi bîntuit de toate curentele, chinuit de idei şi nu stăpîn pe ele? Poate că avea totuşi, stu-

diindu-l serios pe Tolstoi, să fie apucat iar de dorința lui din tinerețe de a-și împărți moșia la țărani, de a se lipsi de tot ce avea, de a căuta o formulă nouă de existență. Mara rîsese și mai tare: îl și vedea pe domnul Antioh Gheorghe Milescu lipsindu-se de coniacul franțuzesc, de jilțurile moi în care se tolănea cu atîta grație, de bufonul lui zilnic, Octav, de hainele de stofă pufoasă, englezească, care mirosea a colonie de iris, de conacul elegant de la Răchitele, bătătorind munții noștri, în cizme și un toiag în mînă poate, căutînd o nouă formulă de existență. Îi făcuse repede, în fuga creionului, o schiță a viitorului lui portret de apostol. El încercase să zîmbească, apoi rămăsese pe gînduri. „M-ai numit ușuratic, am recunoscut și eu, sînt și asta, da, sînt și secătură, dar poate că mai e ceva în mine, ce dumitale ți-e ascuns, și altora fără îndoială, ceva ce mă roade, se ascunde de conștiința mea limpede și pe urmă iese la iveală și nu-mi dă pace. Poate că fructul ăsta frumos și pe jumătate putrezit, care sînt eu, o fi avînd un sîmbure sănătos, care va crăpa și va încolți odată."

Mara așteptase cu răbdare cîteva luni încă să vadă ieșind din Milescu acel alt om despre care vorbise el. Dar Antioh venea, se trîntea în fotoliu, își întindea picioarele lungi în fața lui, pe covor, își bea încet ceaiul sau cafeaua, fuma una după alta țigări egiptene, miresmate, plănuia o călătorie la Nisa, care se amîna mereu ca toate planurile lui, îi aducea flori, recita Baudelaire, era din ce în ce mai elegant, de parcă în viața lui se ivise o aventură nouă. Și Mara pricepu că venea la ea ca să se uite în oglindă, să se răsfrîngă în privirea ei și să se placă, să se admire, să plece satisfăcut de el. Altă explicație nu exista pentru ea. Erau prieteni, ajunseseră pînă acolo sau pe aproape, dar pe ea această prietenie o durea, prezența lui o covîrșea, și dacă, în sfîrșit, ea s-ar fi mulțumit și cu atît, s-ar fi resemnat încercînd să se adune în această prietenie ca un picior într-o gheată chinezească, se întreba ce culegea Antioh din amiciția asta? O admirație continuă, o confirmare necurmată a farmecului, a personalității lui. Nu mai era de îndurat. Mîine, poimîine avea să plece la Nisa sau rămînînd aici chiar să nu mai treacă pe la ea, saturat de adorație mută, pornit să cucerească alte cetăți, mai bine apărate. Se hotărî să plece ea în Italia, adunase bani, avusese comenzi, păstrase mult și din ceea ce

cîştigase cu expoziţia, şi acolo, ca şi aici, n-avea să trăiască alt soi de viaţă decît aceea a unui om care n-are nevoie de mult sau de multe.

— În Italia ? La Veneţia ? întrebase încîntat Milescu. Am să te caut... Nu, nu mai spun nimic, m-am făcut o dată de rîs. Acum am să procedez altfel.

Ce bucurie pe el că Mara pleca la Veneţia ! Nu spusese o clipă „Are să-mi fie greu fără dumneata", sau „Cît ai să stai ? Cît ai să lipseşti ?" Şi prietenia asta era şubredă rău, nici de ea nu mai avea nevoie. Va proceda altfel decît la Paris ! Nici o nădejde. Mara plecă. Îi lăsă Corei micul ei apartament aşa cum era, fără să mute un lucru din loc. Cora n-avea un atelier, al Marei era mare, luminos, plăcut. Se înţeleseseră să i-l restituie cînd se va întoarce în ţară.

Nu, Milescu nu procedase altfel. Trudindu-se să nu spere nimic, Mara sperase totuşi că în drum spre Nisa sau întorcîndu-se de acolo spre ţară, Milescu avea să se abată pe la Veneţia. Se stăpînise, nu-i scrisese, îi trimisese o carte poştală lui Octav Oancea pe care îşi pusese şi adresa, Octav, care colporta tot, avea să-i spună lui Milescu, prăpădindu-se de rîs, că Mara i-a scris de la Veneţia. Apoi, de sărbători, în iarnă, îi trimisese o felicitare la Bucureşti. Cam pe atunci îl cunoscuse pe Bernardo Sciara. Oh, lui nu-i trebuise mult timp ca să dea buzna în viaţa ei ! Cu patimă, cu autoritate, cu convingerea că trebuie să fie iubit, cu energia aceea pe care o cheltuia în fiecare clipă a vieţii lui pentru lucruri importante sau pentru nimicuri, şi care nu seca în el nici un efort. Mara se întrebase dacă n-ar fi timpul să se ancoreze în sfîrşit într-o radă oarecare, în dragostea lui Bernardo de pildă şi în Veneţia, să renunţe la absurd, la imposibil, la umilinţă, să păstreze pictura, primul ei rost pe lume, şi să încerce să fie loială faţă de Sciara. Abia în primăvară primise o carte poştală ilustrată de la Nisa cu „salutări prieteneşti". A doua zi se logodise cu Bernardo. Signora Casandra o acceptase, Bernardo era încîntat, ei nu-i mai rămînea decît să încerce să zîmbească în dreapta şi-n stînga şi să-şi vadă de lucru.

Şi acum ? Mai era atît de puţin timp pînă la cununie, cum să-i spună acum lui Bernardo că desface logodna şi se întoarce în ţară ? Cum ? Ce-a spus ? Că se întoarce în ţară ? Nici nu ştie cînd s-a formulat fraza asta neroadă în capul

ei, că doar nu e o hotărîre ! A hotărît asemenea sminteală, şi-a adus numai aminte tot, de la început pînă la scrisoarea asta mincinoasă a unui om care s-a plictisit, a fost abandonat sau a abandonat el o ultimă legătură amoroasă, nu ştie ce să facă dacă nici apostol n-a devenit, nu-i ajunge măscăriciul, îi trebuie şi Fatma, roaba. Şi ce încăpăţînare să pomenească iar de Sabina, ca în vizitele pe care i le făcea anul trecut, să-i fluture pe sub nas imaginea Sabinei care se „interesa stăruitor" de ea. O făcea din lipsă de tact, pentru că era el însuşi obsedat de Sabina, sau o făcea anume, ca să deştepte vechile suferinţe ale Marei şi odată cu ele dragostea care fusese la ea totdeauna asociată cu suferinţa ? O dare de seamă amănunţită asupra florilor de la Răchitele, de parcă ei toate serile i-ar fi fost răsfăţate între glicinele, teii şi trandafirii de acolo. O singură dată, cîteva zile, oh, douăsprezece zile într-o viaţă de om, trăise sau i se năzărise că trăia în acel spaţiu extraterestru, în care toate aveau altă pondere şi altă mireasmă, în care domnea Antioh Milescu şi în care ea n-avea să se mai întoarcă niciodată, chiar invitată cum era acum în această scrisoare, numai de teama riscului de a nu trebui să plece iar de acolo în lumea concretă, reală, colţuroasă, de toate zilele. Riscului ? Siguranţei trebuie să spună, că doar cunoaşte omul.

Ţînţarii în jurul ei nu se domoleau. Înţepau nepotoliţi prin cearşaful în care se înfăşurase, îi bîzîiau în jurul urechilor, degetele ei îi striveau pe pleoapele, pe buzele umflate.

În ce situaţie l-ar pune pe Bernardo faţă de maică-sa, dacă s-ar despărţi acum de el ! Iar gîndul ăsta care răsărea din nu ştiu ce adînc, din nu ştiu ce cotlon ascuns al firii ei îndărătnice, care nu renunţase niciodată de tot. Pesemne că nu renunţase. Îşi spusese : un bărbat energic şi iubitor, o căsătorie catolică pe care n-o mai poţi desface aşa de uşor, un oraş extraordinar ca Veneţia, o familie, bărbat, soacră, poate şi copii într-o zi, iar în cazul că războiul despre care se tot vorbeşte e o realitate, un sprijin alături. Italia e în Axă, îşi dă multe aere, declamă sus şi tare, dar nu se va grăbi să-şi arunce tineretul în foc şi nici să atragă asupra ei, a frumuseţilor ei, pacostea bombardamentelor sau a altor atacuri. Bernardo e convins că pentru el nu va suna ziua

mobilizării, că fascia se va mulțumi cu jurăminte față de Hitler și ode pentru război.

Dar dincolo de toate aceste gînduri, împărtășite cu Bernardo sau păstrate pentru ea, durase în umbră speranța că ceva ucis, aruncat deoparte, nu murise de tot, că lucrurile se puteau înnoda acolo de unde fusese rupt firul, sau mai demult, pentru că vezi, firul ăsta se tot rupsese în ani, se rupsese mereu, puteai să sări în gînd o perioadă întreagă de timp, să te întorci la ruptura, la momentul pe care îl alegi din trecut, hai să zicem la cel de la Răchitele. Dacă s-ar duce acum acolo, l-ar găsi poate pe Antioh cel lăsat în acea vară, înainte de căsătoria lui cu Sabina, atît de cald, de dezolat de plecarea ei, acel Antioh care o purta în brațe și o strîngea pe inima lui. Îi era dor de ea, o mărturisea în scris. Dacă s-ar întoarce acum, cît timp ar dura elanul tandru al lui Antioh? O lună, două luni. Sau poate ajungînd acum în țară l-ar găsi în altă dispoziție decît cea în care scrisese scrisoarea, vindecat de sentimentul de singurătate de către cine știe ce frumusețe placidă sau pocitură vioaie, pentru că Milescu se pare că alegea extremele. Numai un nebun ar lăsa o construcție solidă, sigură, așa cum e viitoarea căsătorie cu Bernardo, pentru acest castel de cărți de joc care e amiciția sau tandrețea lui Milescu. Nici măcar nu promite nimic de data asta, se jelește de singurătate, presupune că i se va sări în ajutor.

Mara se hotărî să se culce. Trează sau adormită, țînțarii n-avea cum îi izgoni. Afară, peste piațetă, cerul se albăstrea ușor. Dacă somnul ar fi putut veni la chemare, nu i s-ar fi năzărit mereu în fața ochilor privirea neagră, arzătoare, a lui Antioh, umerii lui largi, înclinarea capului puternic cînd se uita la ea îndelung sau la un tablou, la o floare, părînd că se gîndește la altceva. Și nici imaginea asta nu s-ar fi amestecat cu alta, una supărătoare, a unui păr de flăcări, a unor ochi de un căprui roșcat, a unor mîini repezi, albe, albe ca gîtul acela alb, dezgustător de alb sub pistruii rari, roșcați, nu s-ar fi amestecat, dacă ar fi putut dormi în noaptea asta belstemată.

Dar ele se amestecau, jumătate amintiri, jumătate vis, deformate, stăruitoare, și chiar cînd afară se lumină de tot, cînd în piațetă începură să răsune glasuri înalte, sonore, pași repezi, bocănitori, cînd pe canalete se auzi plescăit de apă

lovită de vîsle, cînd covorul ros din faţa patului se auri sub razele oblice ale soarelui, imaginile astea dăinuiau încă în capul ei greu, la hotarul între veghe şi somn. Era obosită, mai obosită sau în alt fel decît aseară. Dar cum nu se putea dormi, trebuia totuşi să iasă pe stradă, să se ducă la lucru, să încerce ceva.

De cîteva zile picta dimineaţa în grădina interioară de la Ca'd'Oro, grădina aceea prinsă între ziduri înalte, unde, acoperite de plante care atîrnau sau se căţărau pe pietrele mari, asemănătoare cu o fîntînă cu pereţi adînci, primind de sus lumina zilei printre ramurile unui copac răsfirat aproape cît tot cuprinsul ei, prinzînd soarele numai la amiază, cînd din inima cerului se uita drept în puţul ăsta de răcoare şi umbră. Mara începuse o pînză în care lumina grădinii era verde-albastră, vegetaţia îmbelşugată şi colcăitoare ca un imens cuib de reptile, umezeala sensibilă în culorile reci, copacul violent în tendinţa lui de a prinde înălţime şi spaţiu. Fragilitatea de care se plîngea ea că i-a cuprins pictura nu se vedea aici, cum nu se vedea nici în celelalte pînze. Dimpotrivă, şi sub culoarea bogată, şi sub desenul sigur şi precis, zvîcnea un soi de forţă, de afirmare a vieţii, iar sub paloare şi străveziu vibra la înaltă tensiune o sete de durată, o devoţiune faţă de frumuseţe, care părea delicată şi era de fapt crîncenă.

În dimineaţa asta însă pictura nu mergea. Albastrurile pe care le punea pe pînză erau prea îngheţate, verdele prea dur. Zidul arcat al curţii interioare ameninţa s-o sufoce. Mara se pomeni deodată că despică cu o rază de soare peisajul umbros, cu o rază aurie, nu ştia nici ea de unde venită, asemănătoare cu acelea pe care le lasă să pice peste Fecioara Maria Îngerul Buneivestiri din tablourile din Renaştere, şi a cărei necesitate o simţise inexplicabil. Stricase tabloul sau poate îl dresese miraculos, în definitiv nici Rembrandt nu explică totdeauna de unde pică lumina cu care îşi pune în valoare personajul sau colţul pe care vrea el, şi Grünewald în *Răstignirea* lui scaldă în lumină albă madona, pentru că înăuntrul lui el o înconjoară de lumină albă. Iar modernii, ce să mai vorbim, efectele se nasc fără cauze, logica asocierilor lor poate nici nu există, e opera cronicarului plastic, şi necesitatea interioară primează asupra adevărului exterior.

Își luă pînza și ieși pe Canal Grande. Apa largă cînta cu toate luminile aprinse, soarele din miezul cerului își făcuse vatră în ea. În ceasurile cît stătuse în Ca'd'Oro nu se mai gîndise la nimic. Ce bine era totuși că refuzase ieri să prînzească azi cu signora Casandra. Ce s-ar fi făcut acum sub potopul de vorbe al robustei doamne, sub privirile ei cercetătoare, care i-ar fi ghicit repede și oboseala, și insomnia trecută, și înstrăinarea de ea, de prețiosul ei fiu. Pentru că, în adevăr, se simțea atît de înstrăinată de ei, de doamna aceea neîncrezătoare și amabilă, de Bernardo, logodnicul de pînă ieri. Sigur, de pînă ieri, de pînă aseară. Acum avea un fel de oroare de trupul lui voinic și bine făcut, de brațele lui prea grăbite s-o strivească, de pielea lui prea albă, de tuleiele roșii care i se iveau seara pe bărbie, de genele prea deschise ca să-i umbrească ochii sîngerii.

Mîncă repede într-un birtuleț aproape de casă și intră în hotel. Să doarmă, să șteargă din minte prezentul și trecutul, să îngroape viitorul înainte de a se naște. Iubirea pentru Milescu se stinsese sau nu se stinsese, asta n-avea importanță, sigur era numai faptul că el nu se schimbase, că rămăsese același om răsfățat, egoist, convins că i se cuvine orice și are dreptul să ceară, să părăsească, să cheme înapoi și să dea cu piciorul. Nu trebuia să se mai gîndească nici la el, nici la Bernardo, optase odată, să se lase dusă de curent.

În odaie perdelele erau îmbinate, storurile lăsate, mirosea puternic a insecticid, pesemne că se dăduse o luptă aprigă împotriva țînțarilor. Și așternutul, și cămașa de noapte duhneau. Scrisoarea albastră domnea în mijlocul mesei. Mara întinse iar mîna spre ea cu gîndul s-o rupă, apoi se răzgîndi și o acoperi cu pînza încă umedă de culori. Se zbuciumă în pat, se răsuci, somnul nu venea, ochii și gîtlejul o ardeau de mirosul iute, pătrunzător. Se uită iar la ceas. Era ora cinci. Dormise totuși nu știa cînd, dormise mai bine de două ceasuri un somn care semăna a veghe chinuită. Se putea duce la casa cea roșie pe care o picta în lumina după-amiezii, fierbinte încă de tot soarele sorbit peste zi, la picioarele căreia zvîcnea apa verde, vie, a canalului îngust. Scrisoarea asta de pe masă trebuia ruptă și aruncată, dacă Bernardo avea să intre în odaie, va întreba, desigur, cine și ce îi scrie, iar ea nu-i bună la născociri. Sau mai bine s-o ascundă undeva,

ca s-o mai citească o dată diseară. Ah, ce prostie, ce nerozie fără sens. Mara rupse scrisoarea în patru şi o aruncă la coş. Aşa ! Viaţa ei era înainte, nu în urmă. Era destul de tînără ca s-o înceapă acum. La douăzeci şi şase de ani abia prinzi să-ţi înţelegi rostul pe lume.

Lucră fără gînduri pînă cînd clopotele bătură vecernia. De data asta nu auzi paşii lui Bernardo pe lespezile piaţetei, îi simţi numai mîna pe umăr, grea şi nedorită. Se înfioră.

— Draga, draga mea ! S-a sfîrşit şi ziua asta lungă ! Ce faci ? Nu strîngi pensulele ? Se întunecă ! Haidem ! Mîncăm în seara asta cu prietenii mei Aldo şi Bianca Antonini, viitorii noştri naşi. S-au întors din Canada. Aldo a trecut azi pe la tribunal să mă îmbrăţişeze şi să ne invite la cină. Iartă-mă, n-am avut cum să te anunţ pînă acum. Amîndoi mor de curiozitate să te cunoască. Vai, cît eşti de mîncată de ţînţari ! Dă-mi mie şevaletul ! Trebuie să te îmbraci cu ceva mai elegant. Bianca e foarte şic. Stai să iau şi paleta. Să-ţi pui rochia albă plisată. Şi eu trebuie să mă schimb. Te las la hotel, mă duc acasă, mă întorc să te iau. Cu o gondolă.

Bernardo vorbea necurmat, cuvintele lunecau repede din gura lui, parcă deşerta un sac de boabe mari, rotunde, sonore. Îşi dăduse pălăria mare, de panama, pe ceafă, şi fruntea albă lucea asudată sub părul roşu. La primul pod Mara se opri, înţepeni pe treapta cea mai de jos, îl privi în faţă cu ochii ei mari, arzători, rătăciţi parcă.

— Bernardo ! N-am să viu cu tine.

— Nu ? Nu vrei să vii la Antonini ? De ce ? Eşti bolnavă ? Nu ţi-a trecut durerea de cap de aseară ? Un efort, te rog, Mara, nu vom sta mult. Ei, care sînt atît de grăbiţi să te cunoască, n-ar înţelege niciodată lipsa ta de interes. Dacă poţi lucra, e greu şi pentru mine să înţeleg că nu poţi face o vizită ! Draga mea !

Ca de obicei, Bernardo vorbea fără să aştepte vreun răspuns. Mara era pornită. Cuvintele fuseseră aruncate, hotărîrea luată fără ştirea ei, acum trebuia să meargă mai departe.

— Nu e vorba de vizita din seara asta. Mă întorc în ţară.

Bernardo se opri scurt, se rezemă de balustrada podului şi se uită la ea cu nedumerire. Nu înţelegea.

— În țara ta ? Și cînd te întorci ? Acum, înainte de nuntă ? Ne ducem în toamnă dacă vrei, acum nu e vreme. Dacă nu vom intra în război...

— Mă întorc în țară pentru totdeauna, tocmai pentru că s-ar putea să fie un război.

— Și ce legătură ai tu cu războiul ? Nu înțeleg. Ai fost mobilizată ? Ești dezertor ?

Bernardo începu să rîdă fără chef, apoi se opri iar brusc și întrebă răspicat, aspru :

— Ai spus pentru totdeauna ? Așa, peste noapte, te-ai răzgîndit, nu mă mai iubești, nu mai vrei să te măriți cu mine ? Ce s-a întîmplat ? Cu ce te-am supărat ? Cînd ?

— Nu m-ai supărat.

— Atunci ? Atunci ?

Bernardo rezemă tabloul și șevaletul de pod, prinse în mîini umerii Marei și începu s-o scuture violent. Un băietan, două doamne care se țineau de braț se opriră pe treptele podului să-i privească. Bernardo aproape striga, se înroșise foarte tare, răgușise deodată.

— Să mergem acasă, Bernardo, să stăm de vorbă acolo.

Ce greșeală cumplită ! Bernardo nu era Paul Caron, să înțeleagă repede și să plece pe loc. El era în stare să pună întrebări pînă în zori, să nu vrea să accepte faptul că putea fi părăsit, că se putea renunța la el.

— Și Antonini ? Ne așteaptă !

— Telefonează-i...

— Că logodnica mea se desparte de mine și se întoarce în țara ei ? Și mamei, ce am să-i spun mamei ?

— Asta e principalul, Bernardo, ce-ai să le spui altora ?

Iar rostise o prostie, de ce voia să-l îndrepte spre ceva ce era principal ? Oricum, porniseră iar. Bernardo tăcea cu fălcile strînse, cu ochii în pămînt, foarte grăbit să ajungă la hotel, să ia discuția de la început, să vadă poate că Mara vorbise în stare de halucinație, că avea să se dezmeticească, să dea înapoi, să-și ceară scuze, în sfîrșit toate să fie ca mai înainte.

Ce putea răspunde întrebărilor lui cînd furioase, cînd rugătoare, cînd aproape copilărești și cînd veninoase, încărcate de cele mai smintite bănuieli ? Se simțea vinovată, ipocrită, ascunsă. Nu-i spusese niciodată lui Bernardo că îl iu-

beşte, dar nici nu-i spusese că e îndrăgostită de altul, că îl ia de bărbat numai ca să încheie o lungă istorie fără sens, ca să se aciueze la căldură, ocrotită, departe de o permanentă tentaţie. Bănuielile signorei Casandra erau îndreptăţite, acum pricepea mai bine decît oricînd că e o venetică interesată, aşa cum o presupunea bătrîna, că acceptase o dragoste mare şi chiar o situaţie, fără să dea nimic în schimb. Ce-i putea explica acum lui Bernardo ? Adevărul l-ar fi jignit mai mult decît orice şi, se mai gîndea ea, adevărul ar fi pus-o şi pe ea în cea mai proastă lumină, aşa că nu mai ştia dacă îl ascunde şi acum ca să-l cruţe pe Bernardo sau să cruţe propria ei imagine în el !

— Oh, Bernardo, e mai bine să ne despărţim acum, înainte de căsătorie. Mi-am dat seama, uite, mi-e limpede că nu am pentru tine afecţiunea pe care o meriţi. Nu e drept să trăieşti toată viaţa lîngă o femeie care nu te iubeşte destul.

— Şi asta ai aflat aseară ? Azi de dimineaţă ? Cînd ?

— Convingerea asta s-a format în timp.

— Şi s-a copt astă-noapte. Scrisoarea ! Scrisoarea venită ieri de acasă ! Ce era în ea ? Cine îţi scria ?

— Scrisoarea n-are nici o legătură. Sau uite, da. Atîta însă pot să-ţi spun, că nu mă cheamă la o certitudine, că nu te părăsesc pentru o fericire sigură, că lîngă tine ar fi mai bine, mai liniştit, chiar mai frumos, că nu dispreţuiesc nimic din ceea ce abandonez acum, dimpotrivă, stimez mai mult decît nesiguranţa pe care o aleg, dar o aleg pentru că... Nu sînt în stare să explic, nici nu ştiu cînd am ales.

— Şi cine te cheamă ?

Asta era tot ce înţelesese Bernardo. Sentimentele ei sofisticate nu-l interesau, avea dreptate, realitatea era că logodnica lui îi ascunsese existenţa altui bărbat în viaţa ei, a unuia care o chema şi de a cărui chemare ea asculta.

— Ar trebui să telefonezi la prietenii tăi, ne aşteaptă, e tîrziu.

— Şi nu vrei să comiţi o încălcare a poliţeii ? Dar să calci peste încrederea unui om, peste inima lui e mai puţin grav ?

— E mai puţin grav decît dacă i-aş fura încrederea pînă la capăt.

— De ce ai furat-o pînă acum ? Ce socoteli ţi-ai făcut ? Ah, da, scrisoarea, pînă la ea socotelile erau bune. Şi de ce amestecai războiul în treaba asta ?

— Dacă vine, nu vreau să mă despartă definitiv de ţara mea şi de ceea ce am lăsat acolo.

— Şi dacă nu vine, crezi că te-ai mai putea strecura din cînd în cînd pînă acasă să vezi cum o duce „ceea ce ai lăsat acolo" ?

Mara înţelegea că e o nemernică, o făptură necinstită, dar în acelaşi timp îndura foarte greu acuzaţiile drepte ale lui Bernardo. În întreaga ei viaţă nu putuse fi acuzată de vreun act urît, în întreaga ei viaţă ea fusese aceea care s-ar fi putut plînge că i se face o nedreptate, că e mîntuită, umilită. Acum suferea altă umilinţă : aceea a vinovăţiei, a recunoaşterii propriei degradări.

Bernardo trecea de la ocară şi violenţă la o duioşie care o dezarma :

— Draga mea, draga mea, cred că eşti bolnavă, că nu ştii nici tu ce spui. Vino-ţi în fire, hai să uităm amîndoi cuvintele pe care le-ai rostit, uite, eu îţi făgăduiesc că n-am să-mi mai aduc aminte niciodată de ele. Gata, le-am şi uitat, s-au dus ! Toate sînt din nou ca aseară, la Angelo D'Oro, cînd eram atît de fericiţi, adu-ţi aminte, atît de fericiţi ! Crezi că te iubeşte cineva mai mult decît mine ? Dacă te iubeşte atît, de ce te-a lăsat să pleci, de ce timp de un an întreg, de cînd eşti aici, nu ţi-a scris o scrisoare ca aceea de aseară ?

Cîtă dreptate avea, cum pusese degetul pe rană, de parcă ar fi cunoscut povestea cu Antioh, de parcă ar fi citit scrisoarea aceea perfidă şi răsfăţată. Şi cît era de generos, de tandru, de iertător ! Şi totuşi nu pe el îl iubea, nu lîngă el o îndemna inima să rămînă, inima asta absurdă, care nu mai dăduse semn de viaţă de atîta timp, şi care acum bătea cu bătăi mari, se zbuciuma, îi impunea legile ei smintite. Se uita la omul din faţa ei şi i se părea că niciodată mîinile astea mari, albe, curate şi pistruiate, n-o atinseseră, că dacă ar fi atins-o acum ar ţipa de dezgust, că ochii ăştia sîngerii, cu gene blonde, se uitau cu indiscreţie în ochii ei, străini şi urîţi. Cămaşa albă se lipise de pieptul muşculos în cîteva locuri, pătată de sudoare, şi-şi trimitea pînă departe mirosul de levănţică amestecat cu miros de năduşeală iute, res-

pingător. De-ar pleca, de-ar pleca odată ! De s-ar supăra tare de tot, definitiv, de l-ar prinde dispreţul pentru ea, de şi-ar salva, cu o insultă, orgoliul rănit, de-ar înţelege odată că nimic nu se mai putea cîrpi la loc, presupunînd că fusese vreodată ceva întreg.

Bernardo plecă abia către zori, epuizat, răguşit, desfigurat, dar încă nepotolit, neresemnat. Mara înţelegea că trebuie să-şi ia repede bilet, să-şi facă repede bagajele, pentru că o seară ca aceea trecută se mai putea repeta, şi de vreme ce asta voia să facă, să ajungă acasă cu orice preţ, n-avea nici un rost să se mai chinuiască pe ea şi pe Bernardo. Se alina spunîndu-şi că ar fi putut să se poarte şi mai ticălos, dacă şi-ar fi schimbat de pildă locuinţa pînă la plecarea în ţară lăsîndu-i lui numai o scrisoare că a plecat, dar consolarea asta nu stătea în picioare. Nu din pricina că era curajoasă şi sinceră îl aşteptase pe Bernardo şi-i spusese că se desparte de el, ci pentru că pînă în clipa aceea nici ea nu ştia pentru ce optase, nici ea nu ştia că va rupe orice legătură cu viaţa normală, echilibrată, ca să se arunce în gol, să răspundă unei chemări pe care o şi uitase cel care o rostise.

Din întîmplare lucrurile se rînduiră în aşa fel încît plecarea îi fu cu putinţă peste două zile. Bernardo nu se mai ivi pînă atunci, dar tot din întîmplare veni la hotel exact în momentul în care îşi încărca valizele şi teancurile de tablouri bine legate între ele, în gondola care urma s-o ducă cu multe ocoluri la gară. Fostul logodnic înţepeni în faţa porţii, cu mîinile în buzunare, cu pălăria pe cap, cu sprîncenele încruntate, uitîndu-se lung la goana Marei de la poarta hotelului la gondolă şi înapoi cu cîte o sacoşă, cu o haină pe braţ, cu şevaletul sau un sul de pînze strîns la piept. Abia tîrziu îl văzu şi ea, îl văzu întunecat şi neclintit la un pas, acolo, în faţa ei, şi se îndreptă spre el umilă, ruşinată, prinsă de un fior de teamă că omul acesta ar putea să-i împiedice plecarea, dar împinsă de o nevoie ascuţită de a-i cere iertare. Îi făcuse rău, îi tulburase viaţa, ea, care nu primise de la el decît iubire, decît preţuire.

— Bernardo ! Iartă-mă ! N-aş fi vrut să te mîhnesc.

Ce prostie ! N-ar fi vrut să-l mîhnească, dar îl rănise. Mai bine n-ar fi spus nimic. Îi întinse o mînă tremurătoare, nehotărîtă. Bernardo privi la mîna aceea, nu şi le trase pe ale lui din buzunare, nu-şi scoase pălăria din cap, nu se clinti

din loc. Se uita la ea, la bagaje, la gondolă, la portarul care îi ducea pe umăr valiza cea mare, ca la un spectacol ciudat, urît, de neînțeles. Da, pe fața lui era și dezgust, și uimire, și tristețe. Apoi își mută privirea spre canal, spre podul care îl încăleca și porni într-acolo, ca și cum ar fi văzut ceva mai vrednic de privit decît spectacolul pe care îl avea sub ochi. Trecu podul și pieri după prima cotitură la dreapta. De ce venise? Își închipuise poate că o va găsi pocăită, cu gîndurile schimbate, și o găsise plecînd. Spusese tot ce avusese de spus cu două nopți înainte, de data asta nu mai găsise în el nici un cuvînt, nici măcar ocara pe care Mara ar fi meritat-o.

Cînd ajunse la București, orașul era încins, pustiu, prăfuit și obosit de atîta vară. Cu două luni în urmă îi scrisese Corei că se mărită în Italia, și cu trei seri înainte îi telegrafiase că vine acasă. Cora putea foarte bine să nu fie în București, și chiar dacă era, oricum Mara îi pica pe cap, vreme de un an și mai bine se deprinsese cu cele două odăi, acum trebuia, pînă la găsirea altei locuințe, să stea amîndouă claie peste grămadă. Și parcă într-o scrisoare trecută Cora îi spunea ceva despre o veste pe care avea să i-o dea în curînd. Mara se temea să nu fie cumva vorba de o căsătorie și să nu-și găsească prietena și cu un bărbat în micul apartament în care, dacă ar fi așa, ea n-ar mai încăpea defel. Procedase necivilizat, dar cum cu Bernardo procedase sălbatic, nici nu se mai judeca pe sine în amănunt, se disprețuia pe de-a-ntregul.

Rugă șoferul s-o aștepte în fața casei, poate că avea să continue cursa, și urcă cele două etaje. Îi deschise Gabriel, nu Cora. Era emoționat, zăpăcit, își cerea scuze că e în cămașă, că n-a venit la gară pentru că Mara nu spunea în telegramă cu ce tren sosește.

— Acum locuiești tu aici?

— Amîndoi! se zăpăci el și mai tare. Ne-am căsătorit de trei săptămîni, nu ți-am scris încă.

Gabriel se simțea foarte vinovat. Din odaia din fund ieși și Cora. Ea era mai puțin fîstîcită.

— Bine ai venit, Mara! Unde-ți sînt bagajele? Gabriel, ajut-o pe Mara la bagaje.

— Nu, nu, mă duc la un hotel. Unde mai vreţi să stau şi eu aici ?

— Dar bineînţeles că ai să stai aici, e doar casa ta. Din păcate am primit telegrama abia azi de dimineaţă, n-am avut timp decît să vă înfăţ divanul din atelier şi... Gabriel, du-te după bagaje ! Şi să căutăm pentru Gabi o gazdă pentru cîteva nopţi, pînă cînd ne găsim altă casă. Sau poate că voi staţi foarte puţin în ţară. Ai să-mi spui tu. Să coborîm şi noi la bagaje, tu ştii ce ai şi cîte ai, să nu se uite ceva în maşină. Şi bărbatul tău ? Ai venit fără el ? E jos, la maşină ?

Mara nu răspunse numaidecît. Că era singură, aveau să vadă ei acum, cum avea să le explice de ce, asta nu se gîndise încă. De fapt nu se gîndise deloc că îi va găsi pe amîndoi, că prietena ei Cora, căreia tot ce avea Mara, atelier, relaţii, i se părea bun, avea să-l găsească de dorit şi pe băiatul care-o iubise. Gabriel se simţea stingherit de parcă i-ar fi făgăduit Marei ceva. Cora era foarte la largul ei, doar Mara anunţase cea dintîi că se va mărita.

Stăteau toţi trei în jurul mesei mici, pe care Cora pusese o cină uşoară, pregătită din timp. Pe pereţi, în jurul lor, erau agăţate tablourile cubiste ale Corei, cele cuminţi, coborîtoare parcă din Corot, ale lui Gabriel. Mara povesti în cuvinte puţine că rupsese logodna din Italia, că se întorsese pentru totdeauna. Nu voia să-i stinghereasc deloc, spera să plece din Bucureşti în curînd, fie la Buzău, unde mai avea o cămăruţă liberă în casele bătrîneşti, fie în altă parte. Ei să-şi caute liniştit altă locuinţă, nu era nici o grabă.

Privirea îi încremeni într-un ungher al odăii. Cora îşi instalase telefon. Şi la Răchitele era telefon. Uite, chiar acum ar fi putut vorbi cu Antioh. Şi dacă el s-ar mira de întoarcerea ei ? Oh, sigur că şi asta era cu putinţă, Antioh ar putea fi mirat că a răspuns atît de prompt scrisorii lui. Sau ar putea uita ce i-a scris. Sau s-ar putea să nu fie la Răchitele. I-a scris să vină şi a plecat. Sau s-a însurat în vremea asta, chiar acum cîteva zile. Era prea singur la moşie şi a găsit pe cineva să-i umple singurătatea. El găseşte totdeauna.

— Pot să cer la telefon o convorbire cu provincia ?

— Sigur, poftim !

Mara întinse mîna spre receptor, o trase înapoi, apoi o întinse din nou şi făcu un număr de Bucureşti, un număr

pe care îl știa pe dinafară. O sonerie depărtată răsună lung, ca într-o casă pustie, apoi deodată o voce adîncă, joasă umplu pîlnia receptorului, umplu odaia, îi făcu pe cei doi să-și întoarcă privirile mirate spre Mara.

— Sînt eu, Mara, m-am întors.

— Mara! Fetița mea! Bine ai venit! Ce repede ai sosit! Ce bine ai făcut că ai venit! Unde ești? Cînd ai sosit? Eu cînd te văd? Speram că vei veni, dar nu eram sigur.

Soții Zamfirescu se ridicară și se strecurară în cealaltă odaie, prea tare suna glasul și prea bine se auzea ce spune. Mara era copleșită. Niciodată Milescu nu se bucurase atît de deschis, de zgomotos, de prezența ei. O aștepta! Nu greșise cînd renunțase la tot și se întorsese. Uite cum o aștepta!

— Unde te afli? În fosta ta locuință? Să vin acum să te văd?

— Nu, Antioh, e tîrziu, locuiesc cu niște prieteni... Da, în lipsa mea au stat aici. Mîine. Mîine dimineața. La unsprezece, bine. Noapte bună! Noapte bună, dragul meu!

În noaptea aceea Mara nu dormi deloc cutreierată de gînduri fericite. Toate îndoielile, toate întrebările își aflaseră răspuns în glasul lui Milescu. Un soi de presimțire o căptușea întreagă: trecutul n-avea să se mai repete, viitorul era limpede, nu va semăna cu nimic trăit pînă acum. Antioh vorbise cu tot sufletul pe buze, luat pe neașteptate cum îl luase ea, își vădise bucuria adevărată, lipsită de pavăza vreunei cochetării sau prudențe oarecare. Poate că omul acesta de aproape cincizeci de ani renunțase în sfîrșit la acea existență artificială în care se complăcuse pînă acum, la prietenii și la aventurile vremelnice, poate că obosise sau era numai sătul să se risipească. O fi început să lucreze ceva, avea nevoie de liniște în jurul lui, avea nevoie de stabilitate, și chiar dacă avea nevoie numai să fie iubit egal, devotat și tăcut, tot era foarte bine că se întorsese, tot avea să-și îndeplinească aici un soi de misiune și să fie mai fericită decît ar fi fost în Italia. Încă o dată își dădea seama că era în stare să se devoteze, dar nu știa să accepte devotamentul altora.

A doua zi Milescu veni la unsprezece. Cora și Gabriel plecaseră de acasă din discreție. Un soare fierbinte, foarte

galben, intra prin ferestrele largi ale atelierului. Antioh purta o cămașă albastră, cu reverele răsfrînte, era foarte ars de soare, în părul negru, ondulat, de pe tîmple îi luceau cîteva fire argintii. Se aplecă adînc peste mîinile Marei, le sărută de cîteva ori, apoi o privi în ochi și o lipi de pieptul lui cu un braț puternic. În fața ei se ivise nu prietenul leneș, ușor blazat, care o vizita acum mai bine de un an și-și tolănea plictiseala cînd pe fotoliu, cînd pe divan, ci îndrăgostitul de la Răchitele, de cu trei ani în urmă, bărbatul plin de viață, încordat și puternic, atent la fiecare mișcare a ei.

— Aici, în casă, s-au ivit lucruri noi. Nu-mi place. Mi-era dor de casa ta așa cum o cunoșteam eu, simplă, curată. Tablourile astea nu sînt de tine. Oh, asta nu e mîna ta binecuvîntată. Unde sînt tablourile cu care ai venit? Arată-mi-le iute! Nu, stai aici, pe divan, și povestește tot. Ai multe de povestit, să nu sari nimic. Stai, mai întîi spune-mi cum de ai venit? Scrisoarea mea a coincis cu dorința ta de a te întoarce? Te chemam, știu, dar am scris o scrisoare sărăcuță, vagă, n-am spus în ea tot ce aveam pe inimă. Mi-era rușine, Mara, pricepi, mi-era rușine să fiu sincer, să-ți spun cîtă nevoie am de tine. Mă gîndeam că poate ți-e bine acolo, că lucrezi din plin sau... mai știu eu? la vîrsta ta se poate întîmpla orice, și că ești atît de generoasă încît ești capabilă să lași tot, și să vii la chemarea mea. N-aș fi vrut să renunți la nimic, dar voiam să vii. Tu ai înțeles și ai venit. Sper că n-ai sacrificat ceva pentru mine. Vii cu mine la Răchitele, da? Trebuie să mai stau cîteva zile în București, și plecăm. Nu, mai bine mă duc întîi singur, să fac vînt de acolo unor persoane care mi-au căzut pe cap și se simt atît de bine la moșie, încît nu dau semne de plecare. Vreau să fim numai noi doi, în liniște. Atîta liniște cîtă putem avea acum, în prag de război. Acolo era o atmosferă irespirabilă, nu-i așa? Nu te-a sufocat fascismul?

— Nu știu, am lucrat, n-am fost atentă la el.

Era să spună: „Bernardo nu era fascist, nu-mi vorbea de politică", dar se stăpîni. La ce bun să povestească istoria asta tristă? Nu sacrificase nimic pentru Antioh, alesese ceea ce era mai de preț pentru ea, și chiar dacă ar fi jertfit, nu cu asta voia să și-l cumpere.

— Să-ți arăt tablourile, ele spun ce-am văzut, ce-am trăit, ce-am iubit acolo.

— Mai stai puțin ! Să mă uit la tine. Nu te-ai schimbat deloc, arăți ca în ziua în care te-am cunoscut la Sabina. Ah, da, Sabina, a fost foarte bolnavă. Ar trebui să treci s-o vezi. Nu te uita atît de lung la mine, Sabina te-a lansat, a ținut la tine, ține și acum. Micul interludiu în care... în sfîrșit, în care a călcat peste legile prieteniei, a trecut de mult. Și azi ar fi în stare să facă nu știu ce efort pentru succesul sau mulțumirea ta.

Mara îl privi lung, cu tristețe. Chiar din primul ceas se iveau între ei aceste deosebiri de puncte de vedere, se ridica între ei această stranie lipsă de morală, cu drepturile unui principiu superior, care disprețuiește măsurile burgheze.

— Sabina știe să se dăruie și știe și să înhațe, cînd are chef de ceva. Dar nu trăsăturile astea o fac vrednică de iubit sau de urît. E o mare personalitate, o mare artistă, dacă nu chiar o mare pianistă, un om de cultură, o inteligență deosebită, profundă și rafinată. Ar trebui s-o vezi dincolo de legăturile pe care le-ai avut cu ea. Nu înțeleg însă de ce ne pierdem noi vremea vorbind despre Sabina. Abia ne-am regăsit, Mara mea. La Răchitele putem sta pînă la sfîrșitul lui octombrie, pe urmă e prea frig. Și așa vom face focul în odăi, și sobele nu sînt grozave, nu încălzesc bine. Prin noiembrie-decembrie am putea face o călătorie. Am lucrat ceva în vara asta, nu sînt încă gata, dar dacă voi fi, aș vrea să mergem la Paris, presupunînd că în Europa va fi liniște și pace, treabă greu de crezut după cum s-au pornit lucrurile, după agresivitatea nazismului, da... spuneam că la începutul iernii aș vrea să mergem la Paris, să văd dacă nu-mi pot edita și acolo studiul despre Descartes și eseul actual despre Renoir.

— Despre Renoir ? Nu despre scriitorii ruși ? Parcă era vorba de Tolstoi și de apostolat...

Antioh începu să rîdă încet, ca un vinovat prins, care se căiește, dar nu de tot.

— Ce să fac ? M-au furat impresioniștii. Ți-am spus, Mara, că nu sînt un filozof, nici un adevărat critic de artă, sînt un amator, sînt din toate cîte ceva, dar nimic pînă la capăt. Micile mele divagații însă au un oarecare substrat, nu mîzgălesc chiar hîrtia degeaba. Trebuie să mă iei așa cum sînt. Te dezamăgesc ?

Oh, n-o dezamăgea deloc, era sigură că lucrările lui (din studiul asupra lui Descartes ea nu înţelesese nimic, dar nu avea nici o pregătire pentru asta), trebuie să se fi situat pe un anumit nivel care îi era ei inaccesibil, să fi avut profunzime, subtilitate. Ce voluptate va fi citirea studiului despre Renoir, acolo cel puţin se pricepea şi ea.

— Să-mi dai să citesc lucrarea despre Renoir.

— Eh, mai are pînă să fie gata. Am numai cîteva pagini scrise şi un munte de note şi fişe. Cînd vom ajunge la Răchitele ai să mă ajuţi să le pun în ordine. Aşa ! Ne vom vedea mîine. Pentru orice eventualitate dă-mi şi numărul de telefon de aici, ce bine că ai acum telefon ! Eu vreau să soluţionez cît mai multe treburi în cel mai scurt timp, ca să fiu liber în curînd şi să putem pleca. Mîine poate luăm masa împreună. Îţi telefonez de dimineaţa. Nu ştii, Mara, ce bine ai făcut că ai venit.

După plecarea lui Milescu, Mara se aşează într-un fotoliu. Abia acum simţea oboseala drumului, noaptea de insomnie, întreaga greutate a acestei bucurii care îi părea prea mare, încredibilă. Antioh făgăduise prea mult, prea multe. Era, în adevăr, atît de schimbat ? N-avea să facă iar un salt în propria lui viaţă, ca de la Tolstoi la Renoir, şi să treacă de la entuziasmul actual pentru ea la cine ştie ce pasiune pentru vreo femeie înzestrată cu toate calităţile şi defectele care ei îi lipseau ? Nu bănuise o clipă la Veneţia că va fi atît de bine primită, se îndoise de seriozitatea chemării lui, se întorsese pentru că ei i se făcuse dor, pentru că ea nu se mai putuse brusc împăca cu acea formulă de viaţă la care se resemnase un timp, pentru că voia să-l vadă, să-l audă, să trăiască fie şi cîteva zile în preajma lui. Şi acum Antioh îi deschidea larg în faţă perspectiva unei vieţi nesperate, năzuite în trecut cîndva. Spusese de cîteva ori „noi", de parcă relua un lucru temeinic, întrerupt o vreme şi acum continuat cu cel mai mare firesc. Avea aerul că în sfîrşit viaţa lui intră pe făgaşul ei adevărat. Mara încerca să se convingă singură : orice om se potoleşte odată, se găseşte pe el însuşi, ajunge la nişte concluzii cuminţi, izbuteşte să ştie de ce are nevoie maturitatea lui.

Ar fi vrut să doarmă, să se odihnească de oboseli şi bucurii, dar nu-i era cu putinţă. Pînă seara îşi trie tablourile, îşi desfăcu bagajele pe care Cora le umpluse, să pregătească

valizele pentru vară şi toamna rece, pentru că tot avea să plece la Răchitele şi n-avea rost să-şi răspîndească hainele în casa asta prea plină. Îşi convinsese prietenii să nu mai alerge după altă locuinţă, de vreme ce ea pleca undeva, la ţară, şi n-avea nevoie numaidecît de apartament.

A doua zi dimineaţa Milescu nu telefonă. Mara nu se grăbi să presupună nimic. Nu se mişcă din casă, cu urechea aţintită la orice zgomot. În adevăr, la începutul după-mesii un pas greu răsună pe scară, un comisionar îi trezi pe toţi din odihna caldei zile de vară, aducînd un imens buchet de trandafiri şi o scrisorică. Antioh îşi cerea iertare, avusese treabă toată dimineaţa, către seară avea să telefoneze sau să treacă pe la ea. Seara telefonă că era prins, avocatul lui n-avusese alt timp pentru el. Trecură aşa trei zile, cu bileţele sau telefoane de scuze. La sfîrşitul săptămînii Milescu veni ca o furtună, nu se putea ierta pe sine că nu reuşise să-şi facă timp pentru Mara, a doua zi pleca la Răchitele, acolo avea să facă ordine în jurul lui, adică să alunge oaspeţii, şi s-o cheme la telefon pe Mara ca s-o anunţe cînd trimitea maşina după ea. Mara avusese vreme să înţeleagă că prietenul ei nu se schimbase prea mult, că avea de ce să se îndoiască de toate elanurile lui, dar se hotărîse să-i mai facă credit un timp, tot n-avea încotro. Nu se putea apuca imediat de lucru, n-avea nici o altă perspectivă clară în faţa ei, nu voia să plece la Buzău, cum îşi spusese înainte, pînă cînd eventualitatea şederii la Răchitele n-avea să se dovedească absolut iluzorie. Dar dacă nu pleca la Răchitele, era absolut necesar să se ducă la Buzău, le spusese prietenilor ei că locuinţa le aparţine multă vreme încă şi îi era ruşine să le mărturisească acum că era în adevăr în vînt şi vorbise în bobote.

De la Răchitele Milescu îi telefonă peste o săptămînă, o rugă să vină cu trenul pînă la gara cea mai apropiată pentru că maşina i se stricase, era la reparat. Nu izbutise să-şi alunge politicos oaspeţii, aşa că tot politicos trebuiau să-i suporte amîndoi, dar aveau să împrumute putere unul de la celălalt, pînă cînd frigul toamnei va goli conacul. Vorbea cu aceeaşi căldură, cu acelaşi ton prietenos, sincer, cu care îi vorbise în seara întoarcerii ei. Mara îi făgădui să vină peste două zile şi se ţinu de cuvînt. Milescu o aştepta cu un faeton în gara aceea mică, pustie, în care oprea

numai personalul. Mîna el singur calul, îi cără el singur bagajele în trăsurică. Îi mărturisi cu tristeţe că la conac e plin.

— Cînd mi-ai scris, n-aveai pe nimeni, mi se pare că numai pe Octav. Cînd s-a umplut atît de tare? Sufereai de singurătate.

— Au venit, au tot venit, mormăi trist Antioh. Mulţi dintre cei care voiau să plece în Occident au renunţat din pricina situaţiei politice din Europa şi au dat năvală la mine. N-am să-ţi pot da odaia în care ai stat data trecută. Apoi, şi mai trist: A ocupat-o Sabina. E încă în convalescenţă.

Marei îi îngheţă mîinile şi văiuga cuprinsă de amurg prin care treceau îi păru deodată foarte tristă, un căuş de întuneric umed, în care pasul calului suna sec. De ce o mai chemase şi pe ea? Poate, în adevăr, Sabina nu mai însemna pentru el decît o prietenă din copilărie, cu care nu te mai potriveşti, ceilalţi, cine or fi ei, mai mult relaţii decît prieteni, poate că sentimentul de singurătate despre care vorbise în scrisoare dăinuia şi o chemase pe ea anume, pentru că numai de ea avea nevoie. Altfel de ce s-ar afla în faetonul ăsta amîndoi, în drum spre Răchitele?

La cină îi aşteptau şase persoane. Sabina arăta, în adevăr, foarte rău, se vedea bine că e sculată după o boală grea. O primi pe Mara foarte prietenoasă, şi, spre mirarea ei, nu ca o stăpînă sau o fostă stăpînă a conacului, ci ca un oaspete sosit înainte, destul de străin de casă, care nu ştia bine cîte zile e potrivit să mai stea şi care nu vrea să facă prea grea viaţa gazdei lui. Ceilalţi erau o pereche de oameni în vîrstă, eleganţi şi discreţi, veşnicul Octav şi două doamne, mamă şi fiică, pe care Antioh le prezentase ca pe nişte rude îndepărtate, femei care nu vorbeau decît franţuzeşte, se temeau de răcoarea serii şi de umezeala casei, îşi ofereau una alteia şaluri şi voaluri, beau înainte de masă alcooluri tari şi aveau mereu să-i reclame sau să-i ceară lui Antioh ceva, fie să îndepărteze de casă ogarii care lătrau noaptea, fie să li se mai dea cîte o pătură, fie să plece cineva mîine în oraş cu scrisorile lor, care trebuiau puse imediat la poştă. Şi mama şi fiica se uitau languros la Antioh, se răsfăţau cînd ridicau pretenţii, una îi împletea un pulover, cealaltă îi broda iniţialele pe batiste.

Zilele treceau una după alta, nimeni nu se mişca din loc. Perechea Stavri îşi încălzea oasele bătrîne la soare, doamnele Vlasopol îşi beau coniacurile, învelite în şaluri, şi citeau romane franţuzeşti, Sabina exersa ore întregi la pian, şi Antioh se ducea des la vînătoare sau la pescuit cu Octav. Mara locuia o cameră ale cărei ferestre dădeau spre aleea care venea de la poartă spre intrarea principală, îl vedea pe Antioh la mese, nu mai putea fi vorba de întîlniri pe terasă pentru că odaia ei era departe de terasă, şi dacă nu picta, nu avea nimic de făcut toată ziua. Şi nu prea picta. Îşi luase pînze şi culori, dar n-avea nici un chef să lucreze, ar fi vrut întîi să-şi lămurească sieşi, să lămurească împreună cu Antioh care era rostul prezenţei ei aici. Unde era acum nevoia lui Milescu de a o întîlni, acea nevoie în numele căreia îi scrisese şi pe care o recunoscuse şi la Bucureşti, după întoarcerea ei? N-ar fi putut spune de ce i se părea că între el şi domnişoara Anda Vlasopol era o legătură ascunsă. O părăsea toată ziua şi pe această domnişoară aşa cum îşi părăsea toţi oaspeţii, cînd era acasă nu stătea de vorbă cu ea mai mult decît cu ceilalţi, dar Mara văzuse în ochii lui un fel de teamă şi în mişcările lui o grabă cînd această domnişoară pretindea ceva, îl striga poruncitor cu vocea ei înaltă şi fără modulaţie, sau făcea planuri pe timp mai îndelungat, de parcă avea de gînd să petreacă şi Crăciunul aici. Era o femeie frumoasă Anda Vlasopol, voinică, prea albă la piele, cu părul prea negru, cu gura şi dinţii prea mari şi corecţi, cu unghiile bine tăiate şi lustruite, cu inele prea multe şi prea mari.

— Parcă a ieşit dintr-o crescătorie, dintr-o herghelie cu rasă pursînge! bodogăni odată Sabina la urechea Marei. Prostiile lui Antioh, pe care pe urmă le regretă şi el. Trebuie să ai puţină răbdare, are să găsească el într-o zi formula de a-i da paşaportul. Şi maică-sa! Scoasă din frigider, stă acolo ca să nu se altereze.

Sabina vorbea detaşat de parcă niciodată n-ar fi fost nimic între ea şi Milescu, n-o interesa decît nedumerirea sau neliniştea pe care le bănuia în Mara.

La începutul lui septembrie cei de la Răchitele, care nu primeau zilnic gazete, nici nu deschideau aparatul de radio, aflară că naziştii năvăliseră în Polonia, că Anglia, Franţa şi alte ţări declaraseră război Germaniei. Antioh

era pămîntiu. Mara nu știa mult despre opiniile lui politice, știa numai că studiase în Franța, că iubea Franța, că vorbise întîi cu dispreț despre nazism, apoi cu ură și că se certase cu amicii lui care aveau o atitudine pro-fascistă. Dar cum Antioh nu vorbea des despre aceste chestiuni, nu avea pasiunea cu care discută bărbații ore întregi despre politică, cum era mult mai repede gata să plece la vînătoare decît să stea de vorbă cu cineva despre eventualitatea războiului sau să citească o carte despre impresioniști decît un ziar, Mara nu știa exact care îi sînt opiniile. Cînd aceste veşti ajunseră la Răchitele, bătrînii Stavri își făcură bagajele și plecară. Aveau un fiu, sigur că avea să fie mobilizat, ei nici nu vedeau lucrurile altfel. Sabina, care se temea și ea de lucruri grave, hotărî să plece la București, să vadă acolo despre ce e vorba, și să se întoarcă dacă i se va părea că evenimentele se precipită, pentru că la Răchitele oricum se trăia mai la adăpost. Dacă era vorba de primejdie, nu-l mai cruța atît de mult pe Antioh, firesc era s-o ocrotească el pe ea. Doamnele Vlasopol nu se clinteau, de vreme ce se aflau aici sub aripa protectoare a unui bărbat, a lui Milescu, ele care n-aveau nici un bărbat în familie, se cuvenea să rămînă pe loc. Era greu de crezut că Milescu avea să fie mobilizat, el fusese scutit și în tinerețe de armată pentru motive pe care numai el le știa.

Mara nu prea înțelegea ce trebuie să facă. Se afla aici de vreo lună, timp în care nu fusese niciodată singură cu Antioh. Locuise la Răchitele ca într-un hotel, ca într-o pensiune, în care schimba cîteva vorbe cu ceilalți pensionari la mese sau pe terasă, la soare, așa, de politețe, și tot de politețe îți vorbește și proprietarul, care are multă treabă pe moșie sau numește treabă niște chefuri pe care și le face vînînd și pescuind. Uneori Antioh îi făcea pe ascuns semne disperate că îl sufocă ceilalți oaspeți sau semne încurajatoare că au să plece ei odată și odată. De ce trebuia neapărat să plece ceilalți, ca să fie ei înșiși ? Ce drepturi aveau aceia asupra lui, de nu era în stare, în prezența lor, să-și trăiască propria viață, cea pe care afirmase că o dorea, că îi era necesară ? Într-o zi, la ceaiul de dimineață, Mara spuse deodată pe neașteptate, în clipa în care Antioh închidea grijuliu fereastra în spatele doamnelor Vlasopol, care se plîngeau de frig :

— Aș vrea să plec la București chiar azi. M-ar putea duce cineva la gară ?

Anda Vlasopol se uită repede la maică-sa peste ceașca de ceai, își mută privirea asupra linguriței și își stăpîni un zîmbet. Sabina mîrîi ceva ininteligibil, dezaprobator și se ridică împingîndu-și cu zgomot scaunul, ca să-și ia de pe bufet multele medicamente pe care le înghițea zilnic. Antioh răspunse tîrziu :

— Cel puțin mai rămîi două zile pînă cînd voi scoate mașina de la reparat. Te vei duce împreună cu Sabina.

Asta era tot. Antioh nu avusese altceva de spus. Mara înghiți cu noduri un biscuit, așteptă încordată să-și sfîrșească și ceilalți ceaiul și ieși în grădină. Era prinsă de o aversiune grozavă pentru trandafirii mari, roșii, pentru tufănelele aurii care se îmbulzeau pe straturi, pentru peluza tunsă în ajun, foarte verde încă, deasă și încăpățînată să trăiască. Toate îi erau potrivnice, vesele nu se știe de ce, fără nici un rost, toate erau cumplit de indiferente, își vedeau de strălucirea, de exuberanța lor în lumea asta care începea să se prăbușească. În urma ei, pe aleee scrîșnea în nisip un pas.

— Stai o clipă, Mara.

Antioh era încruntat, stînjenit.

— Înțeleg foarte bine dorința ta de a pleca.

Mai bine n-ar fi înțeles-o.

— Ah, înțelegi ! Eh, ăsta cel puțin e un lucru clar. E foarte frumos că înțelegi.

— Nimic n-a fost așa cum aș fi dorit eu. Nu pentru asta te chemasem, nu pentru asta te așteptam.

— Dar n-ai avut încotro, n-a depins de tine !

Antioh o privi lung, aproape aspru, trufaș. Mara era ironică față de el pentru prima oară de cînd se cunoșteau. De pe chipul lui se șterse orice regret, orice sfială.

— Depindea de mine să fac o grosolănie, să fiu brutal. Nu pot face așa ceva.

Adevărat, niciodată nu fusese nici brutal, nici grosolan, fusese numai laș, mincinos, schimbător.

— Vezi bine că nu-ți cer să fii în vreun fel oarecare, de fapt nu-ți cer nimic decît faetonul pînă la gară.

— Iar eu, care ți-am cerut să te întorci în țară și poate că port răspunderea acestui lucru, mai am curajul să te rog

ceva : ai încă puţină răbdare. Pleacă acum dacă ţi-e atît de neplăcut să stai în mediul ăsta care şi pe mine mă agasează, dar fii încredinţată că imediat ce voi scăpa de... în sfîrşit, de oaspeţii mei grei ca plumbul, te voi vesti şi te voi aştepta.

Mara începu să rîdă.

— Şi eu voi veni în goana mare, nu-i aşa ? Antioh, ai dreptul să crezi tot ce-ţi trece prin cap despre mine. De ani de zile mă port faţă de tine aşa încît mi se poate cere orice, mi se poate juca orice renghi. Justific cea mai lamentabilă imagine de femeie şi justific cea mai crîncenă atitudine a unui bărbat. Poate că de data asta mă voi învăţa minte, poate că nu. Semănăm într-un fel, amîndoi făgăduim ceea ce nu putem ţine.

Grădinarul se apropie de ei, voia să-l întrebe pe Milescu dacă trebuie să taie trandafiri sau crizanteme ca să împodobească odăile, pentru că după treaba asta avea să se îngrijească de cal, cealaltă ocupaţie a lui.

— Să văd şi eu despre ce e vorba, vin cu dumneata, rosti grăbit Antioh.

În graba asta Mara recunoştea nevoia de a întrerupe convorbirea care începuse să-l plictisească.

Milescu se întoarse spre ea, ridică puţin braţele în aer cu un gest de neputinţă, gest pe care îl avusese şi la întîlnirea lor de la Paris, şi şopti catifelat, cald :

— Ar fi mai bine să nu pleci deloc, şi dacă pleci, fă-o numai ca să te întorci. De data asta nu s-a ridicat între noi nimic serios, e vorba numai de un penibil *malentendu*. Gîndeşte-te. Ne vedem la prînz.

Plecă împreună cu grădinarul şi Mara nu se putu opri să nu se gîndească la florile, trandafiri sau crizanteme, care aveau să împodobească odaia doamnelor Vlasopol, în vreme ce în odaia ei salteaua şi pernele desfăţate vor fi puse pe fereastră la aer, dulapurile cu uşile deschise de perete, covoarele rulate sul, ca să fie duse în curte şi bătute. După plecarea Sabinei vor rămîne în aer, în atmosfera caldă a salonului, printre draperiile de mătase grea şi sfeşnicele cu ţurţuri de cristal, arpegiile pe care le depănaseră degetele ei uscate şi iuţi, măcar atît. După ea, Mara, nu va rămîne nimic, nu pictase, nu vorbise, nu trăise aici, abia dacă

respirase. Doamnele Vlasopol vor uita foarte curînd că le îngrijorase o clipă prezența unei femei tinere, prea mici, prea subțiri, prea tăcută ca să poată în adevăr place cuiva, a unei pictorițe parcă, pentru care Milescu avea o anumită simpatie de vreme ce o invitase aici, o făptură fadă și ștearsă care stătea la masă sau pe terasă ca o momîie și uneori te privea cu ochii ei mari, arzători, ca ai unui bolnav de friguri. Doamnele Vlasopol își vor întinde domnia din odaia lor plină de flori în toată casa, vor cere numai pentru ele toate pledurile din conac, vor bea tot coniacul, și pe urmă se vor mărita cu Antioh, măcar una dintre ele, pentru că o vor, și Antioh nu știe să se împotrivească unei voințe mai tari decît a lui și să refuze o cerere în căsătorie. Mara își recunoaște cusurul de a nu-l fi cerut niciodată și de a nu-și fi impus niciodată prezența.

Peste două zile în care nu mai vorbise nimic cu Antioh, îl văzuse doar la cină întunecat și crispat, plecă împreună cu Sabina spre București. Antioh vru întîi să le conducă el, apoi renunță pentru că avea niște încurcături cu fiscul și voia să le lichideze pe loc. Drumul nu se mai sfîrșea, crescuse parcă în această lună ca într-un vis rău, în care nu mai recunoști nimic, totul s-a veștejit, s-a deformat, s-a urîțit și s-a înstrăinat. Sabina vorbea tot timpul, spunea lucruri care n-aveau nici o legătură între ele, cînd pomenea despre boala ei, cînd despre războiul în care i se părea că țara noastră nu se poate să nu intre mîine-poimîine, cînd despre expoziția pe care trebuia s-o facă Mara cît mai curînd, înainte de acest război care va îndrepta atenția tuturor spre el, nu spre expoziții și concerte, expoziție pe care voia de data asta s-o organizeze ea începînd cu alegerea sălii și înfățișarea catalogului, pînă la prezența în sală a celor mai distinși cronicari și intelectuali de tot soiul. Mara făcuse meschin lucrurile pînă acum, avea să-i arate ea ce înseamnă un vernisaj cu răsunet de eveniment artistic. Era mai prietenoasă decît fusese vreodată, mai autoritară, se purta așa de parcă Mara ar fi făcut o gafă după alta, și venise în sfîrșit momentul ca ea, Sabina, om cu capul limpede, să pună puțină ordine în viața ei. Apoi izbucni deodată :

— De ce pleci totdeauna exact în clipa în care ar trebui să rămîi ? Un om care vrea ceva, care își dorește ceva,

învață mai ușor decît tine mijloacele să pună stăpînire pe lucrul dorit. Și dacă vede că nu poate învăța, nu mai trage targa pe uscat ani întregi. De cinci, de șase ani te văd dorindu-ți-l pe cuconașul ăsta fermecător. Îi dai tîrcoale, vii, pleci, ba ești jignită, ba ești supusă, dar fă odată ceva hotărîtor, pune mîna pe el sau întoarce-i definitiv spatele și trăiește-ți viața. Nu lăsa răgaz oricui să-l ia în stăpînire. Îl cunosc bine pe Antioh, ascultă-mă pe mine, nu e în stare să reziste unei femei, dar are forța necesară s-o părăsească mai tîrziu. Cred că viața lui e regizată de un singur sentiment: curiozitatea. Din pricina ei nu se împotrivește, și odată satisfăcută, începe să se plictisească și capătă forța să părăsească. Uite că am intrat în București. Gîndește-te la expoziția despre care ți-am vorbit. Vino să mă vezi. Mă întorc la Răchitele numai în cazul în care va izbucni ceva. Dă-mi și mie numărul tău de telefon. Nu-mi purta pică, asemenea lucruri se întîmplă și trec, n-au lăsat nici o urmă în mine sau în el. Dealtfel, în el nimic n-a lăsat urmă. Să nu-ți faci nici un fel de iluzii despre acest bărbat, dar dacă pasiunea ta e atît de nărăvașă cum o văd eu de ani de zile, trebuie consumată ca să scapi de ea. Fii măcar o dată în viață mai energică, mai puțin mîndră și lasă la o parte și orice sfială. La revedere! Te aștept!

Mara trăi acea toamnă ca într-un vis greu, din care nu te poți trezi. Sabina se ținu de cuvînt, o determină să deschidă o expoziție, i-o organiză împreună cu Cora, care era fericită să fie luată pe sus, utilizată, devenită aproape prietenă cu o femeie celebră ca Sabina. Publicului îi ardea și nu prea de expoziții și evenimente artistice în acel moment, dar Venețiile Marei plăcură, presa se ocupă de ea, multe pînze se și vîndură. „Oamenii vor să ignore ce-i așteaptă, de asta se prefac și față de ei înșiși că îi interesează altceva", explica Sabina. Într-o zi se ivi și Antioh în expoziție, venise de dimineața, avea să plece seara, dar nu se putea să nu vină la expoziția Marei! Îi aducea ultimele crizanteme de la Răchitele. Era foarte grăbit, foarte expansiv, poate că Mara avea să-și petreacă Crăciunul la conac. El o invita! După ce plecă, Mara se întrebă dacă fusese în adevăr.

Rămasă singură în apartament după plecarea Corei și a lui Gabriel, își rîndui casa așa ca să se simtă bine în ea, își cumpără lucruri la care nu se gîndise niciodată pe vremuri, lucruri inutile și frumoase care creează atmosfera unui apartament, și începu să lucreze. Toamna era încă sîngerie, arămie, bogată. Sabina îi aduse cîteva comenzi de portrete. În expoziția ei de peisaje figurase un singur portret, al lui Bernardo, și plăcuse atît de mult încît multe persoane din lumea Sabinei se voiau pictate de Mara. Oamenii se mai liniștiseră, își spuneau că în cazul în care ar fi intrat România în război alături de fasciști, asta era o treabă de cîteva săptămîni, un război fulger, așa că le ardea să-și facă portretul. Mara se deprinse s-o vadă pe Sabina, s-o caute chiar. Nimeni nu era vinovat de nefericirea ei, în afară de propria ei încăpățînare, lipsă de dibăcie, lipsă de voință. Nu regreta că nu se măritase cu Bernardo, că se întorsese în țară. Nu mai știa ce sperase de la Antioh, cînd omul ăsta era inconsistent ca o umbră. După întoarcerea ei de la Răchitele, înainte de deschiderea expoziției, o chemase de două ori la telefon, îi spusese că nu încetase de a-i dori prezența alături de el, dar că niște oaspeți care nu mai plecau odată îl împiedicau s-o roage să vină acolo, unde nu s-ar simți bine. Ea îi răspunsese politicos că are mult de lucru, că oricum n-ar putea veni și îl simțise pe Milescu răsuflînd ușurat că de data asta nu mai era vina lui. Invitația pentru Crăciun, rostită la expoziție, încununa toată această imensă farsă.

Lucra mult, fără întrerupere, ca să-și dea iluzia că trăiește. Cum atmosfera din jurul ei era tulbure, cum oamenii cei mai tăcuți și echilibrați pe care îi cunoștea își încrucișau părerile ascuțite ca niște spade, cum politica fascistă a unora trecuse de stadiul unei forfote în culise și ajunsese pe primul plan, la conducere, Mara începuse să-și dea seama că evenimentele o obligă să creadă în ceva și, mărginită numai la pictură ca și pînă acum, să fie de partea unora sau a celorlalți în cugetul ei. Nu mai era în Italia, unde n-o atingea, n-o interesa către ce merg contemporanii ei, era în propria ei țară, și chiar așa, neangajată în nimic, nu putea fi indiferentă cînd lua un ziar în mînă sau învîrtea butonul aparatului de radio, la urletele patriotarde care îi spărgeau urechile, la persecuția care se

declanşase împotriva unora şi parada deşănţată a altora. Cora, care era pe cale să aibă un copil, îi ceru s-o înlocuiască la editura la care desena vignete şi coperte, înlocuirea se prelungi, se transformă într-un post permanent, aşa că pîinea zilnică îi era asigurată chiar în perioadele în care nu avea nici o comandă, nu vindea nici un tablou. La Sabina, la ale cărei ceaiuri se ducea iar ca odinioară, găsea lume cunoscută şi necunoscută, atelierul Corei şi al lui Gabriel devenise locul de întîlnire al multor artişti, găsea acolo o lume pestriţă care, pe lîngă politică, era în stare să discute cu aprindere şi despre galbenul lui Van Gogh, şi despre cerurile lui El Greco, şi despre faza roză albastră a lui Picasso.

Pseudodomnia legionarilor se încheie urît, cu urlete, violenţă, vărsare de sînge, se îngropă pe sine însăşi ca un spectacol trivial şi crud. Ceea ce urmă nu fu nici mai drept, nici mai blajin. După un timp, România intră şi ea în război alături de fascişti, fără ca masa să fie în adevăr fascistă. Mara, oricît şi-ar fi astupat urechile, oricît ar fi vrut să trăiască izolată în pictura ei şi la editură, în birou, să nu vorbească decît despre micile probleme ale tipografiei, ale editurii, nu putea fi atît de nepăsătoare încît să n-o lovească în inimă ştirea înfiinţării unor lagăre, întemniţării unor oameni despre care auzise vag cîndva, trîmbiţarea unor victorii pe pămînt străin, victorii cărora poate că aveau să le urmeze înfrîngeri şi mai scump plătite. Nu exprima nicăieri păreri politice, nu credea că e în stare să le aibă clare şi bine motivate, dar întreaga ei fiinţă se împotrivea pe tăcute realităţii în mijlocul căreia trăia, şi spera, tot pe tăcute, într-o întorsătură neaşteptată a lucrurilor. Nu putea crede în rase superioare şi inferioare, în popoare care merită să stăpînească lumea, într-o ordine impusă prin teroare, în dreptul unora de a extermina pe alţii, în ifosele celor care îşi afirmau prin barbarie pretinsa lor superioritate. I se părea că începe să înţeleagă lucruri de care fusese complet străină, că e datoare să le înţeleagă.

Se potoli iarna, veni primăvara, se apropia vacanţa mare în care avea de gînd să se ducă la Buzău şi de acolo în sus, spre munte, pe valea Slănicului. Dacă făcea bilanţul acestor aproape doi ani de cînd se întorsese în ţară, putea număra cîteva tablouri bune şi o oarecare schimbare în ea

însăși, de parcă s-ar fi maturizat în timpul din urmă mai mult decît în tot restul vieții ei de pînă atunci. Nu mai era pe lume numai Milescu și pictura, erau milioane de oameni pe care îi muncea altceva decît dragostea și propria lor meserie, care se preocupau de destinul poporului lor, de al omenirii chiar, și pe acești oameni încerca să-i înțeleagă și să-i împartă în clarvăzători și orbi. Dar nu-și cunoștea forțe mai mari decît aceea de a face pictură, iar Milescu nu i se ștersese nici din minte, nici din suflet, numai că nu mai acorda atîta prețuire propriului ei sentiment. Îl mai văzuse în acești doi ani, venise s-o viziteze fără să fie poftit, o invitase la Răchitele unde era acum singur cu Octav, dar nu stăruise, nu precizase data invitației, se părea că toată ardoarea din clipa în care o văzuse întoarsă din Italia se topise. Îl întîlnise și la Sabina, fusese tot atît de prietenos, se purta cu ea ca o rudă mai în vîrstă care vrea neapărat să te ocrotească dar n-are timp, care se interesează de lipsurile și grijile tale, dar n-are posibilitatea să te scape de ele.

Mara se întreba dacă ar fi în stare să se mai ducă la Răchitele în cazul în care Milescu ar chema-o cu seriozitate, ar fixa data venirii ei, ar vibra de febră lăuntrică așa ca data trecută, și era silită să spună că da. Antioh nu devenise pentru ea mai puțin frumos, mai puțin fermecător, vocea lui avea aceleași modulații și cobora adînc, ca în cutia unui violoncel, ochii lui priveau tot vulturește, mîinile lui mari, cu degete prelungi erau tot fierbinți. Și dincolo de înfățișarea asta dăinuia același caracter schimbător, și pe ăsta îl cunoștea de mult, și cu el deprinsese, așa cum se deprinsese cu sclipirile intermitente ale inteligenței lui, cu salturile lui de la o idee la alta, de la o pasiune la alta, de la o hotărîre la alta. Iubea pînă și aceste salturi, și aceste capricii. Încerca să privească atent în jurul ei, să descopere și farmecul altor bărbați, să prețuiască mai mult echilibrul unora, înțelepciunea altora, valoarea adevărată, care dăruia cu generozitate și omenie, a unor personalități neîndoielnice, dar faptul că le vedea și le cîntărea cinstit nu-i schimba sentimentele. Stima nu se prefăcea în ea în dragoste, iar dragostea asta care nu cunoștea sleire nu avea nevoie de stimă. Era, exista, trebuia s-o recunoască, să se resemneze și atît.

Ordinul de chemare veni într-o luni, la prînz, cînd era şi Mara invitată la ei. Cei doi soţi se cuprinseră în braţe tăcuţi, în picioare, lîngă masă, încremeniţi şi disperaţi, uitînd de prezenţa ei, uitînd orice pe lume, cufundaţi în acelaşi gînd, al ameninţării unei despărţiri pentru totdeauna. Abia mai tîrziu îşi aduseseră aminte şi de copii şi se repeziră în cămăruţa lor să-i strîngă în braţe pe întrecute. Mara rămase singură în sufragerie, în faţa mîncării care se sleia în farfurie, neştiind dacă trebuie să plece din discreţie, sau să rămînă, ca să fie eventual de folos. Gabriel avea să plece diseară sau mîine dimineaţă. Cora rămînea singură cu doi copii mici. Potrivit era să plece acum, să nu stingherească ultimele ceasuri ale soţilor şi să se întoarcă mîine, să stea lîngă Cora, s-o ajute să nu-şi simtă prea ascuţit singurătatea. Poate că nu se uitase niciodată prea atent la ţîncii Corei, poate că făcuse uneori şi haz de importanţa pe care le-o acordau părinţii, acum i se părea că vietăţile astea şubrede şi gălăgioase, care umpleau viaţa prietenilor ei, îi solicitau şi ei, începînd de mîine, o parte din putere, o parte din timpul pe care, oh, Doamne! îl pierdea din belşug. Ce făcea oare cu timpul ei? Picta, bun, asta o ştia de mult, şi mai departe? Nu făcea nimic pentru nimeni.

Se ridică de la masă şi plecă uşor, neauzită. Nu era nici o nevoie ca Gabriel să-şi ia rămas bun de la ea să-i ureze ea noroc. Deocamdată era de prisos între ei. De mîine, poate, va fi altfel.

Stătea în atelierul ei, în faţa şevaletului, cu mîinile în poală, şi se uita la tabloul abia început. Parcă nu exista nici o legătură între peisajul acela însorit şi ea, făptura asta pustie, care acum cîteva ceasuri numai constatase că legăturile ei cu ceilalţi oameni nu implică nimic nici de o parte, nici de cealaltă, că nimeni nu înseamnă mare lucru pentru ea şi nici ea pentru alţii. Sigur că Gabriel şi Cora nici nu băgaseră de seamă că le plecase oaspetele. Fuseseră cîndva nişte bărbaţi care suferiseră de plecarea ei, dar nu Antioh, el nu. Afară de maică-sa, lîngă care stătuse prea tîrziu şi prea puţin, nu se devotase nimănui, nu cunoscuse legături apropiate, de familie, nu schimbase cu nimeni gîndurile cele mai intime, nu fusese necesară cuiva aşa cum îşi erau Cora şi Gabriel unul altuia sau amîndoi copiilor

lor. Lumina amurgului cobora peste peisajul însorit de pe șevalet și-i umbrea culorile. Se gîndea pentru prima oară că n-are nici un fel de familie, și că alte suflări omenești în jurul tău trebuie să-ți dea senzațiu unei călduri animalice, unui schimb fără discernămînt și fără condiții, unei tării născute din a da și a primi.

A doua zi, după orele petrecute la editură, se duse la Cora. O găsi cu ochii umflați de plîns, abia întoarsă de la gară, unde îl condusese pe Gabriel. Copiii stăteau într-un colț, speriați de suspinele rare ale mamei lor. Nunu era în adevăr foarte drăgălaș, cu ochii lui rotunzi și negri, cu mînuțele grase și nătîngi, Lila, care se ținea binișor pe piciorușe, veni pînă la ea și se urcă în poală. Mara simți un junghi în inimă. Încrederea cu care venise fetița la ea, liniștea cu care îi stătea în brațe o topeau de duioșie.

— Cora ! Mă auzi, Cora ? Copiii ăștia au mîncat la prînz ?

Cora se uită la ea cu o privire venită de departe, apoi tresări, deșteptată.

— Nu. Trebuie să le gătesc ceva.

— Dacă vrei, le gătesc eu, numai să-mi spui ce. Nu prea știu ce mănîncă copiii.

Așa fusese începutul. Apoi Mara veni în fiecare zi la Cora. Copiii se deprinseră cu ea, începură să-i simtă lipsa cînd nu venea, să plîngă cînd pleca, s-o învețe ei pe ea să se joace, să adoarmă în poala ei. Cora se liniștise, se echilibrase, se învățase chiar să lase multe din grijile casei pe Mara. Dacă primea scrisori de pe front de la Gabriel toate erau bune pentru ea, nu era tulburată decît atunci cînd scrisorile întîrziau. Mara n-ar fi putut spune nimănui, nici ei însăși, dacă iubea acești copii pentru că erau vrednici de iubit sau pentru că gîndise odată, în ziua plecării lui Gabriel, că orice om trebuie să se devoteze cuiva, să schimbe cu cineva cele mai primitive simțăminte omenești. Fapt era însă că începuse să neglijeze aproape pictura pentru ei, să le vegheze bolile alături de Cora sau în lipsa ei, să renunțe la un concert, la un spectacol ca să rămînă cu ei, să viseze cu glas tare la viitorul lor, asemeni unei mame adevărate. I se părea ciudat că nu le văzuse de cînd se născuseră piciorușele atît de mici, cu degete pufoase și trandafirii, că abia acum le descoperea nevinovăția în somn, că nu se luptase de la început cu Cora să-i scalde ea. Dacă mai

picta vreodată îi picta pe ei. Caietele i se umpluseră de schiţe de capete rotunde zulufate, casa de tablouri la care întrebuinţa o paletă nouă, şi care reprezentau prunci uluiţi sau fericiţi, întrebători, nedumeriţi, încrezători, în sfîrşit străbătuţi de toate expresiile celui care pătrunde în viaţă şi începe s-o pipăie cu antenele lui noi, neîncepute. Cora înţelegea în felul ei dragostea asta. Ştia că Gabriel o iubise mulţi ani pe Mara pînă în ziua în care îl cucerise ea, dar nu ştia exact ce simţise Mara pentru Gabriel. Acum presupunea că toată această afecţiune se deşteptase în Mara pentru că copiii erau ai lui Gabriel. Pentru alţi copii mici ai unor cunoştinţe comune Mara nu se da în vînt. Era limpede, dragostea pentru Gabriel, înăbuşită un timp, se revărsa acum şi mai fierbinte asupra copiilor lui. Atîta vreme cît Gabriel era departe, n-avea de ce să fie geloasă, iar situaţia asta, de a avea un soi de dădacă fără simbrie, de a fi înlocuită de cîte ori avea chef să picteze sau să iasă în oraş, îi convenea de minune. Cînd se va întoarce Gabriel, vom vedea.

Sabina însă nu privea cu ochi buni patima asta nouă a Marei. I se părea o degradare, o abandonare a propriei ei personalităţi.

— Treci printr-o criză ! îi spunea ea, în clipele în care Mara începea să-i povestească ce şotii mai făcuseră copiii şi cît erau de inteligenţi. Dacă ai neapărată nevoie de copii, fă-ţi-i singură, cu toate că eu cred că un artist trebuie să fie slobod de asemenea legături. Eu însă poate că judec inuman, ca o făptură care a trecut de vîrsta maternităţii, care şi-a pierdut şi feminitatea sau poate nici n-a avut-o vreodată. În sfîrşit, tu ai putea avea copiii tăi, cu condiţia să ţi-i crească altcineva, dar să-i creşti tu pe ai altora mi se pare o nebunie. Ce-ai mai pictat de un an încoace ? Jivinele astea prea grase pentru gustul meu. Eh, ajunge ! Ai epuizat subiectul. N-ai să pictezi toată viaţa ta de fată bătrînă de acum înainte numai obraji bucălaţi şi fese trandafirii. Dezmeticeşte-te, vino-ţi în fire ! Erai mai întreagă în epoca în care îl iubeai pe Milescu, cel puţin atunci lucrai cu ochii deschişi asupra întregii creaţiuni. Acum împleteşti boneţele şi-mi povesteşti mie cum gîngăveşte bălosul ăla mic. Iartă-mă, nu mă interesează ! Caută-ţi alt auditoriu.

Mara ştia însă că pictura ei capătă o gingăşie nouă, culoarea o moliciune catifelată pe care n-o avusese niciodată. Un soi de graţie, de echilibru se desprindeau din tablourile ei.

Într-o dimineaţă se pomeni cu Antioh Milescu. Nu-l mai văzuse de vreun an. Venise pentru puţin timp de la moşia unde stătea acum mereu. Îi văzu pînzele şi rămase uluit, emoţionat. Ceea ce n-aveau nici un ecou în Sabina răsuna plin în acest bărbat pe care de atîtea ori îl putuse crede distrat, nepăsător sau limitat la el însuşi.

— Pictura ta, Mara, e acum a unui om care şi-a descoperit toate coardele. Eşti întreagă în fiecare tablou. Sensibilitatea ta a dibuit gingăşia de care avem nevoie în epoca de asprime, în epoca asta sălbatică. Dacă în vara viitoare vei veni la Răchitele...

Mara izbucni în rîs.

— În vara viitoare? De ce nu în vara asta, în care intrăm în curînd? Ah, pricep, ai probabil iar casa plină de oaspeţi nedoriţi.

Milescu se încruntă puţin, apoi zîmbi şi el şi ridică din umeri:

— Bineînţeles. Trebuia să-ţi reţii locul din iarnă, doamnă, să-mi fi scris în chestiunea asta. Cînd Barbă Albastră va muri şi el într-o zi ca toţi oamenii, multe cadavre de femei se vor găsi în cămările şi dulapurile de la conac. Ah, să nu uit, am sfîrşit studiul despre Renoir, ţi l-am adus. Să-l citeşti cînd vei avea timp.

După plecarea lui, Mara se simţi tristă de moarte, obosită şi fără rost. Trebuia să se ducă la Cora, îi făgăduise să stea cu copiii cît va fi ea la teatru, dar îi era greu să facă un pas, să coboare scara, să se tîrască de-a lungul trotuarului umed. Sabina spusese: „Cînd îl iubeai pe Milescu"... Ce absurditate! Ca şi cum despre asta s-ar putea vorbi la trecut! Adineauri a fost aici şi a luat toată viaţa cu el. A lăsat-o într-o pustietate. N-are forţă să facă o mişcare. Ar vrea să zacă. Să-i telefoneze numai Corei că nu vine. Treaba ei, să nu se ducă la teatru. Să mai vadă şi ea de copiii ei. De ce vorbise Milescu despre vara viitoare? Ce se petrecea acum în viaţa lui? Ştia că lichidase de mult cu doamnele Vlasopol, că într-o vreme pusese mîna pe el o dansatoare de la Operă, gen nou în cariera lui de Don Juan, dar acum Sabina susţinea că e singur-cuc, pentru că

nici Octav, care îl trăda de obicei în toate împrejurările, nu știa să domnească vreo stăpînă nouă la Răchitele, unde de data asta nici el măcar nu era poftit. Mara presupunea că trebuie să fie vorba de ceva mai serios decît de obicei, ceva care cerea discreție. Nu pricepea de ce o durea acest lucru, dar uita că degeaba îșI crezuse viața plină de încă o preocupare atît de mare ca pictura, fusese destul să-l socotească pe Milescu definitiv pierdut pentru ea, ca să i se stîrnească în suflet dragostea de odinioară, neliniștea, dorul. Îl mai văzuse doar în acești ani, aflase despre una sau alta din aventurile lui, dar acum, pentru că i se părea că Antioh se oprise poate definitiv asupra unei femei, a uneia despre care nimeni nu știa nimic, îi fu clar că niciodată, nici o clipă nu renunțase la el. Nu renunțase la ceva ce nu avusese niciCînd, dar sperase nebunește că va avea.

Citi pe nerăsuflate studiul lui, îl citi toată noaptea, pînă în zori. Era un studiu serios, scris cu eleganță și profunzime, cu pricepere. Ar fi fost bucuroasă să nu aibă motive să-l prețuiască, dar uite că omul ăsta ușuratic știa să vadă, să analizeze, să scrie cu precizie și strălucire. Era o personalitate Antioh Gheorghe Milescu, merita dragoste nu numai pentru ochii lui pătrunzători sau pentru glasul lui tulburător, uite-l cum gîndea, ce-l preocupa, cum scria!

A doua zi se năpusti peste București un bombardament cum nu fuseseră cele de la începutul războiului. Mara abia putu ajunge la Cora în după-masa aceea, după ce sună sirena de încetare. Orașul era plin praf, locuitorii din jurul gării și din Dămăroaia se cărau cu calabalîcul lor în alte cartiere, înspăimîntați, năuci, străzile nu mai semănau cu ele însele. Războiul își arăta acum încă o față. Dacă frontul care se retrăgea de la un timp necontenit îi înfricoșase pe cei rămași la vetrele lor, dacă numai naivii mai credeau că se va mai ivi vreo întorsătură în favoarea fasciștilor, atacul aerian asupra capitalei și amenințarea altor atacuri viitoare răspîndi panica pretutindeni. Cora se și gîndea să se refugieze undeva cu copiii, asta îi spuseseră la telefon cîteva prietene cu care apucase să vorbească și care se pregăteau de ducă. Unde? Oriunde, numai în București nu, și în orice caz nu spre Moldova, nu spre front.

— La mine acasă, la Buzău, mai am o cameră liberă. Duceți-vă...

— La Buzău ? Doamne ferește ! E prea aproape de front. Și ce înseamnă : „Duceți-vă" ? Doar n-ai să ne lași singuri tocmai acum !

— Mă iei prea repede, nici nu m-am gîndit la vreo plecare. A fost azi de dimineață un bombardament, s-ar putea să nu mai vină altul.

— Toată lumea vorbește numai despre asta.

— Eu n-am stat de vorbă cu toată lumea.

Cora o privi uimită. În glasul Marei era ceva străin, ea toată era parcă străină de aceea care de un an încheiat venea zilnic să hrănească, să scalde, să plimbe copiii. Nunu i se și urcase pe genunchi, Lila i se suise pe speteaza fotoliului și de acolo în cîrcă, dar Mara privea în fața ei în gol și mîngîia mașinal capul băiețelului.

— Mă gîndeam că poate, știu eu ? Nu ai tu niște cunoștințe pe lîngă Cîmpulung, prin Muscel ? Nu ne-ar putea găsi ele o locuință în vreun sat ?

Asta era ! Cora își și făcuse planul unei refugieri în condiții bune. Știa ceva despre Antioh, știa cel puțin că are o moșie în Muscel și, cu toate că Mara nu pomenea nimic despre el, nu-și putea închipui că în clipa asta de primejdie pentru copiii ei nu va cere ajutorul acelui prieten care, în anul în care se întorsese ea din Italia, se dovedise atît de stăruitor. Atunci, în acea vară, Mara se dusese la moșia lui, ce mai fusese între ei de atunci nu știa, dar orice ar fi fost, acum trebuia reînnodată acea prietenie.

— Cunoștințele mele din Muscel cred că sînt în străinătate, răspunse Mara vag.

— Ah, da ? Crezi sau știi ?

Mara ridică din umeri. Chiar dacă Antioh ar fi pofțit-o la Răchitele, nu s-ar fi dus pe capul lui cu o prietenă și doi copii mici. Și uite că Cora îi strecurase o întrebare în inimă. Se va gîndi Antioh acum, cînd lumea fugea din București ca să se pună undeva la adăpost, s-o cheme măcar în ceasul al doisprezecelea ? Sau ceea ce ascunde el la moșie îi era atît de prețios, încît îl făcea să uite orice prietenie ?

— Stai liniștită, Cora, nu știu cu cine ai vorbit și cu ce ți-a împuiat capul. Să mai așteptăm, să ne gîndim.

— Pentru copii mă tem, nu pentru mine.

Încă o dată o supără pe Mara abilitatea Corei, faptul că își ascundea teama îndărătul copiilor ei. Și ea îi iubea,

bineînţeles, dar era prea măcinată de propriile ei gînduri, ca să se gîndească numai la ei. În Bucureşti trăiau mii de copii, mii de mame căutau soluţii pentru ei, avea să găsească şi Cora, aveau să găsească amîndouă o cale, o rezolvare. Deocamdată trebuiau hrăniţi şi culcaţi.

— Dă-le ceva de mîncare, Cora, şi culcă-i.

Cora îşi înghiţi mirarea. Ce i se întîmplase Marei ? Uite că nu se repezea să hrănească ea copiii ! Ba chiar îşi aduna poşeta şi fularul, se pregătea să plece.

— Cum ? Pleci ? Mă laşi singură într-o asemenea zi ? Dacă la noapte se întorc ?

— Cobori cu copiii în adăpost. Sînt prea obosită ca să dorm pe două fotolii. Şi pe urmă trebuia să mai vorbesc şi cu alţi oameni, să întreb şi alte cunoştinţe mai informate ce au de gînd să facă, să ne orientăm după ele.

Seara, tîrziu, Mara o chemă la telefon pe Sabina. Sigur că ea ştia dacă Antioh mai e la Bucureşti sau a plecat la Răchitele şi poate că ştia şi mai mult, de ce se voia singur acolo.

Vocea Sabinei era iritată, repezită.

— Imaginează-ţi, Mara, că după ce a contenit bombardamentul am chemat Răchitele la telefon şi preţiosul nostru prieten, în loc să-mi ofere imediat adăpost, a bătut cîmpii, a spus că are de gînd să plece el însuşi la Sinaia dacă nu cumva mai departe, în Elveţia parcă spunea, pentru că situaţia de moşier nu-i prea sigură în acest moment. Nu ştiu dacă era beat sau treaz, oricum n-a avut aerul că se sinchiseşte de altcineva în afară de persoana lui. Noroc că nu depind numai de el. Am la cine mă duce. Dar tu ?

— Eu nu m-am hotărît la nimic. Aştept să văd desfăşurarea lucrurilor. Noapte bună, Sabino.

Era evident că Milescu n-o voia nici pe Sabina la Răchitele. Plecarea la Sinaia sau cealaltă, şi mai bizară, în Elveţia, erau nişte născociri probabil. Acum, dacă aflase ce voia să ştie, adică nevoia lui Antioh de a nu fi deranjat de nimeni, putea să ia şi ea o hotărîre. Pentru o Vlasopol oarecare n-ar fi refuzat-o Antioh pe Sabina, la care ţinea atît, trebuie să fi fost vorba de ceva temeinic, de un sentiment profund.

După încă un bombardament Mara îşi făcu bagajele, îşi rîndui pînzele, o ajută şi pe Cora să-şi strîngă lucrurile

ei şi ale copiilor şi plecară într-un sat, aproape de Olteniţa, în care se mai refugiaseră cîţiva pictori pe care îi cunoştea. Ploile de primăvară năclăiau drumurile nepietruite, soarele care venea după ele prefăcea noroiul în praf adînc şi lipicios, casele aveau lut pe jos, fîntînile erau rare, lămpile cu petrol aprinse seara luminau prost şi duhneau tare.

Mara se ocupa de copiii Corei, dar în alt chip, absentă parcă, fără tragere de inimă, numai pentru că trebuia să continue o treabă începută cîndva. Nu-i mai picta, nu mai născocea jocuri noi. Primăvara se înstăpîni, apoi veni şi vara. Lîngă satul ăsta de şes nu se afla nici o pădure, nici un rîu mare, numai o baltă care îşi trimitea ţînţarii în tot satul şi în care refugiaţii se mai scăldau uneori ca să-şi omoare timpul, cu toate că balta nu era nici curată, nici răcoroasă. Uneori, ziua sau noaptea se auzeau de departe, de la Bucureşti, vuietul avioanelor, explozia cîte unei bombe, tirul antiaerian. Atunci refugiaţii se duceau la gară, aşteptau trenul care venea de la Bucureşti şi aflau de la călători că „nu mai e nici o casă în picioare". Panica era singura distracţie a „dispersaţilor". Apoi venea cîte cineva din capitală şi-i liniştea cu ştiri mai precise. Nimeni nu ştia exact ce aşteaptă, toată lumea spera o dezlegare, dar puţini îndrăzneau să şi-o închipuie.

Mara îi scria Sabinei şi primea scrisori de la ea. O interesau în adevăr numai cînd pomeneau ceva despre Milescu. Se părea că nu plecase nicăieri, aşa afirma Octav, că rămăsese la Răchitele şi lucra. Tot Octav spunea că ar fi singur acolo, dar asta n-o credea nici Sabina.

Şi într-o seară, către sfîrşitul lui august, vestea cea mare răsună de la un capăt la celălalt al satului. România încheiase armistiţiu. Cum se petrecuseră lucrurile aveau să afle mai tîrziu, deocamdată refugiaţii înţeleseseră numai că se vor întoarce la casele lor, fiii şi fraţii le vor veni de pe front, nu vor mai fi bombardamente, nu va mai curge sînge. Bombardamente însă mai fură cîteva zile şi mai sălbatice încă, bărbaţii mai plecară la luptă, dar în altă direcţie, împotriva altui inamic, pe care mulţi îl socotiseră în sinea lor cel adevărat.

Gabriel se întoarse acasă, o rană la picior nu destul de bine vindecată, pe care n-o mărturisise în scrisori, îi îngă-

dui situaţia asta privilegiată. Mara începu să-i viziteze din ce în ce mai rar, cu pretextul că fuseseră destul timp despărţiţi, aveau acum nevoie de singurătate. Îi era uneori dor de copii, alteori îi uita complet. Se întreba şi ea cum de se spulberase toată acea dragoste care o robise atîta timp, o căuta în ea şi n-o mai găsea sau n-o mai găsea întreagă. Se ivise şi pierise ca o boală. Îşi privea tablourile din acea epocă, le aprecia obiectiv, îi plăceau, dar nici n-ar mai fi putut şi nici n-ar mai fi vrut să picteze copii. O anumită gingăşie care îi căptuşea fiinţa atunci cînd îi zugrăvea se topise, se irosise, se consumase. Ultima vizită a lui Milescu coincisese cu încheierea acelei epoci, n-o determinase. Milescu doar preţuise acele tablouri, normal ar fi fost să se simtă îmbiată să continue, şi totuşi atunci se oprise brusc, atunci simţise că se împietreşte, că se aspreşte faţă de tot ceea ce nu e el, că jignirea de a nu fi chemată într-o clipă de mare primejdie la Răchitele o doare mai mult decît o duruse vreodată o suferinţă a Lilei sau a lui Nunu şi că — ceea ce trebuia să ştie de la început — : copiii ăştia nu sînt ai ei, a ei era singurătatea şi în sfîrşit o regăsea.

La Bucureşti Sabina încerca să-şi reia după-mesele muzicale, alţii ritmul vieţii de altădată, dar în aer se presimţeau schimbări. Mara voia să înţeleagă rostul manifestaţiilor, al mitingurilor muncitoreşti. Se amesteca uneori în mulţime, trăgea cu urechea, citea presa comunistă. Îşi dădea seama că nu în salonul Sabinei va pricepe ce se întîmplă în jurul ei. Cînd întîlni un coleg pe care nu-l mai văzuse de mult, care îi spuse că îşi petrecuse ultimul an într-un lagăr şi care o îndemnă să vină cu el la Uniunea Patriotică, i se păru că se deschide în faţa ei o poartă spre ceva. Şi totuşi ! Să facă politică ? N-avea să se priceapă. Nu se duse. Şovăi aşa timp îndelungat între viaţa ei obişnuită, reluată de acolo de unde o întrerupsese plecarea lui Gabriel pe front, şi altceva care se frămînta în jurul ei, pe care îl înţelegea ca pe o formulă nouă sau mai curînd îl bănuia fără să-l înţeleagă cu desăvîrşire. Din cînd în cînd un pictor cunoscut, un gazetar care scrisese vreodată despre expoziţiile ei o oprea locului în pauza unui concert, la un colţ de stradă, şi-i vorbea aprins pro sau contra comunismului. Se părea că nimeni nu putea trăi limitat la preocupările dinainte de război, fiecare ins trebuia să opteze pentru ceva, să

lupte pentru ceva. Mara regreta pentru prima oară că n-avea prieteni în al căror cuvînt să creadă, cu care să se sfătuiască, a căror minte mai luminată decît a ei să-i lămurească precis ce se petrecea, spre ce se mergea. Familia Zamfirescu îi părea și mai nedumerită decît ea, Gabriel fusese totdeauna lipsit de energie, dornic de liniște, Cora, mult mai puternică decît el, înțelegea mai bine propriile ei interese decît pe cele generale. La Sabina se adunau acum prea mulți ciocoiași care tremurau de frica oricărei schimbări care ar fi putut să-i lase de la o zi la alta fără moșii, fără proprietăți, fără acțiuni, ducîndu-și în spinare crucea arborelui genealogic, de care fuseseră atît de mîndri.

Și temerile astea se împlineau una după alta. Marile întreprinderi se naționalizară, moșiile se împărțiră, pînă și în apartamentele mai mari se băgară chiriași. Nimic din toate astea n-o atingeau pe Mara. Editorul ei nu mai exista ca editor, noua conducere a editurii o utiliză mai departe. Făcea acum parte din Uniunea Artiștilor Plastici și află acolo mult mai mult decît pricepuse singură, înțelegea necesitatea schimbărilor și încerca să întrevadă efectele lor viitoare. Dar cînd printr-o lege nouă se luară moșierilor și ultimele 40 de hectare care le fuseseră lăsate prima oară, atunci se sperie de-a binelea, atunci se gîndi cu seriozitate ce devenea Milescu, om fără meserie, fără deprinderea de a munci, trecut de cincizeci de ani.

Din ziua în care, înainte de primul bombardament, fusese la ea și-i lăsase studiul despre Renoir, n-o mai căutase și nu-l mai căutase nici ea. Sabina, pe care o vedea rar, pomenise de el de cîteva ori. Din spusele ei Mara înțelesese că nu prea fusese în București în răstimpul ăsta, că acolo, la moșie, scria ceva ce i se părea lui foarte important, că nu prea invitase oaspeți după război, că nu răspunsese nici la scrisori, că nu răzbise pînă la ea vestea vreunei noi aventuri. Octav pretindea că ar sta mare parte din timp la Cluj, dar se știa că Octav scornește orice minciună ca să-și apere stăpînul de năvala amicilor. Ce să caute Antioh la Cluj ?

Dar acum ? Mulți moșieri fuseseră închiși pentru acte de sabotaj. Unii sabotaseră în adevăr, alții fuseseră numai presupuși. Cînd o furtună atît de puternică mătură tot în calea ei, se pot comite și greșeli, valul poate lua cu el și

nevinovați. Mara nu-și găsea liniștea. Trebuia să-l caute, trebuia să-l găsească. Își dăduse toată osteneala în ultimii ani să nu se mai gîndească la el, să se preocupe de probleme care îi fuseseră pînă acum străine. Simțise cum îi crește interesul pentru ele, cum trece de partea celor care dărîmau ca să reconstruiască altceva, mai trainic și mai logic, și crezuse că așa cum se vindecase de dragostea aceea violentă pentru copiii Corei, se vindecase și de dragostea mai veche pentru Antioh. Nu mai scormonea de frică să nu aprindă vreo scînteie în tăciunii stinși. Și acum, se deșteptase în ea vechiul interes pentru Milescu. I se părea că e o șopîrlă care lepădase pînă acum destule piei, și pe aceea a studentei jignite și resemnate de la Paris, și pe aceea a logodnicei indiferente de la Veneția, și pe a îndrăgostitei de la Răchitele, cea care aștepta tremurînd pe terasă, la lumina lunii, să răsune pasul iubitului, și pe a mamei ratate din anii trecuți, dar uite că rămăsese același om, un om de care îi era rușine, unul care se continuase sub toate aceste aspecte trecătoare, și care îl iubea pe Antioh. Femeia care înțelegea acum ce i se cerea ca om și ca pictor, femeia asta care voia să fie loială, activă, utilă, îl iubea încă pe Antioh. Fusese destul să se întrebe ce se întîmplase cu el în aceste răsturnări, ca să-l iubească iar, cu grijă și cu teamă.

Ceru la telefon numărul conacului lui. Era absurd, se procedase la naționalizare, Milescu n-avea ce să mai caute acolo, dar poate că altcineva avea s-o pună pe urma lui. Conacul nu răspundea. Să-l caute la București, era mai simplu dar mai greu de crezut. Dacă ar fi fost în București, ar fi căutat-o el măcar pe Sabina. Și uite că îi răspunse din București.

— Mara! Aseară am sosit și eu. De la Răchitele, bineînțeles. În toți anii ăștia? La Cluj? Doamne ferește! Cine ți-a spus așa ceva? Am fost în Elveția, m-am întors de o lună. De ce m-am mai întors? Păi ce voiai să fac acolo? Eh, asta trebuie povestit pe larg, nu la telefon. Sigur că aveam de gînd să te caut. Vin mîine la tine. La unsprezece. Noapte bună.

Îmbătrînise puțin Antioh, dar cît era de același! Îi stătea bine părul cărunt, îi stăteau bine cele două cute care îi prindeau gura în arcul lor, îi stătea bine fruntea nu ple-

șuvă, dar mai înaltă decît înainte. Dinții îi rămăseseră perfecți, și cînd zîmbea, același fulger alb îi lumina fața brună.

Iată-l, stătea iar în fotoliul în care stătuse de atîtea ori, puțin prea tolănit, prea leneș răsturnat, sau poate nu se ridicase niciodată din el, nu plecase niciodată din odaia asta, nu plecase niciodată din viața ei, tot ce credea ea că i se întîmplase între o vizită a lui și alta, începînd cu prima, de acum treisprezece-paisprezece ani, cînd urca scara cu Sabina și alți prieteni ai lor să-i vadă tablourile de începătoare, sau poate că asta se petrecuse în altă locuință, n-avea nici o importanță, tot ce se întîmplase între aceste vizite erau năzăriri ale ei, singurul lucru real, adevărat, care avea continuitate, era Antioh, omul acesta aici de față, și niciodată nu va putea fi altfel.

— Ai fost în adevăr în Elveția? Cum? Cînd? Cine a mai putut pleca din țară după război?

— Au mai plecat cîțiva, mai ales după capitularea Germaniei.

— Ai avut vreo misiune?

— Știi că eu nu fac politică. Am avut obsesia unei boli și mi s-a înlesnit această plecare ca să verific acolo la un mare medic dacă sînt sau nu atins de această boală.

— Sper că diagnosticul nu ți-a confirmat teama.

— Nu. Dar în Cluj n-am călcat în viața mea. Asta a fost invenția lui Octav, a crezut că plecarea mea trebuie învăluită în mister și presupunerea bolii mele ascunsă ca o sarcină de domnișoară. Să știi că a fost trist de moarte la Geneva, cu toate că pe ei războiul nu i-a atins direct. Alaltăieri am lichidat la Răchitele. Am luat de acolo foarte puține lucruri, cărțile și nici toate, portretul pe care mi l-ai făcut tu...

Antioh nici măcar nu părea prea abătut, vorbea de lucrurile astea cu oarecare nostalgie, de parcă ele s-ar fi petrecut de mult și acum și le aducea vag aminte.

— N-ai fost lăsat să iei ce-ai vrut?

— Nu m-a oprit nimeni, dar nici eu n-am avut pretenția să încarc camioane. Dealtfel, nici n-aș fi avut unde le duce, aici, în București, mi-a rămas o singură odaie.

— Iartă-mă, Antioh, am auzit de oameni care au încercat să fugă peste munți sau peste Dunăre, și au izbutit

sau au fost prinşi, dar de întorşi de bunăvoie de unde vii tu, n-am auzit decît în cazul unor comunişti sau pe aproape. Tu spui că nu faci politică, atunci cum de ai venit aici, unde oameni de categoria ta, din clasa ta, vreau să spun, se jelesc de ceea ce pierd şi nu prea ştiu de ce să se apuce, fie pentru că nu are nimeni încredere în ei, fie pentru că aici ei nu sînt dispuşi să facă orice muncă ? Tu, de pildă, ce-ai să faci ? Mă tem că nu te pricepi la nimic.

Milescu se uita la ea zîmbind, aştepta să-şi toarcă tot firul neliniştii.

— Ştii de ce m-am întors ? De curiozitate. Nu te gîndi la o curiozitate de mahalagiu care se uită printre ostreţe în curtea vecinului.

— Ah, obsesiile tale din tinereţe, cînd dormeai cu Tolstoi sub cap. Dragul meu, leninismul e ceva mai concret, mai precis şi mai radical decît teoriile niţel cam literare ale lui Tolstoi. Din ce ai să trăieşti mîine ?

— Am să găsesc ceva de lucru.

— Nu eşti deprins să munceşti.

— Mă voi obişnui. Am să cîştig atît cît îmi trebuie pentru mine singur. Nu-mi duce grija. M-am rupt destul de uşor de conac, nu m-am speriat cînd mi-au băgat chiriaşi în casă aici, în Bucureşti. Am huzurit cincizeci de ani, am să trăiesc restul vieţii simplu. Acest rest de viaţă e un fel de dar pentru mine, dacă medicul din Elveţia mi-ar fi confirmat că am cancer, azi n-aş mai fi aici, în faţa ta şi nici n-aş urmări ce se întîmplă în ţară.

— Dragul meu, nu eşti la cinematograf, nu eşti la spectacol, ia aminte că faci parte din distribuţie şi ai un rol ingrat, de „fost".

— Nu, eu nu sînt speriat şi te rog să nu fii nici tu pentru mine. Sînt lucruri despre care nu-mi place să vorbesc cu altcineva, dar care îmi justifică liniştea. Haide, povesteşte-mi mai bine ce ai lucrat în anii ăştia, pentru că sînt ani de cînd nu ne-am văzut. Ultimele tale tablouri, ultime pentru mine, înfăţişau copii. Şi mi-am spus atunci că dacă ne-am fi căsătorit cînd ai venit prima oară la Răchitele, copiii aceia ar fi putut fi ai mei, ai tăi, şi viaţa noastră ar fi fost alta.

Avea aerul că vorbește serios. Mara își aducea bine aminte că în zilele acelea, la moșie, spusese odată în treacăt: „Numai cu tine ar trebui să mă însor", dar tot atunci, puțin după plecarea ei, se însurase cu Sabina, așa că își închipuise totdeauna că acele cuvinte fuseseră bîiguiri de îndrăgostit care rostește ce-i vine la gură. Era ciudat că nu le uitase de parcă ar fi avut în ele un sîmbure de adevăr, dar Mara nu le crezuse nici o clipă.

— Oh, Antioh, dacă ne-am uita în urmă la întîlnirile și despărțirile noastre, la lungile tale absențe, n-am înțelege nimic, nici ce ne atrage unul către altul, nici ce ne face să pierdem ani întregi. Și dacă pot găsi în mine continuitatea unui sentiment, în tine nu găsesc nici o justificare.

— Te-am preferat totdeauna celorlalte.

— Ți se pare. M-ai părăsit totdeauna pentru celelalte. Poate pentru că știai că ai să mă găsești la fel dacă vei avea chef să te întorci la mine.

— Să nu mai vorbim de trecut, Mara. Să ne întrebăm dacă mai e ceva cu putință în viitor. Eu cred că da. Orice e cu putință.

Poate că niciodată nu-și vorbiseră atît de deschis. Un soi de prudență o făcu pe Mara să nu răspundă numaidecît. Omul acesta din fața ei n-o căutase cîțiva ani, și azi se declara deodată gata să păşească în viitor alături de ea. Nu-i putea face necinstea de a presupune că-i convenea de data asta alianța cu o femeie dintr-o familie foarte modestă. Antioh nu făcuse caz niciodată de originea lui, numai Octav sufla oricui putea că prietenul lui cobora din spătarul Milescu. Nu, sigur că Antioh nu voia să se pună la adăpost în spatele ei. Ea nu era nimeni, nu putea ocroti pe cineva. Era pesemne bîntuit de acea tandrețe pentru ea care îl pîndea din cînd în cînd, era iar singur, disponibil, bun de cules de ea sau de alta, de cine se va grăbi.

— Vom vedea, Antioh. Am pierdut pînă acum atîta timp încît mai putem aștepta puțin, ca să fim siguri. Nu ți-am făcut niciodată nici un reproș, o singură dată însă nu te-am putut ierta. Atunci cînd nu m-ai chemat la Răchitele în timpul bombardamentelor, tu, care mă pofteai mereu, fie că se potrivea, fie că nu. Ți-a fost cu desăvîrșire indiferent dacă am să mă pot salva sau nu.

Milescu o privi lung, îi era parcă greu să vorbească.

— Erai atît de îndrăgostit de persoana cu care te închiseseşi acolo, departe de ochii lumii ?

— Îndrăgostit ?

Antioh începu să rîdă.

— Să ştii că îndrăgostit nu-i cuvîntul, de data asta nu-i. Ţi-am spus că sînt lucruri despre care nu-mi place să vorbeesc, dar mă sileşti. Am ascuns acolo pe cineva, dar nu o femeie. Pe cineva căutat de Siguranţă, care e azi un mare personaj. Nu mai puteam adăposti pe nimeni din pricina asta.

— Şi nu ţi-a fost frică ? Ai făcut-o din convingere ? Spui că nu faci politică, şi totuşi...

— Am făcut-o din admiraţie pentru acel om. Eu mi-am risipit toată viaţa, el a pus-o în slujba a ceva, a unei idei generoase. Dar politică nu fac. Mi-ar părea mie însumi că e un act de oportunism. Un om care a trăit ca mine, care a beneficiat de toate avantajele clasei lui, ar face o figură urîtă lepădîndu-se deodată de tot ce-a fost. E destul să stau liniştit în colţul meu, să lucrez ceva, ce voi putea obţine, şi mai ales să nu mă laud cu ajutorul pe care l-am dat acestui amic. Nu vreau să trag foloase de pe urma singurului gest curajos pe care l-am făcut în viaţa mea. Nu-mi faci un ceai, Mara ? N-ai nici o buruiană în casă ?

Mara avea floare de tei. Se grăbi să facă un ceai. Mîinile îi tremurau. Mai era puţin zahăr într-o cutie, avea să i-l dea lui Antioh. Dar îi tremurau grozav mîinile pe ibric, pe strecurătoare. Nu bănuise, nu crezuse niciodată că omul ăsta era în stare să-şi pună fiinţa în primejdie pentru altcineva, din respect pentru credinţa aceluia. Iată că Milescu nu era numai craiul din lumea bună pe care îl cunoştea de mult, nu era numai secătura pe care se dispreţuia că o iubeşte, nici scriitorul pe care nu-l cunoştea aproape nimeni, era şi altceva.

— Dar măcar să-l fi rugat să ţi se lase două odăi în casă, asta nu era o mare intervenţie !

— Pentru nimic în lume ! Omul ăsta, ştiindu-mă bolnav, m-a trimis cu sila în Elveţia. Socotesc că a făcut mult pentru mine. Nu i-am cerut-o eu. Dacă mi s-ar întîmpla vreodată ceva, sînt sigur că ar sări să mă apere. În lunile în care am stat împreună m-a cunoscut destul ca să ştie că

sînt, de fapt, un om curat. Dar doresc din tot sufletul să nu fie nevoie să-l solicit vreodată.

Mara își mușcă buzele. Adineauri chiar se întrebase dacă Milescu în momentul de față nu vede un avantaj în căsătoria cu ea. Rușinoasă bănuială! Abia acum îi era clar că un bărbat care minte o femeie nu e un mincinos, că un bărbat care își înșală iubita nu e un ticălos. Morala lor, a bărbaților, e cu totul alta decît a femeilor, omul cu cel mai perfect caracter, în raporturile lui cu ceilalți oameni, poate fi sau poate părea o pușlama în dragoste, și asta numai pentru că așează dragostea pe un plan cu totul inferior față de celelalte probleme ale vieții. Pe cînd ea, Mara, care se socotea înainte de orice pictor, care în momentul de față se luptă să priceapă nici mai mult nici mai puțin decît revoluția și să-și găsească locul în ea, prin însăși atitudinea ei față de Milescu tăgăduiau tot ce pretindea că e și vrea să fie.

După ce Antioh plecă acasă, Mara se uită îndelung în oglindă. Nu se schimbase mult, era adevărat. Trupul îi rămăsese de adolescentă, fața îi era tot netedă, părul castaniu tot lucios, tot des, ochii tot arzători, larg deschiși, plini de o întrebare căreia pesemne că nu-i răspunsese încă, ea, care credea că și-a lămurit pînă acum atîtea întrebări. Se oprise oare Antioh de data asta în fața ei și n-avea să pornească într-o bună zi mai departe, așa cum făcuse de atîtea ori? Obosise? I se urîse cu singurătatea și ea îi era mai la îndemînă decît alta? Dacă ar fi fost să crezi și cuvintele pe care nu le rostise dar le sugerase, ar fi trebuit să pricepi că toate aventurile lui fuseseră mici abateri de la o dragoste durabilă, la care nu renunțase niciodată, dragoste pentru ea. Ciudată dragoste, pe care o îngropi ani de zile ca pe talantul din parabolă, ca s-o găsești intactă cînd îți aduci aminte de ea. Și pe urmă o îngropi iar, pentru că te cheamă alte tentații.

Mara se gîndea că dacă în locul ei ar fi Cora, n-ar sta o clipă pe gînduri, s-ar mărita pe loc atîta vreme cît Antioh e disponibil. Sau, cine știe, Cora nu l-ar mai lua, acum cînd nu mai avea avere, nici tinerețe și nici perspective. Oricum, ea nu era Cora, n-avea nici să se grăbească, nici să înlăture posibilitatea unei rămîneri pentru totdeauna lîngă Antioh, avea să aștepte puțin ca să vadă în ce măsură e

vorba de o adevărată hotărîre şi nu de un capriciu trecător.

Antioh începu să vină zilnic după-masa la ea. Se tolănea în fotoliul lui, o privea lucrînd, bea cîteva ceşti de ceai şi uneori nu mai pleca seara acasă la el. Trecuseră mai bine de zece ani de cînd Mara nu-şi mai petrecuse o noapte cu el, de cînd întîlnirile lor se mărgineau la discuţii despre artă, despre oameni cunoscuţi, despre evenimentele din jurul lor, dar căldura îmbrăţişărilor lui de acum era aceeaşi de cu ani în urmă. Era asta o dovadă de iubire? Mara nu era sigură, dar se lăsa purtată de şuvoiul acestor zile care parcă treceau prea repede ca să le poată cîntări realitatea. Îi părea uneori că aşa fusese totdeauna, că nu se despărţiseră niciodată, că erau un foarte vechi menaj, cu deprinderile lui, cu amintirile lui, chiar cu rutina lui, care nu-i obosise încă.

Într-o zi Antioh veni triumfător cu o carte sub braţ. I se încredinţase o traducere. Era greu să lucreze acasă la el, colocatarii lui făceau prea mult zgomot. Începu să lucreze la Mara. Uneori nu trecea zile întregi pe acasă. În vară, Mara hotărî să se ducă amîndoi la Sighişoara, unde pleca un grup de pictori într-un soi de tabără de vară. Îi era indiferent ce vor spune colegii despre ea, pe care n-o văzuseră decît singură. Milescu însă nu se învoi să locuiască împreună acolo, în mijlocul tovarăşilor ei de breaslă. Călătorise cu multe femei cu care nu fusese însurat şi poposise cu ele în hoteluri, dar erau altfel de femei, spunea el, Mara se bucurase totdeauna de o anumită stimă din partea lumii întregi, nu trebuia să şi-o piardă. Ar fi fost mai firesc, se gîndea ea, dacă ar fi luat-o de nevastă înaintea acestei plecări, dar Antioh nu mai pomenise niciodată despre căsătorie din ziua revederii lor. Îi pierise din minte căsătoria, era foarte mulţumit cu starea de faţă, şi nu ea avea să-i aducă aminte.

La Sighişoara, Antioh locui în cetate, într-o cameră mobilată, şi Mara cu celelalte pictoriţe într-un internat a cărui elevi erau în vacanţă. Nici unul dintre ei doi nu cunoştea oraşul, îl descoperiră împreună în primele zile urcîndu-i uliţele abrupte, strecurîndu-se printre casele roşii, printre casele galbene, privind amurgul din dealul cimitirului, pîn-

dînd mișcarea statuetelor din ceasurile din turn. Le părea că n-au schimbat numai un oraș cu altul, ci o epocă, un veac cu altul, că au coborît în trecut cu cîteva sute de ani și duc la capăt iubirea neîncheiată la vremea ei a unei perechi care viețuise cîndva aici. Mara, care îl așteptase zadarnic pe Antioh la Paris, care îl așteptase și la Veneția, care trăise prea puține zile la Răchitele, avea impresia că Sighișoara îi era dăruită acum de providență pentru ca dragostea ei să aibă odată parte de un cadru neobișnuit, frumos, deosebit de cel în care se petreceau întîmplările fără strălucire ale vieții ei terne. După primele zile de entuziasm, de plimbări din zori pînă în noapte, se potoliră, trebuiau să lucreze. Începură o viață normală, așezată. Antioh stătea mult acasă, traducea, se ducea uneori să pescuiască în Tîrnava, și se întîlnea seara la restaurant cu grupul de pictori care petreceau ca niște copii în vacanța mare, dansau, își făceau farse și puneau la cale excursii. Milescu sta liniștit la un capăt de masă, îi privea zîmbind, tăcea, și cînd se afla numai cu Mara îi mărturisea că boema asta îi aducea aminte de boema studenției lui de la Paris, amintire care îl încărca de ani și de regretul tinereții pierdute. Se apropia de șaizeci de ani, viața se dusese, și gîndul că trăise intens nu-l consola deloc de faptul că pe viitor nu va mai putea nici iubi, nici dansa, nici petrece și în orice caz nu va mai lucra ceea ce lăsase nescris, negîndit atîția ani de risipă de sine.

— Dar în primele zile ai zburdat ca un băietan, adu-ți aminte !

— A fost poate cîntecul lebedei, draga mea. Am zburdat și am obosit. Mă tem că sînt un om sfîrșit, Mara.

Cînd se întorseseră toamna în București, nu trase la Mara, ci acasă la el. Se temea, spunea el, că dacă își va lăsa odaia mult timp nelocuită, i-ar putea fi luată. Avea în ea tablouri, cărți rare, cîteva covoare, toate puse unele peste altele, odaia îi era necesară cel puțin ca magazie. Apoi începu să vină din ce în ce mai rar la ea.

Mara nu-și dădea seama la început că Milescu găsea felurite pretexte ca s-o ocolească. Dacă anunța la telefon că e bolnav, ocupat, îl credea. N-o voia lîngă el să-l îngrijească, îl oprea o înnăscută cochetărie să se lase văzut zăcînd tocmai de ea. Mara credea și asta. Fusese atît de bun,

de fericit anul acela întreg în care Milescu, alături de ea, nu spunea decît adevărul, încît uitase că odinioară mințea. Trebui să se ciocnească piept în piept cu el pe o stradă mărginașă, să-l vadă la braț cu Adina Marinescu, o pictoriță care fusese în același timp cu ei la Sighișoara, ca să se trezească, să înțeleagă, să pună cap la cap scuze, absențe, toane, și să vadă că toate acopereau un singur lucru, tocmai cel pe care nu-l bănuise.

Antioh și Adina vrură să se oprească, să stea de vorbă cu Mara, ca și cum plimbarea lor ar fi fost o întîmplare, o glumă, că se întîlniseră adineauri, se luaseră la braț pentru o clipă, aveau să se despartă la primul colț de stradă. Mara însă trecuse mai departe furișîndu-se pe lîngă ziduri, de parcă ea ar fi trebuit să se ascundă, ea ar fi făcut o greșeală văzîndu-i. Îi era urît să se ducă acasă, în acea casă în care fusese atît de fericită cu Milescu, și n-avea, în adevăr, unde se duce. Alte femei au prietene, au familie. Sabina sau Cora? Nu, nici una nu era prietenă pînă la capăt, și chiar dacă ar fi fost, tot nu i-ar fi folosit la nimic, tot nu s-ar fi dus să mărturisească nimănui înfrîngerea și să plîngă la pieptul cuiva. Se întoarse acasă, de fapt nici nu-și aducea aminte încotro plecase, se ghemui pe divan și așteptă să sune telefonul. Era sigură că va suna, că Milescu va încerca o explicație și în clipa asta i se părea foarte, foarte important ce avea să răspundă ea. Se va despărți de el, bineînțeles, știa din experiență că atunci cînd îl cuprinde o patimă trebuie s-o epuizeze, dar se cuvenea să-i răspundă într-un anumit chip, să-l facă să simtă că e o secătură, că pierde acum, pierzînd-o pe ea, mult mai mult decît cîștigă cu dragostea asta nouă. Abia aștepta să-i spună părerea ei întreagă. Milescu o chemă la telefon. Nu încercă să tăgăduiască nimic, era îndrăgostit, e adevărat, într-o zi avea să-i treacă, trebuia să recunoască și Mara că stătuse cît putuse de departe de ea de cînd se întorseseră de la Sighișoara, tocmai pentru că o respecta prea mult ca s-o facă să trăiască în umbra altei femei. Ea îi răspunse că se bucură că nu e un om sfîrșit, cum se temuse astă-vară în vacanță, și-i urase fericire. Atît.

Eh, da, într-adevăr, se pregătise să-i dea un răspuns grozav, dureros, și i-l dăduse! Trebuia să recunoască cinstit că așteptase chemarea lui la telefon ca să-l audă ce va

spune, că sperase un Milescu plin de remuşcări, pe care să-l poată ierta. Acum nu mai era nimic de sperat. Rămăsese tot atît de singură ca după fiecare din multele lor întîlniri şi trebuia s-o ia din nou de la capăt, cu singura deosebire că acum avea şi ea o sumedenie de ani, resorturi sufleteşti mai uzate, şi poate şi mai puţină putere în trupul ăsta mic, a cărui bătrîneţe alţii n-o vedeau, dar ea o ştia. N-ar fi putut spune că Milescu însemnase vreodată pentru ea un ajutor, dar numai faptul că îl avea alături, că se ocupa de el, că se simţea întreagă prin el, că putea învesti în el toată dragostea şi devotamentul de care era în stare, îi dădea o impresie de forţă. Acum era iar slabă, puţină şi lipsită de răspunderea care să-i creeze un echilibru. Fără îndoială că asta era ultima lor despărţire sau, mai bine zis, fusese ultima lor întîlnire. De data asta Antioh umpluse paharul dezamăgirii şi al dezgustului. Orice ar mai fi spus sau făcut de acum încolo, ea nu i-ar mai putea acorda nici încredere, nici preţuire. Poate avea ca om o anumită demnitate, dar ca bărbat era un nemernic, cea din urmă femeie trebuia plînsă dacă se îndrăgostea de el. Din fericire ei îi mai rămăsese ceva pe lume, şi nu puţin. Se refugie iar în pictură. N-o părăsise niciodată, dar nu mai fusese marele ţel al vieţii ei. Se cuvenea să fie, meşteşugul pe care îl laşi te lasă, ultimele ei tablouri, chiar cele de la Sighişoara, îi păreau palide, puţin inconsistente, pictate ca în vis. Două dintre ele fură acceptate la o expoziţie colectivă şi cumpărate numaidecît, dar Mara nu voia ca pictura ei să placă numai altora, voia să răspundă propriilor ei întrebări.

Îşi controlă toate pînzele care îi umpleau atelierul şi podul, şi pregăti o expoziţie personală.

Fu prima expoziţie la care nu veni Milescu. Un comisionar aduse spre seară un buchet mare de flori însoţit de o carte de vizită a lui, pe care scrisese cîteva cuvinte. Mara puse buchetul deoparte, în hîrtia lui, pe un calorifer, şi a doua zi îl găsi tot acolo, prăjit de căldură. Sabina veni şi ea la vernisaj, fără alai de data asta, fără cuconi şi cucoane, fără ziarişti, dar cu un soţ! Nu era un aristocrat, nu era nici artist, era un medic cam de vîrsta ei, un chirurg cu mare renume. Ştiuse şi de data asta Sabina să-şi pună viaţa la adăpost, şi nu numai ştiuse, dar şi putuse.

Își făcu observațiile cu același glas sigur, dar cu un ton mai jos și i se plînse Marei că o părăsise. Nu mai primea joia, dar primea totuși, ușa ei era deschisă oricui voia să stea un ceas de vorbă despre muzică, despre o artă reconfortantă, sănătoasă! Iar bărbatul ei, medicul, stătea la dispoziția oricărui artist, adora arta!

După două săptămîni de la vernisaj, Mara, care venea zilnic la expoziție, își dădu seama că în tot acest timp nu-l așteptase, ca odinioară, pe Milescu, nu stătuse încordată cu ochii la ușă, că aproape îl uitase. Era vindecată? Poate, dar nu simți nici o bucurie, n-avea un sentiment de libertate, ci mai curînd unul de gol. Golul ăsta trebuia umplut cu ceva.

Întîmplarea îi fu favorabilă. Chiar după închiderea expoziției, Ministerul Artelor îi propuse un post de profesor la Institutul de Arte Plastice. Activitatea ei, personalitatea ei erau recunoscute. Mara se rugă să i se dea un loc de profesor la o Școală Populară de Artă la Arad, la Cluj, într-un oraș oarecare din Ardeal. Ideea de a sta un an într-un oraș străin, de a evada din casa asta care o apăsa, de a cunoaște alți oameni, de a merge pe alte străzi, o urmărea de la un timp. Peste un an, dacă îi va fi destul, se va întoarce înapoi.

Era frumos orașul, era plăcută și camera mobilată în care locuia, și mai ales o încălzea pe ea, cea singuratică din timiditate, contactul zilnic cu elevii, unii tineri, alții oameni în toată firea, care veneau pe seară din fabricile sau atelierele în care lucrau și se apucau cu sete să învețe să deseneze, să așeze culoarea pe hîrtie, să cunoască valoarea luminii și a umbrei. La început se priviseră unii pe alții cu neîncredeere, își vorbiseră cu stîngăcie. Apoi se apropiaseră încet, ei descoperiseră în Mara un om simplu, care își iubea meseria, ea începu să-i cunoască pe rînd, cu bucuriile și greutățile vieții lor cotidiene, în care își făcea loc o mare aspirație: pictura. Se gîndea uneori dacă n-ar fi bine să renunțe de tot la București, să se mute definitiv aici. Trăise ani de zile în capitală, dar n-o lega nimic de ea. Odaia mare, imensă, cum sînt încăperile în casele vechi din Ardeal, nu păstra nici o amintire din viața ei trecută, poate din alte vieți pe care nu le cunoscuse. Îi plăcea pianul veșnic închis;

de lîngă fereastră, ea nu ştia să cînte, dar cîtă muzică închidea în el pianul ăsta ! Îi plăceau porţelanurile mici, străvezii, delicate, din vitrina a cărei cheie o păstra gazda, îi plăceau cele două portrete în ulei care reprezentau două doamne grase, melancolice, cu flori în păr şi decoltee adînci. Nimic nu-i vorbea aici despre ea, despre Milescu, despre greşeli pe care le făcuse vreodată. Încerca să se creadă alta în mijlocul acestor lucruri, o făptură cu alte rădăcini şi alte scopuri în viaţă.

Petrecuse o toamnă şi o iarnă întreagă la Arad, acum venea primăvara, altă primăvară pe malul Mureşului decît cea din Bucureşti, în care miasmele oraşului îi înecau parfumul, îi opreau la barieră adierile venite din cîmpii şi păduri. Se plimbase în sîmbăta aceea, după curs, cu trei elevi, o fată şi doi băieţi care lucrau la fabrica de confecţii. Unul dintre băieţi era îndrăgostit de fată şi ea de el. Mara îşi dădea seama după lumina care strălucea în ochii lor cînd se priveau, după clinchetul glasului lor cînd îşi vorbeau. Şi i se părea că e foarte bătrînă lîngă ei, că au trecut puzderie de ani de cînd iubise şi ea, că îşi aducea vag aminte cum erau atunci primăverile şi că e absolut peste putinţă să se fi scurs numai doi ani de cînd alerga pe uliţele Sighişoarei cu cineva de mînă. Oh, sigur că încurcase socoteala, douăzeci de ani, mai mulţi trebuie să fi trecut de atunci ! Elevii o aduseseră pînă acasă. Plină de oboseală, în care se adunau toate renunţările, se pregătea să se culce numaidecît, cînd văzu pe masă un plic alb. Cine îi putea scrie ? Păstrase atît de puţine legături !

Era o scrisoare de la Sabina. În adevăr, ea o felicitase de Anul nou şi-i dăduse adresa de aici. I se părea că nu putea fi ceva bun în scrisoarea asta. Nu fusese niciodată bîntuită de presimţiri, dar acum o trecu un fior. Ce mai voia cu ea acea lume abandonată ? Sabina îi scria că Antioh Milescu a fost foarte bolnav, a avut un infarct cardiac, a trecut pe lîngă moarte, şi acum e şubred şi prăpădit, dar ceea ce e mai grav, absolut singur. Nu are pe nimeni să-i dea un pahar cu apă, poate închide ochii oricînd fără să ştie măcar cineva. L-a întrebat dacă nu vrea să fie anunţată Mara şi el a refuzat, de ruşine. A îngăimat că Mara a fost singura fiinţă serioasă care a trecut prin viaţa lui, pe care şi el a iubit-o mult, dar cu care s-a purtat în ase-

menea chip, încît nu-i merită iertarea. Ea, Sabina, se simte datoare să-i scrie toate astea, Mara n-are decît să hotărască singură.

Mara încremeni în fotoliu, cu scrisoarea în mînă. Antioh trecuse pe lîngă moarte! Şi era singur, absolut singur. Unde era Octav, veşnicul lui însoţitor? Adevărat, Octav pierise de mult, Mara uitase şi de existenţa lui în anul ei de fericire lîngă Antioh. Dar femeile, multele femei care se perindaseră prin viaţa lui? Chiar această Sabina, care avusese ideea să-l întrebe dacă nu trebuie anunţată Mara şi o anunţase împotriva vrerii lui, nu era numai o prietenă din copilărie a lui Milescu, îi fusese şi nevastă. Amîndoi probabil, şi Sabina, şi Antioh, care „refuzase de ruşine", ştiau perfect cît de mult îl iubise ea şi mai contau şi pe devotamentul ei orb. Era vorba de preţuire sau de un anumit soi de dispreţ, cel pe care îl ai pentru făpturile foarte simple, sărace în nuanţe, fără imaginaţie, care îmbrăţişează odată şi bine un sentiment sau o idee şi nu-i mai dau drumul pînă la sfîrşitul vieţii? Mai curînd asta. Sabina „se simţea datoare" s-o pună la curent pe Mara, dar nu se simţea datoare să-l îngrijească ea pe Antioh, şi nici bărbatul ei, care era chirurg, nu cardiolog. Sub diplomaţia cu care îşi acoperea chemarea, se ascundea şi siguranţa că Mara va veni în fuga mare, ea, care fusese „singura fiinţă serioasă" din viaţa lui Milescu. Dar de asta îi păsa ei acum, de ceea ce presupunea Sabina sau de ceea ce credea Antioh? Creadă ce-o vrea, era bolnav, era singur, era şi destul de sărac. Important era cît de mult îl doborîse boala. Chiar dacă Sabina pusese de la ea în scrisoare afirmaţia lui că o iubise mult, îi era totuna. Ştia prea bine cît îl iubise ea şi dacă se întreba cinstit acum ce mai avea pentru el, era silită să-şi răspundă că mila, spaima, înduioşarea, grija din clipa asta, toate la un loc trebuiau să însemne iubire sau ceva mai mult decît ea. În tulburarea care o cuprinsese în clipa asta, deslușea ceva ce semăna cu nesfîrşita compasiune pe care o avusese pentru copiii Corei, cu tandreţea cu care privea în ultimii ani cutele care se iveau în jurul ochilor lui Milescu, şuviţele albe din părul lui negru, vinele care se iveau uneori pe mîinile lui mari, frumoase.

A doua zi anunţă şcoala că era silită să plece la Bucureşti, că trebuia înlocuită repede, şi nu ştia dacă se va mai

putea întoarce. Se rupse de odaia în care se simţise atît de bine, de elevi, de oraş, conştientă că pierde ceva ce nu se va mai repeta vreodată, şi plecă la Bucureşti.

Îl găsi pe Antioh palid, slab, îmbătrînit. Era evident că o aştepta, că fusese sigur că va veni. Aşezat în fotoliul de lîngă fereastră, prea şubred ca să se ridice în picioare, întinse numai amîndouă mîinile spre ea şi zîmbi larg. Marei îi păru că vede lacrimi în ochii lui puţin stinşi, dar nu îndrăzni să se uite mai stăruitor, ca să nu bănuie el că le zărise.

— Am rugat-o pe Sabina să nu-ţi scrie nimic şi pe urmă am cerut să mi se aşeze fotoliul la fereastră, ca să te aştept. Vezi bine că sînt acelaşi om, Mara, ipocrit şi mincinos. Insistam anume să nu-ţi scrie, ca să-şi dea ea seama ce important e pentru mine să fii tu vestită.

— Cum îţi e acum, Antioh ?

— Doctorul spune că mai bine, de asta am şi venit acasă de la spital. Nu mi-a ascuns nimic, mai pot trăi cincisprezece ani dacă mă cruţ sau pot muri mîine pe neaşteptate. Ce-ai să te faci tu dacă mai trăiesc cincisprezece ani ?

— Cine te îngrijeşte acum ? ocoli Mara răspunsul.

— În fiecare zi vine pentru un ceas o femeie, mă ajută să mă spăl, să-mi pun halatul şi să stau în fotoliu. De dimineaţa pune şi mîncarea de prînz lîngă mine, uite !

Pe o măsuţă, lîngă fotoliu, se afla o farfurie cu cartofi fierţi şi o felie de şuncă. Antioh era curat, bărbierit, dar odaia părea îmbîcsită, neaerisită, murdară.

— Crezi că poţi urca un etaj ?

Antioh începu să rîdă.

— În cîteva ore, trei-patru, da.

— Să vorbesc şi eu cu medicul. Primul lucru necesar e să te mut la mine. Cînd vine medicul ?

— Azi e joi ? Vine diseară. Şi pe urmă intră la mine vecinul meu, Antonescu şi mă ajută să mă bag în pat.

Mara ar fi vrut să schimbe ceva în jurul lui, să primenească, să deschidă larg ferestrele şi mai ales să facă să dispară farfuria aceea îngrozitoare cu cartofi reci şi şuncă vînătă, care semăna cu o strachină trimeasă de un parastas sărăcăcios. Încercă să adune vraf un maldăr de cărţi risipit

pe podea, să întindă pe pat pătura care stătea ghem, să strîngă de pe birou cîteva farfurii murdare care se amestecau printre manuscrise risipite, dar cînd văzu cît de soioasă e perna pe care dormea Antioh, cît de unsuros tacîmul aşezat lîngă cartofi, o cuprinse o mare descurajare. Aici nu se putea face nimic.

— Femeia care te îngrijeşte e sau oarbă, sau cea mai leneşă femeie din lume. Aşteaptă-mă puţin, Antioh, mă duc să aduc ceva de mîncare.

Privirea lui se îndreptă nedumerită către farfuria cu cartofi : mai era nevoie de ceva ? Mara se înfioră la gîndul că Antioh se deprinsese atît de repede cu mizeria, cu decăderea.

— Şi mie mi-e foame, să mîncăm împreună, nu vrei ? Am trecut pe acasă numai ca să-mi las bagajul.

— Ah, sigur, ai dreptate. Tu vii de la drum, trebuie să fii şi flămîndă, şi obosită. Şi eu n-am în casă aproape nimic.

Cînd se întoarse de la cumpărături, Mara îl găsi pe Antioh dormind în fotoliu. Stătea cu capul rezemat de speteaza lustruită de părul lui, şi avea un aer foarte dezarmat, foarte abandonat. Îl mai văzuse dormind demult, la Răchitele, mai curînd la Sighişoara, pe atunci păstra în somn ceva din încordarea de peste zi, din demnitatea din timpul treziei, acum îi aducea aminte de Nunu, care se pierdea pe sine în somn, se contopea parcă cu aşternutul, se desfăcea în bucăţi care dormeau fiecare somnul ei. N-o auzi intrînd, nu-l trezi mersul ei prin odaia în care se încăpăţîna să facă totuşi ordine. Se deşteptă tîrziu, se lăsă hrănit, spălat pe mîini, culcat la loc în fotoliu.

— Ştiu, Mara, ştiu, e ceva din *Azilul de noapte* în odaia asta, ceea ce am mai putut salva e propria mea persoană şi mă temeam că, dacă nu vei veni, se va duce şi asta de rîpă. Te simţeai bine la Arad ? Îmi pare rău că te-am chemat, dar ştii, poate că n-am să mai trăiesc chiar cincisprezece ani. Sau vrei să te întorci acolo ? Ai venit numai să mă vezi şi vrei să pleci înapoi ? Nu, nu, ai spus doar că vrei să mă iei la tine !

Ca un copil, Doamne, ca un copil care se agaţă de tine, se sperie că ai să-l părăseşti ! Inima Marei se rupea de milă şi de jale.

— Nu există decît un singur risc, Antioh, să te vindeci şi să mă părăseşti încă o dată tu pe mine.

Antioh îi prinse mîna şi i-o sărută, o păstră în mîinile lui şi adormi iar peste cîteva clipe. Mara pica de oboseală pe scaunul ei. Se lăsă uşor la pămînt fără să-şi tragă mîna din mîinile lui Antioh şi adormi şi ea. O bătaie uşoară în uşă îi trezi pe amîndoi. În odaie era întuneric. Pe Mara o dureau toate oasele, atît stătuse de strîmb, era buimacă şi toropită de somn.

— E doctorul ! Mara, aprinde o lampă. Vezi, butonul e lîngă uşă.

— Tu nu dormeai ?

— Mă trezisem, dar nu voiam să te deştept şi pe tine.

Mara făcu lumină, îşi netezi cu amîndouă mîinile părul, rochia şi deschise uşa. În prima clipă omul care intră în odaie îi păru foarte tînăr, apoi, cînd se dezmetici de tot, văzu că era un om matur care se mişca uşor, ca un adolescent sportiv. Milescu făcu prezentările :

— Doctorul Toma Nestor, doamna Mara Matei, prietena mea de o viaţă.

— Am fost cîndva la o expoziţie a doamnei. M-a emoţionat.

Mara zîmbi vag. Numai de pictura ei nu era vorba acum.

Doctorul îl cercetă pe Milescu, îi ascultă inima, îi luă pulsul, îl întrebă amănunţit ce mai simţise în zilele de cînd nu-l văzuse. Bolnavul răspundea zîmbind de parcă boala lui ar fi fost o glumă, Mara îl recunoştea pe Antioh de altădată, omul care îşi dăduse pe faţă slăbiciunea în faţa ei mai avea încă puterea să se ascundă.

— Şi, dealtfel, domnule doctor, de azi înainte doamna răspunde de viaţa mea, eu am scăpat de orice grijă. Dacă voi trăi, va fi meritul ei, dacă voi muri, va fi greşeala mea.

Doctorul se întoarse către Mara.

— Doamnă Matei, nu i-am ascuns domnului Milescu adevărata lui stare, care a fost foarte gravă, din pricină că mi-am dat seama de imprudenţa naturii sale. Numai speriidu-l foarte tare am obţinut cuminţenia care l-a cuprins acum. Vă rog să continuaţi acelaşi regim de teroare.

— Aș vrea să-l mut acasă la mine, mărturisi Mara, am și mai mult spațiu și o gospodărie într-un fel rînduită. Poate urca un etaj ?

Doctorul stătu o clipă pe gînduri.

— Vă pot trimite o ambulanță care să-l transporte la dumneavoastră și doi sanitari care să-l suie cu o brancardă la etaj. Cînd ? Mîine ? Poimîine ?

— Peste două zile, casa mea a fost închisă cîteva luni, trebuie s-o aerisesc, s-o curăț... Sîmbătă dimineață se poate ?

Mara îi dădu medicului adresa ei pentru viitoarea vizită pe care voia s-o facă bolnavului, și îl conduse prin holul comun tuturor chiriașilor, plin de fotolii desfundate, biciclete, lăzi, pînă la ușa de intrare. Doctorul Nestor se opri în prag, deschise larg ochii lui de o culoare ciudată, se uită lung la ea și spuse încet, dojenitor :

— Sînteți foarte obosită, doamnă. Vă rog să vă duceți acasă. Nu faceți excese, nu dormiți pe scaune, nu uitați că la anumite ore omul mănîncă, se îmbăiază, iese la aer. Aici nu e vorba să îmbolnăvim îngrijitorul și să salvăm bolnavul. Domnul Milescu a stat atîtea zile singur, mai poate sta cîteva. Uite, sînt cu mașina. Întorceți-vă la el, luați-vă rămas bun și veniți iute, să vă duc acasă. După cîte știu, îl ajută un vecin să se culce.

În mașină, așezată lîngă dactor, Mara simți că în adevăr era sleită de oboseală. Somnul pe care îl dormise la picioarele lui Milescu o istovise parcă și mai tare. Pesemne că și emoția revederii cu el, care era atît de schimbat, o doborîse. Zărea din goana automobilului străzi și case cunoscute, dar nu-și mai dădea seama unde le mai văzuse, în ce oraș se afla, cine era în stînga ei la volan, al cui era profilul acela pe care nu-l știa, unde se ducea acum. Și niște ochi uluitori văzuți de curînd sau mai de mult se deschideau mereu în fața ei, o priveau țintă. Visa.

— Aici, doamnă ?

Mara tresări. Da, aici locuia, sigur, și șoferul ăsta, nu, medicul ăsta o adusese acasă. Nu avu putere să se îmbăieze în seara aceea, nici să-și fiarbă un ceai. Se culcă repede și se pierdu în vise încurcate, în care era foarte grăbită să ajungă undeva. Se afla într-un vagon de tren, se uita pe fereastră, pomii alergau ca nebunii prin fața ei, se afla într-un automobil, gonea, gonea, felinarele erau

aprinse, în stînga ei stătea un bărbat necunoscut, o dojenea cu milă şi autoritate, şi nu-l găsea deloc pe Antioh pe care îl căuta.

Milescu se deprinse curînd în odaia pe care o aranjase Mara pentru el. Avea la îndemînă cărţi, hîrtie şi creion dacă avea chef să noteze ceva, era destul să cheme pentru ca Mara să iasă din atelierul ei în care acum dormea, şi să-i aducă repede ceaiul pe care îl cerea, sticla de colonie de pe masa de noapte, albumul Corot de care avea chef, sau să-l ajute să se întindă în pat, să-l descalţe, să-l acopere, să-i stingă sau să-i aprindă lampa. Îi primea serviciile cu graţie, cu recunoştinţă, i le cerea cu sfială şi răsfăţ, dar le cerea necurmat, şi cînd nu avea nimic de cerut o striga totuşi, ca să-i audă glasul, să se asigure de prezenţa ei.

Mara îl slujea repede, fără cusur. Nimic nu-i părea greu şi nimic excesiv. Se uita la el cu mulţumirea unui Pigmalion, Antioh se îndrepta de la o zi la alta, privirea lui începuse să ardă ca odinioară, glasul îşi recăpătase tăria, sonoritatea, ţinuta lui — trufia leneşă, eleganţa pierdută. Acum avea voie să se plimbe puţin prin odaie, să se ducă singur la baie, dar prefera să se rezeme de Mara, s-o vadă sărindu-i în ajutor. Nu-i plăcuse niciodată singurătatea, nu-i plăcea nici acum, Mara trebuia s-o umple, şi prezenţa ei nu era totdeauna de ajuns, trebuia să şi vorbească, să povestească, să născocească. Nu fusese niciodată vorbăreaţă; în trecut îl asculta mai mult ea pe el, acum trebuia să facă efortul de a acoperi tăcerile şi foarte des avea impresia umilitoare că rostea cuvinte plicticoase, evoca imagini fără culoare, n-avea umor, n-avea fantezie.

Doctorul Nestor continua să vină să-şi vadă bolnavul de două ori pe săptămînă. Era foarte mulţumit de starea lui, mărturisea că nu crezuse din capul locului într-o asemenea vindecare. Meritul era al Marei, spunea el, cu asemenea colaboratori ar face minuni în spital. De fiecare dată Mara îl conducea la plecare în vestibul, unde el, cu glas scăzut, îi repeta aceleaşi sfaturi în privinţa bolnavului, aceleaşi mustrări în privinţa activităţii ei excesive. Antioh nu era un bolnav în faţa căruia era nevoie să ascundă ceva, dar se crease acest obicei din prima seară în care se cunoscuseră, şi doctorul Nestor aştepta în picioare să fie condus, aşa cum aştepta şi Mara în vestibul să-i mai spună

el ceva sau să repete același lucru ca pe o taină. Apoi se întorcea în odaie plină de o vioiciune nouă, gata să-l dezbrace, să-l culce pe Antioh, să-i citească cu voce tare, să-l hrănească, în sfîrșit, să se pună în slujba lui.

Primăvara trecuse pe nesimțite pentru bolnav și îngrijitoarea lui. Îi marcaseră etapele în micul apartament buchetele de flori așezate lîngă Antioh, pe măsuță: narcisele, liliacul, bujorii. Acum venise vremea trandafirilor. Un mănunchi mare de tradafiri roșii își scutura petalele mătăsoase peste caietul lui de note. Antioh citea, Mara se uita la ceas, asculta zgomotul străzii, pîndea foșnetul pe asfalt al automobilelor, se uita iar la ceas, își netezea părul. Nu putea citi, nici lucra. Era joi. Joia venea doctorul. Era ora. Se uită iar la ceas. Și deodată, ca fulgerată de o evidență, își dădu seama că de la început, de cînd îl adusese pe Antioh la ea, aștepta vizitele doctorului cu un fel de emoție, cu un fel de neliniște. Se temea de verdictul lui în privința sănătății lui Antioh? Poate. Dar de ce se îmbrăca mai cu grijă decît de obicei, de ce se pieptăna mai bine, de ce stătea cu urechea țintă la pașii de pe scară? Și nu numai azi, mereu, de cîte ori trebuia să vină! Ce ciudat lucru, făcuse toate astea fără să știe, și acum, cînd le descoperea, nu le prindea înțelesul. De ce își dădea mai multă osteneală decît pentru alții? Uite, acum de pildă își pusese o basma în jurul gîtului și o prinsese cu o broșă de argint. Are s-o scoată imediat. Nu, nu mai e timp, auzi-l pe scară! Cu basma de mătase sau fără, e același lucru, doctorul vine pentru bolnavul lui și ea e o femeie aproape bătrînă, plină de griji, cu alte preocupări, care își născocește acum singură niște vini, niște intenții pe care nu le are. În seara aceea nu-l mai conduse pînă în capul scărilor. Obiceiul acesta trebuie curmat. Rămase în picioare la ușa care dădea în vestibul și îl văzu pe doctor stînd locului o clipă nedumerit și plecînd apoi încet, de parcă ar fi așteptat-o să-l ajungă din urmă.

Doctorul Nestor nu mai primea bani de la Milescu, în schimb îi spusese rîzînd la următoarea lui vizită:

— Casa doamnei Matei mi-e mai în drum decît locuința dumneavoastră trecută. Cînd mă întorc acasă, trec prin fața porții. Să nu vă mirați dacă am să vin pe neaș-

teptate, cînd mi-e mai la îndemînă, nu în zilele fixate pînă acum. Am să vă stingheresc mult ?

Milescu îl asigură că nu-i stinghereşte niciodată. Cum avea foarte puţini oaspeţi şi se plictisea destul în orele în care Mara lucra, vizitele neaşteptate ale doctorului aveau să-l mai învioreze puţin. Doctorul începu să vină mai des. Milescu era ros de gîndul că nu-l poate răsplăti cum se cuvine. Îi dăruise odată o casetă de abanos cu încrustaţii de sidef, în care maică-sa îşi ţinea scrisorile, altădată o carafă de cristal cu gîtul lung, fragil şi unduit ca un gît de lebădă, dar doctorul le primise anevoie, se vedea limpede că nu-i place să-l lipsească pe acest om sărăcit de ultimele lui obiecte de preţ. Poate că mai avea şi altele prin lăzi şi dulapuri, era treaba lui, nu renunţase la onorariu ca să se aleagă cu lucruri mai scumpe.

Atunci Milescu avu o idee : doctorul Nestor aprecia pictura Marei, cel mai potrivit lucru era să-i facă ea un portret. Mara avu o şovăire inexplicabilă, dar doctorului propunerea îi făcu o mare, evidentă plăcere. Acum trebuia să vină pe lumina de zi, aşa că urca la ei la ceasurile cele mai neprevăzute, cum prindea un moment de libertate. Atunci Mara îşi punea repede halatul verde peste rochia în care se nimerea să fie îmbrăcată, Antioh se aşeza în spatele ei, ca să urmărească jocul pensulei pe pînză, şi doctorul, instalat într-un jilţ, privea drept spre pictoriţă cu ochii lui de un albastru ca al panselelor, pierdut, umbrit de genele negre, încurcate între ele de lungi ce erau.

Are faţa prea rotundă, se gîndea Mara lucrînd, nasul prea scurt, părul e frumos, de un castaniu închis, cald, dar cam sărac, dacă ochii ăştia extraordinari nu şi-ar arunca lumina albastră peste tot chipul lui şi nu l-ar înnobila aşa, ar fi un om oarecare. Zvelt, adevărat, iute în mişcări, încă tînăr, dar atît de şters dacă închide ochii, atît de lipsit de distincţie ! Şi uite, şi-a ridicat pleoapele şi toate fiordurile Norvegiei te privesc prin ochii lui. Fiordurile Norvegiei ! Parcă eu le-am văzut vreodată ! Dacă reuşesc să-i redau aici, pe pînză, privirea, sînt un mare pictor. Aşa ceva nu se poate picta, nu există în nici un tub de culoare, nu rezultă din nici un amestec.

Milescu era mulţumit de portretul doctorului, doctorul însuşi părea încîntat, dar Mara nu socotea că a izbutit,

nu declara că a isprăvit. De fiecare dată mai avea ceva de retuşat, de adăugat sau de scos. Se părea că va veni toamna şi ea nu va sfîrşi tabloul.

Acum putea ieşi cu Antioh la plimbare. Coborau scara încet, mergeau pe stradă agale, apoi urcau înapoi şi mai încet. Milescu putea şi lucra cîteva ore pe zi. Traducea un roman de Balzac şi treaba asta îl vindecase şi moral. Dacă toată viaţa lenevise cu voluptate şi nu se dispreţuise pe sine că nu face nimic, acum cele cîteva ore de activitate îi dădeau senzaţia că e încă tînăr, că viaţa nu l-a aruncat pe mal, alături de vadul ei, că moartea, de care fusese atît de aproape, era amînată pentru cine ştie cîţi ani încă. Se privea în oglindă, ochii lui negri, puţin oblici, erau arzători, umerii drepţi, părul cărunt îi stătea bine. Se plăcea.

Doctorul Nestor nu plecase în vacanţă. Vorbise o vreme de o călătorie în Munţii Apuseni, apoi nu mai spusese nimic. Venea la Milescu uneori şi de două ori pe zi. „Am trecut prin faţa casei, explica el de fiecare dată. Mi-aţi făgăduit o carte", sau „V-am adus cartea despre care am vorbit". Dacă se întîmpla ca Mara să nu fie acasă, nu voia să-l lase singur pe bolnav, o aştepta împreună cu el să se întoarcă. Antioh se neliniştea uneori.

— De ce nu mă lasă singur omul ăsta ? Oare tot sînt în primejdie ?

— Cred că se plictiseşte în vara asta. Prietenii i-au plecat în concediu, e singur, noi îi sîntem în drum ! încerca Mara să explice.

Dar din zi în zi era tot mai speriată de ceea ce se petrecea cu ea şi cu acel om străin. Acum ştia limpede cît îl aştepta de tare. Era inutil să se certe singură, să încerce să se dezmeticească. Îl aştepta, se emoţiona cînd îl vedea venind, iar cînd pleca, lumea i se părea goală, pustie. Lumea era pustie lîngă Antioh ! Aşa ceva era cu putinţă ! După douăzeci şi mai bine de ani în care nu tinsese decît să fie lîngă el, în care îndurase şi iertase orice jignire, în care nici o altă făptură nu avusese nici farmec, nici preţ pentru ea, în care orizontul întreg era acoperit de el, acum, cînd în sfîrşit poposise lîngă ea fără altă dorinţă decît să se sprijine de braţul, de umărul ei, acum nu mai era el centrul universului. Şi doar spiritul lui era încă strălucitor,

chipul lui încă frumos, glasul lui încă muzical, el tot devenise, după boală, acelaşi. Şi ea ? Bineînţeles, voia să-l sprijine, să-l îngrijească,, să-l răsfeţe, să-i populeze singurătatea. Dorea toate astea, dar se emoţiona, i se tăia răsuflarea, o umplea o mare fericire cînd îl vedea pe doctorul Toma Nestor. Şi se mustra cu vorbe amare : „Nu te vezi ! Eşti bătrînă, ai trecut de patruzeci de ani. Cum îndrăzneşti să mai vrei de la viaţă tocmai acum tot ce ai zvîrlit deoparte cînd erai tînără ? Nu-ţi face iluzii că omul acela vine în casă pentru tine, aşa ceva nu e cu putinţă. Şi chiar dacă ar fi aşa, e prea tîrziu pentru orice. Şi Antioh e bolnav, are nevoie de tine. Înţelegi ? Antioh Gheorghe Milescu are în sfîrşit nevoie de tine şi va avea pînă la moarte."

Încetase de mult să-l mai conducă pe doctor pînă în capul scării, ca să evite acele cîteva cuvinte care nu dezvăluiau nimic, dar care erau rostite cu un glas de taină, potrivit unor iubiţi, nu unor prieteni. Începuse chiar să-şi găsească o treabă în oraş cînd i se părea că el ar putea veni. Într-o seară însă, cînd se întoarse acasă, Nestor o aştepta în stradă, rezemat de maşina lui.

— Aş vrea să-ţi vorbesc, urcă-te puţin lîngă mine. Nu vom întîrzia mai mult de o jumătate de ceas.

Cu ce pretext ar fi putut refuza ? Şi poate că medicul voia să-i vorbească de Antioh. Nestor porni pe străzi lăturalnice. Nu era încă întuneric, luminile electrice nu se aprinseseră, oraşul mirosea a praf, a frunză veştedă.

—Totdeauna va rămîne aşa ? întrebă doctorul încet. Altcum nu se poate ?

Mara pricepu întrebarea şi dincolo de ea tot ce nu îndrăznise să creadă. Nu răspunse de-a dreptul, rosti ceea ce o obseda de atîta timp :

— Sînt bătrînă, am patruzeci şi doi de ani. Dumneata eşti tînăr.

— Eu am patruzeci de ani. Nu văd nici o deosebire între noi. Altceva am întrebat.

— Sînt legată pentru totdeauna de Antioh Milescu.

Doctorul coborî glasul pînă la şoaptă :

— Dar pe mine mă iubeşti, mi-am dat seama limpede. Şi eu te iubesc. O ştii.

— Nu e nimic de făcut.

— Eu n-am să renunț atît de repede. Sînt un om stăruitor.

— Du-mă acasă, te rog ! Hai să ne întoarcem.

Se întoarseră. Pe drum nu mai rostiră un cuvînt. Se întunecase de-a binelea. Mara se gîndea că Antioh e singur, că poate îi e foame. Avea de făcut o mulțime de trebaă acasă. Și aici, lîngă ea, lîngă umărul ei, omul acesta lîngă care ar fi rămas, cu care ar fi vrut să meargă la capătul lumii, dincolo de el, așa cum străbăteau acum noaptea. Fără să se mai oprească, fără să se mai oprească. Așa îl iubise și pe Antioh, chiar atît ? Oh, mai mult, sau nu, altfel, poate mai puțin, nu, nu se putea cîntări, nici asemăna, nici deosebi. Trebuia să alerge sus, să-i pună masa lui Antioh, și era greu, atît de greu să se coboare din mașina asta, de lîngă omul ăsta. Ar putea rămîne lîngă el. N-ar putea nimic. După douăzeci de ani în care... mai mult de douăzeci de ani, nu s-ar mai putea nimic.

Bocănitul paşilor lui pe asfalt, acest bocănit din ce în ce mai repede şi mai înfricoşat parcă, îi părea lui Manuel un zgomot străin, care venea în urma lui stăruitor, încărcat de intenţii duşmănoase. Nu era cu putinţă ca ăsta să fie răsunetul paşilor lui. Purta aceiaşi pantofi cu tălpi de crep cu care mersese de cîteva luni încoace la toate treburile, la toate plimbările cînd avea vreme de plimbare, aceiaşi pantofi cu care „plutea", cum îi spunea Cora. Pentru prima oară pantofii ăştia bocăneau pe strada pustie, anume pentru că era pustie, ca să se audă bine pe el însuşi, pe păcătosul de el de care era sătul. Încercă o clipă să-şi tîrască paşii ca să nu mai lovească trotuarul cu ei, şi fîşîitul prelung, cleios al tălpilor lui pe trotuarul pe care mai devreme plouase îi păru zămislit de două reptile scîrboase care veneau după el. Aceeaşi impresie ca la bocănitul paşilor, veneau în urma lui reptilele, nu se năşteau din mersul lui.

Pe străzile astea casele erau din ce în ce mai rare. Case cu un singur cat, cu două, înconjurate de grădini. Pretutindeni obloanele închise, luminile stinse. Rar de tot, la o mansardă, la un etaj, o fereastră luminată discret. Înăuntru cineva citea lîngă o lampă cu abajur, sau poate cineva zăcea cu o lumină mică la căpătîi, ocrotită cu o basma colorată stins, dulce. Oameni care n-aveau inima muşcată de căinţă şi frămîntare, oameni mai fericiţi decît el, chiar dacă erau bolnavi, chiar dacă erau pe moarte. Da, chiar dacă erau pe moarte, pentru că ei sperau că vor trăi în vreme ce moartea îi atingea uşurel, ca pe nişte flăcări slabe, pe cînd el nu mai avea nici un fel de speranţă, moartea lui avea să fie violentă, prevăzută, sălbatică. Între

copacii grădinilor o ceaţă subţire se anina de ramurile aproape desfrunzite. Cobora ceaţa din munţii care înconjurau tîrgul. Ploaia din timpul înserării spălase parcă cerul, şi acum veneau şi alţi nori scămoşaţi, se lăsau jos de tot, mai mult abur decît nori, abur rece, umed, pătrunzător. Colo, la colţ, vila mică a doctorului era toată luminată. Terasa ocrotită de perdelele de iederă ascundea sub cornişa ei becuri aurii pesemne, pentru că era toată luminată ca de un soare fierbinte, sudic, un soare de miere. În micul salon vecin cu terasa — Manuel cunoştea bine acel salon — lumina era verzuie de parcă ar fi venit de sub o apă. Cunoştea şi acele lămpi din salon, moştenite probabil din bunici, cu mari abajururi din sticlă opacă, verde. În acest salon îl primise doctorul în seara în care venise cu pretextul unei subite dureri sub coasta stîngă. Şeful îl trimisese să vadă „în ce ape se scaldă" doctorul. Doctorul nu se scălda în nici un fel de ape, nu părea un nemulţumit, n-avea habar de grupările care cloceau în umbră, era preocupat de meseria lui, de bolnavii lui, de copiii lui, de muzica lui. Şi acum se auzea din salonul luminat verzui ca un acvariu o muzică uşoară, un pian sfios, o vioară în tonuri grave. Medicul avea vreme de destindere, cînt, împreună cu nevasta lui o sonată de Beethoven parcă. Nu, şeful nu fusese mulţumit atunci de neizbînda lui, a lui Manuel, de acel „să-l lăsăm în pace, e un om cu preocupări generoase". Asta era în perioada în care începuse să se îndoiască de utilitatea, de necesitatea „mişcării", şi şeful îi simţea îndoiala.

Numai casa medicului părea ocolită de ceaţă, numai luminile ei erau clare, nu difuze, nu înecate în abur albicios ca ale rarelor felinare ale uliţelor sau ca acelea şi mai rare ale ferestrelor încă treze. Ce ciudat, se gîndea Manuel, ce ciudat, lumina din omul ăsta pe care am simţit-o în seara aceea are putere şi împotriva ceţei din afară, o alungă. Sau poate că nu mai ştiu eu să văd, poate îmi închipui. „Faci literatură, Manuel, nu politică. Toate ideile tale sînt năclăite de poezie." Aşa îi spusese şeful şi aşa repetase după el Cora. Au rămas în urmă amîndoi, toţi au rămas în urmă, toate legăturile sînt rupte, toate zbuciumele — amintire de zbucium. Numai cel din clipa de faţă e real, e puternic şi cu el se încheie.

Acum vilele erau şi mai rare, grădinile şi mai mari. Un zăvod uriaş, slobozit din lanţ pesemne, alerga lătrîndu-l de-a lungul unei curţi, dincolo de gard. O aripă de vînt uşurel clătina crengile care îşi lepădau frunzele mari, frunzele nehotărîte dacă trebuie să cadă pe pămînt sau să caute un zbor şovăielnic care să le întîrzie căderea. Manuel le vedea tulbure cum încearcă, asemenea unor păsări bolnave, să mai plutească puţin între noroi şi norii scunzi. O frunză mare i se lipi în zborul ei de obraz, rece şi udă, îi acoperi o secundă ochii, apoi i se aşeză pe umăr. Vîntul începea să-i aducă miros de frunze putrede mai puternic decît al grădinilor. Se apropia deci de grădina cea mare, cea fără vile, în care somnul era viaţă, grădina fără lumini, fără felinare, fără cîini de pază. Manuel îşi pipăi buzunarul de parcă ceea ce pusese bine în el ar fi putut pieri pe drum. Apoi îi veni să rîdă, aşa ceva nu-ţi fură nimeni, de asemenea giuvaer n-are nevoie nici un tîlhar. Zidul lung şi înalt se desfăşura la stînga lui coborînd puţin, aşa cum cobora şi uliţa. Poarta cea mare de fier dintre cele două coloane de piatră era deschisă. De mult, de o sută de ani poate nu mai exista aici nici căsuţă pentru portar, nici paznic, nici cheie pentru imensa broască ruginită a porţii. Şi poate că dacă cineva ar fi încercat să închidă grelele canaturi de fier nici n-ar fi izbutit. Balamalele erau tot atît de ruginite, de înţepenite ca broasca. Din dreptul porţii o alee largă între tei, care poate că odinioară dusese la o capelă azi dispărută, se înfunda acum într-un desiş, în care lăstărişul năpădise trunchiurile arinilor de pază către zidul din fund şi înecase cărările dintre ei. Cînd fusese aici ziua, Manuel căinase pierderea bietelor poteci pe care în copilărie se plimbase atît de des, plin de gustul misterului şi de fiorul neîngăduitului — ce-ar fi spus mama văzînd unde se plimbă copilul ? — şi se minunase de cît de mic era cuprinsul acestui loc în care odinioară îi părea că s-ar putea pierde. Dar ziua fusese lumină, soare, pe cînd acum întunericul şi ceaţa dădeau din nou mister locului, îi lărgeau cuprinsul, îi ridicau limitele. Atunci, ziua, alesese un cavou cu uşa întredeschisă, poate de mult întredeschisă, înţepenită în asemenea chip că numai viscolul ar fi putut strecura omătul înăuntru, numai zăduful toiului verii ar fi putut trimite un fior de căldură în cuprinsul lui îngheţat, numai

mîini foarte puternice ar fi putut-o deschide larg sau închide de-a binelea. Îl alesese pe acesta anume pentru că ușa asta întredeschisă lăsa liberă bara de fier de sus și un spațiu mic, dar destul de mare pentru trupul lui. Ar fi putut alege un copac, creanga puternică a unui copac, dar în afară de faptul că aceste crengi erau cam sus, greu de ajuns, nu voia să împodobească un arbore frumos, plin de noblețe, cu stîrvul lui. Un cavou e un loc al morții, acolo nu necinstești pe nimeni, nici pe răposații dinlăuntrul lui, care nu mai știu de mult nimic despre nimic. În cimitirul ăsta n-a mai fost îngropat nimeni de peste o sută de ani. Cînd l-a cercetat ziua n-a găsit nici o cruce, nici un monument din secolul ăsta, nici măcar de la sfîrșitul secolului trecut. Nu l-a găsit el, poate o fi existînd vreunul sau poate în vechile cavouri au fost aduși și în veacul nostru rubedenii coborîtoare din vajnicii militari de aici.

Alesese atunci, ziua, cavoul cel cu ușa întredeschisă, cel pe al cărui fronton de marmoră scria cu litere gotice, de aur azi șters, numele colonelului Helmuth von Steinhohe, răposat în 1820, vrednic apărător al Imperiului și devotat supus al împăratului, decorat cu mari ordine, și al soției sale Clélia, născută von Klauss, credincioasa și iubita doamnă, răposată înaintea colonelului, plînsă cu lacrimi amare, după cum era scris pe frontonul de marmură, pentru ca și viitorul să știe cine zace în cavoul simplu, măreț, durat pentru veșnicie. După mușchiul care mijise în crăpăturile marmurei, după lăstarele de arin crescute pe acoperișul cavoului, după grămezile de frunze putrede din jurul temeliilor lui, Manuel înțelesese că nimeni, niciodată nu avusese grijă de acest monument care aspirase cîndva la veșnicie. Colonelul îl ridicase pentru iubita sa doamnă Clélia, născută von Klauss și cinci ani după moartea ei, la numai patruzeci și patru de ani, bravul von Steinhohe venise să se odihnească lîngă ea. Copiii lor, dacă vor fi existat, nu erau înmormîntați aici. Manuel sperase în ziua aceea că von Steinhohe murise de durere atît de curînd după tînăra lui nevastă, apoi se certase singur că în starea de disperare, de dezgust în care se afla, îi mai ardea să scornească povești romantice. Ah, cîtă dreptate avea șeful în privința lui, da, numai în privința caracterului lui, pentru că în

rest toată construcţia lui de teorii şi presupuneri era falsă, cu desăvîrşire falsă.

Şi uite că acum, în ceaţa asta alburie, în noaptea asta în care numai ceaţa avea o culoare, propria ei culoare, cavoul ales era greu de găsit. Îşi notase bine în minte, era al şaisprezecelea de la poartă, pe dreapta, sau al cincilea pe stînga, dacă porneai pe aleea principală din fund spre poartă. Şi acum nu mai era nici al şaisprezecelea, nici al cincilea, oricum ar fi mers Manuel, oricum ar fi făcut socoteala. Inscripţiile fireşte, în întunericul ăsta nu se puteau citi. Pipăi uşile de fier, uşile de bronz. Erau toate închise. Se întoarse de două ori la poartă şi numără şaisprezece monumente pe dreapta. Nu erau toate cavouri, erau şi cruci enorme care străjuiau lespezi culcate, era, îşi aducea aminte bine, şi un cal cioplit în piatră care îşi veghea călăreţul căzut cu sabia în mînă, era şi un înger îngenuncheat pe mormîntul unui tînăr sublocotenent, unica imagine de slăbiciune nu de eroism aşezată aici, între monumentele severe, de o mamă nemîngîiată probabil pînă la sfîrşitul vieţii ei, în 1808, şi nedumerită că viaţa putuse fi atît de crudă tocmai cu Otto ! Manuel le deslușea numai cînd era foarte aproape de ele şi le părăsea cu regret. O clipă îi trecu prin cap că acel cavou ales cu socoteală se ascundea acum de el pentru că moartea nu-l voia, pentru că viaţa îi făcea semn că e al ei şi trebuie să rămînă al ei şi o flacără îi pîlpîi în inimă. Cine îl convinsese că e osîndit ? De ce trebuia numaidecît să moară ? Oh, da, trebuia pentru că făcuse pînă acum numai greşeli, pentru că n-avea mijlocul să le repare sau să şi le şteargă din memorie, pentru că îi era scîrbă de el şi de prietenii lui, şi de Cora, şi de toţi oamenii pe care şi-i alese companioni de drum, pentru că mai departe nu putea merge nici lîngă ei, nici împotriva lor. Uite că trebuia numaidecît să moară. Şnurul cel tare şi alunecos era în buzunar ? Era, era la locul lui, şi cavoul se cuvenea găsit. Dacă nu era primul, va fi negreşit cel următor.

În chiar acea clipă norii se destrămară puţin deasupra capului, o lumină leşioasă îl lovi în creştet, lumina lunii pe jumătate ascunsă pînă acuma, şi cavoul familiei von Steinhohe se vădi în faţa lui aşa cum îl ştia, cu uşa de fier puţin întredeschisă, cu zidurile lui cenuşii netede, fără orna-

mente, cu acoperișul lui pe care crescuseră puieți de arini, cu frontonul lui pe care aurul literelor săpate adînc se șterse.

Acum, acum, repede ! se gîndi Manuel. Dacă n-o fac repede, m-aș putea răzgîndi. Sînt hotărît de cîteva săptămîni, n-a fost niciodată vorba în gîndurile mele să renunț, de ce îmi vine în clipa asta ideea că aș putea să n-o săvîrșesc ? Sînt un laș, cum spune Cora ? Sînt un poet ratat, cum spune șeful, un poet fără operă, care îngălează viața în poezie ieftină ? Acum, acum, repede ! Șnurul. Așa. Buturuga pe care am ascuns-o în dosul cavoului. Da, e aici. Bara de sus e rece și udă. Un nod zdravăn sus. Un laț la capătul ăstalalt. Luna luminează destul, se vede bine. Și asta ar fi tot. Lațul în locul cravatei pe care am lăsat-o acasă. Un picior zdravăn în buturuga pe care m-am urcat. Și nu e ușor. O vreau cu tot dinadinsul, cu toată scîrba din mine, am gîndit-o în amănunt zi și noapte, m-am deprins cu gîndul. Șnurul scos din buzunar nici măcar nu-i rece, s-a încălzit lîngă șoldul meu, e cald ca un fular de lînă. De ce nu e ușor ? Chiar dacă greșesc acum mai mult decît altădată, nu voi avea timp să-mi regret greșeala. Dacă optez pentru viață, am să regret tot restul ei că n-am avut curaj. Să optez pentru viață ? Am înnebunit ? După ce m-am hotărît, după ce am chibzuit bine, cum o să optez ? Acum ? Aici ? În ultima clipă ? Ochii Corei mă privesc batjocoritor, ochii ei verzi : „N-ai să ai curaj !“ Șeful încruntă sprîncenele : „Nu ești un om de acțiune, Manuel ! Ești un sentimental.“ Mama... bine că mama a murit de mult. Ce cald era la pieptul ei cînd mă îmbrățișa. Și pieptul Corei era cald, o căldură mincinoasă. Cora e dură. Exaltată și dură. Exaltarea nu cere căldură ? Și ea izvorăște din ură. Și din dorința de a avea dreptate împotriva altora, o dreptate care să-i aducă slavă. La asta stau și mă gîndesc cu lațul de gît ? Nu. Dau un picior zdravăn buturugii... l-am dat... A-a...ah ! Se învîrtește... doare... aer... a-ah !...

Lumina searbădă a lunii, strecurată printre norii sfîșiați, vădea legănările ciudate ale trupului lui Manuel, jocul în gol al picioarelor lui. O secundă un picior i se propti pe canatul ușii întredeschise, încercă să se rezeme de el, să sprijine trupul întreg, să-l oprească din sinistrul lui zbu-

cium, dar acel picior lunecă pe metalul umed, neted, şi trupul se legănă iar, genunchii se mai trudiră o dată să găsească o opreliştе, apoi braţele şi picioarele căzură grele şi drepte ca tot trupul drept şi el, bărbia i se înfipse în piept, gîfîitul i se opri şi Manuel întreg rămase suspendat, neclintit în golul uşii întredeschise.

Norii se răriră, luna păru mai clară. Un vînt uşor scutura de apă crengile teilor, crengile arinilor. Frunze mari cădeau pe pămîntul acoperit de alte frunze.

Ce ciudat stau acolo, se gîndi Manuel, şi nu simt nimic, absolut nimic. Nici o durere, nici o senzaţie de stingherealã măcar, de nefiresc. Atîrn ca o păpuşă mare de cîrpă umplută cu pietre. Să-mi aduc aminte ce caut acolo, de ce m-am urcat atît de sus. Şi stai, mai e ceva ciudat: cum de mă văd eu pe mine? Unde sînt eu? Acolo. Atunci cum de mă văd? E cumva pe aici o oglindă mare? Parcă m-aş afla într-un parc, unde să fie o oglindă? Stau în deschizătura unei uşi. Ce uşă o fi asta? Poate că visez, mă visez pe mine, o uşă, o căsuţă mică de piatră, cîţiva copaci, lumina lunii. Nu mă pot trezi din vis. Iese cineva pe uşa aceea, iese pe lîngă mine, se prelinge uşor, e parcă un sul de ceaţă dusă şi în acelaşi timp e altceva, o făptură, un bărbat înalt, dar mai mult seamănă a alcătuire de ceaţă decît a făptură omenească. Şi totuşi e un bărbat, poate că lumina lunii îl face să semene a ceaţă. Şi mai iese, dar nu pe uşă ci prin peretele de marmoră, altă şuviţă de ceaţă, mai scundă, mai suplă, mai străvezie, dar tot semănînd a fiinţă umană. Două mici coloane de abur care se opresc în faţa uşii, se uită, da, trebuie să spun că se uită pentru că acum le văd bine umerii, gîtul, capul, chiar ochii luminînd slab în ceaţă ca nişte opaiţe în care s-a sfîrşit uleiul, se uită la mine acolo, sus. Coloana cea înaltă, cea care pare a fi un bărbat, rosteşte cu glas omenesc, dar abia auzit, abia prins de ureche, de parcă n-ar vorbi aici, la un pas, ci undeva, foarte departe:

— Ne-ai deşteptat.

Şi nu mă mai priveşte pe mine care atîrn în uşa cavoului, ci priveşte în altă parte, între doi tei. Poate că nu vorbeşte cu mine.

— Nu ne-am mai trezit de mult. Clélio, cînd ne-am trezit noi ultima oară?

— Cînd a fost înmormîntat aici copilul generalului Stock, porneşte un glas stins din alcătuirea cea mică de ceaţă.

— Asta era... asta era... se poate să fie foarte mult de atunci.

— De ce ne-ai trezit ? susură glasul cel stins şi coloana albă, scundă, pare că se adresează tot cuiva care s-ar afla între cei doi tei. Dormeam, dormeam... era bine.

— Cu dumneata vorbim — şi primul glas, cel bărbătesc, parcă începe să prindă putere, să se apropie. Ai putea răspunde colonelului von Steinhohe, a cărui linişte ai tulburat-o...

Parcă mi-ar vorbi mie şi parcă nu. Colonelul von Steinhohe ? Unde am auzit numele ăsta de curînd ? L-am auzit... l-am auzit... Ştiu, era scris pe frontonul unui cavou. Al cavoului în uşa căruia... mi-aduc aminte ! Voiam să mă spînzur. Şi uite-mă colo, m-am spînzurat. De asta stau sus, ţeapăn, neclintit. Şi atunci ? Dacă am murit, cum de mă văd ?

— Helmuth, încă nu s-a dezmeticit. Lasă-l puţin să înţeleagă ce e cu el.

Şi glasul micii umbre albe s-a mai înfiripat, răsună uşor ca marginea unui pahar de cristal în care ai lovit cu unghia.

Ea spune că nu m-am dezmeticit. Mă văd spînzurat. Mă văd, am spus. Eu ? Trebuie să recunosc că eu. Atunci... atunci poate că eu, tot eu sînt între cei doi tei către care vorbesc aceste umbre albe şi sînt... ar trebui s-o deduc logic, o umbră ca şi ei, de vreme ce am murit, ca şi ei.

— Am murit ? îi întreb încet.

— Eu aşa cred ! spune aspru colonelul von Steinhohe. N-am impresia că înaintezi călare la atac cu sabia în mînă. Coaja îţi atîrnă colo ca o rufă veche, iar dumneata, cel desprins din ea, dumneata cel adevărat, te uiţi la noi ca o ordonanţă beată.

— Helmuth ! Lasă-l să înţeleagă încet.

Colonelul se apropie de nevasta lui, e nevasta lui, i-a spus : „Clélia", îmi aduc aminte, aşa stă scris pe frontonul cavoului : Clélia von Steinhohe, născută von Klauss. Întinde un braţ alb-cenuşiu, îi cuprinde mîna, o trage lîngă el pe banca de piatră din faţa cavoului alăturat. Clélia nu se împotriveşte, se aşează, dar încet, treptat îşi adună în jurul trupului firav nourii albi ai veşmîntului ei lung şi larg şi se depărtează către celălalt capăt al băncii. Chipul ei palid

a prins o oarecare consistență în lumina lunii, e delicat, feciorelnic, gingaș, prelung. Trebuie să aibă ochi albaștri! Nu știu de ce, dar cred că ochii ei sînt albaștri. Cum? Ochii nu putrezesc?

— Ochii nu putrezesc? întreb deodată prostește.

— Tot putrezește, nu scapă nimic, mormăie colonelul.

— Dar, firește, cînd te reîntrupezi uneori, rar, înfățișarea ta e cea din viață, clinchetă glasul Cléliei. Ea a înțeles uimirea mea. În clipa asta luna îi luminează din plin ochii imenși, albaștri.

— Și cînd vă întrupați?

— Cînd se întîmplă ceva deosebit, cînd dă buzna cineva peste noi, așa cum ai dat dumneata. Unde fugi, Clélio? Stai aici, lîngă mine, mai aproape. Ultima oară, ai auzit, domnule? cînd l-au înmormîntat pe copilul generalului Stock. Ultima înmormîntare aici. L-am întrebat pe el în ce an sîntem...

— Pe cine ați întrebat?

— Pe copil, bineînțeles, doar nu pe taică-său, că generalul nu ne-ar fi auzit, era viu. Eh, și eram în anul o mie opt sute nouăzeci și doi. E un veac de atunci?

— Nu, încă nu.

— Cînd dormi, vremea trece repede, șoptește Clelia. Mi-aduc aminte cît de încet, cît de înfiorător de încet trecea în viață. Un an era nesfîrșit, o lună n-avea capăt. O zi chiar, de dimneața pînă seara, era ca un tăvălug greu care te strivea, te strivea, nu mai contenea trecînd peste sufletul tău, și cînd se înnopta, cînd ar fi trebuit să vină singurătatea, odihna, atunci... nu... niciodată nu erai singură, niciodată nu era liniște.

— Clélio! În fața unui străin? Nu te-am întrebat niciodată dacă ești fericită cu mine. *Trebuia* să fii. În această chestiune n-am avut îndoieli. În viață anumite lucruri trebuie să fie croite după un anumit tipar și n-au voie să fie altfel. Nevasta colonelului von Steinhohe trebuia să-l respecte, să-l admire și să-l iubească pe soțul ei. Cred că ai făcut-o, cu toate că seara te mustram uneori pentru anumite călcări de reguli bine stabilite. El trebuia să te ocrotească, și te-a ocrotit. Cînd ai murit, ți-a ridicat acest cavou de care cred că ești mîndră și a venit destul de repede după tine. Nu mă laud că am vrut numaidecît să te urmez, așa s-a în-

tîmplat, şi uite, nu te poţi plînge că te-am lăsat singură mai mult de cinci ani.

Colonelul tăcu. Lui Manuel îi păru că vorbise mult, nesfîrşit, dar se gîndi că după atîtea zeci de ani de somn, vorbirea trebuie să îi fie o plăcere cuiva care s-a trezit probabil pentru un scurt răstimp. Poate că nu era prea inteligent colonelul ăsta, nevasta lui se plînsese că în viaţă n-avusese parte de o clipă de singurătate, iar el se lăuda tocmai cu faptul că nici în moarte n-o lăsase singură.

— Am murit aici în urma unei răni căpătată în Piemont, unde am fost trimis cu regimentul meu de Sfînta Alianţă.

Acum, în lumina din ce în ce mai puternică a lunii, silueta colonelului era mai deslușită, i se vedeau bine umerii largi, împodobiţi de epoleţi cu fireturi, barba ca o umbră mai deasă pe pieptul plin de decoraţii, sabia la şold, mîna mare care ţinea strîns mîna firavă a Cléliei şi din cînd în cînd o trăgea mai aproape de el.

— Şi de ce te-ai atîrnat acolo, pe pragul nostru ? Asta e violare de domiciliu, rosti el judecătoreşte, aspru, dar aş vrea să ştiu totuşi de ce-ai făcut-o ? Eşti un tîlhar ? Un dezertor ? Te-au degradat şi dat afară cu ruşine din armată ?

— Helmuth ! Uită-te la el, domnul e civil.

— Da, nu e militar, ai dreptate. Cu atît mai bine. N-a pătat uniforma cu un act laş ca sinuciderea.

Laş ! Îi sună greu în auz lui Manuel. Şi prin acest act socotit de el de curaj se dovedise în ochii acestui personaj bizar tot laş.

— Şi de ce-ai ales tocmai cimitirul militar, în care n-ai acces ? Hai, răspunde !

— Nu sînt la Curtea Marţială, se înfurie Manuel.

— Eşti obligat să răspunzi, pentru că ne-ai trezit din somn cu acel vuiet grozav care întovărăşeşte trecerea cuiva dincolo de viaţă. E ceva care seamănă şi a tunet şi a trăsnet în acelaşi timp. De ce rîzi ? Ce ţi se pare de haz în asta ?

Manuel îşi adusese aminte de vorba „a plesnit un drac" şi se întrebase ce fel de drac amărît, disperat, neputincios era el.

— N-am strigat deloc. Nici n-am putut, mă sufocam. De unde era să scot glas ?

— N-ai priceput. Trecerea duhului dincolo, adică dincoace, face un zgomot asurzitor, e un fenomen întovărăşit

de o imensă descărcare de forţă electrică i-ar spune unul... unul Frank, mi se pare...

— Franklin, şopti Manuel.

— Da, Franklin. Deci o descărcare de forţă de care cei vii nu-şi dau seama, pe care îl percep şi-l aud numai cei morţi.

— Atunci de ce nu s-a deşteptat tot cimitirul ?

— Pentru că ai ales cavoul nostru, domnule, după nu ştiu ce criteriu. Pe noi ai binevoit să ne deranjezi. Şi nici măcar nu te crezi obligat să ne dai o explicaţie.

Manuel simţi deodată nevoia să spună cuiva, să povestească cuiva, să se spovedească, să audă o încuviinţare, o încurajare. Se zbătuse atîta timp cu ideea sinuciderii, nu vorbise nimănui despre ea, trecuse la fapte, dar încă nu ştia dacă făcuse bine sau rău. Avea să-l înţeleagă acest colonel ? Părea cam mărginit. Îl putea înţelege doamna von Steinhohe ? Era atît de delicată, părea atît de sensibilă, avea ochii atît de frumoşi, îl privea cu atîta melancolie ! Rochia ei, care la început fusese albă ca ceaţa ce-i înconjura, căpătase de la o vreme o culoare uşor trandafirie, aşa cum ochii ei mari erau neîndoielnic albaştri. Pantoful mic de atlas, cu toc în formă de mosor, ieşea puţin de sub fusta amplă, volănată, mîinile subţiri şi albe i se odihneau pe genunchi. Privirea ei îl întreba şi ea, îl întreba cu gingăşie. Doamna von Steinhohe voia să ştie, se interesa de el, era înduioşată de soarta lui, fără îndoială că avea să priceapă şi să-l aline cu un cuvînt blajin.

Se apropie de banca pe care stăteau colonelul şi nevasta lui şi se aşeză la capătul ei. Colonelul o trase pe Clélia mai aproape de el, de parcă apropierea lui Manuel ar fi fost o primejdie. Ce fel de primejdie mai pot fi eu ? se întrebă el. Pesemne că, asemeni lor, am înfăţişarea mea din viaţă, nu sînt holbat şi cu limba scoasă ca acolo, în pragul cavoului. Poate că arăt ca în zilele mele bune, în zilele în care Cora îmi spunea că semăn a cerb, că am ochi de catifea maronie şi mişcări iuţi şi surprinzătoare, de sălbăticiune. Cora ! Am uitat de existenţa ei de cînd am trecut de partea cealaltă. Prea multe lucruri noi m-au surprins şi m-au înfruntat. Da, am să le spun tot. Le-o datorez pentru că i-am tulburat.

— Am făcut parte dintr-o mișcare politică, o mișcare interzisă.

— Interzisă de împărat ? Fii precis !

— Domnule colonel, împăratul nu mai există de mult.

— A murit ? Și nu i-a urmat principele moștenitor ? Copilul generalului Stock mi-a spus că Franz Joseph ar fi azi pe tron. A murit ? Ce se petrece ? E regență ? E război ?

— Nu, nu, nu ! Nimic din toate astea. Țara nu mai e imperiu. E republică. De mult. Iar partea asta care făcea cîndva parte din imperiu s-a desprins de el și...

— E principat, știu. Dar nu independent.

— Nu, nu e nici principat. Face parte din altă țară și acea țară e republică.

— Cum e cu putință ? Cum e cu putință ? se înfurie colonelul. Acest principat făcea de drept parte din imperiu. Republică ! Republică ! Ne-am molipsit de la Revoluția franceză ? Doar după ea a venit Bonaparte, care i-a învățat minte pe revoluționari. Le-a trîntit un imperiu ! Poftim, dacă n-ați vrut regat !

— Helmuth, nu te supăra, dragul meu. Așa ai făcut și în 1812, cînd te-ai deșteptat data trecută, și ai aflat că... Fii mulțumit că dormim, că nu sîntem martori, că nu ești silit să fii supus unei părți sau alteia, care au înghițit principatul. Lasă-l să vorbească pe acest domn.

Colonelul se ridicase și se plimba cu pași mari printre tei. Sabia i se bătea fără zgomot de cizme. Frunze mari se cerneau în jurul lui. Cu cît se înfuria mai mult, cu atît trupul lui prindea mai multă consistență, chipul lui devenea mai precis, mai expresiv. Manuel era însă însetat să vorbească despre sine, nu despre imperii și războaie de mult trecute.

— Am făcut deci parte dintr-o mișcare interzisă. Am crezut în ea, am crezut ca un fanatic. Apoi m-am îndoit de principiile în care crezusem. Companionii mei vorbeau despre atentate, crime, acte de sabotaj. Se pregăteau toate împotriva Republicii abia înființate, care avea nevoie de timp ca să se organizeze. Am vrut să mă retrag din mișcare, m-au amenințat cu moartea. I-am vorbit șefului ca să-i deschid ochi, m-a socotit laș și neserios.

Manuel simțea că începe să clocotească de emoție, ca atunci cînd șeful lui îl disprețuise. Ochii Cléliei erau ațintiți

asupra lui cu interes, dar uneori se plecau cu un fel de sfială, de parcă această nobilă doamnă era izbită în făptura lui, desigur de ceaţă şi ea, de ceva nelalocul lui. Manuel cercetă repede cu privirea marea păpuşă ţeapătă care atîrna în uşa cavoului. Era îmbrăcată corect, nu arăta bine, fără îndoială, cu ochii ei ieşiţi din cap şi cu limba ei scoasă, dar nu avea alte semne de neglijenţă. Se pipăi repede pe sine şi-şi dădu seama că n-are cravată, că gulerul îi era căscat. Cu o mînă grăbită îşi strînse cămaşa la gît şi vorbi mai departe.

— Mi-am dat seama că şi şeful, şi ceilalţi, pînă şi logodnica mea îşi ascundeau îndărătul principiilor clamate puternic o dorinţă de parvenire. Nu-i anima altceva decît setea de a lua ei puterea în mînă.

— Un moment ! colonelul se opri din mers şi se apropie de bancă. Ce caută logodnica dumitale în istoria asta ?

— Făcea şi ea parte din aceeaşi mişcare.

— O femeie ? O femeie se amesteca în politică ?

— Bineînţeles. Toate femeile fac azi politică.

— Se prăbuşeşte lumea ! gemu colonelul.

Clélia nu scotea un cuvînt, dar îl privea pe Manuel cu o uimire nesfîrşită.

— E sufragetă ? şopti ea.

Manuel fu cuprins de o mare dezolare. Cui îşi povestea el prăbuşirea morală ? Oamenii aceştia pierduseră legătura cu lumea de aproape două sute de ani. Le putea face acum o lecţie de istorie ? Avea timp ? Avea răbdare ? Şi la urma urmelor, treaba asta avea vreun rost ?

— Tinere, şopti aspru colonelul, grăbeşte-te. Se apropie zorile. Nu mai avem mult timp. Eu vreau să înţeleg ceva : dacă mişcarea din care ai făcut parte era împotriva republicii, înseamnă că era pentru împărat. De ce n-ai rămas în ea ?

— Nici pomeneală de vreun împărat.

— Dă-mi voie să continuu. În slujba împăratului te-ar fi aşteptat, dacă ai fi fost absolut disciplinat, grade, decoraţii, onoare. E ceva clar, ceva pentru care merită să lupţi.

— Nu era vorba de vreun împărat, înţelegeţi-mă ! Şi n-am rămas în mişcare pentru că nu mi-a îngăduit-o conştiinţa mea. Era o mişcare destructivă.

— Conştiinţa ? Ce caută aici conştiinţa dumitale personală ? Disciplina cere supunere, ascultare, ordine. Conştiinţă au mai-marii noştri şi pentru noi.

— Dar nu mai eram de acord cu ei !

— Iartă-mă, dar nu mai înţeleg nimic. Îţi pierduseşi minţile ? Erai în dezacord cu cei cărora le juraseşi credinţă ? Erai deci un sperjur, un caz grav de insupunere faţă de şefii dumitale.

— Pregăteau atacuri împotriva adevăratei discipline, a republicii.

— Numai cuvîntul „republică" mă dezgustă. Ai intrat într-o mişcare împotriva ei, apoi ai vrut să abandonezi şi mişcarea. Tinere, mi se pare că eşti total lipsit de caracter şi de o educaţie corectă.

Manuel nu mai spuse nimic. Cine îl pusese să se spînzure chiar în faţa cavoului în care dormea onoratul colonel von Steinhohe ? Tocmai pe acest om aspru şi mărginit îl deşteptase zgomotul sinistru pe care îl face trecerea duhului dincolo, după cum aflase adineauri. Şi dacă s-ar fi spînzurat în uşa altui cavou, ar fi trezit tot un militar din veacul trecut, de la începutul acelui veac sau şi mai vechi. Nu, cu nimeni nu s-ar fi putut înţelege aici. Nu bănuise, vrînd să moară, că după moarte va avea nevoia să analizeze iar şi iar principiile care îl aduseseră aici, să se întrebe încă o dată dacă avusese dreptate sau nu vrînd să plece din viaţă.

— Sinuciderea dumitale nu e un act bărbătesc, hotărî colonelul. Eroic ar fi fost să dai toată mişcarea pe mîna autorităţilor la putere, dacă... în sfîrşit... Nu. De ce s-o dai pe mîna republicanilor ? Mai bine nu.

— Dar nu se putea, Helmuth. Dacă logodnica domnului era în acea mişcare, cum ar fi putut s-o denunţe ? Domnul şi-a cruţat logodnica ! rosti încet Clélia.

— Aici vorbeşte romantismul dezarmant al maică-tii. Mama doamnei mele era franţuzoaică, se numea Clélie de Belmont, căsătorită von Klauss.

Manuel ştia bine că nu-l oprise de la denunţarea mişcării numai faptul că ar fi lovit-o în chipul ăsta şi pe Cora. Însuşi denunţul era un act de care nu se simţea în stare. În clipa în care el alesese pentru sine moartea, mişcarea nu mai era o primejdie pentru regim. Mulţi membri ai ei fugiseră peste graniţă. Şi şeful, şi Cora se pregăteau s-o facă. Acolo,

Manuel era sigur, aveau să joace rolul exilaţilor nefericiţi şi să se piardă unul cîte unul, după ce vor fi ocărît un timp republica. El nu voia să fugă, nu voia să denunţe, nu voia să fie suprimat de ei ca un nemernic, voia să-şi curme singur zilele, ca să se pedepsească pentru trecutul lui fanatism şi trecuta lui orbire. Putea face ceva mai bun ? Poate. Asta alesese însă şi asta era acum săvîrşit.

Célia amuţise pe bancă. Colonelul cerceta literele şterse ale frontonului cavoului şi mîrîia nemulţumit. Sigur, aşa se întîmplă cînd n-ai urmaşi, şi Clélia, soţia lui cea şubredă, nu fusese în stare să-i facă urmaşi. Şi acum, după două sute de ani aproape, se căia că fusese o clipă slab, că se căsătorise cu o suavă *mademoiselle* descendentă de Belmont în loc să ia o Brunhildă zdravănă, o Krimhildă cu înfăţişare de cariatidă. Cîţi von Steinhohe ar fi urmat dintr-o asemenea căsătorie, cîţi ofiţeri demni, neînduplecaţi şi războinici!

Clélia se gîndea la Manuel, la logodnica lui. De ce se amestecase un lucru violent şi neînţeles ca politica în iubirea acestor oameni ? Cum se comportă unii cu alţii logodnicii de azi, în ţările astea care sînt republici, în care femeile fac parte din mişcări politice, în care bărbaţii se încadrează deliberat sau se sinucid din pricina conştiinţei lor ? Totul e obscur, de neînţeles. E mai bine să dormi, să dormi decît să te trezeşti şi să afli, şi să nu pricepi. Cînd în timpul revoluţiei din Franţa bunica ei, contesa Alphonsine de Belmont, se refugiase, tîrîtă de curentul nobililor care fugeau din patria lor de nerecunoscut, şi ajunsese la Viena, îşi măritase repede fiica, pe Clélia, cu baronul von Klauss. Era foarte tînără această fiică. Inima şi mintea îi erau pline de amintirea frumosului conte Ernest de Touville. Şi cu inima asta plină de imaginea lui de Touville se căsătorise cu von Klauss. Toată viaţa ei de femeie măritată fusese constrîngere şi frică. Şi viaţa celei de-a doua Clélii fusese tot constrîngere şi nemulţumire tăcută. Oh, Helmuth nu s-ar fi sinucis niciodată ca să n-o pună pe ea într-o primejdie, ca acest tînăr cu gîtul golaş, care îşi ţinea cămaşa strînsă la piept cu mîna, care avea părul buclat şi ochi castanii, trişti. Acum, curînd, avea să se lumineze de ziuă. Luna apusese, norii se risipiseră, o zare slabă, vînătă se ivea la răsărit, peste zidul scund al cimitirului. Vor cînta cocoşii. Va intra în cavou împreună cu Helmuth şi vor dormi încă o sută de

ani, două sute de ani, pînă cînd se va petrece iar ceva. Dar nu poţi spera că atît de curînd va mai veni cineva să se spînzure în uşa cavoului lor. Oamenii mor în fiecare clipă, însă nu aici, la un pas, ca să te trezească cu vuietul trecerii duhului lor de partea astălaltă. Pe tînărul acesta frumos îl vor găsi mîine, poimîine, îl vor îngropa cine ştie unde, şi duhul lui va dormi acolo, lîngă cadavrul lui, aşa cum doarme orice duh.

— Care e numele dumitale ? întrebă Clélia.

— Manuel.

Colonelul se apropie repede. Cei doi stau de vorbă, ce necuviinţă ! E vina lui că s-a depărtat să cerceteze starea cavoului. Se aşează între ei imperios, ursuz.

— Manuel ! se gîndeşte Clélia. Ce nume frumos ! Păcat că-l vor îngropa departe, în alt cimitir. Nu, afară din cimitir, ca pe sinucigaşi. Abia l-a văzut în noaptea asta şi n-are să-l mai vadă niciodată.

Un bocănit metalic, ritmic, egal şi un şuierat răguşit taie deodată noaptea.

— Ce e asta ? tresare Clélia.

— Trenul, răspunse Manuel. Trenul cel mic care trece prin vale, jos, la marginea oraşului.

— Ah, da, mi-aduc aminte, mîrîie colonelul. Se născocise undeva, nu ştiu unde. Avem şi noi ?

Cei vii călătoresc cu trenul. Dacă am trăi, aş călători cu Manuel, ne-am duce departe. În tren ar fi cald. Am fugi din ceaţa asta, din noaptea asta, din somnul ăsta. Acum nu se mai poate nimic. Vai, ce gînduri smintite îmi vin ! Ce ruşine mi-e !

Pesemne că odată cu zorile, se gîndeşte Manuel, ei doi au să intre din nou în cavoul lor. Nu, nu „pesemne", asta e sigur, au şi spus adineauri să mă grăbesc, pentru că vin zorile. N-am s-o mai văd pe Clélia. E gingaşă, e blajină, e melancolică. Două veacuri stau între noi. Între noi stă Istoria : războaie, revoluţii, rîuri de sînge omenesc, răsturnări de hotare, civilizaţia cîtorva generaţii. Şi totuşi ne-am putea iubi dacă am fi acolo, nu aici, acolo unde există iubire. Oh, de ce s-au aşezat două veacuri între noi şi s-a aşezat moartea ? Oh, cît ne-am fi iubit ! Asta e deosebirea dintre somnul de aici şi trezia de dincolo : acolo orice e cu putinţă. Dacă ne-am fi întîlnit în viaţă, ce scurt ar fi fost şi pentru

ea timpul care acum două veacuri i s-a părut lung ! Acolo orice e cu putință. Aș fi putut... m-am hotărît prea repede, puteam să fac cu totul altceva. E prea tîrziu, am trecut hotarul. Și cu mine ce se va întîmpla ? Bineînțeles, doar sînt mort, un mai pot alege, se va întîmpla ceea ce se petrece cu ei. Cel puțin dacă aș putea dormi lîngă ea, lîngă Clélia, în cavoul lor. Dar viața cea veșnică ? Raiul și iadul ? Judecata de apoi ?

— Știam cu toții... murmură el uitîndu-se în ochii Cléliei, știam că există o viață veșnică... se vorbea despre ea, despre eterna viață a spiritului...

— Nu vezi spiritele noastre, ce mai întrebi ? spune răstit colonelul.

— Bine, dar dormiți !

— Ce vrei să facem ? Să rătăcim ? Ne odihnim, e destul de bine.

— Pînă la judecata de apoi ?

— Nu știu pînă cînd. Nici nu ne-a anunțat nimeni că va fi o judecată. Dormim. Și dumneata ai să dormi. Trezirea asta n-a fost deloc plăcută. Îmi pare rău că trebuie să ți-o spun, dar întîlnirea cu dumneata n-a fost o bucurie. Ai o minte prea încîlcită și aduci vești revoltătoare.

— Helmuth !

— Ce vrei ? Să-i spun domnului minciuni ? Eu sînt un om corect. Acum o sută de ani, sau cam așa, cînd ne-a trezit copilul generalului Stock a povestit...

— Helmuth ! Cocoșii !

Colonelul von Steinhohe și soția sa Clélia se ridicară repede în picioare. O bucată de voal din rochia largă a colonelesei se agăță de colțul băncii. Ea o desprinse cu o mînă grăbită, tremurătoare. Siluetele lor, îi părea lui Manuel, se subțiau, deveneau din ce în ce mai străvezii. Colonelul o ducea de braț pe doamna lui, care mai întoarse o dată capul spre Manuel. Ochii ei nu mai aveau nici o culoare, abia se ghiceau sub fruntea de fum.

— Adio ! îngînă ea cu un glas abia auzit, care se topea în murmurul vîntului sau poate era chiar acest murmur.

Amîndouă umbrele pieriră pe ușa cavoului, pe lîngă trupul greu care atîrna de bara de sus.

Poate că ar fi trebuit să n-o fac ! se gîndi Manuel privindu-şi cadavrul. Poate că exista o soluţie mai bună... ar fi fost cu putinţă...

Apoi nu mai putu gîndi nimic. Mintea i se întuneca. Departe de tot cînta alt cocoş. Lui Manuel i se făcu somn, foarte somn şi nu-şi dădu seama cînd se topi în nimic, cînd adormi fără vise.

Trebuiau să se trezească devreme Adina şi Octavia, aşa cum se trezeau toţi bolnavii din spital. Venea sora cu termometrele, venea femeia de serviciu cu peria ei mare învelită într-o cîrpă udă, trîntea cu năduf găleata cu apă pe cimentul pardoselii, spăla pe jos, în duşmănie, pentru că şi ei îi era încă somn. Deschidea larg fereastra să se aerisească odaia şi freca baia alăturată în două minute, o aşteptau încă multe rezerve şi saloane mari. Cele două bolnave rămîneau sub pături, izbite de aerul toamnei care începuse a fi răcoros, se priveau ponciş una pe alta, uitau de cele mai multe ori să-şi spună bună dimineaţa, Adina plină încă de visele nopţii, în care fusese acasă cu Paul, acasă unde era atît de bine, Octavia îngrozită că începe încă o zi, o zi de boală, o zi care nu ducea nicăieri. Apoi, pînă la venirea ceaiului decolorat şi a pîinii cu magiun sau cu brînză de vaci, se spălau pe rînd, tăcînd. Era un lucru înţeles între ele de două luni, de cînd zăceau împreună în rezerva asta, ca Adina să se spele prima, pentru că îi era groază să intre în cada frecată, în care mai fusese cineva la duş înaintea ei, pe cînd Octaviei îi era totul indiferent.

Apoi se întorceau în odaie, îşi schimbau cămăşile cu care dormiseră, se băgau iar în pat şi, înviorate de duş, încercau să-şi zîmbească. Pe masa Adinei se aflau totdeauna flori aduse de Paul, pe masa Octaviei nu se zărea decît o carte, ochelarii ei, un pahar cu apă. Începea lunga aşteptare a vizitei medicului. Uneori una dintre ele era chemată la o analiză sau o radiografie, încă una, şi asta mai umplea dimineaţa cu ceva, cu drumul lung pe culoarele albe şi so-

nore pînă la laborator, pînă la cabinetul de radiologie. Cînd treceau prin faţa uşii deschise a unui salon cu multe paturi, cînd vedeau în el, la rînd, feţe palide şi obosite, borcane de compot pe noptiere şi borcane cu urină sub paturi, cînd le izbea mirosul multor respiraţii grele, se felicitau fiecare în gînd că avusese parte de o baie separată, de o tovarăşă de odaie civilizată, plăcută.

Medicul venea întovărăşit de o asistentă, de două, cîteodată de medicul-şef al secţiei, controla foaia de temperatură, dosarul întreg, rezultatele noi de analize, îi explica asistentei cîte ceva în limbajul lor necunoscut, îi raporta şefului tot în acelaşi limbaj savant, punea mîna pe fruntea bolnavei, îi adresa aceleaşi întrebări în fiecare zi, rostea potolit „din ce în ce mai bine!" şi recomanda alte medicamente, alte analize, alte radiografii. Pleca uşor, cum venise, călcînd moale pe tălpile de cauciuc ale pantofilor lui albi.

Nici Octavia, căreia i se scosese cu cîteva luni înainte un rinichi, nici Adina, care se părea că nu trebuie să fie operată ci să aştepte cu răbdare ca doctoriile să-i topească acele pietre prinse cu gheare în rinichii ei, nu credeau în acest „mai bine", dar le făcea plăcere să audă vocea molcomă a omului cu ochelari, cu tălpi de cauciuc care lăsau urme pe pardoseală, afirmîndu-le că starea lor se ameliorează. Măcar el s-o spună, dacă ele n-o simţeau.

Plecarea doctorului Breazu lăsa un gol. Nu mai aveau ce aştepta. Adina da, de trei ori pe săptămînă îl aştepta pe Paul, dar Octavia avea impresia că nu mai aşteaptă decît moartea. Îşi lua fiecare cartea şi citea pînă la vremea prînzului. Uneori Adina se ridica din pat gemînd, ţinîndu-se de şale, scotea din noptieră o cîrpă ascunsă de ea acolo şi ştergea urmele paşilor doctorului de pe duşumea. Aşa, ca odaia să fie curată! Octavia izbucnea în rîs, nu i-ar fi trecut prin cap să-şi dea osteneala pentru nişte pete acolo, o căina şi o admira pe Adina pentru hărnicia, pentru nevoia ei de curăţenie. Adina făcea de multe ori efortul ăsta obositor, dureros pentru ea, numai ca s-o audă pe Octavia rîzînd, să vadă cum i se destinde faţa, cum i se limpezeşte glasul. Iar Octavia se gîndea uneori: „dacă măcar ea s-ar vindeca! Ea are pentru ce, eu n-am nici o pricină să vreau să mai trăiesc. Mi-au ajuns cei şaizeci de ani ai mei, nu-mi

mai trebuie și bătrînețe în singurătate. Ce să fac cu una și cu alta ? Destul, destul !"

Încercau, după supa nesărată și mîncarea indescifrabilă, fără gust, să doarmă. Nu dormea nici una. Tăceau, cu obrazul ascuns în pernă, acoperit cu pătura. În zilele în care venea Paul, între trei și cinci, Adina era bucuroasă. Își farda ușor fața cu trăsături mici, fermecătoare, de copil, ochii mari, castanii, încerca să pară veselă, plină de nădejde, să nu pomenească de durerile care o chinuiau, să-i dea ea curaj omului acela delicat, trist, care se trudea vădit să nu pară îngrijorat. Octavia se cufunda în cartea pe care o citea, ca să nu le tulbure intimitatea. După plecarea lui Paul, Adina plîngea uneori. N-ar fi vrut să-l lase singur, oh, n-ar fi vrut ! Simțea că ea e tăria lui, legătura lui cu pămîntul. De ce nu se topeau odată calculii aceia afurisiți ? Cît avea să mai dureze nenorocirea asta ?

După plecarea lui Paul ca și în toate zilele în care nu venea el, pe seară amîndouă începeau să aibă febră. Atunci nu mai citeau, vorbeau. Și pe măsură ce febra creștea, vorbeau mai mult. Nu povesteau călătorii făcute vreodată, cărți citite, filme văzute. Își povesteau viața. Adina mai puțin, ea era încă în mijlocul vieții, abia împlinise cincizeci de ani, Octavia mai mult, mai amănunțit, mai fără oprire, pentru că i se părea că toată existența ei e în trecut, că viitor nu mai există pentru ea, că trebuie să spună odată cuiva, să spună tot, ca să mai trăiască azi ceea ce fusese consumat fără întoarcere. Pentru Adina viața începea parcă și se continua cu Paul. Rar răsărea în cuvintele ei cîte o imagine din copilărie, i se părea că se născuse pentru Paul și că el dăduse frumusețe pînă și pădurilor, cîmpiilor, Veneției sau i-o împrumutase și lui Saint-Exupéry.

— Cînd l-am cunoscut, spunea ea, era mult mai vesel decît e azi. Scînteia. Fiecare cuvînt al lui scînteia. Odată, într-o seară, cînd eram logodiți și m-a condus la un concert...

Octavia o asculta și nu prea. Abia aștepta să se oprească, ca să depene firul ei.

— Romulus era un om echilibrat, foarte cuminte și înțelept. Nici cînd am pierdut moșia n-a devenit un altul. Și-a ținut cumpătul. Am încercat să fac asemeni lui. Am venit în București, am locuit într-un apartament mic, el a lucrat

la o cooperativă. Era corect, nimeni nu i-a imputat vreodată faptul că fusese moşier. Am lucrat şi eu la o bibliotecă. N-aveam studii, dar ştiam carte, puteam face faţă. După moartea lui mi-am pierdut capul. Şi m-am îmbolnăvit. Nu ştiu dacă am să mai fiu vreodată în stare de muncă. Pentru mine ar fi mai bine, mult mai bine...

— Taci. Ştiu. O spui mereu. La vîrsta dumitale n-ar fi mai bine.

— La vîrsta mea am încheiat toate socotelile. Surorile mi-au murit, Romulus a murit. Nu-ţi dai seama, nu vezi cine vine să mă mai viziteze în spital? Cîte o prietenă recentă, nu foarte prietenă. Cunoştinţă făcută la Bucureşti.

— De douăzeci de ani poate.

— Poate. Dar Romulus a fost bolnav atîta vreme. N-am avut cînd lega prietenii adînci. Poate am şi o fire ciudată. Tot ce-a fost demult mi-e mai preţios decît ceea ce-a fost ieri-alaltăieri. Nu-mi deschid inima uşor, nu cuprind repede pe cineva în braţe.

Şi totuşi mie îmi deschide inima ei! Ce ciudat! se gîndea Adina. Poate pentru că e atît de bolnavă, poate pentru că socoteşte că nu va mai trăi. În braţe nu m-a cuprins, e drept, mă ascultă cu politeţe, nu cu interes, dar simte nevoia să spună tot.

— L-ai iubit pe Romulus, e sigur. Ai fost fericită. Şi ceea ce am avut odată a fost un dar din cer picat.

— Fericită? Nu ştiu. Nu ştiu nici dacă l-am iubit pe Romulus. A fost un dar, adevărat, am cruţat acest dar. Însă eu l-am iubit pe Victor.

— Doamnă Banu, de ce repeţi copilăria asta? Cînd l-ai iubit? Acum patruzeci de ani?

— Acum patruzeci şi doi de ani. Nu, acum patruzeci şi trei m-am îndrăgostit de el. La şaptesprezece ani.

— Şi îţi aduci aminte şi acum?

— N-am uitat nici o clipă de atunci pînă azi. Am ştiut-o, am simţit-o în fiecare zi.

— N-o puteai simţi lîngă un bărbat pentru care aveai atîta afecţiune.

— Afecţiune şi respect. Nu-l iubeam pe Victor în continuare, dar ştiam cît l-am iubit. Infinit. O ştiam neîntrerupt. O ştiu şi azi, în pragul morţii.

— Moartea e încă departe. Trebuie s-o scoatem din gîndurile noastre.

— Nu se lasă ea.

Octavia își scotea cu o mișcare sigură și scurtă termometrul de sub braț.

— Treizeci și șapte cu opt. Ca în fiecare seară. Sînt statornică eu și în asta.

Și rîdea ușor. Adina îi privea gura încă frumoasă cu dinți albi și egali, profilul grec, ochii mari, verzi, limpezi, în jurul cărora pielea era întinsă. Cu toată boala, arată încă de patruzeci de ani, se gîndea ea. Cît de frumoasă oare o fi fost în tinerețe? Nu se putea stăpîni să nu-i spună:

— Frumoasă ești, doamnă Banu!

— Am fost. Frumusețea mea n-a folosit la nimic.

— De ea s-a îndrăgostit Romulus Banu, și de dumneata întreagă.

— Dar Victor Sălceanu nu și-a oprit o clipă ochii pe mine. Nu m-a văzut.

— Pentru Dumnezeu, cînd erai o fată de șaptesprezece ani acolo, în Craiova, un locotenent cu capul în nori, poate, nu te-a văzut! Dar mi-ai spus că te și ascundeai de el.

— De cîteva ori am ieșit în stradă și am trecut pe lîngă el. Nu m-a văzut nici atunci. Ia uită-te ce temperatură ai dumneata. Ai uitat termometrul sub braț.

Adina se uită la termometru. Iar treizeci și opt de grade! Lui Paul nu-i mărturisise niciodată decît treizeci și șapte. Îi era cald, cald, dar picioarele îi înghețau necontenit.

— Mîine, dacă e frumos, să ne plimbăm prin parc. Se sleiește sîngele în noi de atîta nemișcare.

— Să ne plimbăm, dacă vrei dumneata. Eu stau foarte bine și în pat. Mă deprind de pe acum cu veșnica neclintire.

— Iar? Nu te mai gîndi la asta.

— Și știu eu cum o fi parcul de aici? Trei alei și cinci tufișuri prăfuite. Cum poate fi în mijlocul Bucureștilor?

— E frumos. Eu m-am plimbat atunci cu Paul pînă nu se răcise vremea. E un parc adevărat.

— Cum dă o rază de soare îl umplu bolnavii.

— Sînt și alei mai depărtate, aproape pustii.

— Acasă, la Craiova, aveam o grădină foarte mare. De fapt era numai lîngă casă, în jurul ei. Restul era parte livadă, parte sălbăticie.

Adina cunoștea acum pe de rost grădina din Craiova, în care copilărise Octavia, dar o lăsa să mai povestească o dată. Clocotul mocnit de sub cuvintele Octaviei o emoționa mereu la fel.

— Surorile mele mai mari, Augusta și Agripina — așa îi plăcuse tatii, să ne dea nume romane, dacă ar fi avut și băieți i-ar fi chemat Pompiliu sau Horațiu, te pomenești —, surorile mele mai mari stăteau în casă, cîntau la pian, brodau în grădină sub bolta de tecoma, își așteptau logodnicii. Nici una n-am făcut studii superioare, asta a fost vina tatii. Eu singură descoperisem, ca să spun așa, marea grădină care era sub nasul tuturor. Plecam, mă rătăceam în ea. Acum am auzit că nu mai există, a fost parcelată, castanii, teii, salcîmii au fost scoși din rădăcină și pe parcele s-au ridicat blocuri. Da, asta voiam să spun. Știi că trecea prin ea și un pîrîiaș? E de necrezut, dar așa era. Mie mi-era mai bine în hățișurile astea decît între răzoarele îngrijite din jurul casei. Fundul sălbăticiei ăsteia se mărginea cu un gard care o despărțea de o stradă, strada Fierari. Mai mult o uliță, pe care trecea lume puțină. Lîngă gard creștea un nuc mare, pe jumătate revărsat peste uliță. Cîndva, cine știe cînd, cineva alcătuise din trei scînduri o bancă sub el. Era aproape putredă. Am stat odată, era încă vară, pe banca aceea și spre seară a trecut pe uliță un ofițer, un locotenent. Era frumos. Avea o ținută desăvîrșită, nu militărească, nobilă. Mergea așa fel încît nu-i sunau nici pintenii, nici sabia de la șold. Era înalt, subțire. Și ochii lui! I-am văzut din prima clipă, negri, mari, cu gene dese, de copil. Și chiar de atunci, din prima clipă, m-am îndrăgostit de el. Am venit zilnic, cît a ținut vara și toamna să-l privesc cînd trecea, totdeauna la aceeași oră, pe ulița Fierari. Cînd s-a făcut frig și la ora șase, cînd străbătea el ulița, era prea întuneric ca să-l pot vedea, a trebuit să rămîn în casă. În iarna aceea s-a măritat Augusta cu doctorul Ștefănescu, în primăvară s-a măritat Agripina cu profesorul Marin. Tata respira ușurat după fiecare nuntă, mama murise de mult, el se cam ruinase, cred că juca cărți tata,

dar nu acasă, în fața noastră, la prieteni, în vreun local, nu știu unde. Noi n-aveam cine știe ce zestre, mai nimic, dar surorile mele au fost frumoase, au fost luate pentru că bărbații se îndrăgosteau de ele.

— Mai frumoase decît dumneata ?

— Eu știu ? Se spunea că eu sînt cea mai frumoasă fată din familia Zanea. Nu mi-a folosit la nimic. Adică da, s-a îndrăgostit de mine Romulus Banu. Dar Victor nu și-a oprit ochii asupra mea niciodată. Nici atunci cînd am ocolit grădina și i-am ieșit în față pe strada Fierari. Nu m-a văzut, de parcă aș fi fost de sticlă, de parcă ar fi privit printr-un geam. De emoție treceam și eu ca fulgerul pe lîngă el, dar ar fi putut să mă vadă.

— Poate că e mai bine pentru dumneata. Poate că ar fi fost o dezamăgire.

— Poate. În primăvara care a urmat am stat iar în fiecare seară sub nuc. L-am văzut iar. Cred că se ducea la o femeie care îi era dragă. Atît am putut înțelege despre el, că e fidel, că e credincios cuiva. Asta e o calitate. Foarte greu a fost să aflu cum îl cheamă. Nu mărturisisem nimănui dragostea mea absurdă, n-aveam pe cine întreba cine e. Odată, cumnatul meu, doctorul Ștefănescu, a spus în treacăt că garnizoana se mută din oraș, că o cunoștință a lui, un locotenent Victor Sălceanu, om serios și distins, e disperat că va trebui să se despartă de o fată pe care voia să o ia de nevastă și pe care părinții nu se hotărîseră să i-o dea. După descrierea scurtă pe care i-a făcut-o, am înțeles că e vorba de omul pe care îl iubeam. Am simțit în noaptea aceea că îmbătrînesc deodată, că tinerețea mea se stinge ca flacăra unei lămpi în care sufli. Și așa a fost. L-am mai văzut de două ori trecînd pe uliță, apoi garnizoana s-a mutat, în adevăr.

— Nu pricep cum poți iubi un singur om toată viața.

— Dumneata nu pricepi ? Dumneata care îți iubești bărbatul din tinerețe pînă azi, și numai pe el ?

— Stai puțin, asta e altceva, viețile noastre au fost împletite treizeci de ani, ne cunoaștem bine, ne iubim pentru că ne cunoaștem. Dar dumneata, iartă-mă, ai iubit o umbră, o siluetă, niște ochi negri, despre om n-ai știut nimic. Și asta s-a petrecut cînd aveai șaptesprezece ani.

— Pe Romulus l-am preţuit şi l-am iubit... nu, nu pot spune că l-am iubit, l-am înfăşurat într-o mare afecţiune respectuoasă pentru că l-am cunoscut. Pe celălalt l-am presupus, mi l-am închipuit, şi imaginea pe care am creat-o eu şi care poate corespundea adevărului mi-a fost mai scumpă decît orice pe lume. Toată viaţa. Ştii ce regret eu mai mult decît tot, mai mult chiar decît faptul că nu m-a iubit şi el ?

— Ce regreţi ?

— Că n-am avut prilejul să i-o spun niciodată.

— Şi ce ţi-ar fi folosit ?

— Am rămas cu dragostea asta în piept, alături de inima mea, mai grea decît ea. Dacă i-aş fi spus-o, poate m-aş fi vindecat. Iubirea asta mare era a lui, era tot ce i-aş fi putut da, trebuia, era de datoria mea să i-o dau.

— Poate că mai mult l-ar fi stingherit decît l-ar fi bucurat.

— Ar fi ştiut, ar fi ţinut minte cît de iubit a fost.

— Ar fi uitat de a doua zi. Era doar îndrăgostit şi el de altcineva.

— Chiar dacă ar fi uitat, eu i-aş fi pus pe braţe o dată, o singură dată, mărturisirea unei pasiuni fără egal.

— Nu l-ai mai văzut niciodată de atunci ?

— Nu l-am mai văzut şi nici n-am auzit nimic despre el. M-am ocupat de Romulus, de moşia lui, mai tîrziu de sănătatea lui şi de slujba mea la bibliotecă. N-am remuşcări, am făcut cît am putut de bine tot ce aveam de făcut. Vezi, doamnă Gane, eu sînt un om limitat, nu ştiu decît să am grijă de ceea ce e în sarcina mea. Totdeauna am avut preocupări puţine şi clare. Mi-a plăcut să citesc o carte, să ascult un concert, dacă Romulus m-a dus într-o călătorie pe vremuri am fost receptivă la frumuseţea pe care o vedeam, dar mai presus de orice era sănătatea sau liniştea lui Romulus sau treaba pe care o aveam de făcut. Poate că sînt şi proastă, nu-mi dau seama, lipsită de orizont. Însă toată viaţa, în fundul fiinţei mele, l-am iubit pe Victor pe tăcute. Sau poate că asta nu se mai chema iubire, era numai amintirea încăpăţînată a unei mari iubiri în care am cheltuit toată puterea din mine.

— Şi azi eşti puternică. Numai cînd povesteşti şi ajunge ca să se vadă forţa din dumneata.

— De alt fel de putere vorbesc cînd îl pomenesc pe Victor Sălceanu. Şi mă chinuieşte gîndul că nu i-am spus-o niciodată. Dacă aş fi putut să i-o spun !

— Nu te mai tortura cu asemenea gînduri. Acest Sălceanu poate a murit de mult, poate a fost ucis în război, poate că s-a prăpădit după război. Oricum, în viaţa dumitale nu mai e de peste patruzeci de ani.

Femeia de serviciu intră cu compotul, cu iaurtul, cu ceaiul de buruieni.

— Ştii ce poftă am eu ? întrebă Adina. Să le arunc pe toate în closet, ca să nu se vadă iar că n-am mîncat.

— Nu mai arunca nimic şi mănîncă. Ai să slăbeşti din cale-afară. Iar ai să-ţi superi bărbatul.

Adina înghiţea cu noduri iaurtul acrişor şi rece, dar parcă ar fi înghiţit şerpi înnodaţi.

— Mai bine aş mînca o rodie.

— Nu mai spune ! Tocmai o rodie ? Un pepene verde n-ar fi bun ?

— Am mîncat rodii odată cu Paul în Creta. Nu erau bune deloc, dar vezi că erau rodii şi noi amîndoi ne aflam în Creta.

— Nu-i aduce şi lui aminte, că e în stare să nu mai doarmă noaptea pentru că dumneata doreşti rodii.

— Nu, nu, mănînc compot, se grăbea Adina. Cu merele astea s-ar fi jucat mai bine tenis, decît să le strice în asemenea compot.

— Ia gîndeşte-te, ce bine am fi jucat noi de la un pat la altul ! Aşa, culcate.

Începeau să rîdă amîndouă, uneori cîte un fleac le făcea să rîdă. Se porneau pe un rîs năprasnic, fără rost, care le îneca, le istovea şi apoi tăceau îndelung, mohorîte şi ursuze. Octavia îşi lua cartea şi ochelarii, Adina se cufunda în remuşcări. Paul era acasă, frămîntat, amărît din pricina ei, iar ea rîdea aici ca o bezmetică. Cine îi făcea lui ceaiul ? Cine îi aerisea dormitorul înainte de culcare ? Sigur că uneori renunţa şi la ceai, şi la aer, şi la mîncarea de prînz poate, numai pentru că era disperat pentru ea. De ce rîsese adineauri ? Nu-şi mai aducea aminte, pentru o prostie probabil. Astea erau crize de nervi, nu erau momente de veselie, se molipseau una de la alta de asemenea răbufneli nervoase. Dacă în clipa asta, în loc să se gîndească la boala

ei şi la suferinţa lui Paul, s-ar gîndi la bucuriile lor de odinioară, poate că asta ar ajuta-o să se vindece. Moralul vindecă trupul, îi spunea un pacient tînăr, un profesor foarte bolnav şi el de rinichi, pe care îl întîlneau la radiografie cînd ea, cînd Octavia. „Încerc să nu mă gîndesc deloc la boală, sînt sigur că mă voi vindeca, mă gîndesc numai la bucuriile vieţii mele scurte pînă azi", aşa spunea profesorul de franceză Cosma. Pe faţa lui foarte palidă plutea totdeauna un zîmbet nevinovat. „Aş vrea să fie copilul meu!" îi mărturisise odată Adina Octaviei. „Paul n-ar rămîne singur, dacă eu, în sfîrşit, dacă calculii ăştia nu se dizolvă". Octavia răspunsese scurt: „Nici măcar el, nici băiatul ăsta drăguţ, n-aş fi vrut să fie al meu. E mai bine aşa. Sînt liberă acum de orice legătură. N-are cine să mă regrete, iar eu n-am de cine să mă despart greu. M-am despărţit pe rînd de toţi, de surori, de cumnaţi, de Romulus. Plec fără să las nimic în urmă. O singură părere de rău, o ştii, că n-am mărturisit atunci lui Sălceanu. Dar regretul ăsta e vechi. M-am deprins cu el, voi muri tot cu el". Adina nu putea înţelege, femeia asta cumpătată avea totuşi un grăunte de ţicneală.

Să mă gîndesc la o bucurie împărţită cu Paul, îşi zicea Adina pe cînd Octavia citea. Aş putea-o povesti tare pentru Octavia, cînd spui tare ceva îl trăieşti mai viu, mai colorat, dar doarme. Doarme, nu se interesează decît de propriile ei amintiri, de cele foarte vechi, de una mai ales, n-o interesez eu. Să-mi povestesc în gînd ceva trăit din plin. Uite, am pomenit adineauri despre Creta. Cum a fost acea călătorie în Grecia? Doamne, cît soare, cît cer, şi marea, marea aceea mai albastră decît albastrul. Culorile au un nume prea simplu, care nu le cuprinde. Mai poţi adăuga o nuanţă, o comparaţie, dar nu ţi-e destul. Era marea Greciei de un albastru de sineală? Da' de unde! Era asemeni cerului de deasupra ei, de un albastru deschis, un alburiu, intens, deschis şi puternic în acelaşi timp? Sidefie nu era, asta e sigur. Albastrul ei era curat şi cert. Dar palatul lui Minos de la Cnosos, ruinele lui în care descifrai, sub soarele arzător în cerul lipsit de nori, imens, fără margini, ruinile în care desluşeai măreţia lui trecută, strălucirea lui de cleştar? Paul avea la el un bloc de desen, schiţa repede un amănunt, forma unei coloane, dar nu prin-

dea decît linii şi era dezolat că nu-şi poate marca valoarea, tonul culorilor. Apoi, în port, aşteptînd vaporul, mi-a cumpărat smochine şi rodii. Stăteam jos pe cheiul de piatră, marea îşi arunca spuma la picioarele noastre, albă şi efervescentă. Albă ! Iar mă împiedic în culori. Dar era albă ! Altfel de alb decît al marmurei, al zăpezii, al norilor. Eram atît de fericiţi. Să spun ca profesorul Cosma „vom mai fi", poate că această convingere, această siguranţă, aduce cu sine sănătate, fericire.

— Doamnă Gane !

— Da.

Octavia îşi lăsa ochelarii deoparte, punea cartea deschisă pe pătură, lîngă ea.

— Dumneata crezi că Sălceanu a murit ?

Adina se întorcea de departe, din Creta. Ce întrebare absurdă ! Dar ceva trebuia să răspundă.

— Era mult mai mare decît dumneata, nu-i aşa ?

— Cred că avea vreo zece ani mai mult. Acum, dacă trăieşte, are şaptezeci, poate peste şaptezeci de ani. Ar putea să mai trăiască.

Adina se întreba repede ce ar linişti-o mai mult pe Octavia, gîndul că Sălceanu trăieşte sau că a murit de mult. Poate cel că nu mai e.

— E de presupus că a murit, altfel în atîţia ani ai fi auzit ceva despre el.

— De la cine ? De unde ? Am stat toată tinereţea la moşie, la Corbeni. După război, cînd ne-am mutat la Bucureşti, am făcut anevoie cunoştinţe noi. Nici n-aveam cum şi pe cine întreba dacă un om, pe vremuri şi scurt timp locotenent de cavalerie la Craiova, mai există pe undeva. Şi nici nu mă puteam interesa, din respect pentru Romulus.

— Ce fel de preocupări avea soţul dumitale ? întreba Adina, ca să îndrepte spre altceva gîndurile Octaviei. Paul e magistrat, dar e foarte pasionat de artă. Dacă nu l-ar fi îndemnat părinţii să urmeze dreptul, ar fi fost un bun arhitect, poate chiar un grafician sau un pictor bun.

— Romulus era el singur logofătul moşiei lui. Dar avea de la taică-său o mare bibliotecă, pe care o îmbogăţise şi el. Citea mult şi lucruri diverse, îl pasiona astronomia. Dar citea numai seara, ziua era la grajd, pe ogor, la hambare,

la cramă. Eu ţineam socotelile. Aveam destulă treabă amîndoi. Şi am avut şi pe urmă. Romulus s-a îmbolnăvit de inimă, boală care l-a răpus pînă la urmă, tocmai în perioada în care au coborît primii oameni pe lună. Am cumpărat un televizor pentru el. Urmărea, culcat în pat, paşii lui Armstrong pe planeta albă şi mi-era frică de emoţiile, de entuziasmul lui. Mi-era teamă să nu-i răstoarne complet ritmul inimii. Încercam să-l potolesc, să par indiferentă într-o măsură, cît puteam şi eu în faţa acestui miracol omenesc, ca să-l mai ţin în starea în care era. Dar peste cîţiva ani tot a făcut un infarct, din nimic, fără astronauţi, fără bucurii şi fără supărări. Aşa, deodată. Auzi, Cosma iar geme !

În odaia alăturată, Cosma, tînărul profesor plin de încredere în viaţă, gemea surd, prelung. În liniştea de noapte a spitalului geamătul lui se auzea limpede.

— Atît de mult aş vrea să scape. Măcar el. Şi dumneata, doamnă Gane. Voi aveţi pentru ce trăi.

— Doamnă Banu, gîndeşte-te bine. Orice om are pentru ce trăi.

— Da, ştiu, am înţeles ! Dumneata ai totdeauna dreptate, zîmbea fără convingere Octavia. Ce zici, stingem lămpile ?

Adina întindea mîna şi stingea mica lampă de căpătîi. Octavia îşi aşeza cartea şi ochelarii în teaca lor pe noptieră, îşi mai rînduia pernele şi stingea şi ea. Nici respiraţia nu i se mai auzea. Adina încerca să scoată la lumină altă amintire fericită, altă clipă desăvîrşită, petrecută cu Paul. Da, aşa fusese. În pădurea de la Tuşnad, departe de staţiune, descoperise Paul un copac mare, în a cărui scorbură îşi făcuseră cuib nişte veveriţe. Se aşezau sub copac, tăceau un timp încremeniţi, apoi veveriţele, după ce le trecuse spaima foşnetelor şi trosnetelor din primele minute, îşi începeau joaca, salturile, treburile lor de animălaşe care adună hrană şi o ascund în culcuşul lor. Stăteau amîndoi sub copac şi nu oboseau privind graţioasele vietăţi. Fericirea asta e posibilă şi în viitor, nu e o bucurie scumpă şi greu de avut. Pietrele aveau să se dizolve, să se micşoreze cel puţin. Febra avea să piară. La cincizeci de ani boala

nu se încuibă atît de tare într-un om. Mai ales dacă se gîndește la fericire și crede că... crede că...

Somnul o cuprindea.

Vremea începuse să se îmbuneze. Uneori soarele se ivea dimineața, dar după-masă, cînd cele două bolnave voiau să iasă în parc, se înnora iar, se făcea frig și trebuiau să amîne pentru a doua zi. Un eveniment neașteptat veni să le tulbure puținul, nesigurul echilibru în care se trudeau să trăiască. Profesorul Cosma, pe care îl întîlneau atît de des la radiografie sau la laborator, nu se mai ivi acolo cîteva zile. Adina își dădu seama de lipsa lui, Octavia, care avea lungi insomnii, îl auzea în fiecare noapte gemînd amar.

— De ce nu l-or fi operînd pe băiatul ăsta ? E tînăr, ar suporta o operație.

— Poate că e bolnav de amîndoi rinichii, poate că e inoperabil ! Dar cum de nu i se găsește tratamentul potrivit ?

— Și de mult ! Cînd ne-am internat noi, aproape în același timp, acum două luni și mai bine, el era aici.

— Bietul copil ! Părinții îi sînt departe, la Buzău, n-au venit să-l vadă decît de trei ori. Am să mă duc eu la el.

Adina își puse halatul, luă de pe masă cîțiva trandafiri din mănunchiul adus în ajun de Paul, luă și un borcan de miere și trecu în odaia alăturată. Patru paturi se aflau acolo. Cosma zăcea în cel de lîngă fereastră. Stătea culcat pe spate, cu ochii lui cenușii îndreptați spre peretele din fața lui, foarte slab, foarte palid, cu mîinile încrucișate pe piept. Lîngă el, pe pat, cîteva scrisori. Cînd o văzu pe Adina fața i se destinse într-un zîmbet îngeresc, zîmbetul care îi rupea ei inima.

— Doamnă Gane ! Ați venit la mine ! Cum să vă mulțumesc ?

Adinei îi dădură lacrimile. Ca să nu le vadă bolnavul, își făcu de lucru prin odaie, căutînd o glastră pentru flori. Din celelalte trei paturi o priveau trei chipuri morocănoase, încruntate. Toți acei bolnavi erau bătrîni. Cum se putea simți bietul Cosma printre ei ? Între asemenea făpturi cum își putea păstra mai departe nădejdea sau iluzia că se va face bine ?

— Eh, văd că ai primit scrisori ! încercă ea să-l învioreze. Eşti iubit dumneata !

Cosma zîmbi şi mai bucuros.

— De la elevii mei ! Nu le-am primit pe toate azi, au venit pe rînd, dar le recitesc uneori, îmi face plăcere. Vedeţi, asta înseamnă că am fost un profesor bun. Cînd mă voi întoarce la Buzău, voi încerca să-mi remediez şi ultimele cusururi. Şi scrisoarea asta e de la sora mea. Se va mărita în ianuarie. Cred că pînă atunci mă fac bine, am să mă duc şi eu la nuntă.

— Bineînţeles, rosti Adina şi simţi că glasul îi tremurase. Era vădit că băiatului îi era din ce în ce mai rău. Îi pieriră toate gîndurile, nu mai ştia ce i-ar putea spune.

— Ai cărţi de citit ?

— Nu mai am.

— Vrei să-ţi împrumut eu ? Bărbatul meu îmi aduce mereu altele.

— Oh, da ! V-aş fi recunoscător. Să ştiţi că păstrez bine cărţile.

— Am să-ţi aduc chiar acum.

Adina se ridică de pe marginea patului lui şi trecu în odaia ei, bucuroasă cu nu mai era silită să stea acolo şi să caute ceva de vorbit.

— Uite, două romane. Cînd le sfîrşeşti, îţi aduc altele. Îmi trimiţi vorbă prin soră, dar am să viu eu să te văd. Se corectă repede. Ne vom mai întîlni la radiologie sau ai să vii dumneata alături să-mi ceri.

Abia cînd ajunse la uşă, Cosma îşi aminti s-o întrebe.

— Dar dumneavoastră cum vă mai simţiţi ?

— Mai bine. Respect reţeta dumitale, cred în vindecare.

— Şi eu ! rosti Cosma ca un copil fericit că e mîngîiat. Vă mulţumesc pentru toate !

În după-masa aceea, în care Paul nu veni, Adina rămase încleştată, mută. Febra i se urcase iar. Prin fereastră se vedea cerul bolovănos de nori vineţi. Uneori o auzea ca de departe pe Octavia spunînd :

— Nu pot uita pîrîiaşul din grădina noastră de acasă. Acasă e pentru mine tot grădina tatii. E ciudat, am muncit mult la Corbeni, am trăit în tihnă şi belşug cam tot atîţia ani cît am copilărit în grădina noastră, dar „acasă" a rămas casa veche din Craiova. Ştii ce mai e ciudat ? Su-

rorile mele străbătuseră sigur de multe ori grădina aceea, dar nu le atrăgea desişul, sălbăticia ei, pîrîul care susura muzical. Nucul cel mare cred că nici nu-l ştiau. Îl uitase şi tata. Spre norocul meu, altfel n-aş fi putut sta sub el în fiecare zi, din primăvară pînă în toamnă, să-l văd trecînd pe Sălceanu.

Femeia asta e nebună, se gîndea Adina. I-ar putea trece prin minte atîtea amintiri, dar ea se ţine scai de întîmplarea aceea, care nici măcar n-a fost o întîmplare, din adolescenţa ei. Sau imaginea acelui om se ţine scai de ea, eu ştiu ! Aşa cum te lasă pecetluit o traumă nervoasă. Cine ştie cît era de sensibilă atunci. Acum nu-mi pare receptivă la nici o emoţie. Nici măcar starea bietului Cosma n-a impresionat-o azi de dimineaţă, cînd i-am povestit-o.

— Sărmanul băiat ! De Cosma vorbesc, se auzi din celălalt pat. Bucuros i-aş da zilele pe care le mai am eu de trăit, dacă mai am.

Adina tresări. O nedreptăţise pe Octavia Banu. Uite, se gîndea la suferinţa atît de apropiată a tînărului profesor de alături. Dar cu ce glas rece, impersonal, rostise acele cuvinte. Şi doar ieşeau din inima ei, nu juca teatru faţă de tovarăşa ei de odaie. Vocea i se încălzea numai cînd vorbea despre Sălceanu, despre grădina de acasă, despre nucul cel mare. Dacă povestea ceva care îl privea pe fostul ei bărbat, moşia, preocupările lor de atunci sau de mai tîrziu, cuvintele ei sunau calm, egale, parcă netezite cu o rindea. Şi faţa ei împietrită, frumoasă, de Veneră cioplită în marmură, n-avea nici o expresie în mod obişnuit. Dar cînd îi răsărea grădina copilăriei în minte sau silueta acelui Sălceanu (mai bine n-ar fi fost niciodată ! se gîndea Adina) obrajii ei albi prindeau viaţă, se rumeneau uşor, foarte uşor, ochii mari, verzi, de un verde străveziu, străluceau, gura bine tăiată, palidă, dobîndea expresie.

— Nu mai vorbi despre moarte, doamnă Banu, despre nici o moarte, a nimănui. Şi nu putem da nimănui nici anii noştri viitori, nici puţina noastră putere.

Cum i le-aş da eu lui Paul ! se gîndi ea, dar îşi înghiţi vorbele.

În noaptea aceea Cosma gemu şi mai tare, şi mai îndelung, pînă în zori. Octavia nu închise ochii, Adina aţipi de cîteva ori şi sări din somn ca strigată, de parcă cineva

i-ar fi cerut ajutorul. Ardea toată, o fulgerau durerile din şale. Nu vru să-şi pună termometrul din sertar, ca să nu afle adevărul. Dimineaţa ursuze ca de obicei, mîncate de gînduri negre, îşi văzură de duş, ceai, de treburile zilnice. Doctorul Breazu trecu prin odaia lor însoţit de şeful secţiei de data asta, un om voinic, cu umeri groşi, cu un cap uriaş, cu sprîncene negre, dese şi îmbinate peste ochii mici, înfundaţi, verzui ca agurida. Toţi bolnavii încremeneau la vederea lui, nu se aşteptau la nimic bun, se temeau de parcă de pe buzele lui groase n-ar fi putut pica decît un verdict sinistru. Doctorul Breazu se învîrtea în jurul lui cu paşii neauziţi ai pantofilor lui cu tălpi de cauciuc, îi arăta ultimele rezultate ale analizelor, îi povestea toate simptomele pacientului de parcă acela ar fi fost mut sau imbecil şi n-ar fi ştiut explica ce simte şi ce-l doare, pe cînd surorile, cu bonetele bine îndesate pe cap stăteau smirna şi-şi ţineau răsuflarea. Nimeni din spital nu ştia dacă şeful e aspru, indiferent sau bun, nimeni nu-l auzise decît mormăind şi schimbînd brusc tratamentele.

La plecare şeful dădu din cap în chip de „la revedere", iar doctorul Breazu se întoarse spre ele din uşă şi le făcu un semn care voia să exprime obişnuitul lui „din ce în ce mai bine".

— Dacă dinozaurul ăsta n-ar mai da pe aici, toată lumea ar fi mai liniştită. Aduce cu el un fior de groază. Mai bine se făcea cioclu ! rosti rece Octavia. Pe răposaţi nu-i mai sperie nimic.

— Nu vorbi aşa. Se spune despre el că e un foarte mare doctor, că...

Glasul Adinei se opri scurt. În odaia vecină se petrecea ceva. Mormăitul şefului crescu, se auzea pînă la ele ca un bubuit înăbuşit şi de neînţeles. Uşa acelei odăi se deschise cu zgomot, un lipăit, goana unor pantofi de tenis răsuna în lungul culoarului, se depărta.

— Cosma ! E ceva cu el ! şopti Adina.

— Poate cu vreunul din ceilalţi bolnavi.

— Poate, dar prea a gemut în noaptea asta. Mi-e teamă că şeful şi-a dat seama că e ceva foarte rău cu el.

Rămăseseră cu urechea la pîndă. Se mai auziseră şi alte zgomote, paşi mai mulţi şi mai grei, bătaia repetată şi bru-

tală a uşii, apoi se făcu linişte. Pe culoar cineva spăla din nou cimentul şi trîntea găleata din loc în loc.

— Spală urmele de paşi, au fost mulţi, ai auzit. A fost alături şi targa pe rotile.

Adina se uită speriată cu ochii ei mari, rotunzi şi calzi la Octavia. Ce puteau însemna toate astea ? întrebau şi ochii, şi nasul ei mic, parcă şi mai înălţat în vînt de îngrijorare, gura ei cu colţurile ridicate în sus ca pentru un permanent surîs, care acum se întredeschisese de teamă.

— Poate vreunul dintre bătrîni, încercă domol s-o liniştească Octavia. Bătrînii trebuie să moară, n-au încotro.

O lumină aurie, bogată, năvăli pe fereastră. Soarele răzbise printre nori şi poleia toată odaia. Trandafirii de pe masa Adinei îşi dezvăluiau în sfîrşit roşul lor bogat, roşul de vin vechi. Adina nu-i putea privi, îi aduceau aminte de cei pe care îi dăduse lui Cosma. Dacă totuşi cu el se întîmplase ceva rău, ceva care explica tărăboiul neobişnuit de adineauri ? Şi nu intra nici o soră în odaie, n-aveau pe cine întreba. Nu cuteza ea să se ducă alături într-o zi în care şeful vizita bolnavii, şi nici nu-i venea să se ducă. Dacă avea să vadă patul lui gol, îi va fi mai greu decît să audă o veste rea.

Femeia care le aduse mîncarea la prînz nu ştia nimic. Ea lucra la bucătărie şi în sufrageria comună. În sfîrşit intră asistenta cu medicamentele noi, prescrise azi. Nu prea voia să spună ce se petrecuse în odaia de alături, trebuiră să stăruie ca sora Olimpia să se îndure să murmure printre dinţi :

— L-au dus pe profesorul cel tînăr în secţia de chirurgie.

— Au să-l opereze ?

— Aşa crede medicul-şef că e bine.

— Nu-l puteau opera mai demult, pînă cînd nu era atît de slăbit ?

— Se vede că nu se putea. Şi operaţia asta e un risc. Starea lui e urgentă. Vă rog să nu mai comentaţi cu nimeni. Bolnavii nu trebuie să ştie nimic unii despre alţii. Asta îi deprimă. După ce află ceva fiecare îşi închipuie că are şi fenomenele celuilalt. Li se face capul calendar. Îmi pare rău şi de ce v-am spus.

— Vom fi discrete, soră. Dealtfel noi nu mai cunoaştem pe nimeni în spital. Numai pe Cosma l-am cunoscut. Iar cu doctorul Breazu n-o să ne apucăm să stăm la taifas despre alţii.

În ziua aceea mîncarea de prînz n-avea nici un gust. După masă veni Paul. Aducea două buchete de tufănele pestriţe, puse unul pe masa Octaviei. Ca de obicei Octavia se cufundă în cartea pe care o citea, iar soţii Gane în conversaţia lor. Paul voia să ştie în amănunt cum se simte Adina. Chipul lui slab şi delicat tresărea la fiecare cuvînt al ei, deşi Adina nu-i mărturisea tot, dar glasul lui blajin nu lăsa să se străvadă îngrijorare. Îi ţinea în mîinile lui delicate mîinile, şi o mîngîia cu fiecare cuvînt parcă.

Adina voia să ştie şi ea, dacă şi ce a mîncat în zilele astea, ce face canarul, dacă s-au ofilit plantele de pe balcon, cum doarme Paul noaptea, dacă prietenii vin să-l vadă. Soarele umplea încă odaia, palid, călduţ. La cinci Paul trebui să plece. Simţea cum mîinile Adinei se înfierbîntă în mîinile lui, ghicea temperatura care se urca zilnic şi pe care ea n-o mărturisea. Pleca cu inima frîntă.

— Am putea ieşi la plimbare acum, e cald încă, spuse Octavia.

— Ştiu eu? Febra mea... dar nu e mare. Mă gîndesc la Cosma. Poate ne va spune cineva dacă l-au operat. Iartă-mă, n-am chef azi să mă plimb.

— Nici eu. Am spus aşa, o vorbă. Cred că acum începe să se încălzească, vom avea vreme frumoasă cîteva zile. Aşa sper.

Înserarea cobora repede. Adina se duse la fereastră.

— Doamnă Banu, ridică-te puţin să vezi soarele. E rotund, mare, roşcat. Apune peste parc. Dă un spectacol de gală între ramuri.

— Am să-l văd mîine.

Adina se întoarse şi ea în pat. Soarele coborîse printre trunchiurilor copacilor, abia se mai zărea. O scutura un fior de frig. Paul plecase în pustietatea lui de acasă. Odaia era şi ea pustie. Octavia citea, spitalul era tăcut, îngropat în adînc parcă, în fundul pămîntului. Sora de după-masă trecu să le noteze temperatura, înainte de a lăsa în locul ei sora de noapte.

— N-ai auzit, soră, nu știi ce s-a întîmplat cu profesorul Cosma, cel de alături ?

Sora le privi lung. Era ceva ciudat în privirea ei.

— Nu știu nimic. Chirurgia e la alt etaj.

— Știi, dar nu vrei să ne spui și nouă, rosti cu multă siguranță Octavia. A murit !

— Cine v-a spus ? se sperie sora. Oamenii ăștia nu pot să-și țină gura. Păcat de tinerețea lui !

În noaptea aceea nu se mai auzi nici un geamăt, dar pacientele din rezerva nr. 5 nu putură dormi deloc. Octavie se întreba de ce viața sau moartea nu nimeresc alături de ceea ce ar fi normal să facă, Adina vedea ochii cenușii ai lui Cosma, zîmbetul lui inocent, degetele slabe cu care răsfira pe pat scrisorile elevilor lui, de care era atît de mîndru. Îi auzea glasul rostind cuvinte pline de încredere. Era sigur că se va face bine, că va fi profesor mai bun decît fusese, că va fi de față la cununia surorii lui. Nimic n-avea să se mai întîmple, zîmbetul inocent se va topi în pămînt, cartea vie pe care trebuia s-o scrie cu viața lui va rămîne hîrtie albă. Dar ea însăși ? E firesc să mori la cincizeci de ani ? Nu se gîndise pînă acum la moarte, se gîndise numai la întoarcerea ei acasă, la Paul, o îngrijorase numai durata bolii, nu gravitatea ei. Și uite că moartea stă aproape, după prima cotitură. Dar Cosma avea altă boală, foarte gravă pesemne dacă se recursese la o operație disperată, cu minime șanse de izbîndă. Nu sînt toate bolile aidoma. Nu mor toți bolnavii din acest spital. A văzut uneori pe culoare pe unii ducîndu-se la garderoba în care își lăsaseră hainele de oraș, fericiți că pleacă acasă. În sfîrșit, sînt atîtea feluri de boli de rinichi. S-ar putea ca ea să aibă noroc. S-ar putea să aibă și Octavia Banu. Bietul Cosma ! Bietul Cosma !

În toiul nopții Octavia se sculă din pat, scoase o țigară din noptieră și plecă pe culoarele slab luminate pînă în capul scărilor, singurul loc în care fumatul era îngăduit. Pînă atunci nu fumase niciodată.

Ziua următoare, cum vremea era tot călduță și însorită, făcură amîndouă efortul de a ieși în parc. Le era chiar prea cald cu pardesiele groase pe care le îmbrăcaseră peste halate. Străbătură încet aleile pe care se plimbau și alți bolnavi, parcul era mare, găsiră în fundul lui și cărări

pustii pe care se aflau cîteva bănci. Acolo veniră și în după-mesele următoare, octombrie se hotărîse a fi îngăduitor, dulce ca un început de septembrie. Teii își cerneau încet frunzele palide deasupra lor, straturile erau acoperite de aur fosnitor, de foarte departe se auzea slab vuietul străzii. Stăteau pe o bancă pînă cînd vremea se răcorea de apropierea serii, pînă cînd simțeau că încep să aibă febră.

Nu mai pomenea nici una despre Cosma. Se mai gîndeau la el, dar nu-i mai rosteau numele. Octavia lăsa iar cartea deoparte din cînd în cînd, ca să spună pe neașteptate :

— Parcul ăsta de aici are ceva din grădina noastră de acasă, în fundul lui, unde stăm noi, aduce vag aminte de grădină. Dar unde e pîrîiașul, unde e nucul cel mare, unde e tinerețea ? Și pe urmă pînă acolo trebuie să treci pe aleile mari, pe care se plimbă alți bolnavi. Nu-mi place să văd făpturile astea reduse la descompunere, la dezolare, tîrîndu-și pașii șovăitori și trupurile nesigure.

— Să nu ne uităm la ei. Să ne ducem de-a dreptul la banca noastră, fără să privim în jur.

— Crezi că ei nu se sperie cînd ne văd pe noi ? Pe dumneata nu, ai slăbit puțin, dar ți-ai păstrat și căldura ochilor, și trăsăturile astea mai mult de fetiță decît de femeie. Eu poate că sînt foarte schimbată.

— Dumneata, doamnă Banu ? Ești atît de frumoasă !

Octavia ridica din umeri, spunea liniștit :

— Adevărat, am fost foarte frumoasă. Și niciodată Victor Sălceanu nu și-a oprit privirile asupra mea. Nici cînd am ieșit în uliță și am trecut pe lîngă el. Mergea, călca atît de ușor, era ca un elf. Era înalt și suplu. Trebuie să fi avut multă noblețe sufletească omul acela. Ochii lui priveau departe cu o melancolie abia ghicită.

Adina se gîndea că dacă Octavia revenise la vechea ei obsesie, îi trecuse șocul pricinuit de moartea lui Cosma. Uneori se întreba dacă acel Sălceanu existase în adevăr, dacă nu era o închipuire a Octaviei, o formă de halucinație pricinuită de o scleroză precoce. Și totuși mintea Octaviei părea limpede, în nici o altă chestiune n-o lua pe alături.

— Niciodată n-am pomenit nimănui nimic despre el. Nici surorilor mele. N-ar fi înțeles, sau ar fi rîs de mine,

sau s-ar fi înspăimîntat de o patimă atît de fără pricini firești. Firesc ar fi fost pentru ele să iubești un om pe care îl cunoști, cum își cunoșteau ele bine logodnicii.

— Doamnă Banu, cum de mi-ai povestit mie taina asta a dumitale ?

— Pentru că odată și odată trebuia s-o spun cuiva. Mult mai bine era să i-o spun lui, locotenentului Sălceanu, să i-o fi spus atunci sau altădată în viață. Aș fi fost mai senină azi, mai ușoară, mai puțin obsedată. Pe dumneata te-am simțit foarte sensibilă, mi-a venit așa, năprasnic, să-ți povestesc tot. Acest tot, atît de puțin, atît de mare, de apăsător pentru mine. Am șaizeci de ani, sînt bolnavă, nu mai am nici dorința de a trăi, dacă voi ieși de aici nu voi ști ce să fac cu mine însămi. Nu mai am nimic de făcut. Poate că tot ceea ce am trăit ar fi fost altfel dacă i-aș fi spus lui Sălceanu cît îl iubesc.

— Căsătoria cu Romulus Banu putea fi mai frumoasă decît a fost ?

— Nu, dar eu puteam fi la înălțimea acestei căsătorii, fără obsesia care dăinuie și azi, aș fi avut înăuntrul meu libertatea de a-mi iubi mai mult bărbatul. O merita.

Octavia era pornită, Adina n-o mai putea opri. Ochii negri ai lui Sălceanu, mersul lui, distincția lui, nostalgia de pe chipul lui, grădina, pîrîiașul, bălăriile și nucul cel mare se perindau iar prin fața ei. Uneori nici n-o mai asculta pe Octavia, se uita la ea țintă și se gîndea la Paul, la canarul de acasă, la durerile ei din șale, pînă și la medicul-șef, care rămăsese „dinozaurul" pentru ele. Apoi Octavia se scula, își îmbrăca halatul, își încălța papucii, lua o țigară din noptieră (acum avea destule, îl rugase pe Paul să-i cumpere) și pleca să fumeze la capătul scărilor.

Stăteau pe banca lor într-o după-masă călduță. Trei alei pustii, trei peluze mari în jurul cărora șerpuiau aceste alei, le despărțeau de cărările presărate cu pietriș, pe care se plimbau alți bolnavi, cei în stare să mai umble pe picioarele lor. Soarele începuse să coboare ușor spre asfințit. Un fluierat de locomotivă tăie liniștea, ca strigătul de bucurie al cuiva care se duce departe, pleacă, slobod, fără piedici. Apoi se făcu iar liniște. Vîntul ușurel scutura peste ele ultimele frunze pălite. Spre apus se deșirau pe cer, ca

dintr-un caier, nori creți, inconsistenți, înbujorați de lumina soarelui în declin.

— Cînd ne vom întoarce acasă, spunea Adina, am să te caut, doamnă Banu. Mă vrei sau nu, mie mi-ar plăcea să fim prietene. Și atunci...

În capul aleii se ivise un moșneag. Adina se opri ca să-l lase să treacă, i se părea că numai Octavia trebuia să audă cuvintele ei de prietenie. Bătrînul mergea cocîrjat, îmbrăcat într-un halat gros de spital, își ținea capul alb plecat, își tîrșea picioarele încălțate în papuci groși, de flanelă, peste care îi alunecau armonică ciorapii de lînă. Octavia îl privi și ea, așa cum venea de departe, și spuse limpede, cu un glas pe care Adina nu-l recunoscu, atît era de tăios, de înalt:

— Uite-l pe Victor Sălceanu!

Adina îi puse speriată o mînă pe braț. Octavia aiura, poate că nebunia ei se declanșase subit. Nu se putea să fi recunoscut în acel bătrîn un om pe care îl văzuse tînăr cu mai bine de patruzeci de ani înainte. Moșul ăsta n-avea nici o urmă din locotenentul descris de atîtea ori de Octavia Banu. Și uite-l că se apropia, pierdut în gîndurile lui, copleșit de boală sau de cine știe ce amărăciuni.

— Mă duc să vorbesc cu el.

— Doamnă Banu, te rog! Nu! Trebuie că faci o confuzie. N-are nici un rost.

Octavia se rupse din mîna Adinei care o ținea de braț, se ridică, se duse drept la bătrîn.

— Sînteți Victor Sălceanu? îi auzi Adina glasul la distanță.

— Da, colonelul Victor Sălceanu.

— Vreau să vă vorbesc. Să stăm pe banca asta.

Adina îi văzu pe amîndoi așezîndu-se pe o bancă. Se ridică și plecă în odaia ei. Va să zică Sălceanu existase, nu era o nălucire a minții unei femei nebune. Existase, trăia și acum. Octavia recunoscuse elful ei de odinioară în omul ăsta prăbușit, descompus. Numai ochii unei îndrăgostite nevindecate încă puteau găsi în hîrbul care se plimba încet pe alee ceva din idolul ei plin de tinerețe, cînd ea însăși era foarte tînără. Ce avea să iasă din această întîlnire? Ce avea să urmeze? Aveau oare să vadă amîndouă moartea colonelului, așa cum văzuseră sau mai degrabă trăiseră amîndouă moartea tînărului profesor Cosma? Pentru că omul care se

tîra pe alee sigur că nu mai avea mult de trăit. Asta îi lipsea Octaviei Banu, să fie de față la moartea celui de care nu se putuse apropia în adolescență! Ce întîmplare ciudată, incredibilă! Poate că Sălceanu va fi mai cuminte decît Octavia, dacă ea se va porni pe mărturisiri, poate că el le va primi cu nepăsare. Asta îi lipsea la vîrsta lui, la boala lui? S-ar putea să fie și complet ramolit, să nu priceapă nimic. Ar fi mai bine. Dar ea, Adina nu și-ar fi putut închipui niciodată că are să-l vadă cu propriii ei ochi pe acel Săceanu, care îi părea tot atît de adevărat ca eroul unui mit, ca Hercule sau Adonis.

Se întunecase. Adina răsuci butonul lămpii de căpătîi, pe culoare se aprinseră lungile tuburi cu neon verzui, cina se adusese în sufragerie și în cîteva odăi, Octavia nu mai venea. Are s-o prindă frigul, va răci, se gîndea Adina. O femeie cu un singur rinichi, cu celălalt suspect! Stă în parc pînă la ora asta, în adevăr nu-i în toate mințile.

În sfîrșit Octavia veni în odaie. Ochii îi străluceau, se mișca repede, cu vioiciune, se plimba de la fereastră la ușă și iar înapoi.

— I-am spus tot, doamnă Gane. Tot ce ți-am spus dumitale și poate mai mult încă. Sînt ușoară ca un fulg.

— Și el?

— Mi-a mulțumit. Vreau să fumez o țigară, repede!

— Ți s-a răcit ceaiul. Mănîncă întîi ceva.

— Nu, întîi trebuie să fumez. Mă duc în capul scărilor.

Se duce oare să-l mai vadă? Și-or fi dat întîlnire, Doamne iartă-mă, în capul scărilor? Și el o fi tot atît de smintit ca ea?

Octavia Banu se întoarse curînd.

— Asta e ultima țigară pe care o fumez. Nu mai am nevoie.

— Și Sălceanu?

Adina nu știa ce voise să afle exact și se rușină de întrebarea ei.

— S-a dus la culcare cînd am venit eu adineauri în odaie.

— Cum ți s-a părut?

— Sensibil, bine-crescut. Da, foarte politicos. Puțin mirat, puțin emoționat. Foarte puțin și una și alta. E bine-crescut, ți-am spus. Pot să las storul? Așa, acum am să mănînc ceva. Ai dreptate, ceaiul s-a răcit. Da, i-am spus tot. M-a

obosit întîmplarea asta neașteptată. Cred că în noaptea asta am să dorm.

A doua zi de dimineață Adina fu uimită de frumusețea Octaviei. Totdeauna o socotise frumoasă, dar chipul ei de marmură se încălzise, se îmbogățise cu felurite expresii. Întinerise.

După masă, Octavia o îmbie să se plimbe în parc. Adina pregetă.

— Nu vrei... N-ar fi mai bine ca eu să rămîn în odaie? Poate că vrei...

— Să mai vorbesc cu Sălceanu? Nu. Nu mai am ce. I-am povestit tot ce voiam să-i mărturisesc de mult. Atîta voiam. Haide, vino cu mine.

Ieșiră, se plimbară în parc, se așezară pe banca lor. Octavia vorbea animat despre surorile ei, despre viața lor, despre caracterul lor. Nu mai pomeni nimic despre nucul, pîrîiașul, grădina cea mare sau de frumosul sublocotenent care trecea pe ulița Fierari. Seara nu avu temperatură.

Adina se uită la termometrul ei, febra se urcase iar.

Peste încă o zi Octavia o rugă pe femeia de serviciu să anunțe frizerul care se ocupa de bolnavi că vrea și ea să se tundă.

— Uite ce păr de sălbatică am! Cînd am să ies de aici, aș vrea să mai lucrez puțin. Poate fără salariu. Am șaizeci de ani pe muche, dar mi-ar plăcea să mă primească iar la Bibliotecă. Era o muncă frumoasă.

Vrea să se tundă, vrea totuși să arate bine pentru colonelul Sălceanu, se gîndi Adina. Și cu toate astea, din seara în care l-a întîlnit, în care a stat de vorbă cu el, nu l-a căutat, el n-a căutat-o. Gîndesc cu păcat. Nici în capul scărilor nu s-a mai dus să fumeze, acolo l-ar putea întîlni. Nu, nu-l întîlnește și nu simte această nevoie. Trebuia să-și ușureze inima, trebuia să-i facă darul ăsta, cum zicea ea, atît.

În ultima după-masă în care toamna le mai îngădui să iasă în parc, Sălceanu trecu pe lîngă ele, le salută adînc și se depărtă calm. Dar cît era de schimbat! Se ținea drept, își înfășurase gîtul cu un fular de mătase argintie care se potrivea cu roșul mohorît al halatului, nu-și mai tîra picioarele, călca ușor, se încălțase cu pantofi peste care nu mai atîrnau ciorapii. Adina văzu că are încă ochii negri, nedecolorați, ochi care priveau departe cu o ușoară melan-

colie, că e bine pieptănat, că e ras proaspăt. Octavia avea dreptate, se citea în făptura lui un fel de noblețe a duhului.

Apoi rămaseră în odaia lor, era frig, ceață afară. Octavia Banu ieși din spital înaintea Adinei Gane. Nu mai avea temperatură, nu mai avea nici un simptom de boală. Se despărți greu de Adina, ar fi vrut s-o știe sănătoasă, s-o vadă plecînd acasă la ea, lîngă Paul al ei. Era hotărîtă să încerce să mai lucreze voluntar undeva, puterea din ea se cerea cheltuită. Era doar plină de putere. Și se mai grăbea să ajungă la cimitir, să acopere mormîntul lui Romulus pentru iarnă cu crengi de brad.

Adina îl mai întîlni de cîteva ori pe colonelul Sălceanu pe culoare. Mergea repede, își purta ușor trupul drept, halatul de spital arăta pe el ca o haină voievodală. Cînd o vedea, o saluta și-i zîmbea ușor ca unei cunoștințe vechi. N-o uitase din serile în care o văzuse alături de Octavia. Părea aproape sănătos, plin de un fel de siguranță, de o încredere în el, care nu era ifos.

Paul venea mereu s-o vadă pe Adina. În patul în care stătuse Octavia fu așezată o altă bolnavă, o femeie tăcută, politicoasă, care n-avea nimic de spus sau de întrebat. Și într-o dimineață, către prînz, Paul își strecură mîna delicată sub brațul Adinei, îmbrăcată de oraș, ca s-o ducă acasă. „Dinozaurul" făcuse o ispravă bună, o scosese la mal. Adina îi era recunoscătoare. De ce i-a fost atît de frică de „dinozaur", drăguțul de el ?

În grădină, sus, deasupra ferestrelor, cînta o mierlă. Nu era o mierlă de pripas, în acest tei îi plăcuse să-şi facă cuibul. Nu se speria cînd se deschideau şi se închideau ferestrele, cînd seara se aprindea lumina în odaie. Se deprinsese cu toate fenomenele astea să se petreaca mai jos de cuibul ei şi-i erau cu totul indiferente. Cînta cînd voia, cînd o apuca pofta de cîntec.

Dida se trezi devreme. Auzi mierla, văzu razele de soare pătrunzînd prin storuri. Se uită la ceas. Era şase şi jumătate. Vai ! fusese vorba să se trezească la şase, pentru că Andrei făgăduise să vină la şapte fix să le ia. Atinse umărul Lilianei, îl scutură încetişor, o chemă pe nume. Liliana dormea dusă, cu tot părul ei castaniu şi ondulat peste obraz, cu braţele aruncate în lături. Dida îi prinse o mînă şi o trase ceva mai tare.

— Da ! Ce e ? se trezi brusc Liliana. Aha ! plimbarea ! Încă un sfert de ceas, te rog, numai un sfert de ceas !

— Nu se poate. E şase şi jumătate. Şi aşa am întîrziat amîndouă.

Liliana îşi îndreptă cu amîndouă mîinile perdeaua de păr de pe obraz. Multul albastru pe care şi-l pusese aseară pe pleoape se întinsese către tîmple, coborîse sub ochi.

— De ce rîzi ? Ce te-a apucat ?

— Uită-te în oglindă, eşti ca o mască prost pictată. Dar lasă asta, hai să ne spălăm repede, să ne bem ceaiul.

— Dacă întîrziem, Andrei are să facă bot. Pune tu de ceai, eu mă duc la duş.

Dimineaţa casa era a lor. Părinţii Lilianei erau plecaţi la birourile lor, fetele se răsfăţau, dormeau, trebăluiau puţin,

alergau la ştrand. De fapt trebăluia musafira, Dida. Şi acum scoase aşternuturile pe fereastră, trecu în grabă cu cîrpa de praf peste mobile şi alergă la bucătărie să pregătească de ceai. Din baie se auzea zgomotul de apă, de parcă s-ar fi spart cîteva ţevi deodată. Aşa se spăla Liliana, împroşcînd pereţii, duşumeaua, pînă şi tavanul. Dida bătu în uşa odăii de baie.

— Haide, lasă-mă şi pe mine să mă spăl. E şapte fără cinci.

Zgomotul de apă se opri. Liliana ieşi ca o furtună, cu cearceaful fluturînd pe umeri şi alergă în odaie ca să se îmbrace. Lăsă dîră de apă în urma ei.

— Poate că o întîrzia şi el puţin.

— Ţi-am pus pe masă, în bucătărie, tot ce trebuie. Mănîncă fuga.

Dida şterse repede dîrele de apă din hol, şterse oftînd şi balta de pe cimentul din baie şi se spălă iute. Dacă nu va mai avea timp să mănînce, va lua o bucată de pîine cu ea şi gata. Şi iar se întrebă în mintea ei de ce dintre toate fetele de la cămin cu care Liliana era prietenă — „Tu ai crize de prietenie, îi spusese odată o colegă, n-ai nici un fel de continuitate!" — de ce dintre toate fetele de care Liliana nu se putea despărţi cîte o săptămînă, ca pe urmă să le uite şi să adopte altele, o alesese tocmai pe ea ca s-o invite să-şi petreacă vacanţa acasă la ea, la Sibiu. Celelalte erau mai vioaie, poate şi mai inteligente, mai îndrăzneţe, mai pline de fantezie. Despre ea însăşi Dida n-avea o părere prea bună, se socotea fără vlagă, bolnavă de disciplină, se ştia sfioasă şi probabil mediocră. În orice caz lipsită de orice strălucire, începînd cu chipul ei prea alb, cu părul prea bălan, cu ochii „blegi" cum le spunea ea şi sfîrşind cu replica în conversaţie, care nu venea niciodată la timp. Poate pentru că ştia s-o asculte la infinit în dormitorul pe care îl împărţeau la cămin. Seara Liliana vorbea şi Dida asculta. Şi Liliana avea ce spune: despre colegii care îi făceau curte, despre festivalurile cu dans la care fusese, chiar despre acest Andrei Sever, student la Cluj, care avea să vină acum să le ia cu maşina şi care părea că ocupă un loc mai stabil în inima ei, cu toate zilnicile flirturi la care nu renunţa la Bucureşti şi care o preocupau mult.

Andrei Sever ! se gîndea Dida, pieptănîndu-şi părul lung şi prea blond. E în adevăr cuceritor. E frumos, e tulburător. Dida simţea cu ruşine că prezenţa lui o tulbură şi asta era neîngăduit. Dacă starea asta de lucruri mai dura, ea va trebui să plece la Ploieşti, la familia ei. Andrei o neliniştea, îi plăcea şi-i displăcea. Era zgomotos, obraznic, curajos, uneori arţăgos chiar, ironic, nu respecta nimic pe lume sau cel puţin îşi dădea aere că nu respectă, era mîndru de puterea lui fizică şi de înfăţişarea lui virilă, şi totuşi avea o mare atracţie. Dida nu putea scoate un cuvînt în faţa lui, sau dacă spunea ceva cu jumătate de glas, se ruşina imediat ca de o nerozie.

Trecuse de ora şapte. Intră şi ea în bucătărie, dădu ceaiul duşcă şi spălă vasele lăsate vraişte de Liliana, în vreme ce rodea un biscuit. Intră în odaia Lilianei să-şi pună rochia de plajă. Afară era foarte cald. Liliana îşi vopsea ochii în faţa oglinzii.

— De ce-i mai mîzgăleşti şi azi, Liliana ? Ai spus că mergem lîngă o apă, că ne bălăcim, că stăm la soare. Ce nevoie ai de atîta fard ?

— Ca să nu mă recunoască piţigoii ! glumi Liliana. Dacă nu pun rimel, parcă n-am ochi.

Şi doar ochii ei sînt atît de mari şi de negri ! se gîndi cu tristeţe Dida. E atît de frumoasă cînd e nefardată !

— Şapte şi douăzeci şi Andrei n-a venit încă. Cred că am să-i fac o scenă.

— De ce ? Abia în clipa asta eşti gata. Noroc că a întîrziat.

— De ce de ne-ce, o scenă nu strică. Aţîţi dragostea. Şi pe urmă trebuie să-l reeduc. Să se înveţe să fie exact.

— Cînd tu nu eşti.

— Asta-i treaba mea.

— Să ne luăm şi o jachetă de lînă sau o manta de ploaie.

— Pe căldura asta ?

— Aici ploile vin cînd nici nu te aştepţi.

— Mai bine ar fi să nu uităm costumele de baie. Asta ar fi o catastrofă.

— Le-am pus în sacoşe. Pun şi două jachete.

Afară sună lung un claxon nervos.

Dida închise fereastra, încuie casa în urma Lilianei. Lîngă mașină stăteau cei doi, Andrei care coborîse de la volan și Liliana, care părea furioasă.

— O jumătate de ceas! Nici nu ți-a trecut prin minte că dacă am fi știut dinainte, puteam dormi încă jumătate de ceas!

— Stăpîna inimii mele, am trecut întîi să iau benzină și era coadă. Vrei să mă tragi de urechi? Hai, poftim, trage-mă și zîmbește! Uite și ploiești eanca. Bună dimineața, fiică a sondelor. Nu te ascunde, știu că toate sînt ale tale, toată Valea Prahovei. Am să-ți recomand eu un băiat bun, dornic de zestre. Haide, sus. Liliana lîngă mine, ploiești eanca în fund.

— Unde ne duci?

— O vă vedeți voi. N-are să vă pară rău.

Andrei porni mașina brusc, ca un om hotărît să facă un accident la prima răscruce. Se lăsă pe spate, întinse spre volan brațele lui puternice, arse de soare, cu mînecile suflecate și începu să fluiere încet. Liliana își culcă tîmpla pe umărul lui. Pletele ei castanii lunecau pe spatele lui. Gata, se împăcaseră. Dida se gîndi o clipă că ar fi fost mai bine să refuze excursia asta, să-i lase singuri. Ce căuta ea între ei? Poate că o poftiseră numai de politețe, și ea îi luase în serios. Mare pacoste să iei în serios orice pe lumea asta. Dar pe fereastra mașinii se vedea cîmpul, în stînga, departe, munții albaștri colțuroși, abia ghiciți, și Dida îi uită pe cei doi. Ah, ce bine ar fi să se apropie de munți! Cîmpii erau și în jurul Ploieștilor, de alt soi de peisaj îi era dor. Mașina traversă un sat, apoi o apucă spre stînga. Era un soi de făgăduială că se vor apropia de munți. Andrei încetase să mai fluiere, dăduse drumul radioului de la bord și se auzea o muzică barbară, urlată. Păcat! Trecură alt sat cu case mari, cu ferestre oblonite. Pe un acoperiș de olane o barză, în imensul ei cuib, își hrănea puii. Alergau prea repede ca Dida să-i poată privi bine. Un cîrd de gîște scăpă de sub roțile mașinii. O femeie legată la cap, lungă și slabă, arătă pumnul șoferului, furioasă.

— Mama gîștelor. Satul Orlat! strigă Andrei ca să i se audă glasul peste muzica aceea infernală.

Intrară iar între cîmpii. Acum munții erau mai aproape, veneau spre ei în goana mașinii.

— Îţi place muzica asta, ploieşteanco ?

— Iertaţi-mă, nu ! cuteză Dida.

— M-am gîndit eu. Ţi-aş oferi un Chopin, dar n-am de unde-l lua.

Liliana întinse mîna ei subţire, cu unghii lungi, vopsite cu un roşu de sînge vechi şi închise butonul radioului.

— Lasă, e mai bine aşa.

— Gura Rîului ! anunţă Andrei.

Treceau printr-o uliţă îngustă, cu case pe dreapta ei, cu un rîu bolborositor pe stînga. Nici porţile înalte, cu scînduri aşezate uneori în chip de soare, nici acoperişurile de olane, nici obloanele mici cu două canaturi peste ferestrele mici şi ele nu erau asemănătoare cu cele cunoscute de Dida în jurul Ploieştilor. Drumul părea că urcă, acum erau între munţi, chiar între munţi. Un aer proaspăt, curat, dulce, răcoros intra prin ferestrele deschise. Pe dreapta nu mai fură case, se înălţară munţi ca pe stînga, Cibinul clocotea mereu pe lîngă drum.

Andrei opri brusc maşina. Dida se răsturnă peste perna canapelei, Liliana peste el.

— Tu, pînă n-ai să mă desfigurezi, nu te laşi ! spuse supărată Liliana. Era să cad cu faţa în parbriz.

Andrei însă claxona de zor, fără să ia aminte la cuvintele ei. În dreptul maşinii, pe marginea drumului se oprise speriat un tînăr cu un rucsac în spate. Se uită lung la Andrei şi-l recunoscu, se lumină la faţă.

— Ce faci mă, prăpăditule ? Ai luat-o la picior pe jos ? Deschide uşa, Dida, poftеşte-l pe hoinar înăuntru.

Tînărul se apropie de maşină. Salută din cap fetele şi şovăi o clipă să se urce prin uşa deschisă de Dida.

— Voiam să sui pe jos la Izvoarele Cibinului, spuse el.

— Ei, uite că o să mergi pe sus unde vreau eu.

Tînărul se urcă. Întinse capul spre Liliana şi se prezentă.

— Toma Vintilescu.

Liliana se răsuci, îi trimise peste spetează braţul ei frumos şi rosti :

— Eu sînt Liliana. Cea de lîngă dumneata e prietena mea Dida.

— Iar te prezinţi ca la varieteu ? se burzului Andrei. N-ai nume de familie ? N-are şi Dida ? Numai dansatoarele de varieteu sînt Fifi, Mimi, Georgette sau Lilette.

— Dacă eşti obraznic, mă dau jos din maşină şi mă întorc pe jos la Sibiu ! se răsti Liliana.

Dida se ghemui de ruşine în colţul ei. Tînărul abia urcat în automobil îşi făcu de lucru cu rucsacul, şi-l puse la picioare cu multă atenţie, de parcă n-ar fi auzit nimic, de parcă numai rucsacul lui exista pe lume. Apoi începu să se uite pe fereastră. „Nici pe departe atît de frumos şi de voinic ca Andrei, îi trecu Didei prin cap. Şi timid, nenorocitul, ca mine. Ştiu eu ce fericire e asta !"

— Vedeţi barajul ? începu să explice Andrei arătînd în dreapta. Încă nu s-a dat drumul la apă. Cînd va fi plin, va fi... ce mai, o frumuseţe ! Are să fie albastru, Toma ?

— Ştiu eu ? Poate, la anumite ore din zi.

Andrei cîrmi iar pe neaşteptate la stînga. Pătrunseră pe un drum forestier, destul de îngust, care se strecura şi el pe malul unui rîu, unui rîu de munte de data asta, care sărea îngust, alb şi spumos peste bolovni, cădea în cascade mici între lespezi albe, bine spălate, luneca peste pietre învelite în catifea de muşchi verde, stătea parcă locului în cîte o cădiţă căptuşită cu pietriş curat, se strecura şerpeşte mai departe şi iar cădea spumegînd şi clocotind peste alte lespezi. Muntele şi pădurea coborau pînă la rîu, pînă la drum. Pădure deasă, umedă, pe mal abrupt.

— Vai !

— Ce e, ploieşteanco ?

— E grozav de frumos.

— Andrei, nu vrei să opreşti o clipă ?

— Eh, dacă aş opri eu de cîte ori ziceţi voi „Vai !", nu se mai alege nimic de ziua asta.

— Dar şi eu spun că e foarte frumos, se încăpăţînă Liliana.

— Mă Toma, şi pe tine te seacă la inimă frumuseţea asta ?

— Da, Andrei.

— Vocea majorităţii ! Andrei opri maşina.

Coborîră toţi patru. Andrei îşi trecu braţul pe după gîtul Lilianei şi porni cu ea printre copaci, în sus, pe malul pieptiş. Toma o aşteptă pe Dida să se dea jos, şi se apropiară amîndoi tăcînd de rîu.

— Apele mă fascinează, şopti Toma.

Dida se ruşină să spună că o fascinează şi pe ea. Era adevărul adevărat, dar în clipa asta auzea de departe glasul lui Andrei, rîsetul lui şi al Lilianei şi se simţea neînsemnată, părăsită acolo cu băiatul ăsta tăcut, cu ochi cenuşii ca plumbul, cu umeri nu destul de largi, în sfîrşit, un băiat pe care abia îl cunoscuse, cu care n-avea ce vorbi, care nu era chiar sfrijit, dar nici atletic ca Andrei.

Dida merse puţin pe mal în susul apei şi Toma o întovărăşi, de politeţe probabil. „Mai bine ar fi rămas locului, acolo, lîngă maşină, gîndea ea. Nu se poate să tac aşa, trebuie să scot şi eu o vorbă. Orice aş spune ar fi sau stupid, plat, sau căutat, pretenţios, mă cunosc eu."

— Parcă e o pădure vrăjită, rosti încet Toma. Desişurile astea, iederile sălbatice care leagă trunchi de trunchi, stîncile care se ridică deodată între copaci, scorburile din maluri. E ca o pădure dintr-o poveste. Florile acelea care cresc jos, lîngă apă, cele mari, galbene, cu frunze enorme, se cheamă cred iarbă-mare. Eu le-am spus multă vreme arnica, dar cred că greşeam. Sînt foarte miresmate. Staţi să vă culeg una.

Toma sări jos, lîngă rîu, scoase un briceag, tăie două crengi mari şi sări repede înapoi, lîngă Dida. „Nici nu e atît de neîndemînatec cît am crezut!" îşi spuse ea şi-şi cufundă faţa în flori. Mirosul lor era delicat, ascuţit, suav.

— Şi frunzele miros, spuse Toma. Apucă o frunză între degetele lui lungi şi uscate, o frecă puţin şi o apropie de nările Didei.

— Aveţi dreptate, aceeaşi mireasmă. N-am cunoscut floarea asta pînă azi.

Se întoarseră la maşină. Din deal se prăvălea pietriş, pămînt, veneau de-a rostogolul trosnind ramuri uscate. Asta însemna că se coborau Liliana şi Andrei.

— Păcat că n-aţi urcat cu noi, a fost grozav.

— Pînă unde aţi fost? Cît aţi urcat?

— Ei, parcă poţi să te înţelegi cu Liliana. Eu am vrut să sui în chica muntelui, dar ea după zece paşi...

— Paşi de uriaşi!

— A spus că e destul. Şi probabil că cunoaşte ea mişte uriaşi cu pasul de cinci centimetri. Mă rog, vreţi să mai staţi sau v-a ajuns? Eu am planurile mele cu voi.

— Să mergem. Dă-mi o floare, Dido.

Dida îi întinse Lilianei o floare şi ea şi-o prinse în păr. Era mare şi grea, Liliana înnodă o şuviţă în jurul ei. Cu cealaltă Dida urcă în maşină şi o puse între ea şi Toma. Tot cuprinsul automobilului era miresmat. Parfumul ăsta i se păru Didei că e un merit al lui Toma. Venea dinspre el. El descoperise florile. Nu era atît de plicticos, de greoi băiatul ăsta, cum i se păruse la început. Acum tăcea iar, dar nu era nici o nevoie să vorbească.

Pădurea se desfăşura tot pe amîndouă părţile drumului pe care îl ţinea strîns în braţe. Prin geamurile deschise intra mirosul ei şi cîntecul pîrîului. Copaci înalţi, copaci răsuciţi, copaci îmbrăţişaţi alergau pe lîngă maşină. La o cotitură, Andrei opri iar brusc, cum ştia el. Din partea opusă venea un camion cu lemne. Din fericire frînă şi camionul.

— Ce vrei, nene ? Să mă pupi în bot ? strigă Andrei cu capul scos pe fereastră.

— Drun forestier, strigă şoferul camionului, mai mergi şi în viteză şi nici nu claxonezi la cotitură ! Băgaţi oamenii în ocnă, asta faceţi, voi ăştia cu turismele.

— Acu dă înapoi !

— Ba dă dumneata !

— Uite că nu vreau !

Dida se simţi ruşinată şi speriată. Nu, Andrei n-avea dreptate. Ce păcat, un băiat cu atîtea calităţi ca el să se încăpăţîneze aşa, tocmai cînd e vinovat !

Toma îşi puse amîndouă mîinile pe umerii lui Andrei.

— Fii cuminte ! Vezi bine că tu ai unde da înapoi şi pentru o namilă ca el e mai greu.

Vocea lui sună încet, răspicat şi liniştit. Andrei trase cîteva înjurături fără nici o milă pentru urechile fetelor şi dădu înapoi. Liliana rîdea şi îl aplauda.

— Ăsta vocabular de lord ! Dacă te-aş fi auzit vorbind aşa cînd te-am cunoscut, nu ţi-aş fi deschis porţile inimii mele, ca să mă exprim figurat şi poetic.

— Mare inimă dacă are porţi ! bombăni Andrei. Porţi de cetate, porţi de închisoare, porţi de cavou ? Fii precisă.

Dida simţi iar că poate ar fi fost mai bine să nu facă plimbarea asta cu ei. În jurul lor era frumos, nemărginit de frumos, o pădure de vrajă, cum spusese acest Toma, văi verzi care coborau din munţi ţinînd în palma lor un izvoraş de argint pe care îl vărsau în pîrîul mare, copaci aplecaţi

cu tot trupul peste apă, tufe de iarbă-mare — așa parcă spusese Toma — izbucnind cu florile lor galbene lîngă rîu, dar prietena ei și băiatul cel frumos de lîngă ea se mîrîiau uneori unul pe altul ca doi zăvozi și asta strica parcă bucuria excursiei. Cel care stătea pe canapea lîngă ea nu mai scotea un cuvînt, și Didei îi păru iar foarte șters, foarte oarecare. Adineauri, cînd îl potolise pe Andrei, avusese un soi de autoritate înțeleaptă, dar acum semăna cu un manechin așezat acolo odată și bine, fără glas, înzestrat numai cu ochi cenușii ca să se uite țintă afară.

După o vreme malurile se schimbară, deveniseră golașe, dar drumul urca mereu, se apropia parcă de cer.

— Nu mai e frumos, bombăni Liliana. Unde ne duci ?

— Ai să vezi tu acum unde ajungem.

Toma zîmbi în colțul lui. Pesemne că recunoscu e drumul sau ghicea ceva. Se cufundară într-o șosea care se încolăcea printre copaci deși, brazi și fagi de-a valma. Tufe mari de ferigă țîșneau între ei. Pe marginea șoselei se plimbau vilegiaturiști cu tichii de lînă, cu jachete de lînă puse în spinare, cu mînecile înnodate în jurul gîtului.

— Sîntem la Păltiniș ! exclamă Liliana cu oarecare dezamăgire în glas.

— Și-ți pare rău ?

— Nu... nici bine. E o localitate ca un fund de oală. Cînd te afli în mijlocul ei, nu mai vezi în nici o parte nimic. Și e și friguroasă.

— Dar drumul pe care am venit pînă aici a fost extraordinar, spuse încet Toma.

— Cel puțin ne duci la Șanta, să culegem zmeură ?

— Frumoasa mea, ținta vieții noastre nu e aceeași. Intrăm chiar în centrul localității să bem o bere.

Liliana se îmbufnă iar.

— Cînd scoți și tu odată două fete la plimbare, trebuie să te gîndești la ce le-ar place lor, nu ție. Nu pot să sufăr berea. Seamănă a bragă.

— Îmi pare foarte rău că n-am băut niciodată bragă, ca să apreciez comparația.

Bufetul din stația telefericului era închis. Închis și cel din centru. Andrei înjura de toți sfinții, în schimb Liliana se înveselise grozav. Dida se ghemuise în colțul ei, acum se rușina de băiatul de lîngă ea. Părea atît de serios, sigur

că el nu spunea niciodată asemenea cuvinte. Şi avea aerul că şi el se sfieşte să le audă alături de ea, pentru că stătea aşa, întors puţin cu spatele către ea şi privea tăcut pe fereastră.

Andrei porni maşina la vale pe şoseaua largă, bine asfaltată, pe care se venea de obicei sus, la Păltiniş. Depăşiră vilele mari, casele de odihnă, coborau printre doi pereţi de pădure, coteau pe serpentine. Uneori peretele avea o spărtură şi prin ea se vedeau pînă departe, departe, jos, cîmpii întinse, ogoare abia ghicite, un sat cu acoperişuri roşcate, şarpele Cibinului lăfăindu-se ondulat, oglindind cerul. Apoi, deodată, de-a dreapta şi de-a stînga pădurea pieri, aproape de şosea erau numai valuri ierboase care urcau şi coborau larg, şi iar urcau pînă la munţii cei care se înălţau unii în spatele celorlalţi, toţi acoperiţi de păduri dese, verzi, tufoase. Andrei opri la marginea şoselei, lîngă un şipot.

— Am să spăl puţin maşina aici pînă cînd voi, sufletele poetice, veţi privi în depărtări.

— Te ajut şi eu! ţîşni Liliana în urma lui.

Toma deschise portiera, îi întinse Didei mîna să coboare. Dida se uită cu puţin regret în urma Lilianei şi a lui Andrei. Frumos era băiatul ăsta înalt, voinic, cu braţe puternice, cu picioare lungi, cu umeri largi. Ochii lui te sfredeleau şi te ardeau cînd se aşezau pe tine. Dida îl privi cum se depărtează, cum se întoarce iar la maşină, cum deschide portbagajul şi rîde tare cu toţi dinţii lui mari şi albi, cu faţa arsă de soare. Ea coborî puţin, cîţiva paşi pe iarbă, mai jos, de şosea, alături de Toma. Se aşezară amîndoi pe o piatră mare, cenuşie, netedă. În stînga, în faţă, în dreapta lor — pajişti nesfîrşite, ondulate. Colo şi dincolo, pe cîte un taluz acoperit de iarbă o turmă de oi ca un pumn de flori albe aruncate pe spinarea taluzului. Şi cîte o stînă pe o înălţime, cu cîteva căpiţe aurii în ocol, pentru vremea în care, înainte de a coborî în toamnă, oile n-or mai avea iarbă. Soarele ridicat acum peste culmile munţilor ardea în plin. Cerul se întindea nesfîrşit şi nepătat în albastrul lui intens, curat cum parcă Dida nu-l văzuse niciodată. Era cald, cald, iarba încremenise sub soare cu margaretele, garofiţele sălbatice, ţintaurele drepte în lumină, neclătinate de nici o adiere.

Toma se culcă pe spate cu braţele căpătîi, se uită îndelung la cer, apoi întoarse faţa spre Dida şi îi zîmbi. Zîmbetul lui parcă voia s-o întrebe dacă cerul, sau întinsele, prăvălitele văi, sau munţii de dincolo de ele îi păreau şi ei tot atît de frumoşi ca lui, dacă era tot atît de fericită ca el. Ochii lui cenuşii, cum îşi spusese Dida cînd îl văzuse în prima clipă, străluceau acum, străpunşi de soare, ca o apă şi argintie şi albăstruie în acelaşi timp. Îi zîmbi şi ea. Se cuvenea să fie politicoasă, să răspundă cu zîmbet la zîmbet, dar îi şi venea aşa, nestăpînit să zîmbească. Ar fi vrut să şi spună de ce e atît de fericită şi se temea că nu va găsi cuvintele cele mai potrivite. Încercă totuşi :

— E foarte frumos cînd vezi munţii de jos, din Valea Prahovei să spunem, cînd încerci să-i măsori cu privirea. Şi atunci ai un sentiment de putere, se naşte în tine un elan, un zbor. Dar cînd eşti sus, ca noi acum, cu văile la picioare, atunci în adevăr simţi că ţi se deschide pieptul şi cuprinzi lumea întreagă în el. Te simţi acvilă !

Toma o privi lung şi Dida se înroşi puternic şi-şi plecă ochii. Ce prostii spusese ? De ce se uita aşa la ea ? Nu putuse să-şi ţină gura ? Acvilă ! Ce nerozie !

— Şi eu sînt fericit cînd mă aflu sus, pe un pisc sau ca acum, pe o şa de munte. E un chin să fii născut aşa ca să măsori încet şi laborios pămîntul cu labele tale, în loc să zbori ca pasărea.

Şi după o clipă începu să rîdă, parcă şi el stînjenit de ceea ce spusese.

— Noroc că s-a inventat avionul.

— Uite-l ! i-l arătă Dida.

Cu zumzet de metal, cu aripile argintii deschise, străbătea întinsul cerului de la un capăt la altul, atît cît cuprindeau ochii lor, un avion care lăsa pe albastrul adînc o dîră albă, uşor străvezie, uşor creaţă. Îşi cunoştea atît de bine drumul, îl săgeta cu atîta siguranţă şi uşurinţă încît Dida dispreţui o clipă fericirea de adineauri care o lega de pămîntul plin de miresme fierbinţi, rîvni să fie acolo, sus, în miezul cerului, să-l despice cu aripile de argint ale avionului.

— Unde s-o fi ducînd ?

— Unde ai vrea dumneata să te ducă ? întrebă Toma.

— Peste mare, peste ocean, peste straturi de nori deşi şi să mă lase într-o insulă caldă, plină de mimoze.

— Şi de portocali în floare. Închide ochii şi închipuieşte-ţi că am ajuns acolo. Uite, eu ţi-am cules o ramură de mimoza. Îi simţi parfumul ?

Cu ochii închişi Dida aspiră adînc. O floare îi atinsese faţa, dar nu, nu mirosea a mimoză. Deschise pleoapele. Toma îi mîngîia obrazul cu o floare albă alcătuită din multe floricele mici, dese.

— Îmi pare rău ! E numai codiţa-şoricelului, dar şi ea are mireasma ei. Cînd vom merge acolo, în insulă, va fi altceva. Deocamdată sîntem aici şi e cumplit de frumos.

Toma se culcă iar pe spate şi privi cerul. Uite că şi cumintele ăsta ştia să se joace ! Ea, Dida, se juca foarte des în mintea ei, închipuindu-şi lucruri imposibile, extraordinare, dar nu se jucase niciodată cu altcineva. Nu îndrăznise şi poate că nici nu avusese cu cine. Liliana avea lucruri foarte reale şi senzaţionale de povestit, şi în camera pe care o împărţeau amîndouă la cămin, şi în patul pe care îl împărţeau aici, la Sibiu. Ar fi dispreţuit „aiureala" asta, cum i-ar fi spus ea, sau ar fi recurs repede la Freud (de cînd îl citise, împrumutat de un coleg, nu vedea decît refulări şi complexe la toate celelalte fete), ar fi acuzat-o că bate cîmpii pentru că nu-şi trăieşte viaţa din plin.

— Am văzut odată un crin care, cu cît îl ardea soarele mai mult, cu atît era mai alb, rosti încet Toma.

Ce voia să spună cu asta ? Didei începu să-i bată inima. Vorbea oare despre ea ? În adevăr, pielea ei era atît de albă încît soarele nu izbutea decît să i-o înroşească uneori, roşeaţă care trecea repede. Ea socotea albeaţa asta un cusur. Tot tineretul era vara atît de frumos ars de soare, numai ea rămînea lividă ca o ciupercă crescută în pivniţă, cum îi spusese odată Liliana. Băiatul ăsta o comparase cu un crin ?

— Hei, şopîrlelor ! Aţi stat destul la soare ! răsună din şosea, la capul lor, vocea batjocoritoare a lui Andrei. Sus ! Pornim !

Se ridicară amîndoi şi urcară în şosea. Liliana era udă din cap pînă în picioare. Frumoasa ei rochie de plajă, roşie, strînsă în talie şi largă la poale şiroia de apă.

— Uite ce mi-a făcut nebunul ăsta ! se văită ea. Turna cu găleţica cînd pe maşină, cînd pe mine.

— Lasă că e cald şi te usuci tu. Dacă n-ai vrut să-mi dai nici un ajutor ! I-am dat buretele să şteargă geamurile şi m-a spălat cu el pe obraz.

— Mă rog, maşina ta o umplu acum de apă.

— N-ar fi bine să mai stăm puţin locului, să aşteptăm să se usuce domnişoara la soare ? întrebă grav Toma.

— Se usucă ea la Curmătură, unde am să beau eu o bere. Toată lumea sus ! tună Andrei.

Se urcară. Serpentina făcea bucle largi coborînd la vale, uneori o perdea de copaci îi împiedica să vadă înălţimile sau adîncimile, şesurile îndepărtate, o altă şosea lucioasă, oţelie pe care maşini mici, roşii, albe, albastre alergau de la Sibiu către Sebeş sau de la Sebeş spre Sibiu, apoi perdeaua se rupea iar şi-ţi dădeai seama că eşti mai jos, mai aproape de sate. La un moment dat drumul se despică în faţa lor. O parte cobora mereu la stînga, alta ocolea o cabană şi o pornea la dreapta, în poala unei văi cuprinse între înălţimi paralele, străbătută de un şuvoi. Andrei ocoli cabana, se opri în faţa ei. Pe o terasă scundă cîteva mese, cîteva umbrele de soare.

— Poftiţi, vă rog !

De data asta Andrei le deschise toate portierele, făcîndu-le plecăciuni adînci. Liliana coborî princiar. Din fusta lipită de ea se mai scurgea încă puţină apă.

— Te iau de braţ ca să te compromit ! îi spuse ea lui Andrei. Să creadă lumea că m-ai pescuit cine ştie de unde.

— Cum se cheamă, Toma, rîul ăla care curge prin Infern ? Hades ?

— Nu, Hades e însuşi Infernul. Rîul e Acheron.

— Eh, ca să se ştie, din el am pescuit-o pe Liliana. Ce beţi voi, zeiţele mele ? Cafea ? Sirop ? Apă minerală ?

— Cafea, hotărî Liliana.

— Tu, Toma ? Sper că bere.

— Da, o bere.

— Mie mi-e şi foame, nu se sfii să spună Liliana. Dida simţi iar că se îmbujorează de ruşine. Cum se poate să spui aşa ceva cînd eşti cu doi bărbaţi ? Înseamnă că-i sileşti să te trateze cu mai mult decît au propus ei.

— Lasă foamea pentru mai tîrziu. Azi toată lumea se supune planurilor mele. Ce e ? Miroase a mititei ? Eu nu sînt nimic, ți se pare.

Liliana își bău încruntată cafeaua, fumă trei țigări una după alta și nu scoase un cuvînt. Andrei era uneori prea grosolan. Toma se uita în lungul Văii Steajei, la dreapta lor, ca și cum n-ar fi auzit nimic, ca și cum n-ar fi fost acolo. Ca să-și găsească de lucru între atîția oameni ori supărați, ori tăcuți, Andrei ridică pletele lungi, foarte bălaie ale Didei cu o mînă, le privi în lumina soarelui, le lăsă să cadă și rosti :

— Ca un giulgiu de fecioară.

Dida se înfioră. Asta nu era un compliment, era o comparație sinistră, lugubră. Nu aștepta nici un compliment de la Andrei, ce avea cu ea ?

— Crezi că ai avut haz ? îl întrebă Liliana acru pe Andrei.

El ridică din umeri. Spusese și el o vorbă, acolo. Toma căută privirea Didei, ochii lui parcă voiau să spună : „Nu, nu-i adevărat !" Erau iar albaștri, argintii, toată lumina soarelui pătrundea în ei.

— Sper că acum ne duci acasă și pe cele cu giulgiu, și pe cele fără giulgiu ! mîrîi Liliana.

— Nici gînd ! Vă duc pe Steaja în sus.

Toma se apropie de Andrei, îi șopti grav :

— E aproape ora mesei, cred că fetelor le e foame, așa că ori le duci acasă, ori le tratăm aici cu ceva.

— Și tu ești un suflet necredincios ? Ah, sigur, Toma necredinciosul, îți respecți faima. Urmați-mă cu ochii închiși, știți bine că eu nu vorbesc baliverne. În mașină, vă rog !

Se urcară, n-aveau încotro. Andrei o apucă pe drumul din dreapta care urca ușor, lin, de-a lungul Steajei celei coborîte din înălțimi între două șiraguri de munți scunzi, jucăuși, văluriți, cu vegetație bogată. Pe malul apei, jos, trăsese cîte o mașină, se întinsese un cort colorat, se deschiseseră pe picioarele lor scunde mese și fotolii de călătorie. Tineri bărboși sau pletoși se jucau cu mingea, femei în costume de baie beau cafele la umbră, cufundate în fotolii, țînci zgomotoși se bălăceau în cîte un ochi de apă.

— Ei, nu ne scăldăm și noi? Gel puțin atît!

— Atît și mai mult, dar nu aici, unde e îmbulzeală. Mai sus, în munte, să fim mai la largul nostru.

Dida și Toma tăceau. Li se părea că e frumos aici, că va fi și mai sus, li se părea amîndurora, dar nu știau că sînt de aceeași părere, că și acum sînt la fel de fericiți cum fuseseră sus, pe culmi. Toma se temea că gluma lui Andrei cu „giulgiul de fecioară" o fi rănit-o cumva pe Dida. Trebuia neapărat, dar neapărat să vindece acum, numaidecît rana. Părul argintiu al fetei de lîngă el semăna mai curînd cu o rază de lună, cu o coadă de cometă. Așa ceva nu-i putea spune, asemenea comparații erau poezie proastă, și vai! cît adevăr cuprindeau în ele! Adineauri o asemuise cu un crin, nu-i plăcuseră cuvintele pe care le rostise și probabil că nu-i plăcuseră nici ei. Era atît de delicată! Ce brută e Andrei. Un giulgiu de fecioară! Cum îi ieșise așa ceva din gură?

Andrei trase mașina afară din șosea, lîngă apă. Coborî, se întinse cît era de lung spre soare, își zvîrli cămașa și șorțul în iarbă, rămase în costum de baie și începu să trebăluie în portbagaj. Ceilalți se ascunseseră după tufe, își îmbrăcară și ei costumele.

— Nu, nu, nu! Nu merge așa! Domnișoarelor și domnule, întîi adunați vreascuri, ramuri uscate, ce găsiți.

— De ce facem foc? întrebă uimită Liliana.

— Ca să te frigem pe tine.

— Fii serios. Noi n-am adus nimic pentru grătar... nici nu ne-a trecut prin cap... Puteai să ne spui o vorbă și căutam, aduceam.

Liliana își scutura buclele dese, castanii, peste umerii largi, pîrliți, rotunzi. Îi era puțin rușine, dar vina era a lui Andrei. Nici nu-i pomenise de masă în aer liber, de grătar sau frigare. Sigur, ele, fetele ar fi trebuit să ia cu ele măcar o gustare. Dida se pierdu de tot. Cum nu le venise în minte să facă măcar cîteva sandvișuri?

Andrei scoase din portbagaj rînd pe rînd un grătar mare, un pui într-o pungă străvezie, o bucată de carne învelită în frunze de captalan, o pîine rotundă, aurie. Toma alergă și el la rucsacul lui din mașină și scoase din el o șuviță de slană și o pungă cu roșii și castraveți. Liliana le cîntări pe toate din ochi și pe loc îi trecu rușinea:

— Bravo, băieți ! Vă felicit ! Vă promit că am să mănînc de am să sting tot ce-au adus doi tipi atît de inteligenți.

Dida rămase tot stingherită. Nu înțelesese bine ce are de făcut.

— Hai cu mine, spuse Toma. Hai să aducem lemne pentru foc.

— Foarte bine, duceți-vă voi după lemne, eu stau puțin la soare. În vara asta nu m-am bronzat destul.

Toma și Dida urcară la deal, în pădure. Pentru că erau singuri, pentru că n-aveau pe ei decît costumele de baie, pentru că nu mai adunase niciodată vreascuri din pădure, Dida nu se simțea la largul ei alături de Toma. Trecură printre copaci, trecură printr-un desiș în care Toma dădea la o parte crengile din fața ei ca să nu-i zgîrie brațele și obrazul, ajunseră într-o poiană largă, cu iarbă înaltă, mai suiră puțin la deal. Pîrîul se zărea jos sărind ca o capră de argint viu peste pietre. Andrei și Liliana, cu o pătură în mîini, căutau pesemne un loc bun, plat, pe care să se poată sta la masă. Păreau, văzuți de sus, două animale tinere, frumoase, zdravene. Dida își aduse aminte încă o dată de „giulgiul ei de fecioară" și-și strînse pletele cu o mînă în jurul grumazului, să nu le poarte în urma ei, prea lungi, prea lipsite de culoare. Toma îi înțelese parcă mișcarea, gîndul. Îi cuprinse mîna cu care își strîngea părul, o trase spre buzele lui, o sărută ușor și dădu drumul șuvoiului mătăsos, argintiu, îl prefiră printre degete. Apoi, stingherit parcă de gestul lui poate prea intim, poate prea curajos, se îndreptă grăbit spre o cracă mare frîntă de mult, uscată, și o rupse bucăți.

— Caută și dumneata, uite colo, sub stejar e altă ramură uscată. Lasă că o tai eu, am un briceag la mine.

— Ca orice transilvănean ! glumi Dida.

— Era să aluneci. Să coborîm în vale, peste tot sînt doar și uscături.

— Atunci de ce am urcat atît ?

— Nu știu ! rosti cu multă sinceritate Toma privind-o în ochi.

Dida izbucni în rîs. Rîse și Toma, și hohotul ăsta îngemănat îi descătușă pe amîndoi din sfiala care îi cuprindea mereu, la fiecare cuvînt, la fiecare mișcare. Își umplură bra-

ţele cu ramuri uscate pe măsură ce coborau spre rîu. Acum se ajutau unul pe altul, se grăbeau, se aşteptau cînd clina se pripea către rîu, îşi întindeau o mînă dacă era vorba de sărit un fir de apă.

— Aşa da! Eu n-am înţelegere decît pentru oamenii activi, dinamici, strigă Andrei. Poftiţi, uitaţi-vă la ea, se perpeleşte la soare ca o şopîrlă. Doarme, sforăie stăpîna inimii mele. Lenea întruchipată!

— De ce minţi? Nu te-am ajutat să aşterni pătura?

Liliana îşi ridică încet pleoapele grele de mult suliman albastru, le aruncă o privire dispreţuitoare şi se întoarse pe o rînă. Toma stivui uscăturile aduse, potrivi sub ele doi pumni de frunze veştede, le dădu foc. Limbi roşcate pîlpîiră uşor sub crengi, apoi le îmbrăţişară, se ridicară deasupra lor. Andrei trînti în mijlocul flăcărilor doi buşteni rotofei.

— Trebuie să aşteptăm să se facă jarul.

— Să sărez eu puiul, să-l ung cu puţină slănină? întrebă Dida.

— Astea sînt treburile mele de bucătar-şef.

— Şi eu ce să fac? stărui Dida.

— Să te scalzi, dacă vrei, ridică Andrei din umeri.

— Nu e o idee rea. Vino!

Toma îi întinse mîna. Porniră încet în susul rîului. Soarele, urcat în miezul cerului, umplea valea cu aur. Fiecare frunză ţinea în palma ei paiete, şi erau frunze multe, mii, pretutindeni. Toma se opri brusc şi-i arătă cu capul ceva Didei. Pe o piatră mare, lîngă apă, o păsărică delicată, mică, îşi mişca în sus şi-n jos, fără oprire, codiţa lungă. Apoi se înălţă şi o porni săgeată spre pădure vînturîndu-şi mereu codiţa.

— O codobatură, şopti Toma. Privirea lui lunecă mai departe, alese: — Acolo!

O cascadă străvezie se revărsa peste un prag de piatră într-un soi de cadă adîncă şi limpede. Dida coborî malul, încercă recele apei cu piciorul, se înfioră o clipă şi se cufundă repede întreagă. Marea bucurie a trupului omenesc pe care îl îmbrăţişează aproape gol focul soarelui şi răcoarea vie a apei o făcu să rîdă cu hohote.

„Rîsul ei seamănă cu clipocitul apei, se gîndi Toma. Trupul ei suplu şi alb pare sub apă un şuvoi mai dens din aceeaşi apă. E aproape străveziu de alb ce e, e aproape

lichid, atît îmi pare de mlădiu. Şi ochii ei sînt aproape albaştri, aproape verzi."

„Nu e croit din mult, din piatră ca Andrei, se gîndea Dida privindu-l pe mal, se mişcă uşor şi parcă ar fi... parcă ar fi o frază melodică scoasă de un flaut. Cred că spun o prostie. Dar chiar aşa e, e armonios, e ca o frază muzicală din cap pînă în picioare. Şi nu e tuciuriu, nu e negru, aşa cum le place unora să fie arşi de soare. E de culoarea chihlimbarului. Intră în apă, se apropie de mine. Nu. Se culcă şi el sub şuvoiul care cade rece şi înspumat peste noi, dar la o mică depărtare de mine. Mă priveşte, îmi zîmbeşte, îşi dă capul pe spate, zîmbeşte soarelui şi ochii lui sînt ca nişte vitralii prin care străbate lumina. E o clipă căreia ai vrea să-i spui, ca Faust: „Opreşte-te!" Dacă s-ar putea muri acum. Nu, ce prostie, dacă s-ar putea trăi mereu în acum. Nu ştiu de ce mi-e atît de bine. Pesemne că din pricina plimbării ăsteia atît de frumoase, atît de frumoase."

„Apa o clatină şi o face să şerpuie ca o liană. Şi părul ei şerpuie pe lîngă ea, şi şuvoiul o cuprinde întreagă într-o haină de cristal lichid. Parcă ar fi duhul pîrîului materializat. Aşa arătau nereidele."

„Apa se sparge în căderea ei de umerii lui de chihlimbar. Soarele dă o pîlpîire de aur părului lui, care mi-a părut castaniu, care mi-a părut tern."

— Uită-te la prietenii noştri colo, în apă, spuse Andrei răscolind jarul şi potrivind grătarul. Îi vezi? Parcă ar fi două macaroane fierte.

— Biata Dida seamănă a macaroană. Toma ăsta al tău nu e chiar aşa de rău, dar nici prea bine. Niciodată nu mi-au plăcut băieţii serioşi ca ţîrcovnicii la înmormîntare. Aoleo, i-ai zis-o Didei cu linţoliul ăla de fecioară!

— Crezi că s-a supărat? N-o fi atît de proastă.

— Eu m-aş fi supărat dacă ai fi spus că pletele mele seamănă cu praporul negru care se atîrnă pe porţi în aceleaşi împrejurări vesele.

— Las-o încurcată. Uite că acum se scaldă şi a uitat. Rîde cum n-am văzut-o niciodată rîzînd. Te pomeneşti că Toma are haz, şi eu n-am băgat de seamă pînă azi. Vino să tai pîine, să speli roşiile şi castraveţii. Hai!

— Of, Doamne. Mă supui la muncă grea!

Mîncau toți patru, la umbra unui fag mare. Niciodată friptura nu fusese mai bună, roșiile mai zemoase, pîinea atît de plină de gust. Asemenea pîine nu mîncase vreodată nici unul dintre ei. Dar slana prăjită, dar castraveții! O masă de zile mari. Păcat că n-o puteau încheia cu o cafea! Ba da, o puteau și pe asta, pentru că Andrei avea în mașină și un termos cu cafea. O puteau încheia și cu fructe, Toma zărise adineauri, cînd se dusese după uscături, o tufă de zmeură coaptă, dar nu-i spusese nimic Didei, pentru că aveau brațele pline de vreascuri, de beldii pe care trebuiau să le aducă repede jos. Își pusese în cap însă să culeagă zmeura mai tîrziu. Dintr-un salt fu în picioare, din cîțiva pași mari sui printre copaci și nu-l mai văzură.

Cînd Toma cobora cu pumnii plini de zmeură, un zgomot se auzi sus, dincolo de coama dealurilor, ca și cum niște camioane grele și-ar fi deșertat cuprinsul undeva, prin cer.

— Ce se aude? tresări Liliana. Își culcase capul pe un braț de fîn în poala lui Andrei și încerca să doarmă.

— Cred că tună, cu voia dumneavoastră.

— Tună? În cerul ăsta atît de senin?

— E primul semnal. Are să se înnoreze el acum.

Pe coama dealului din fața lor înainta, vînăt, un bot de animal uriaș, necunoscut. Apoi botul se prefăcu în trup, trupul se înmulți pe neașteptate, se făcu turmă de animale vinete-negre care traversau șuvoiul albastru de cer dintre dealuri sau rămîneau în mijlocul lui, mugind, bubuind. Valea se făcuse neagră și ea, căuș de întuneric. Cîte un fir subțire de aur verzui alerga în zigzag peste cerul greu și bubuitul îi urma după un timp, făcînd să răsune valea. O pală de vînt scutură copacii peste capetele lor, răsfiră cu zgomot de mătăsuri rupte frunzișul, plecă ramurile mari.

Dida începu să strîngă repede cele cîteva funduri de lemn pe care le scosese Andrei din portbagaj, pătura pe care stătuseră.

— Ce facem acum? întrebă înspăimîntată Liliana. Plecăm?

— De ce să plecăm? Așteptăm să treacă ploaia. Va trece așa cum a venit, deodată.

— Dar mi-e frig!

— Intră în mașină.

— Mașina nu atrage trăsnetele ?

— Încă n-am auzit așa ceva.

Liliana se repezi în mașină. Dida o urmă, îi dete una din jachetele pe care le luase de acasă, se îmbracă și ea cu cealaltă. Băieții se suiră și ei la locurile lor.

— Atențiune ! Începe spectacolul !

Începuse ploaia. Cădeau stropi mari care se striveau pe pămînt împroșcînd, stropi mari și groși de apă. Din cînd în cînd, în praful drumului, parcă se vărsa o căniță întreagă de apă. Apoi stropii se făcură mai mici, ploaia deveni o cortină deasă care abia te lăsa să vezi brazii acum aproape negri de pe mal, fagii clătinați de vînt, rîul care își schimbase culoarea. Nu mai era alb, străveziu, era gălbui, amestecat cu noroi, bolborosea ceva urît într-o limbă necunoscută. Zeci de pîrîiașe mici, cafenii, brăzdau șoseaua.

Liliana se ghemui sub umărul lui Andrei. El o cuprinse cu un braț.

— Ție ți-e frig sau frică ?

— Amîndouă, bolborosi ea clănțănind.

— Vă e frig ? întrebă încet Toma pe Dida.

— Nu, nu ! răspunse ea repede.

Îi era foarte frig, dar i se făcuse deodată teamă că Toma ar fi putut-o îmbrățișa ca Andrei pe Liliana. Ar fi fost cumplit ! Dorea acest lucru din străfundul inimii și se temea de el ca de o grozăvie, ca de o prea mare bucurie poate sau de o spaimă nemaiîncercată. Nu, n-ar fi vrut s-o îmbrățișeze Andrei, nici nu-i trecea prin cap. Toma era însă cu totul altceva.

Toma își scoase din rucsac o jachetă de lînă, o îmbrăcă pe mîneci, scoase și un fular lat și înveli cu el, pe tăcute, genunchii albi ai Didei. Apoi se rezimă iar de spătar și privi fascinat ploaia. Acum ochii lui sînt de culoarea ploii, se gîndi Dida, sînt iar plumburii, dar vezi, sînt foarte frumoși și așa.

O mașină veni repede din susul șoselei, stropindu-i cu valuri de apă murdară din bălțile drumului.

— Dobitocul ! Abia adineauri am spălat mașina. Alerga ca un iepure fugărit de o vulpe.

— Poate e mai prudent ce face el, iese din pădure. Nu e mai bine ? gemu Liliana.

— Mărită-te cu el, dacă eşti aşa de fricoasă. Vă potriviţi.

— Nu m-a cerut încă ! Liliana se ghemui iar, oftînd, sub umărul lui Andrei.

— Parcă se mai răreşte ploaia.

— Parcă se mai răresc şi norii.

Acolo unde se adunaseră la început turmele vinete pe cer se făcu o spărtură în buluceala de nori şi se ivi o bucăţică albăstruie de cer. Apoi începu un soi de goană în înalturi, de parcă se alunga nor pe nor, de parcă îi mîna din spate ceva mai înspăimîntător decît ei. Poteca de pe partea de sus, deasupra văii prelungi, se curăţă brusc, sclipi, străluci, bătută de soarele care începuse uşor să coboare spre asfinţit. Crengile încărcate de apă se ridicau uşor, scuturate de un vînt care de data asta se juca, nu bătea.

— Să se usuce puţin şoseaua, să se scurgă pîrîiaşele astea care vin din sus, şi plecăm şi noi. La munte, adică drumurile povîrnite se usucă repede. Ia deschideţi şi voi în fund un geam să vedeţi, să simţiţi mirosul proaspăt de afară. Bate soarele şi usucă iarba.

Toma coborî geamul. Aerul spălat cu apă multă era uşor, curat, răcoros.

— Miroase a pelin ! murmură Dida. Miroase a toate buruienile parcă acum încolţite.

— Miroase a mîl ! bodogăni Liliana. Eu nu simt nici un parfum.

— Iubito, n-a plouat cu Chanel ! Altădată am să iau eu măsuri în privinţa asta. Iartă-mă că nu m-am gîndit din timp. Ia uitaţi-vă puţin către cer, se pregăteşte un amurg nemaipomenit. Hai să vă duc să-l vedeţi mai bine de undeva.

— Iar ne mai duci undeva ?

— Iar. Azi e ziua în care eu conduc echipajul şi vreau neapărat să deştept sensibilitatea dumitale care trebuie să existe neapărat, dar doarme, frumoasa mea.

— Iar eşti obraznic !

— Dar plin de intenţii bune.

Andrei porni la vale. Lumina aurie a după-amiezii tîrzii poleia valea. Şuvoiul Steajei era încă gălbui, tulbure. Cei care se ascunseseră în corturile lor colorate ieşeau iar ca furnicile la soare, îşi întindeau iar şezlongurile şi-şi deschideau fotoliile. Copiii băteau mingea în iarba udă, femeile

puneau la uscat, între corturi, rochiile cu care le surprinsese ploaia.

Trecură valvîrtej prin faţa micii terase cu umbrele colorate de la Curmătură. O apucară pe drumul asfaltat, cuprins între văi mai largi, care ducea spre Răşinari. Un pîlc de bivolițe se scaldă cu voluptate într-o mocirlă largă de pe marginea şoselei, îmbogăţită de ploaia care stătuse.

— Are să vă facă rău baia la ora asta, doamnelor! strigă Andrei scoţînd capul pe fereastră.

— Nu mai alerga aşa, ca o furtună! îl dojeni Liliana.

— Pierdem amurgul!

Şi Dida ar fi vrut ca Andrei să meargă mai încet. Nu pentru că ar fi pierdut privelişte a amurgului, nici nu ştia unde ar fi trebuit să-l vadă, dar pentru că dacă amurgea se apropia noaptea, se apropia Sibiul, se apropia despărţirea. Despărţirea de băiatul ăsta necunoscut pînă azi şi acum atît de preţios, de necesar, de aproape de inima ei, atît de aproape de inima ei încît, cînd avea să plece, avea să ia şi o bucată din ea. Cînd se petrecuse asta? Azi-dimineaţă era un străin prea grav, acum era numai farmec el întreg şi stăpîn fără să ştie pe gîndurile ei, pe ceea ce i se păruse pînă acum libertatea ei, stăpîn pe bucuria şi tristeţea ei. Cînd începuse asta? În pădurea de pe Rîul Mare? Sau cînd stătuseră mai jos de Păltiniş, pe malul cel înalt, privind prăpăstii şi culmi întinse la nesfîrşit? Poate mai tîrziu cînd se culeseseră uscături pe malul Steajei. Sau cînd se cufundaseră în apă? Nu, atunci cînd se cufundaseră în apă, vraja era de mult stăpînă pe inima ei, asta ştia bine, cînd se cufundaseră sub cascada mică ştia bine că ea nu mai e ea însăşi, că făptura fluidă şi aurie de lîngă ea, din apă, era foarte, foarte însemnată pentru ea. Că dacă închidea pleoapele sau întorcea capul spre ea să-i zîmbească, astea erau evenimente de răscruce din viaţa ei. Dar el, el oare o deosebise de celelalte vieţuitoare prin ceva? Era numai foarte politicos? Sus, în pădure, îi sărutase repede mîna şi-i răsfirase o secundă părul. Cînd o privea, apele ochilor lui se schimbau. Adineauri, cînd îi înfăşurase genunchii în fularul lui, parcă un val de căldură pornise din mîinile lui spre trupul ei pe care nu-l atinsese. Era o părere sau adevăr?

Acum treceau pe uliţele din Răşinari, printre casele lui puţin înghesuite pe drumurile puţin povîrnite.

„Cum am să fac ca s-o mai văd? se întreba Toma. Rămîn în Sibiu, nu mă mai duc la Izvoarele Cibinului. Asta nu e destul. Nu-i pot cere ei s-o întîlnesc undeva, în oraș, la strand, în Dumbravă. Ei nu i-o pot cere. E altfel decît celelalte fete. S-ar speria. Sau ar fi jignită. Lui Andrei nu-i pot mărturisi că vreau, că trebuie s-o mai văd. Andrei ar înțelege cu măsura lui de înțelegere. O măsură grosolană. Și totuși, uite, Andrei ne-a dus azi să vedem locuri nemaipomenit de frumoase. Nu e gol de sensibilitate, dar o acoperă cu glume proaste. Poate din pudoare. Nu m-aș fi gîndit niciodată că Andrei e pudic. Dar nu-i pot spune lui nimic, chiar dacă în adîncul lui e sensibil. Și uite, ieșim din Rășinari, mergem printre cîmpii cosite, paralel cu tramvaiul cel mic, intrăm între pinii de la capătul Dumbrăvii. Nu știu unde vom mai prinde amurgul frumos de care vorbea Andrei. Soarele coboară palid spre capătul cîmpiei în spatele nostru, pe un cer opalin. Pe aici n-a plouat deloc, se vede bine."

Andrei o apucă brusc spre dreapta. A părăsit drumul spre Sibiu și acum vrea să meargă la Cisnădioara sau ce-i mai trece prin cap? După o bucată de pădure, în dreapta și-n stînga se întind cîmpii nesfîrșite. În stînga, foarte departe, se ridică de un albastru inconsistent culmile Făgărașilor. În dreapta, parcă mai aproape, lanțuri de munți unele în spatele celorlalte, într-o mișcare încremenită, primele vinete, puternice, trupește, în urma lor altele mai nesigure, în fundul zării ultimele fumurii, ușoare, desenate vag pe cerul vag și el, nehotărît între culoarea safirului și aurul pălit pe care îl mai aruncă încă soarele care a coborît.

— Phi! L-am pierdut! Ne-a scăpat! S-a dus dincolo de munți! se înfurie Andrei. Hai să ne dăm jos puțin.

Liliana nu mai are chef să coboare. Deschide portiera din dreptul ei, se răstoarnă pe speteaza canapelei și fumează. Toma îi întinde mîna Didei, ea îl urmează. Andrei se pierde pe cîmp, între căpițe care miros puternic, bine, culege dintr-un prun o mînă de prune verzi, le roade și aruncă sîmburii departe de el, de parcă s-ar lua la întrecere cu cineva.

Dida și Toma fac cîțiva pași pînă la pîrîul care vine de undeva, din dreapta, murmură printre maluri ierboase,

se strecoară pe sub podul care-i leagă malurile şi se duce spre stînga clipocind printre pietre.

Cîmpia începe să se umple de întuneric. Cu cît se apropie de poala munţilor din dreapta, cu atît e mai misterioasă, mai ciudată. Între colţii munţilor din fund se sfîşie eşarfe lungi violete şi rubinii. Rîul trimite răcoare, căpiţele, parfum. Dida se reazimă de balustrada micului pod. Priveşte cerul. Sus, peste creştetele lor e încă palid, încă palid luminos. Din adîncul lui răsare brusc o stea care pîlpîie de parcă ar încerca să se aprindă bine, statornic. Toma se reazimă şi el de balustrada podului, aproape de ea. Farmecul serii e copleşitor, dar pe amîndoi îi tulbură şi-i munceşte acelaşi gînd: au să se mai vadă vreodată? Despărţirea care îi ameninţă acum, curînd, e dureroasă.

— Şi zorii zilei trebuie să fie frumoşi aici, pe podul ăsta, lîngă apa asta Schewiss cred că o cheamă. Nu-i ştiu numele în româneşte. Nici măcar nu sînt sigur că e Schewissul.

— Da, şi în zori trebuie să fie frumos, răspunde încet Dida.

— Mîine dimineaţă are să fie foarte frumos, rosteşte plin de convingere Toma. Vrei să venim să vedem?

A aruncat cuvîntul cel cutezător. Aşteaptă cu inima bătînd, cu faţa neclintită, cu ochii aţintiţi în gol, răspunsul.

— Cu ce se poate veni din Sibiu pînă aici?

— Cu autobuzul care duce la Cisnădie. Eu am să vin pe jos. La şase am să fiu aici.

— Şi eu am să fiu la şase aici, îngînă Dida. Nu îndrăzneşte să-l privească pe Toma. O mare fericire o inundă. Va să zică nu se curmă nimic în seara asta. Noaptea e doar o punte spre un mîine plin de bucurie, de o bucurie cum n-a mai fost alta niciodată.

Tîrziu, în odaia lor, fetele stau căţărate pe prichiciul ferestrei şi privesc luna care a răsărit rotundă, aurie. Liliana îşi explică procesele sufleteşti foarte complicate, cu multe amănunte.

— Sînt convinsă că mă iubeşte, dar e prea voluntar. Mie îmi plac bărbaţii care mi se supun. Nu bărbaţii slabi, să fie clar, bărbaţii tari care mi se supun. Sandu de pildă e mai puţin frumos decît Andrei, seamănă puţin a gorilă,

dar ce voluptate să-l vezi că-şi pierde personalitatea în faţa ta ! Şi totdeauna cînd...

Dida nu mai aude mai departe. Vede mereu doi ochi cînd cenuşii cu ape albastre, cînd albaştri ca nişte vitralii prin care trece soarele. I se năzare un glas cald. Simte o apropiere, nu o atingere, numai o apropiere care trimite spre ea valuri sau raze sau ceva asemănător luminii lunii, luminii aşteia emoţionante, tulburătoare, sau luminii soarelui care te pătrunde şi te încălzeşte şi te preface din materie opacă un corp fluid, uşor, transparent. Oh, sigur că în seara asta ea e cu totul alta decît ieri. Ieri avea pondere, era făcută din lut, azi sau mai bine zis acum, noaptea, e uşoară, uşoară şi ar numi senzaţia asta de lipsă de lest, chiar de volum, ar numi-o fericire. Şi aşteptarea unei fericiri foarte apropiate, mîine, chiar mîine.

— Mă înţelegi ? întreabă Liliana şi căscă lung.

— Sigur !

Îi e ruşine, dar n-a înţeles, pentru că n-a ascultat nimic.

— Mîine vreau să dorm tîrziu, m-a obosit ziua de azi. Dacă te trezeşti devreme să nu mă trezeşti şi pe mine.

— Nu, fii liniştită. Dacă n-ai să mă găseşti cînd te trezeşti, să ştii că am plecat la plimbare.

— Treaba ta. Noapte bună.

Liliana se culcă şi-şi acoperă ochii cu pletele ei dese, ondulate, castanii, ca să n-o supere lumina lunii. Dida rămîne pe marginea ferestrei. Noaptea e albă. Umbra liliacului, a trandafirilor se desenează în cărbune pe pietrişul scurtelor alei. Ce se va întîmpla mîine ? Îl va vedea din nou, ce lucru extraordinar ! Ieri nu-l cunoştea încă şi azi parcă n-ar fi existat viaţă înainte de a-l întîlni. Şi nici mai departe n-are să mai fie viaţă, dacă mîine are să-şi ia rămas bun de la ea. Dar înainte de asta are să-l vadă. O clipă nu mai ştie cum e şi de ce a ocupat deodată un spaţiu atît de mare în pieptul ei de parcă nici respiraţia nu mai are loc, apoi şi-l aduce aminte : năltuţ, croit armonios ca o frază muzicală, el întreg de culoarea chihlimbarului, cu ochii asemănători vitraliilor albastre-cenuşii.

Un cîine latră undeva, într-o grădină vecină, apoi noaptea se încheagă la loc fără fisuri. E ora unu, e două. Pînă în zori nu mai e mult. La cinci va pleca de acasă, să prindă

primul autobuz. A pătruns-o răcoarea. Somnul nu vine, nu vine. Nu știe dacă ceasurile astea sînt de luciditate sau de halucinație.

Dida roagă șoferul autobuzului care duce la Cisnădie să oprească acolo, în cîmp, lîngă podul mic de peste rîul care poate că se cheamă Schewiss. Sare din autobuz. De lîngă balustrada podului se desprinde o siluetă năltuță, suplă, care se apropie repede de ea.

— Ai venit !

— Și dumneata !

— Eu de mult.

E așa cum l-a văzut toată noaptea cu ochii deschiși. Nu, e mai frumos, mai uimitor. Își trece ușor brațul pe sub al ei și o întoarce cu fața spre munții Făgărașului. Soarele e deasupra culmilor lor, foarte rotund, de aur roșcat, așa cum e uneori în amurg. Nu aruncă raze, nu poleiește încă bolta, arde numai în cercul lui bine delimitat.

— Am întîrziat, șoptește Dida. A răsărit înainte de venirea noastră.

— Nu, pentru mine a răsărit în clipa asta.

Prin mîna lui subțire care i-a cuprins brațul o putere fierbinte năvălește în ea. I se pare că abia acum e ea însăși, e întreagă. Pînă acum a fost jumătate de om, a fost umbră de om. Acum e o făptură întreagă. Sau poate că e numai o parte din acest Toma, care acum i s-a integrat. Ieri cîteva izvoare subțirele alergau către pîrîul cel mare, se topeau în el și făceau una. Poate că așa ceva se întîmplă acum și cu ea.

— Știi, Dida, spune limpede și grav Toma, nu e deloc un joc, o glumă, o năzărire. Astă-noapte, privind luna, mi-am dat seama că e ceva serios, profund, că e un sentiment care ar putea să-mi năruie tinerețea, s-o rănească și s-o năruie, sau dimpotrivă s-o țină pe loc, ardentă și pură încă mulți, foarte mulți ani.

— Și eu astă-noapte, privind luna, mi-am dat seama că nu e o năzărire. E ceva foarte serios, Toma.

În fața lor cîmpia se întindea pînă departe. Izma încălzită de soare începuse să miroasă tare. Frunzele de un verde crud ale unui ogor de varză străluceau, pline încă de rouă. O lăcustă sări pe sandala Didei și de acolo țîșni repede în

iarbă. Toma se aplecă, smulse o tulpină de păpădie a cărei floare se prefăcuse în puf, o suflă în părul Didei care avea aproape aceeași culoare argintie și rîse încet, ca de o ispravă curajoasă.

— Mergem în pădure? Hai să căutăm ciuperci. E o bucată de drum de aici pînă în pădure. Poți să mergi atîta pe jos?

— Mergem pînă la capătul lumii, Toma.

Soarele începuse să aurească cerul și să încălzească pămîntul.

CONCERT PENTRU PIAN ŞI ORCHESTRĂ

Era de nesuportat. Căldura şi micul freamăt al sălii, lumina de sărbătoare, atmosfera încărcată de aşteptare, presimţirea că acum, peste cîteva clipe, avea să se petreacă admirabilul fenomen al muzicii, cele cîteva acorduri răzleţe pe care le încerca încet cînd un instrument, cînd altul, tot ce pregătea sărbătoarea era de neîndurat pentru el. Nu mai intrase în sale de concerte Orfeu de doi ani încheiaţi, nu mai ascultase orchestra filarmonică Virtuoşii. Nu mai intrase nici în altă sală de concerte. Nu mai putuse. Azi însă se înfrînsese. Văzuse afişul care anunţa debutul tînărului pianist Mihai Amnaru, despre care auzise că are un excepţional talent. Cumpărase un bilet ca oricare alt spectator, casieriţa era nouă, o fată tînără care nu-l cunoştea, care îl cruţase de acel „Vai, maestre ! Vă cumpăraţi un loc ? Spuneţi-mi dacă vreţi să staţi în stal sau în lojă. Doar dumneavoastră n-o să cumpăraţi...“ Mai departe sau mai aproape de el stătea cîte o cunoştinţă, un muzicant, un critic, un prieten de odinioară. Se salutau, îşi zîmbeau. Nu se simţea la largul lui. I se părea că citeşte o uimire, o întrebare în ochii lor : „Cum ? Tu, aici ? Unde ai dispărut de atîta timp ? Credeam că ai murit !“ Eh, aici exagera, nu-l puteau crede mort de vreme ce nu văzuseră măcar o notiţă undeva care să-i anunţe moartea.

În sală se făcu deodată tăcere, apoi izbucni un ropot de aplauze : intrase în scenă dirijorul Caracoleanu, drept şi plin de demnitate în fracul lui bine croit, şi tînărul Mihai Amnaru. Era un băiat firav, blond, năltuţ. Se aşează la pian. Caracoleanu, cu spatele la public întinse braţele lui lungi, îşi privi o clipă orchestra în tăcere şi-şi aruncă lateral bra-

ţele. Ploaia de aur porni. Aşa îi spunea Elena începutului unui concert, şi lui îi rămăsese în minte expresia asta a ei.

Luca Voinescu asculta cu încordare pianul. Îl mai ascultase pe Caracoleanu dirijînd Concertul pentru pian şi orchestră al lui Chopin. Cîntase şi el sub bagheta lui, îl socotise totdeauna puţin dur, corect pînă la platitudine poate, dar chiar cu dirijorul acesta ceea ce spunea pianul era ceea ce dorise totdeauna şi el să spună. Pianistul avea o limpezime de cristal, o profunzime catifelată, o sensibilitate nepămînteană. Pianistul era un înger care atingea clapele cu mîini neomeneşti. Oh, sigur, sigur că nu era o făgăduinţă băiatul ăsta bălai, aplecat peste claviatură, era o certitudine, era o desăvîrşire care se ivea în sfîrşit, după mulţi ani, în care şi alţi pianişti cîntaseră bine, dar nu atinseseră siguranţa şi puritatea lui.

Luca uită unde se află, tot ceea ce-l apăsase şi-l stînjenise pînă a începe concertul pieri din jurul lui. Îl inundase o mare fericire. Pînă şi trupul lui îl părăsise, nu mai era, întreg, decît auz. Nu mai exista nimic pe lume, nu mai exista o sală plină în jurul lui, nu mai existau în el nici un fel de gînduri, însuşi Luca Voinescu nu mai exista.

Concertul se sfîrşi. Sala tăcu o clipă, apoi aplauzele o umplură dezordonat şi zgomotos. Caracoleanu se înclina solemn în faţa publicului, îl adusese de mînă în primul plan pe Mihai Amnaru, tînărul pleca stîngaci fruntea, ca un vinovat.

Prima parte a concertului se încheiase. Lumea umplea scările care coborau la parter. Luca se strecură cum putu jos, în holul cu coloane de marmură. Ar fi vrut să se ducă în culise, să felicite pianistul, să-l strîngă în braţe. Ar fi vrut. Se stăpîni. Şi acolo avea să fie lume cunoscută, şi acolo se vor mira unii că îl întîlnesc. Şi pe urmă ce însemna pentru acest Amnaru faptul că bătrînul (sigur că acum toţi spuneau despre el : bătrînul Voinescu) venise să-l felicite ! Curaj şi încredere în el aveau să-i dea gloriile zilei, nu un pianist care n-a mai cîntat nicăieri de aproape opt ani.

Nu voi să mai rămînă la a doua parte a concertului. Nu mai avea de ce, urma *Simfonia a V-a* de Beethoven, ştia ce face Caracoleanu din ea. Îşi luă pardesiul de la garderobă şi ieşi tiptil în stradă. Era răcoare, era bine. Şi el era încă fericit. Plin de sunetele şi sigure şi diafane ale pianului.

Bulevardul lung și larg era pustiu. Vîntul purta pe asfalt frunzele veștede. Cîte un pas grăbit trecea pe lîngă el, o mașină cu farurile aprinse îl orbea o clipă, apoi era iar pustiu, răcoare. Era liniște. Și în liniștea asta pianul cînta mereu, cînta mai departe, umplea noaptea, îl umplea pe el, cel cu gînduri atît de amare pînă acum o oră.

Se îndreptă către casa lui. Acolo îl aștepta parcă el însuși, cel din fiecare zi, nemulțumitul, nedumeritul, singurul. Nu, nu era bună singurătatea în care îl lăsase Elena, dar dacă ea ar fi trăit încă, n-ar fi fost oare mai nenorocită decît el ? Da, era mai bine că murise.

Deschise portița mică de lemn. (Ce prostie s-o încuie ! Cine n-ar fi putut sări peste ea ?) Trecu printre trandafirii pe care nu-i îngropase încă, descuie ușa vilișoarei, își agăță pardesiul în vestibul și abia în hol aprinse o lumină. Maria îi lăsase cina pe masă înainte de plecare. Nu se așeză la masă. Se îndreptă spre pian, îi ridică capacul. Nu, nu era vorba de nici un fel de comparație între felul de a cînta al lui Amnaru și felul lui propriu. Avea numai nevoie să se cufunde în muzică, iar în muzică. Degetele lungi și suple alergară o clipă fără rost pe clape. Apoi fără să-și dea seama începu ultima lui compoziție, o sonată, *Sonata albastră*, cum îi spunea el în sinea lui, fără nici un rost sau poate cu unul : avea claritatea unei nopți cu lună. O încercă întîi ușurel, ca pe o șoaptă, apoi se lăsă cuprins de ea, cufundat în ea. Ce frumos ar cînta-o acest Amnaru. Ar cînta-o extraordinar. Poate că nici el însuși n-o cîntă rău. Nu e vorba aici de nici o comparație, Amnaru e un mare talent. Și el, el Luca Voinescu are... a avut... are... Dumnezeu mai știe cînd piere talentul sau puterea sau nuanța, numai Dumnezeu știe, tu nu știi nimic. Poate că nici nu pier, dar sînt uitate de alții. N-a cîntat *Sonata albastră* decît o dată, în fața unui prieten, a violonistului Ioachim, care nici el nu mai cîntă demult, de cînd și-a fracturat brațul. Dar Ioachim are șaizeci și trei de ani și brațul fracturat. El, Luca, are numai cincizeci și opt. Ioachim a plîns cînd a auzit *Sonata albastră*. Încerca să-și ascundă lacrimile și nu putea. N-a întrebat, cum ar fi întrebat altul : „De ce n-o dai mai departe ? De ce n-o tipărești ?". Ioachim știe că de opt ani Luca Voinescu nu a mai cîntat nicăieri, nu mai e poftit să cînte nicăieri, nu mai e pomenit de ni-

meni niciodată. Ştie şi pesemne că se întreabă pe sine de ce, aşa cum se întreabă şi Luca însuşi şi nu pricepe.

Ah, nu gîndurile asta, măcar în seara asta nu. A fost o seara bună, a ascultat un pianist excepţional, muzica a fost iar o fericire, nu o durere. Trebuia să doarmă repede cu fericirea asta bine strînsă la piept. Urcă scara care duce la dormitor. Nu-i mai trebuie cină, nu-i mai trebuie nimic. Să adoarmă cu muzica în auz. Ce mult i-ar fi plăcut şi Elenei pianistul din seara asta. Ce mult i-ar plăcea şi *Sonata albastră*. Şi ar durea-o că... Uite că iar vin gîndurile. Un somnifer, repede un somnifer ! În lumina lămpii de masă îşi vede degetele lungi mişcîndu-se uşor în aer, în cutia cu medicamente. Lungi şi aproape străvezii în lumină. N-au îmbrătrînit deloc. Mai bine să nu le mai vadă, dacă nu mai folosesc la nimic. Ştiu încă să vorbească, nu le mai ascultă nimeni.

A doua zi Luca Voinescu se trezeşte din somn mai vioi decît altă dată. I se pare, are siguranţa că azi trebuie să se întîmple ceva bun. Aşa e viaţa oricărui om, îşi spune el, cu perioade negre şi altele luminoase. A trăit opt ani negri, ajunge, destul. De ce e aşa viaţa, ce soi de valuri te cuprind şi te îneacă uneori, din ce se naşte nenorocirea şi din ce fericirea, aşa, deodată, cînd eşti acelaşi, n-are să priceapă niciodată. Şi el e acelaşi, în dimineaţa asta e sigur că nu s-a schimbat. Nimic n-a îmbătrînit în el, nici entuziasmul, nici patima pentru muzică, nici mîinile nu i-au îmbătrînit, nici trupul nu i s-a făcut mai greoi. Insomniile, da, insomniile sînt un fenomen nou în viaţa lui, dar el singur e vinovat de ele, prea mult frămîntă ziua şi noaptea aceleaşi gînduri, prea se simte părăsit, uitat. E poate prea orgolios. Nu stăruie, nu ştie să stăruie. Alţii dau buzna, el aşteaptă să fie chemat. N-are să mai aştepte. Are să se ducă, are să întrebe, are să insiste, are să-şi schimbe purtarea cu totul şi cu totul. Chiar azi va ieşi în oraş, chiar azi va merge la orchestra „Virtuoşii" sau la „Euterpe", să întrebe cînd au programat ultimele lui bucăţi. Nu dacă, ci cînd, cu siguranţa pe care o au alţii şi care intimidează. Se va duce chiar azi, după cele trei ore de exerciţii zilnice.

Se aşează în faţa pianului şi-şi plimbă degetele de-a lungul claviaturii. Ce uşor aleargă degetele astea pe care nu mai voia să le vadă aseară. *Sonata Lunii*, pe ea începuse s-o

repete săptămîna asta, zilnic, cu perseverenţă. A cîntat-o la multe concerte ale lui în trecut, dar acum îi descoperi alte nuanţe, alte sensuri. Are s-o mai cînte şi altădată, e sigur. Poate că asta ar trebui să ceară la Direcţia Muzicii în primul rînd, o sală pentru un concert personal. Şi la asta a aşteptat să fie poftit. Ba nu, acum patru ani a cerut o sală şi i s-a răspuns că nu i s-ar putea da decît sala Lyra, celelalte aveau programul încheiat pe doi ani. Sala Lyra ! O mizerie, fără acustică, urîtă, pretenţioasă, făcută de un arhitect cu fumuri de modernism, în care dădeau concerte debutanţi fără nume sau mici orchestre venite din oraşe de provincie. Toate gîndurile la o parte, nodul ăsta drăcesc se va dezlega odată. Acum e vorba de *Sonata Lunii.*

Luca se pierde în muzică, înoată în ea ca într-o apă clară, adîncă. E nesfîrşit de bine.

Soneria de la intrarea principală sună lung. N-a încheiat cele trei ore şi uite că vine cineva să-l întrerupă. Maria deschide, îl aduce în hol pe Mirescu.

— Te-am deranjat, Luca, iartă-mă !

— Stai jos, stai jos, dragă. Nu m-ai deranjat deloc. Ce mai faci ?

— Aş face aproape bine dacă nu m-ar împiedica un necaz să duc la capăt... De asta am venit de tine.

— Spune.

— Luca dragă, sînt chemat la Dacova să cînt cu orchestra de acolo *Concertul pentru pian şi orchestră nr. 2* de Brahms. Cînd nu mai cînţi nicăieri, e bine să fii chemat şi la Dacova.

— Bineînţeles, îl încurajează Luca. Dacova are un public bun.

— Tu poate că n-ai face-o. Eu sînt silit s-o fac. Sînt mai puţin mîndru. Am mai multe nevoi.

Luca înghite greu un nod care i s-a pus în gît. Mirescu a fost totdeauna un pianist mediocru. De mîndrie şi de nevoi e vorba cînd Mirescu se aşează pe aceeaşi treaptă cu el ? Dar lasă-l s-o creadă, s-o creadă, săracul de el. E mai bine aşa. Şi rău arată, Doamne ! Şi-a cănit părul, şi-a vopsit sprîncenele. E puţin gîrbovit, obrajii îi sînt niţel scofîlciţi, pesemne că şi-a scos nişte măsele şi n-a avut bani să le pună la loc.

— Am încă fracul meu de concerte, îmi vine bine. Dar uite ce pantofi port! Sînt singurii. Îmi trebuie o pereche de pantofi, îmi trebuie neapărat o pălărie nouă. Tu ai o pensie mult mai mare decît a mea. N-ai putea...

— Sigur, dragă, nici nu-mi spune pînă la capăt. O mie de lei pot să-ţi dau chiar în clipa asta.

— Chiar o mie voiam să-ţi cer. Şi am să ţi-o înapoiez...

— Dar nici nu te gîndi. Cînd îi vrea, cînd îi putea. După Dacova ai să mai fii chemat şi în alte oraşe.

— Crezi? Dacă ai şti cîte plecăciuni a trebuit să fac şi pentru treaba asta. Mi-e scîrbă de viaţă, Luca. Mă auzi? Mi-e scîrbă de viaţă. Un pianist ca mine să fie atît de uitat!

Mirescu îşi strecoară banii în buzunarul de la piept şi pleacă, după ce a mulţumit exagerat de mult. Luca rămîne pe un scaun cu ochii în gol. Cine ştie ceva sigur despre sine? Mirescu se crede un mare pianist. Şi el, Luca, se socoteşte bun, foarte bun. Te poţi crede pe tine însuţi? Te crezi cel puţin? Săptămînile trecute şi-a imprimat singur la magnetofon cîteva benzi. Le-a ascultat. I-au părut excelente. Dar tot el s-a ascultat pe sine. Ioachim, căruia i-a cîntat *Sonata albastră*, a plîns de emoţie. Ioachim a avut totdeauna subtilitate şi un gust cert. Poate că s-o fi ramolit acum. Nu poţi şti nimic, nu poţi şti niciodată nimic. Nici cînd eşti într-o epocă de glorie, să zicem mai puţin, de succes, tot n-ai destulă încredere în tine. Eşti la modă, oamenii se molipsesc unii de la alţii, cel care te preţuieşte mai puţin în cugetul lui se ruşinează s-o afirme, aplaudă şi el ca un turbat.

Are să iasă acum din casă, să-şi primenească gîndurile. Maria îl întreabă ce-ar vrea să-i gătească. Orice, orice, mai important e să îngroape în dimineaţa asta trandafirii, să nu dea bruma peste ei.

Nu în Cişmigiu, acolo se plimbă prea mulţi pensionari. E descurajant. Pensionari! Şi Mirescu s-a referit la pensia lui cînd a cerut împrumut. Ştie şi el că n-a mai cîntat, că nu i s-a mai cîntat, nu i s-a mai tipărit de mult nimic. Poate îşi închipuie că nu mai e în stare, altfel cum să-şi explice absenţa lui de pretutindeni?

A ieşit la plimbare, să se ducă undeva. La lacuri! Asta e o idee bună. A răsărit o rază de soare de sub un nor şi se lăţeşte, se lăţeşte, începe să aurească străzile. În jurul

lacurilor e pustiu. Apa strălucește nu chiar aurie, nici argintie, strălucește așa cum știe să strălucească numai ea, și vie, și străvezie, și curată. Copacii s-au scuturat de frunze, desenează împletituri ciudate pe cerul aproape senin, brazii argintii, brazii verzi nu se sinchisesc de nimic, se păstrează între trunchiuri goale și tufișe despuiate cu demnitatea lor indiferentă, siguri de veșnicia lor parcă. Lumina asta, claritatea asta, liniștea asta cu sonoritatea lor. O puritate făcută dintr-o linie melodică pe care un auz, unul anume, o deosebește. Parcă linia asta a și început să-și croiască drumul în el. O ascultă. Se naște. Fără dureri, fără zbucium, ca o mare bucurie care se apropie și devine din ce în ce mai sigură.

Acasă, trebuie să alerge acasă, s-o noteze, să n-o uite. La ce bun? Urîtă întrebare. Ca să existe. Pentru că cere singură să iasă la lumină. Acasă, repede.

Cînd sare din autobuzul care îl lasă aproape de casă îl vede pe George Damian, directorul orchestrei „Virtuoșii". Coboară dintr-o mașină, calcă ușor, se ține drept, pornește spre poarta imensă de fier a unei case cu peron de piatră albă. Se întîlnesc chiar față în față. Chipul lui Damian se umple de zîmbet, își scoate ceremonios pălăria, îi întinde mîna.

— Maestre dragă! Voiam să te chem la telefon. Chiar azi am avut intenția asta, dar m-au prins într-o ședință pînă adineauri.

— Ah, da! răspunde Luca Voinescu, și nu știe să mai spună altceva.

— Concertul pe care mi l-ai dat acum patru ani, *Concertul pentru pian și orchestră în do minor*, cred, sînt aproape sigur că va fi cîntat în stagiunea asta. Despre asta voiam să vorbim.

— Credeam că a fost uitat după patru ani, rostește Luca încet.

N-ar fi vrut să răspundă asta, dar uite că a spus-o. Cu glas dulce, blajin, dar tot nu trebuia s-o spună.

— Uitată? Maestre dragă, cum poți crede așa ceva? Nu-ți închipui ce e la noi, la „Virtuoșii". Dacă aș fi putut prevedea vreodată ce înseamnă a fi directorul acestei orchestre, mi-aș fi luat cîmpii înainte de a fi numit.

— Da, nu e ușor de întocmit...

— Uşor? Infernal. Trebuie să cînţi şi clasici, publicul de azi cere şi moderni, avem zeci de compozitori care se nasc peste noapte. Nu eşti absolut liber să faci ce vrei. Dar concertul dumitale în do minor nu se poate, nu e drept să doarmă într-un sertar. Înţeleg de ce n-ai trimis-o şi în provincie, după atîţia ani dumneata trebuie să fii cîntat în capitală, şi nu oriunde, sau de oricine, ci de către „Virtuoşii". Stai, să vedem. Mîine sînt foarte prins. Poimîine plec la Bruxelles pentru trei zile. Săptămîna viitoare, la începutul ei, ne întîlnim. Vin eu la dumneata. Te întreb prin telefon cînd mă poţi primi şi vin.

— Te aştept.

Îşi strînseră mîinile, se despărţiră. Luca îşi simţea inima bătîndu-i tare în piept. Damian îl privise în ochi, îi vorbise cu un glas cald, respectuos, fiecare cuvînt al lui părea sigur, nu-l puteai pune la îndoială. Simţise el de dimineaţă că azi avea să aibă o bucurie, că lucrurile trebuiau să se schimbe odată şi odată. Şi uite că se schimbau. De ce acest Damian tăcuse patru ani? De ce altădată îl saluta în grabă, de departe şi-l ocolea parcă? Pentru că avea prea multe pe cap probabil, pentru că nu era destul de liber să facă ce vrea el, cum spusese adineauri. Dar şi acum doi ani, cînd se întîlniseră tot în grabă mare, tot aşa de politicos şi cald îi spusese că-l va cînta în acel an. Nu se putuse ţine de cuvînt, bietul băiat. Dar de data asta? Dacă nici de data asta... Nu se poate, siguranţa, căldura cu care vorbise nu puteau fi înşelătoare. De ce l-ar minţi? Numai pentru că l-a întîlnit pe stradă? Putea să-l salute ca altădată şi să treacă mai departe. Dacă începe el, Luca Voinescu, să se îndoiască, să renunţe, să dispere, sigur că vor renunţa şi alţii la el. E drept că primii doi ani se zbătuse, adică mai propusese el, mai întreba în glumă la Editură sau la „Euterpe" dacă l-au uitat, dar în ultimii şase ani nu mai scosese un cuvînt, se băgase în gaură de şarpe, evitase sălile de concert, pe cele mari, tocmai ca să nu întîlnească, să nu fie văzut, să nu fie cumva compătimit. De data asta însă întîlnirea cu Damian avusese alt ton, părea un lucru serios, cert.

În curte Maria înfofolea trandafirii. Era disperată că masa nu e gata. Nu-i nimic. Nu-i era foame. Venise acasă grăbit pentru altceva. Pentru ce? Ah, da, linia melodică,

linia clară care se înfiripase în el la lacuri. O mai ține minte? Întîlnirea cu Damian îi risipise gîndurile. Se așează în fața pianului, încercă s-o reconstituie. Venea cu șovăiri, se pierdea, se întorcea. Apoi deodată izbucni în el ca o mare lumină, amplificată, îmbogățită. Motive secundare se iveau pe drum, i se părea că din el crește un copac, se ramifică, se înalță, prinde puteri. Din vreme în vreme se oprea și-și nota cu cifrul acela care era al lui din tinerețe fiecare intenție, o variantă sau alta. Avea, avea de ce să cumpună. Cum de se întrebase de dimineață la ce bun?

O săptămînă încheiată lucră la sonata asta nouă. Uneori se gîndea cum ar cînta-o tînărul Amnaru, alteori se vedea numai pe sine cîntînd-o și nu era nemulțumit. N-avea de ce să se grăbească, Damian urma să-l caute zilele astea.

Într-o dimineață îl vizită bătrîna profesoară Eliza Tabacu, fosta prietenă a Elenei și a lui pe vremea în care le veneau oameni în casă, se duceau și ei la întîlniri intime, în care totdeauna se cînta, se discuta despre muzică, se bea o ceașcă de ceai. Eliza Tabacu era mai în vîrstă decît el, dar se vorbea despre ea ca de un fenomen al naturii. Făcea și azi cronici muzicale care pentru mulți erau literă de evanghelie, dădea și azi lecții pe alese, numai cui credea ea că merită.

Se așezase într-un fotoliu, își pusese ochelarii ca să-l vadă mai bine și îl luase din scurt.

— Luca, ce e cu tine? De ce te-ai dat la fund?

Voinescu încercă să rîdă.

— Cred că am fost dat la fund.

— Și tu de ce te-ai lăsat? Crezi că viața e un menuet? E o arenă, băiete, trebuie să fii și taur și toreador în același timp. Spune-mi, ce-ai mai compus în ultima vreme?

Supus, intimidat, Luca îi mărturisi ceea ce n-ar fi mărturisit altora.

— Două sonete pentru pian.

— Cîntă-le!

Luca îi cîntă *Sonata albastră* și pe cea pe care o sfîrșise cu cîteva zile în urmă.

Eliza nu se clintea, nu clipea măcar. După ce Luca se ridică de la pian, se ridică și ea în picioare, îl strînse în brațele ei osoase la pieptul osos și rosti cu același glas care parcă poruncea:

— Admirabile, Luca. Opera unui om tînăr, viguros şi delicat. Şi cum le-ai cîntat! Mă auzi, băiete, nici Cortot, nici Richter nu le-ar fi cîntat mai bine. Sper că-ţi dai seama că nu m-am sclerozat, şi că nu m-am apucat la bătrîneţe să flatez oamenii. Unde le-ai dat să fie cîntate?

Luca ridică din umeri.

— Iartă-mă, ştiu că n-ai nici şaizeci de ani. Te-a apucat timiditatea? Ai devenit indiferent?

Era greu, foarte greu de explicat ceea ce nici el nu înţelegea.

— Ultimele mele lucrări, cu ani în urmă, n-au fost luate în seamă, Elizo. Dar acum (ce fericire că avea totuşi de spus ceva!), acum, „Virtuoşii" îmi va cînta un *Concert pentru pian şi orchestră.*

— Ah, atunci e bine. Eşti sigur de Damian? El ţi-a făgăduit?

— El.

— Uneori se ţine de cuvînt. Doar n-o fi atît de imbecil încît să programeze lucrări mai slabe, cînd are un concert de Luca Voinescu. Şi cu sonatele astea noi ce facem?

Luca ridică iar din umeri.

— N-ai vorbit cu Diaconu de la Editura „Portativul"? Ce aştepţi? Vrei să-i vorbesc eu despre ele? Cine vrei să le cînte dacă zac în sertarul tău?

Nu-i era uşor lui Luca să intervină pentru el cineva, fie chiar Eliza Tabacu. După o carieră de succese, după atîtea concerte şi atîtea piese pentru pian cîntase cîndva în toată ţara, trebuia să se ducă cineva la Editura „Portativul", să anunţe că Luca Voinescu lucra încă?

— Îţi mulţumesc, Eliza. Am să-i vorbesc eu singur. N-are nici un rost şi nici nu vreau să te osteneşti pentru mine.

— Totdeauna ai fost tu orgolios? N-am băgat de seamă.

— Nu cred că sînt nici acum.

— Atunci ai dat în mintea copiilor. Făgăduieşti că-i vei vorbi lui Diaconu?

— Jur!

Luca ridică dreapta şi rîse uşor. Rîse şi Eliza.

— Să crezi în tine, prostule, să crezi fără nici o şovăială. Ai de ce!

După plecarea Elizei, Luca se învîrti mult în jurul pianului. În adevăr, de ce nu-i vorbise niciodată lui Diaconu despre sonatele lui netipărite ? Pentru că îl întîlnise de multe ori, și Diaconu nu-l întrebase niciodată dacă a mai compus ceva. Era normal să-l întrebe. Să fie oare în adevăr orgolios, așa cum a spus Eliza ? Nu, mai curînd e slab, n-ar putea îndura un refuz. Auzi vorbă, parcă nu îndurase destule refuzuri pînă acum. Nu clare, deschise, pe față, ci politicoase, amînări politicoase, făgăduieli fără termen, complimente care acopereau nedibaci un refuz adevărat. Simion, directorul orchestrei „Euterpe", nu-i spusese cu grația lui obișnuită : „Mai tîrziu, maestre. Trebuie să lansez întîi pianiști și compozitori tineri. E o datorie." Cu alte cuvinte, rîndul bătrînilor avea să vină cînd vor fi bătrîni de tot. Și nici măcar nu era adevărat, contemporani ai lui cîntau și azi.

Făgăduise să-i telefoneze lui Diaconu. Trebuia să se țină de cuvînt. I-o făgăduise ieri Elizei. Puse de cîteva ori mîna pe receptor, și-o trase înapoi, apoi îl prinse în pumn și formă numărul.

Secretara lui Diaconu i-l dădu numaidecît la telefon.

— Vă salut, maestre ! răsună un glas vioi de la capătul firului. Știu vestea cea bună. Mă bucur și vă felicit. Eh, ce să-i faci ! Sînt și oameni indiscreți pe lume. Dacă totul e pus la punct, pot chiar acum trimite curierul la dumneavoastră. Și ar urma să apară — știți, mie îmi place să fiu exact. Acum sîntem în noiembrie. N-ar putea apărea mai devreme de mai. Eu vă mulțumesc, pentru mine e o cinste !

Eliza se grăbise să-i vorbească și bine făcuse. Nici o umilință în treaba asta, Diaconu i se adresase ca unui maestru. Și cu cîtă precizie ! Trebuie să fie un om foarte corect.

Toată săptămîna Luca rămase în casă, ca să aștepte telefonul și întîlnirea cu George Damian. Zilele erau lungi și enervante. După zece zile se hotărî să-i telefoneze el. Oamenii nu te au numai pe tine în minte. E greu, dar n-ai încotro, doar nu era un orgolios, cum spusese Eliza. O secretară cu voce groasă, de bărbat, îi răspunse că George Damian se întorsese de la Bruxelles, dar plecase pentru o săptămînă în Spania. Bun ! Asta explica tot. N-avea motiv să se enerveze, să se îmbolnăvească iar de bănuieli și descu-

rajare. Exersa zilnic trei ore, se plimba zilnic pe bulevard ori la lacuri, deși venise frigul. Avea ce aștepta și aștepta cu răbdare.

După alte două săptămîni telefonă din nou la „Virtuoșii". George Damian era la repetiție, dar secretara cu voce de bărbat îi făgădui că-l va chema ea de îndată ce directorul se va întoarce în biroul lui. Telefonul nu sună toată ziua. Sigur că era deranjat. A doua zi Luca Voinescu îl căută din nou pe Damian. Secretara i-l dădu pe loc. Bineînțeles, nu spusese doar o vorbă în vînt. I-ar conveni ca dirijor Poenaru ? Perfect, și el îl prețuia mult pe Poenaru. Și încă ceva : n-ar vrea el să cînte la pian în propriul lui concert ? Perfect, vrea să fie un concert de zile mari. În curînd avea să-l mai deranjeze la telefon, pentru multe alte amănunte.

Luca închise receptorul și rămase îndelung în fotoliu, lîngă telefon. Ce ciudat ! Ce ciudat ! Cît de bine, de perfect se desfășurau toate în fața lui. De ce pînă acum fusese altfel, și acum, deodată, viața lui se schimbă la față ? Trecuseră anii negri. Dacă ar fi crezut în zodii și-ar fi explicat că influența unor planete... și așa mai departe. Abia acum începea să se scuture de neîncrederea în el. Și Ioachim, și Eliza Tabacu încercaseră să-l facă să-și vină în fire, dar abia acum cînd îl aștepta, oh, cîte îl aștepta ! se limpezise. Îl duruse că nu mai avea parte de succes ? Că nu mai era aplaudat ? Putea să jure cu mîna pe inimă că nu. Ceea ce-i lipsise, dar îi lipsise ca unui înfometat pîinea, era contactul cu publicul. Legătura aceea unică în lume, în care tu vorbești prin sunete înlănțuite magic, și sute de oameni le primesc în piept, și-ți dai seama că în clipa aceea le simt ca și tine, că ei toți la un loc sînt o imensă cutie de rezonanță, că te topești în ei, că tu și ei vă topiți în muzică. Dincolo de pămînt, dincolo de palpabil, dincolo de concret, într-o infinită fericire comună. Asta însemna să cînți pe scenă în fața unei săli pline. Dar să compui, asta era altceva, însemna să traduci în armonii mii de trăiri intime, sau să înlănțui aceste intense trăiri, să construiești o catedrală de sunete bine închegate, în care și alții se părăsesc pe ei înșiși ca și tine și devin una cu cosmosul... stai, nu era bine exprimat așa, era grandiloc-vent și inexact, una cu infinitul, nu, nici asta, în sfîrșit

cu ceva etern, ce depăşeşte cotidianul şi pentru o clipă anulează materia, liberează spiritul de orice cătuşe.

O bucată de vreme Luca nu mai avu acea repulsie de care suferea de cîţiva ani, de a intra într-o sală de concerte. N-aveau decît să-l recunoască oamenii, să-l întrebe unii şi ce mai face, şi ce mai lucrează. Răspundea cu zîmbetul lui blajin, care păruse totdeauna şi sfios, că lucrează, în adevăr, că în curînd se va vedea ce, nu dădea nici un fel de precizări, dar putea spune liniştit că va cînta, va fi cîntat. Acasă exersa acum patru ore, nu trei ca înainte şi pentru că recitise de curînd volumele unui poet care îl încîntase totdeauna, simţea nevoia să-i pună versurile pe note, să scrie lieduri. Nu scrisese niciodată lieduri, dar acum îl cutreierau, îl obsedau.

Nu toate concertele la care se dusese fuseseră bune. Uneori o bucată modernă, foarte modernă, plină de larmă, de disonanţe, de bizare asocieri sau disocieri de sunete, îl uluia şi-l întrista. Putea fi asta muzica viitorului? Trist viitor! Sau nu era el în stare să înţeleagă în ce consta frumuseţea acestor compoziţii amuzicale? Uite că totuşi se executau şi lumea le aplauda. Poate că asta însemna bătrîneţe, să nu mai pricepi ceea ce alţii pricepeau. Sau poate că se făceau numai că pricep. Cine ştie? Aveau şi ei cronicile lor, care explicau în chip obscur şi alambicat de ce cutare simfonie sau sonată sau preludiu fusese admirabil şi revoluţionar, perfect adecvat momentului de înnoire pe care îl trăia întreaga lume.

Înainte de Anul nou, Luca, după ce aşteptase cu răbdare discuţia în amănunt propusă de George Damian, citi în revista *Muzica* întregul program pe un an întreg, pe anul care începea acum, al orchestrei „Virtuoşii". Concertul lui nu era înscris în el. Simţi deodată că îi îngheaţă mîinile şi picioarele, că i se face un gol în cap, şi trebui să se culce. Stătu cîteva zile în pat, lipsit de orice putere, aproape fără gînduri. Cînd izbutea să-şi adune minţile, nu regreta decît un lucru: că vorbise dintru început cu Damian atunci, pe stradă. Concertul i-l dăduse cu patru ani în urmă, în aceşti patru ani ajunsese la un fel de resemnare, de renunţare. Se sălbăticise, căuta singurătatea, da, dar era mai liniştit decît în toamna asta, de cînd îl întîlnise pe Damian, de cînd spera, de cînd se ivise în el un fel de bucurie.

Izbuti în sfîrşit să părăsească patul. Nu-i venea să se mai aşeze la pian şi totuşi pianul îl chema, îl atrăgea împotriva vrerii lui. Damian era un mincinos, nici măcar nu-l chemase la telefon să-i explice de ce nu putuse programa concertul lui, dar mai era şi Diaconu, de la Editura „Portativ". Apariţia celor două sonate tot ar fi însemnat ceva. Ar fi fost cîntate de cineva la vreun concert, de mai mulţi chiar. Ciudat că nici Diaconu nu dădea nici un semn de viaţă. În sfîrşit, el vorbise de tipărirea sonatelor în luna mai. Ne aflăm abia în ianuarie. Mai era vreme, mai era.

Eliza Tabacu îl vizită iar. Era dezorientată de purtarea lui Damian, dar cu energia şi optimismul ei obişnuit se repezi iar ca o bătrînă pedagogă la el. Trebuia să se adreseze şi lui Simion, directorul orchestrei „Euterpe". Ce mai aştepta ?

— Nimic.

— Tu nu înţelegi odată că dacă un om a ieşit o clipă din circuit trebuie să facă eforturi smintite, lipsite de modestie şi pudoare, ca să intre iar în horă. Pentru că asta te omoară pe tine : pudoarea şi modestia.

— Sînt modest ? Data trecută ai spus că sînt orgolios.

— Şi crezi că astea două nu sînt surori bune ? Că orgolioşii nu sînt modeşti sau mai bine zis timizi, tocmai pentru că li se pare că nu li se acordă destul ? Se cred buricul pămîntului, socotesc că toată lumea se uită la ei şi atunci nu mai ştiu unde să se ascundă.

— Ce se întîmplă, Eliza ? De ce se petrece cu mine aşa şi nu altfel ? Parcă aş fi victima unui complot îndreptat împotriva mea. Ce am făcut ? Cînd şi cu ce am greşit ?

— Nu vorbi prostii. Nimeni nu e împotriva ta. Nimeni nu e pentru tine, asta e altceva. S-au creat prietenii noi, s-au creat şi cîrdăşii, sînt oameni care se leagă prin servicii reciproce, care au nevoie unii de alţii, pe care îi uneşte dracu ştie ce. Tu stai acasă şi-i aştepţi să-şi aducă aminte că exişti, că există unul Luca Voinescu, compozitor bun şi pianist excelent.

— Dar le-am adus-o aminte de curînd, ştii şi tu.

— Aşa, delicat, la telefon.

— Şi au făgăduit !

— Trebuie să le baţi pragurile, să-i intimidezi, să-i pofteşti la tine...

— Să benchetuim împreună, nu-i aşa ?
— Şi asta, dacă nu se poate altfel !
— Aşa ceva nu pot eu face.
— Atunci stai acasă şi nu mai suferi. Ce faci în vara asta ?
— Nu ştiu de pe acum.
— N-ai vrea să mergem în Italia ?
— Iartă-mă, în clipa asta nu vreau nimic. Aştept prosteşte luna mai şi apariţia sonatelor. Asta mi-ar da puţină putere.
— Ce lucrezi acum ?
— Nimic.
— Asta nu se poate.
— Îmi trec prin cap nişte lieduri.
— Foarte bine. Lasă-mă să vorbesc eu cu Simion de la „Euterpe". Sînt sigură că tu n-ai s-o faci. Ai văzut că dacă am vorbit cu Diaconu de la Editură a sărit în sus de bucurie.
— Vorbeşte dacă vrei. Aş retrage *Concertul* de la George Damian şi i l-aş da lui. Sau să mă programeze măcar ca solist la concerte cu pian şi orchestră.

Februarie fu o lună dulce ca un început de april. Luca îşi compunea liedurile unul după altul, şi aştepta. De undeva, de la editură, de la „Euterpe" trebuia să se ivească ceva. Eliza avea dreptate, era o ţicneală să-şi închipuie că s-a creat o coaliţie împotriva lui. Se lăsase uitat, asta era, şi acum le readucea aminte de existenţa lui cînd se iviseră atîţi alţi tineri, cînd mai rămăseseră la suprafaţă atîţi contemporani de-ai lui, care ştiuseră să nu se înece. Asta era el, un înecat, un îngropat de viu.

Telefonul Elizei veni tîrziu, abia în martie. Pesemne că se zbătuse mult pentru el şi că nu-i venise uşor să-i comunice ceea ce avea de spus. Glasul îi răsuna tot sigur şi dur, dar cuvintele căutau să fie cruţătoare.

— Să ştii că am vorbit cu Simion. Se pare că nu poate face nimic nici anul ăsta, nici în cel viitor. I-a intrat în cap că „Euterpe" trebuie să lanseze numai tineret. Asta e profilul lor, spunea. Mi se face greaţă cînd aud cuvîntul „profil". L-au luat în braţe şi nu se mai pot lipsi de el. Să nu retragi pentru nimic în lume concertul tău de la

„Virtuoşii". Trebuie să-l cînte anul viitor, doar nu sînt imbecili să-l facă uitat. Cum merg liedurile tale ?

— Bine, bine. Mulţumesc, Elizo.

— Ai veşti de la editură ?

— Nimic.

— Telefonează tu, nu te lăsa mîncat atît de uşor. La revedere !

Mîncat ! Fusese mîncat de mult. Poate că nici nu mai aveau ce mînca din el, poate că tot ce compusese în ultimii ani era slab, nul. Şi Eliza, şi Ioachim se înşelau, pentru că ţineau la el. De ce nu relua atunci măcar una din vechile lui compoziţii, cîntate cu ani în urmă ? Erau chiar atît de depăşite, de demodate ? Acum zece, doisprezece ani avuseseră succes. Atît de repede se demodează o operă muzicală ? Nu mai înţelegea nimic.

Se împrimăvărase. Scrisese trei lieduri. Ce frumos le-ar fi cîntat Elena ! Ce glas desăvîrşit, fierbinte, clar, avea Elena ! Şi glasul se topise în pămînt odată cu gîtlejul ei catifelat, ivoriu, cu ochii ei albaştri, cu toată făptura ei. Şi el avea să se topească în pămînt curînd, curînd. Nu-l durea nimic, n-avea nici un fel de boală, dar se topea în el dorinţa de a mai trăi, şi fără dorinţa asta trebuie să mori. Cu cît mai curînd, cu atît mai bine.

În luna mai editura „Portativul" nu-i tipări sonatele. Ştia de la începutul primăverii că nu le va tipări, de vreme ce Diaconu nu-i mai dăduse nici un semn de viaţă, dar lovitura fu la fel de grea, de parcă nu se aşteptase la ea.

De ce îl minţise ? De ce ? Parcă minciuna durea mai rău decît faptul în sine. Cu ce entuziasm îi vorbise Diaconu la telefon, îi şi mulţumise „că-i face cinstea..." Să-l întrebe de ce ? Îi era peste putinţă. Dacă ar fi fost vorba de o amînare, Diaconu i-ar fi telefonat, i-ar fi explicat. Ce mai era de aşteptat ? Nimic. Veşti de la „Virtuoşii" ? Ce copilărie ! Nu mai era nimic de aşteptat. Poate moartea. Dar de ce minţeau ? De ce minţeau ? Nu era mai corect, mai curat să spui din capul locului, cum spusese Simion, că nu-l poate cînta şi nu-l poate chema că solist ani de zile ? Avea „profilul" lui, era clar, cel puţin Simion nu minţise. Şi ceilalţi ar fi putut spune adevărul, că n-aveau spaţiu, că aveau programele făcute din timp, sau chiar că ar vrea altceva de la el. Ar fi înţeles din acest „altceva" că nu

le place *Concertul pentru pian și orchestră*, că nu le plac sonatele, l-ar fi durut, dar n-ar mai fi așteptat. N-ar mai fi sperat, sau cine știe? Ar fi înțeles că trebuie să caute o formulă nouă, ar fi căutat-o, poate chiar ar fi găsit-o.

Încerca să-și îngrijească grădina mică din fața casei, să citească literatură, să facă plimbări lungi pe jos, să ocolească pînă și străzile pe care se aflau săli de concerte. Nici la Radio nu-l mai chemaseră de ani întregi. Poate că și la Radio trebuie să te ploconești, să-ți faci prieteni, să le aduci aminte că nu ești mort, că mai știi să cînți. Din cînd în cînd îl mai vizita Mirescu. Își cănea mereu părul și sprîncenele, era ceva mai bine îmbrăcat, mai sigur pe el. Îl chemaseră unul după altul cîteva orașe de provincie, se mai încropise puțin. El n-ar fi putut face același lucru, pesemne că Eliza avea dreptate, era prea orgolios. Și provincia s-o solicite tot el? Să se ploconească asemeni lui Mirescu? Niciodată!

Iulie trecu greu, fu cald și înăbușitor în capitală. Luca nu mai exersa. Nu mai putea, nu mai avea tragere de inimă. Deschidea aparatul de radio, simțea o fericire dureroasă cînd asculta un pianist, un violonist bun, trăia un mare dezgust cînd muzica era mediocră, executantul slab. Abia în august își mai veni în fire. Eliza Tabacu îl pofti, îl sili aproape să facă împreună cu ea o călătorie în nordul țării, să poposească într-o localitate balneară, să vadă și altceva decît străzile orașului de care era sătul. Ea avea să facă băi acolo, cu atît mai bine pentru el că nu suferea de nimic și n-avea nevoie de nici un tratament. Cu mașina ei, bineînțeles, era încă în stare să-și conducă mașina, aveau să se plimbe cît le-o pofti inima.

Dimineața Luca ieșea în parc, cu o carte sub braț. Aproape toți vizitatorii stațiunii erau la tratament, așa că parcul părea numai al lui. Pe pajiștile, pe copacii din jurul aleilor se jucau veverițe nenumărate, alergau grăbite, se cățărau pe trunchiuri, se ascundeau în iarba înaltă, se iveau iar unde nu te așteptai. Era destul să ciocnești între ele două nuci sau două alune, ca veverița să vină la tine, să ți se cațere pe pantaloni și să-ți ia repede de tot nuca din mînă. Luca avea totdeauna buzunarele pline. Cînd întindea mîna către o veveriță de pe aproape și animălașul ridicat în două labe îi trăgea cu lăbuțele din față palma mai

jos, ca să-i fie mai lesne să ia aluna, i se topea inima de duioşie. Nu le atingea, ştia că nu pot suferi să fie atinse, dar le sorbea din ochi mişcările repezi, trupurile subţiri, uşor arcuite, codiţele stufoase şi vii.

După-masa ieşea cu Eliza fie pe jos, de-a lungul parcului, treceau podul, intrau într-o străduţă îngustă să caute ziare, apoi se întorceau prin parcul acum plin, pe lîngă chioşcul în care o fanfară militară îşi cînta repertoriul zilnic. Alteori se urcau în maşină şi străbăteau şosele asfaltate, larg încolăcite printre munţi scunzi, verzi, verzi, cu copaci deşi şi bogaţi, sau strecurate printre colnice ierboase, desfăşurate larg, care urcau şi coborau lent, armonios. Începuse să se liniştească, să se destindă. Cele mai mari frumuseţi ale lumii, Phryne sau Madame de Récamier, se urîţiseră într-o zi, la bătrîneţe, sportivii îşi încheiau cariera devreme, cîntăreţele îşi pierdeau la un moment dat glasul. Lui îi secase talentul la cincizeci de ani, da, erau acum aproape nouă ani de cînd nu mai fusese cîntat şi nu mai cîntase în public. Asta era, şi trebuie să se resemneze. Alţii n-avuseseră niciodată talent, era, fusese, un privilegiat. Ce mai voia? Ar fi acum mai mulţumit dacă ar fi fost factor poştal sau portărel toată viaţa? Trebuie într-o zi să-ţi spui că trecutul e pentru oricine trecut, nu numai pentru tine, şi să te mulţumeşti cu un peisaj, cu o carte, să te feliciţi că eşti sănătos tun şi mai poţi trăi omeneşte o mulţime de ani. Te poţi duce şi în Italia, cum propusese Eliza în primăvară, poţi vedea fiordurile, orice. Aţiţia ar dori-o şi nu pot. Cu pensia lui şi cu viaţa sobră pe care o ducea, îşi putea îngădui din economii să facă măcar acum, cînd nimic nu-l ţinea locului, călătoriile visate odinioară.

Ceva veni să tulbure liniştea asta abia dobîndită. La vila în care locuia îl vizitară doi domni foarte politicoşi, directorul Cazinoului din localitate şi directorul staţiunii, care îl rugară cu multă căldură să-şi dea concursul la un spectacol pe care îl pregăteau pentru vilegiaturişti. Din nenorocire era şi Eliza de faţă, venise să-l ia la plimbare. Luca se înfioră de groază. Să cînte aici, după atîţia ani, pentru publicul care asculta cu voluptate fanfara din parc?

— Va spune versuri şi Maria Adam, a acceptat. Va ţine o conferinţă despre frumuseţile împrejurimilor noastre pro-

fesorul Marinescu de la Universitatea din capitală. N-am făcut un program oarecare, e un spectacol ales cu grijă.

— Dar nu mă simt destul de bine... sînt bolnav...

— Bolnav ? Toţi doctorii din staţiune vă stau la dispoziţie. Ce vă doare ? Ce tratament urmaţi ?

— Nici unul. Am... am o astenie, asta e.

— Avem un psihiatru admirabil. Chiar în seara asta va veni să vă vadă.

— Nu, mulţumesc, nu ! Nu vreau doctori şi medicamente, mă vindec prin plimbări, încerc să...

— Şi, în adevăr, n-aţi putea cînta ceva ? Orice, o bucată scurtă. Nu se poate ? Nu vreţi ?

În sfîrşit vorbi şi Eliza. Nu se putea să nu se amestece şi ea.

— Luca dragă, nu te încăpăţîna. Recită Maria Adam, vorbeşte profesorul Marinescu. E în adevăr un program frumos. Astenia ta (şi sublinie cuvîntul „astenie") nu te poate împiedica de la o atît de scurtă apariţie în public. Sala e mare, domnilor ?

— Nu, e mică. Va veni numai cine se interesează în adevăr de artă. Haide, maestre ! Spune da !

Ah, cum ar spune el acum „nu", dar nu ştie ce să născocească, cum să se apere.

— N-am mai pus mîna pe pian de cîteva luni.

— Avem un pian excelent la cazino. Puteţi repeta cînd vreţi pînă duminică. Sînt cinci zile pînă atunci.

— Bine. Am să viu.

Cei doi domni plecară încîntaţi, mulţumind fierbinte.

— Acum hai la plimbare, Luca.

Toată furia lui se îndrepta asupra Elizei. Dacă nu s-ar fi amestecat ea, refuzul lui ar fi fost refuz pînă la capăt. În maşină nu mai văzu largile coline verzi, nici munţii îndepărtaţi, nici pădurile pe care le străbăteau. Stătu cu fălcile încleştate, mut, orb, împietrit înlăuntrul lui. Îl scoteau de la naftalină ca să distreze reumaticii cărora le ajungeau şi trompetele din parc. Revenirea asta era o ruşine, absolut o ruşine. Fantoma tatălui lui Hamlet avea să se arate o clipă pe zidurile cetăţii. Dacă măcar i-ar putea spune Elizei cît o detestă în clipa asta, cît de ridicul îl sileşte să fie, dar niciodată n-a putut spune un cuvînt vio-

lent nimănui, n-a putut face un reproş, n-a fost în stare să izbucnească. A fost un bleg, un laş, un ins fără personalitate, un nimic.

În zilele următoare repetă la cazino o rapsodie de Liszt, pe care avea de gînd s-o cînte duminică. Încet-încet se împăca iar cu pianul, se înţelegea cu el de parcă ar fi întîlnit un prieten părăsit de mult, dar ideea de a cînta în public, în faţa acestui public, în asemenea împrejurare îi stătea pe inimă ca o piatră. După-mesele o ocolea pe Eliza, pleca pe furiş în pădure, umbla fără rost şi fără ţintă. Cînd se oprea lîngă rîu, îl asculta. Rîul spunea ceva, spunea necontenit ceva sărind din bolovan în bolovan, şi parcă ce spunea era muzică. S-ar fi putut transcrie cîntecul apei, ar fi dat naştere unei sonatine... nu, nu ! N-avea să mai scrie niciodată muzică. Nu se pricepea, azi trebuie compus altfel. Nu voia să înveţe acest altfel, nu-l interesa, era prea tîrziu pentru el.

Sigur, nu-şi luase haine negre pentru a veni în localitatea asta de munte. Avea să se îmbrace oricum, nici publicul, nici micul cazino nu meritau decît puloverul lui alb cu guler încolăcit în jurul gîtului, pantalonii cenuşii, bine călcaţi.

Sala cea mică era plină. Auditorul încercase să se îmbrace sărbătoreşte, pe cît putea. Profesorul Marinescu vorbi cu fraze bine croite, cu căldură, cu entuziasm academic stăpînit despre frumuseţile acelui ţinut. Luca nu-l putu urmări, dar îşi dădea seama că vorbitorul vede bine şi spune şi mai bine ce a văzut. Sala asculta, n-o simţeai nici cuceriră, nici nepăsătoare. Asculta, atît. Apoi Maria Adam recită două poeme. Pe Luca îl enervau cumplit manşetele puloverului lui. Erau prea lungi, trebuia să le suflece. O auzea pe Maria Adam, îi plăcea glasul ei de violoncel, nuanţele ei abia strecurate, dar îl enervau manşetele lui şi faptul că acum, acum, inevitabil va trebui să se urce pe mica scenă şi să cînte, pentru cine ? „Chiar dacă în sală vor fi sensibili la cîntecul tău numai doi oameni, îi spusese Eliza, tot nu faci un lucru inutil. Faci cuiva un dar. Ai devenit atît de avar ?"

Cînd sui pe podium cineva încercă să aplaude, dar se opri repede, ruşinat parcă de a face un lucru pe care nu-l mai făcea nimeni. Luca începu să cînte. Pe măsură ce îna-

inta, se pierdea, se cufunda în sunetele care ieşeau de sub degetele lui. Ca şi altădată, orice pieri din lume, afară de muzica pe care o zămisleau mîinile lui. În tăcerea, în golul din jur, în mijlocul universului încremenit se năştea ceva, şi acest ceva semăna cu desăvîrşirea. Şi tot ca altădată simţea că sala îl soarbe şi pe el, şi muzica, că îl topeşte în ea sau îl îmbrăţişează, sau se contopeşte cu el.

Fu aplaudat îndelung. Se strigă „Bis!", dar el apucase să coboare de pe scenă. O fetiţă din rîndul întîi, cu ochi mari, negri, cu părul tuns băieţeşte, se smulse de maică-sa care o ţinea de braţ, se repezi la el şi-i sărută mîna. Uluit, speriat aproape, Luca nu ştiu cum să-şi tragă mîna mai repede de sub buzele fetiţei. Cîteva persoane îl înconjurară, îl felicitară. Mama fetiţei cu ochi negri îşi cerea scuze, încurcată.

— Vă rog s-o iertaţi pe Mioara că a îndrăznit... E un copil exaltat. Dealtfel, poate că şi alţii ar fi vrut s-o facă. Mioara cîntă şi ea la pian, e pasionată după muzică.

În sală scaunele scîrţîiau, lumea se ridica, pleca. Eliza şi mama cu fetiţa ei rămaseseră lîngă Luca. Directorul cazinoului aştepta la un pas, să-i mulţumească, să-l conducă. Eliza puse mîna pe creştetul fetiţei.

— Cîţi ani ai?

— Doisprezece.

— Şi de cînd cînţi la pian?

— De la patru ani, spuse mama copilei.

— Aş vrea s-o aud mîine şi eu.

— Doamna Eliza Tabacu, explică Luca.

Mama şi fiica rămaseră încremenite. Chiar Eliza Tabacu? Îi citiseră doar cronicile, ştiau că dă lecţii numai unor copii cu har deosebit.

Luca se plimbă mult în parc în noaptea aceea. Nu fusese lume multă la cazino, poate nici foarte pricepută, dar miracolul se produsese. Contopirea se întîmplase. Ca odinioară, întocmai ca odinioară. Acea mare fericire de a vorbi despre durere, despre bucurie, despre seninătate, despre zvîrcoliri lăuntrice, despre viaţă în sfîrşit şi poate despre ceea ce era dincolo de ea în sensul cotidianului, despre cel mai înalt zbor al spiritului uman, de a vorbi despre toate astea oamenilor şi a simţi că oamenii le înţeleg, acea mare feri-

cire o simțise și în seara asta. Și de ea era lipsit de aproape nouă ani, și de ea era jefuit. Pentru ce? Dacă ar înțelege măcar pentru ce, adică dacă ar fi convins că puterile i-au slăbit, că nu mai poate comunica. Prăpădita asta de seară, pumnul ăsta de auditori îl puteau convinge că e încă același pianist de acum opt, nouă ani? Un succes mic, într-o mică stațiune balneară, într-un cazino mic. Atît. Din asta nu se poate trage nici o concluzie. Dar a fost fericit cîteva clipe. Nici asta, fericirea lui personală nu confirma nimic, nu infirma nimic.

A doua zi, în timpul plimbării cu Eliza prin parc și peste podul sub care curgea un rîu lat, limpede, săgetat de pești argintii, află că fetița cu ochi negri din ajun avea un mare, un deosebit talent. „De acum înainte e a mea, rosti Eliza. Ai să vezi ce pianistă am să scot din ea."

Luca se însenină. Fetița avea un mare talent. Ce noroc, ce fericire pentru ea. Fericire? Biata fată, o așteptau cîndva zile amare, înfrîngeri, lovituri. Altfel nu se putea. Așa era meseria asta blestemată. Nu putea curge limpede, fără piedici, trebuia să fie semănată și de înfrîngeri. Bietul copil, avea un mare talent! Ce bine ar fi fost să nu-l aibă. Dar și gîndurile lui o luau razna. Poate că începuse să se țicnească. Ar fi bine, în adevăr, să vadă un psihiatru. Avea s-o facă la întoarcerea în capitală, neapărat trebuie s-o facă.

În drum spre casă Eliza vru să se oprească în dreptul unui crîng, unde știa ea că privelișlea e frumoasă. Avea cafea fierbinte în termos, se aflau acolo o bancă și o masă, era un loc ideal pentru popas. Din păcate o mașină care venea în sens invers opri lîngă bancă în același timp.

— Nu-i nimic, bombăni Eliza. N-o să ne mîncăm unii pe alții. Sînt obosită și trebuie să mă odihnesc.

Din cealaltă mașină coborîră doi domni. Unul era înalt, suplu, îmbrăcat în foarte rafinate haine de sport. Celălalt era mai trupeș, cu părul zbîrlit, cu haine de oraș.

Luca îngheță. Îl recunoscu din prima clipă în domnul elegant pe George Damian și în celălalt pe dirijorul Poenaru. Nu se putea ascunde după un tufiș, n-o putea lua la fugă în vale, trebuia să dea ochii cu ei.

Faţa îngustă a lui Damian se umplu de zîmbet. Se înclină în faţa Elizei, îi săruta mîna, apoi se apropie cu pasul lui uşor de Luca Voinescu.

— Maestre dragă! Ce bine îmi pare că vă întîlnesc. Nu v-am telefonat atîta vreme pentru că mi-era ruşine că nu m-am putut ţine de cuvînt. Nu puteţi şti ce e pe capul unui director.

— Nu, nu ştiu, n-am fost niciodată director, murmură incolor Luca.

— Nu merit să fiu luat peste picior. Eram hotărît, adică sînt hotărît să cînt concertul dumitale în ianuarie. Aşa vorbeam chiar adineauri pe drum cu Poenaru. Sper că nu v-aţi schimbat gîndul, tot pe el îl vreţi dirijor?

— Şi eu o sper, rosti politicos Poenaru. Maestrul a avut pe vremuri o bună părere despre mine.

— Dragul meu Damian, eu n-am ce-ţi spune. Dumneata făgăduieşti, dumneata o spui, nu rămîne decît s-o şi faci.

— Vă îndoiţi de mine?

— Nu mă îndoiesc pe lumea asta decît de mine.

Eliza răbdase prea mult, îi sări ţandăra.

— Domnule Damian, jurămintele la răspîntie de drum n-au nici o valoare.

— Mă simt jignit...

— N-ai de ce să fii. Îţi rămîne să intri cu concertul în repetiţie, să-l chemi pe Luca Voinescu să cînte la pian, aşa cum i-ai propus anul trecut, şi atunci toată lumea care te-a jignit fără să vrea, are să-ţi ceară scuze.

— Maestre, stau trei zile la munte, sînt istovit, şi cînd mă întorc vă chem la telefon. Nu vi s-a schimbat numărul?

— Nu s-a schimbat nimic.

— Un paianjen! Maestre, un paianjen mare pe dumneata! strigă deodată Poenaru. Pe reverul hainei. Omoară-l!

Luca apucă delicat păianjenul cu două degete şi-l aruncă în tufiş. Apoi îşi şterse cu batista degetele lungi.

— Nu-mi place să strivesc nici o vietate. La revedere!

— Pe săptămîna viitoare, maestre! La revedere!

— Dacă nici de data asta nu s-o ţine de cuvînt... bombăni Eliza.

— Ce pot eu să-i fac dacă nu se va ţine de cuvînt?

Eliza tăcu. La asta n-avea răspuns.

— Îl cunosc de cînd era adolescent. Mi-era drag, părea atît de pur, de serios. Da, am ţinut mult la el. Ceilalţi sînt nişte străini, el însă...

După trei săptămîni de aşteptare, Luca înţelese că Damian n-avea să telefoneze niciodată. Diaconu de la Editura Muzicală nu dădea nici el vreun semn de viaţă. Dacă nu l-ar fi întîlnit pe Damian la acea răspîntie de drumuri care duceau la munte, poate că s-ar fi simţit mai liniştit. Se hotărîse doar să renunţe, să călătorească, să nu se mai gîndească la ceea ce-ar putea fi dacă... Nu-i venea să plece nicăieri. Nici plimbările zilnice nu şi le mai făcea. Deschidea uneori radioul şi se îmbăta parcă dacă auzea un Mozart bine cîntat sau se înfuria, tot ca un om beat, dacă piesa muzicală sau execuţia erau proaste. În capul lui se învîrtea ceva ca o moară care ar frămînta pietre, aceleaşi gînduri, mereu. De ce nu mă cîntă ? De ce nu mă cheamă să cînt ? De ce nu mă tipăresc măcar ? Trebuia să se ducă la doctor, starea asta nu se mai putea îndura.

Psihiatrul, un om cu privire gravă şi mişcări domoale, îi încercă reflexele, îi puse o serie de întrebări discrete dar care toate mergeau la ţintă, şi-i declară :

— E inutil să vă îndop cu calmante. Nu sînteţi bolnav. Sînteţi traumatizat. Eu nu numesc trauma o boală, ci un accident. Dacă se poate elimina cauza, piere efectul.

— Dar cauza nu se poate elimina.

— Căutaţi altceva care să vă distreze. Călătoriţi.

— N-am energia, nici dorinţa. Daţi-mi măcar un somnifer mai puternic. Nu mai dorm aproape deloc.

— Vă dau un somnifer, dar vă rog să-l luaţi cu prudenţă. Încercaţi în unele seri să nu luaţi deloc. Poate că somnul va reveni singur. Faceţi vreun sport ?

— Nici unul, în viaţa mea.

— Scrieţi-vă memoriile.

— Am să încerc.

Luca nu mai avea ce spune. Făgădui să încerce să scrie ca să poată pleca, ca să isprăvească odată cu doctorul ăsta care nu ştia să vindece un traumatizat. Nu, nici Dumnezeu nu putea vindeca o asemenea traumă. Dacă ar fi pierit cauza, vorba medicului, ar fi pierit şi efectul.

În seara aceea fu atît de disperat că nu i se putea veni în ajutor, încît se aşează la pian şi începu să închege cel mai dramatic motiv care îl cutreierase vreodată. Dormi cu somniferul cel nou, apoi dimineaţa reluă compoziţia din noaptea trecută. Simţi, uluit, că era un lucru legat, puternic, bine construit, nu o bîlbîială absurdă cum o crezuse astă-noapte. Cîntă, notă pe vraful de hîrtii cu portativ de alături, cîntă iar. Trei zile nu se putu ridica de la pian, sonata asta cerea cu violenţă să fie dusă la capăt.

A patra zi o chemă pe Eliza şi o rugă s-o asculte.

— Eliza, te rog, cu toată sinceritatea ! Auzi ! Fără pic de milă, nici o cruţare în păreri.

Cînd o sfîrşi, Eliza scoase un soi de geamăt.

— Luca, e cel mai bun lucru pe care l-ai scris vreodată.

— Adevărat ?

— Adevărul adevărat. Vreau să fii sigur de tine. Să ai putere să aştepţi. Asta îţi trebuie, răbdare, pentru că trebuie să-ţi spun altceva. Mai bine să ştii din timp : am văzut repertoriul „Virtuoşilor" pe anul ăsta. Nu eşti cuprins în el.

Luca începu să se învîrtească prin odaie. Vorbea tare, nu mai vorbea cu Eliza, îi uitase prezenţa, vorbea pentru sine.

— Ticăloşii ! M-au îngropat de viu. Ucigaşii ! Ucigaşii ! Şi de ce mă mint ? Nu vreau să ştiu decît atît : de ce mă mint ? Le e atît de greu să-mi spună că nu mă mai vor ? Dacă mi-ar spune adevărul, că nu mă mai vor sau că le par vechi, le-aş mulţumi pentru sinceritate măcar. De ce mă mint ?

— Luca, tu n-ai puţină valeriană în casă ?

— N-am. Am somnifere. N-am nevoie de calmante. Traumele psihice nu trec cu valeriană. Trebuie să dispară cauza, înţelegi ? Aşa a spus şi ăla... la care am fost. Ucigaşii ! Mîrşavii !

Eliza îl mai ascultă o bucată de vreme în tăcere, apoi îl rugă să ceară Mariei un ceai de tei. Nu, două ceaiuri şi cu miere multă. Avea ea nevoie de ceai de tei, răcise. După ce băură ceaiul şi i se păru că Luca s-a mai liniştit, plecă. Tremură tot drumul pînă acasă la ea, ca prinsă de friguri. Ce putea face pentru Luca ? Vorbise cu unul, cu altul, era

un critic cu faimă, dar oricine știa că nu va blama un concert sau o orchestră numai ca să-l răzbune pe Voinescu.

Luca nu se putu liniști în zilele următoare. Poate că totuși Eliza nu era bine informată. Sărea la fiecare sonerie de telefon și-și spunea : „E Damian ! E Diaconescu !“ Dar era Mirescu, Eliza sau cineva care căuta o casă Ionescu, mereu casa Ionescu. Se plimba prin casă cu pași mari și bodogănea :

— De ce mă mint ? Atîta vreau să știu : de ce mă mint ? Ucigașii ! M-au îngropat de viu !

Într-o dimineață se îmbrăcă bine, aproape elegant, și se duse la orchestra „Virtuoșii“. Nu voia să știe altceva decît de ce a mințit. Atît. Voia adevărul. Or fi ele legături de interes între orchestre și compozitori, or fi cîrdășii, o fi ce nu-ți trece prin cap, dar voia să știe de ce a mințit. Atît.

Secretara lui Damian, cea cu voce de bărbat, trăgea vîrtos dintr-o țigară și bea o cafea. Păru puțin încurcată de venirea acestui solicitant care nu ceruse audiență la telefon.

Directorul George Damian era acolo, dar era foarte, foarte ocupat.

— Intră te rog la el și spune-i că îl caută Luca Voinescu, vorbi el cu cel mai dulce glas din lume.

Pianissimo ! Pianissimo ! își spunea singur în gînd. Sînt un om civilizat, vin să aflu un adevăr, n-am de ce să mă răstesc la nimeni. Și nici nu pot.

Secretara deschise larg ușa directorului :

— Vă rog să poftiți !

George Damian se ridicase de la biroul lui și venea cu mîinile întinse spre el.

— Maestre dragă ! Ia loc. Uite, să stăm pe fotoliile astea, alături. Bei o cafea ?

— Nu. Mulțumesc. Am venit să-mi spui numai un lucru : de ce mă minți ?

Pianissimo ! Pianissimo ! Și asemenea întrebări se pot rosti potolit.

— Maestre ! Cum poți crede...

— Era vorba să-mi telefonezi acum cîteva luni.

— Așteptam să fiu sigur că vă pot programa și cînd.

— Spuneai că în ianuarie. Acum ce spui ?

— Sper că în stagiunea viitoare.

— De ce mă minți ?

Sună ca un allegro, glasul lui vorbește pe alt ton, fără vrerea lui.

— Nu pricep felul în care îmi vorbiți.

Damian își înalță cu demnitate gîtul înalt, alb.

— Nu-l pricepi ? Și eu ce să pricep din făgăduielile dumitale ? Din repetatele dumitale făgăduieli ?

— Dar trebuie să și pot ceea ce vreau.

— Trebuie să și vrei ceea ce spui că poți. Ai spus-o de cîteva ori, ai făgăduit-o. Ucigașule !

— În felul ăsta nu se poate sta de vorbă.

Damian se ridică din fotoliu, se îndreptă spre birou. Are să sune secretara sau portarul să-l dea afară. Pe el, pe Luca Voinescu vrea să-l dea afară. Îi taie repede calea și-l oprește înainte de a ajunge la birou.

— Ucigașule ! Mincinosule !

Nu se poate opri să nu-i tragă o palmă peste gura cu dinți albi, egali. Gura care minte.

Asta e forte, e fortissimo.

Damian îi pune mîna în piept, se teme de apropierea lui. Vrea să-l țină cît mai departe. Îi pune mîna pe piept cu violență. S-a îngălbenit de furie.

— Nebun bătrîn !

Damian încearcă să se mai apropie cu un pas de birou, dar se împiedică de el, se răstoarnă, își prinde un braț între fotoliu și birou.

Sînt un nebun bătrîn. Mi-a pus mîna în piept ca unui tîlhar. Are gîtul înalt și alb.

Luca întinde amîndouă brațele. Degetele lui lungi, subțiri cuprind beregata lui Damian. Strîng. Mai tare ! Fortissimo ! Degetele simt carnea moale a gîtlejului și se înfig și mai mult în ea. Damian încearcă să-i desfacă mîinile cu singura mînă care i-a mai rămas liberă. Nu poate, parcă ar fi cuprins de niște clești de fier. S-a învinețit la față. Holbează ochii. Horcăie. Se prăbușește cu totul peste fotoliul din fața biroului. Luca strînge mereu, nu se poate opri. Nu știa că are mîini atît de puternice. Damian horcăie ! Și el strînge de gît un om care s-a prăbușit, care și-a prins brațul drept între fotoliu și birou și nu se poate apăra. Un ticălos care nu se poate apăra pentru că e la pămînt.

Luca își desface repede mîinile. Trage la o parte fotoliul. Damian se lungește pe covor și începe să respire adînc. Bun. Asta e bine. Era să facă un lucru cumplit. S-a oprit la timp. E un nebun bătrîn. Ticălosul ăsta are dreptate. Stă bine acolo unde stă, culcat pe covorul moale. A deschis ochii. Foarte bine. Toate sînt așa cum trebuie. N-a aflat de ce minte ăsta care își vine în fire. Nu-i nimic. Sînt lucruri pe care n-ai să le afli niciodată.

Luca Voinescu iese din birou, trece prin camera secretarei care fumează iar. Trece clătinîndu-se puțin, ținîndu-și mîinile departe de trup, ca pe niște obiecte străine, murdare, și coboară scara fără să-i vadă treptele.

CUPRINSUL

Răgazul 5
Cristal şi zgură 27
Pălăria de pai 66
Statornicie 85
Post-mortem 185
Povara cuvintelor nerostite 203
Itinerariul iubirii 228
Concert pentru pian şi orchestră 255

Lector : SORIN MARCULESCU
Tehnoredactor : CONSTANȚA VULCĂNESCU

Apărut 1981. Bun de tipar 22.VI.1981. Format 16/54 × 84. Coli tipo 17,75. Coli ed. 16,77.

Tiparul executat sub comanda
nr. 248 la
Întreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr.89—97
București
Republica Socialistă România

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ
Lei 10